SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

Andrija Anišić

VJERSKO – MORALNA OBNOVA BRAKA I OBITELJI – MODEL OPSTANKA I NAPRETKA NARODA U DJELIMA IVANA ANTUNOVIĆA

Doktorska disertacija

Mentor: red. prof. dr. sc. Stjepan Baloban

Zagreb, prosinac 2012.

0. UVOD

Početak trećeg tisućljeća nije, u pozitivnom smislu, donio ništa osobito novo ni društvu, ni Crkvi. Današnju situaciju u svijetu i Crkvi vrlo je dobro opisao papa Benedikt XVI. u jednoj svojoj katehezi o vjeri. On ističe da su „procesi sekularizacije i rašireni nihilistički mentalitet, u kojem je sve relativno, ostavili duboki trag na način razmišljanja i shvaćanja svih ljudi”. Iz tog razloga „život se često živi olako i površno, bez jasnih ideala i čvrstih nada, unutar promjenjivih i prolaznih društvenih i obiteljskih veza”. Posebnu opasnost predstavlja relativizam koji odvraća ljude od čvrstih uporišta, a „sumnjičavost, nestalnost i hirovitost uzrokuju lomove u međuljudskim odnosima, dok se život živi u sklopu eksperimenata kratkoga vijeka, bez preuzimanja odgovornosti”. Relativizam i individualizam, međutim, nisu zahvatili samo srca mnogih naših suvremenika, nego su njima zahvaćeni i sami vjernici. Ni oni nisu „ostali potpuno imuni na te opasnosti” koje, prema nekim novijim istraživanjima u Crkvi, uzrokuju da se vjera živi na pasivan i privatan način; odbacuje se vjerski odgoj a došlo je i do raskida između vjere i života. Nadalje, ističe Papa, „kršćanin često ne poznaje čak ni osnove svoje katoličke vjere, Vjerovanja, tako da ostavlja prostor određenom sinkretizmu i religijskom relativizmu, bez jasnog poznavanja istina u koje treba vjerovati i spasenjske jedincatosti kršćanstva”. To onda u konačnici vodi k opasnosti da se „gradi, tako reći, jedna 'uradi sam' vjera”.[1]

Kriza koja se osjeća na svim područjima ljudskog života, nije zaobišla ni brak ni obitelj, te najstarije institucije čovječanstva. Čini se, dapače, ta je ta kriza sve izražajnija. Statistički podaci govore o stalnom porastu broja rastavljenih brakova. Potrošački mentalitet kao i uopće način života pogoduju nestabilnosti braka i bračnoj nevjeri, a različiti oblici reguliranja začeća, od kontracepcije do sterilizacije i posebno pobačaja, velikim dijelom pridonose „rastakanju institucije braka” a onda i obitelji. Zbog „profitabilnog” pogleda na svijet, muž i žena sve manje vremena provode zajedno, jer moraju „zarađivati” za život. Međutim, trka za materijalnim blagostanjem, koje im neprestano izmiče, u supružnicima i među supružnicima povećava napetost i neurozu

[1] BENEDIKT XVI., Preobražavajuća snaga vjere. Papina kateheza na općoj audijenciji u srijedu 17. listopada 2012., u: *Informativna katolička agencija,* Zagreb, 24. listopada 2012., br. 42/2012., str. 27 - 28.

koja često završi nasiljem u braku i obitelji i s teškim posljedicama i za njihovo vlastito zdravlje. Iz istog razloga broj djece u obitelji se smanjio na neslavni prosjek od jednog do, najviše, dvoje. Brojne obitelji su davna prošlost. Budući da je „profit" najveća vrednota, roditelji često zapostavljaju djecu. Radi umora i frustriranosti i zbog „neuspjeha" u poslu i javnom životu, često pribjegavaju nasilnim oblicima ponašanja prema bračnom drugu pa i prema vlastitoj djeci. Tako, u mnogim slučajevima, roditelji i nesvjesno gurnu djecu u drogu, alkohol ili nemoral.

Mladi, promatrajući „neuspjele brakove" svojih roditelja i rastući u razorenim i nesretnim obiteljima, sve rjeđe se odlučuju za brak ili ga odgađaju u nedogled a često mijenjaju i partnere. Mnogi se odlučuju za „nekonvencionalan brak", a velik dio njih „žive zajedno", bez obveza i odgovornosti - „dok ide" (brak na probu) - ne planirajući vjenčanje u dogledno vrijeme, zbog ovog ili onog razloga. Sve to na kraju kulminira kod mnogih mladih, potpunim nepovjerenjem prema „klasičnom" braku i obitelji. U nekim europskim društvima već su ozakonjeni istospolni brakovi, a u drugima se vode teške rasprave u kojima se traži promjena zakonodavstva na tom području.

Takva, za nas kršćane, katolike, „crna slika institucije braka i obitelji", koja je sve prisutnija i u onim sredinama i društvima koja su pod utjecajem kršćanstva, bila mi je poticaj da za svoj poslijediplomski studij izaberem moralno bogoslovlje i, unutar toga, „specijaliziram" bračni i obiteljski moral. Kao svećenik, dakako, da uzrok takvoj slici braka i obitelji u suvremenom svijetu vidim u udaljavanju od Božjega nauma o muškarcu i ženi. Bog je naime čovjeka – muškarca i ženu - stvorio s određenom svrhom: „Plodite se, i množite, i napunite zemlju, i sebi je podložite!" (Post 1,28); „Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu i bit će njih dvoje jedno tijelo" (Post 2,24). U usklađivanju bračnog i obiteljskog života s Božjim naumom, koji nam je objavio u svojoj riječi i u tradiciji Crkve, vidim i put ozdravljenja tih najstarijih i temeljnih institucija društva i Crkve.

Na poticaj svojih profesora već sam na teologiji u seminarskim radovima kao i u diplomskom radu nastojao povezati svoj studij sa značajnim ljudima i djelima svoga zavičaja. U diplomskom radu na teološkom studiju obradio sam marijanske propovijedi velikog bačkog biskupa Lajče Budanovića.[2] Za svoj magistarski rad izabrao sam, pak, lik velikana Hrvata Bunjevaca i Šokaca, narodnog preporoditelja i naslovnog biskupa

---

[2] Usp. Andrija ANIŠIĆ, *Marija kao uzor savršenog života u propovijedima biskupa Lajče Budanovića*, diplomski rad, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1984.

Ivana Antunovića (rođen 1815. u Kunbaji, a umro 1888. u Kalači). Njegova velika djela ostavila su duboke korijene i svijetle tragove u našoj narodnoj prošlosti. No, nažalost, i 125 godina od njegove smrti, ona nisu dovoljno istražena niti dovoljno vrednovana. To osobito vrijedi za njegova teološka djela. Stoga sam za magistarski rad izabrao dva njegova najopsežnija i najvažnija teološka djela - „Bog s čoviekom na zemlji" i „Čovik s Bogom u svoji molba i prošnja".[3] Istražio sam i prikazao što u njima Ivan Antunović govori o bračnom i obiteljskom moralu.

U tom pravcu nastavio sam istraživanje njegove misli i u svom doktorskom studiju. Proučavajući njegove brojne novinske članke i sva druga relevantna djela, uočio sam da se on u svom pastoralnom djelovanju osobito zauzima za vjersko-moralne obnovu braka i obitelji. To svoje djelovanje, međutim, usko povezuje i s preporoditeljskim i prosvjetnim radom. Osim toga on svoje djelovanje usmjerava i na cjelokupni život i rad čovjeka-kršćanina.

Biskup Ivan Antunović, narodni preporoditelj Hrvata - Bunjevaca i Šokaca, dobro je znao da je buđenje nacionalne svijesti i prosvjetu naroda moguće ostvariti jedino ako ona krene od obitelji. On je to doista tako i činio. Najprije je progovarao muževima i ženama, očevima i majkama, djedovima i bakama, pa mladićima, djevojkama i djeci, a onda se obraćao svima onima koji su bili odgovorni za područje narodnog preporoda i narodne prosvjete: svećenicima, učiteljima, kulturnim djelatnicima, političarima i gospodarstvenicima.

Naslov doktorskoga rada glasi *Vjersko – moralna obnova braka i obitelji – model opstanka i napretka naroda u djelima Ivana Antunovića*. Glavni cilj doktorskoga rada jest cjelovito istražiti bračni i obiteljski moral u djelima Ivana Antunovića i analizom pokazati da je Ivan Antunović gradio poseban model za vjersko-moralnu obnovu obitelji.

Očekivani znanstveni doprinos je na temelju dobivenih rezultata pokazati da je Ivan Antunović svojim aktivnim djelovanjem kao svećenik i prosvjetitelj snažno utjecao ne samo na vjerski nego i na društveno-gospodarski život svojega naroda, Hrvata Bunjevaca i Šokaca.

Uz Uvod i Zaključak doktorski rad ima četiri poglavlja.

---

[3] Usp. Andrija ANIŠIĆ, *Bračni i obitelji moral u nekim djelima Ivana Antunovića – Bog s čoviekom na zemlji i Čovik s Bogom u svoji molba i prošnja*, magistarski rad, KBF, Zagreb, 2007.

Radi boljeg razumijevanja značaja lika biskupa Ivana Antunovića i njegova djelovanja za njegov „mili Rod”, u prvom poglavlju pod naslovom *Život i rad biskupa Ivana Antunovića* prikazujem, u kratkim crtama, njegov život i rad. Iz tog prikaza vidljivo je da su obitelj iz koje potječe, a potom njegov studij te napose pastoralni rad, temelj njegovoga spisateljskoga rada u kojem je uz ostalo, razradio nauk Crkve o braku i obitelji, dajući svemu svoj doprinos konkretnim, originalnim moralnim poukama.

Drugo poglavlje nosi naslov *Povijesni okvir djelovanja Ivana Antunovića*. Značaj njegovog rada i njegov dragocjeni doprinos osvjetljavaju i povijesne, pastoralne i društveno-političke prilike u kojima je živio i radio. Stoga sam i njih kratko prikazao u prvom dijelu drugog poglavlja stavljajući ih u podnaslov *Povijesni kontekst*. U nastavku drugog poglavlja prikazujem što Ivan Antunović sam govori o sebi i svom vremenu. Njegova osobna svjedočanstva o sebi i svom vremenu, odnosno o situaciji u kojem se nalazio njegov „mili Rod” baca posebno svjetlo na cjelokupni njegov rad i daje mu još veću vrijednost. Tako saznajemo značajne i zanimljive činjenice o njegovoj naravi i karakteru. Antunović potom ocjenjuje stanje u kojem su se nalazili bački Hrvati – Bunjevci i Šokci na početku njegovog javnog djelovanja. Doista, sav njegov rad, a napose moralne pouke dobivaju posve drugačije značenje kada se prikažu u svjetlu njegova vremena i situacije u kojoj se nalazio njegov hrvatski narod, u ono vrijeme neprobuđene nacionalne svijesti, u okruženju naglašene mađarizacije i germanizacije. Osim toga bilo je to vrijeme neprosvijećenosti njegovog naroda na mnogim područjima života s visokim postotkom nepismenosti. Njegov narod je bio većinom siromašan i zbog zaostalosti na gospodarskom planu. Poznavajući konkretnu situaciju, s jedne strane, i pobožnost, radinost i dobrotu svoga naroda, s druge strane, Ivan Antunović je višestruko želio pomoći svome narodu ne žaleći truda, vremena pa ni materijalnih dobara kojima je raspolagao.

U trećem i središnjem poglavlju pod nazivom *Ivan Antunović o braku i obitelji*, donose se i analiziraju njegove moralne pouke o braku i obitelji koje se temelje na Svetom pismu i nauku Učiteljstva Crkve, a protkane su i brojnim primjerima iz svakodnevnog života. Ivan Antunović je u svojim pisanim djelima uvijek pred sobom imao konkretne osobe i konkretne životne situacije pripadnika svoga naroda koji je ljubio cijelim svojim bićem i kojemu je želio pomoći svim srcem.

U prvom dijelu ovoga poglavlja opisane su *negativne pojave u braku obitelji*. Ivan Antunović je kao svećenik i dobri pastir svoga stada otvorenim očima i srcem

gledao na svoj narod i na sve što se u njemu događa. Tako je zapazio i opisao sve negativnosti koje je zapazio u brakovima i obiteljima njegovog naroda. On najprije ukazuje na, već i tada, loš običaj izbjegavanja ženidbe, jer je poznavao mnoge starije momke i djevojke koji nisu u braku. Zatim ukazuje kako je pokvarenost plemstva negativno utjecala na brakove i obitelji njegovoga vremena. U nastavku ukazuje na krive motive u izboru bračnog druga, misleći pri tom prije svega na ljepotu i bogatstvo. „Izbjegavanje djece" daljnja je negativna pojava koju je vrlo žigosao kao i pijanstvo, psovku i gatanje. U njegovo vrijeme počele su se, pod utjecajem prosvjetiteljstva, uvoditi „građanske ženidbe". Za njih je Antunović bio „ekspert", budući da je kaločko-bački nadbiskup odredio da u mađarskom saboru u ime Crkve govori o opasnosti i pogubnosti njihovog uvođenja te o prednosti „crkvene ženidbe". Značajna je i njegova misao o krivim postupcima u odgoju osobito o neopravdanom i pretjeranom kažnjavanju djece.

U drugom dijelu ovoga poglavlja prikazana je Antunovićeva misao o Božjem naumu i crkvenom nauku o braku i obitelji, i to *pod četiri vida*. Najprije je govor *o braku i obitelji općenito* (priprava za brak, molitva za izbor bračnog druga, te važna upozorenja pri izboru kao i neposredna priprava). Slijedi *Život u braku* s detaljnim obrazloženjem važnosti sakramenta ženidbe za život u braku i obitelji (primjerice svadbena slavlja, odnos između muža i žene…). Zatim se donosi i analizira *Život u obitelji*. U ovom dijelu nalaze se mnoge Antunovićeve misli, budući da je tu doista išao do najsitnijih detalja. Kao da je želio „nacrtati" kakva treba biti kršćanska obitelj, budući da ona mora biti i temelj zdravog društva i zalog bolje i ljepše budućnosti njegovog naroda (rađanje i odgoj djece, pomoć pri izboru životnog staleža, duhovna zvanja, obiteljsko zajedništvo i obiteljske zadruge, upravljanje materijalnim dobrima).

Četvrti vid Antunovićeve misli o braku i obitelji stavlja molitvu u središte obiteljskoga života: *Molitva kao temelj obiteljskog života*. Svi odnosi članova obitelji i sve što se u obitelji događa mora biti prožeto molitvom i mora izvirati iz duhovnog života. Svi mole za sve: muž za suprugu, supruga za muža, roditelji za djecu, djeca za roditelje. Molitva je osobito važna za članove obitelji koje sam, prema Antunoviću, nazvao članovima s „posebnim statusom". Dragocjene su Antunovićeve upute za duhovni život u obitelji, a u svakom katoličkoj obitelji potrebno je utjecati se u zagovor svecima, posebno Mariji i „obiteljskim svecima" (sv. Josip, sv. Joakim i Ana, sv.

Agneza, sv. Lucija…). Završni dio prikaza duhovno-molitvenog života posvećen je bolesti i smrti u obitelji, koje su bile češće u životu obiteljskih zadruga.

Kada je riječ o „obiteljskom molitveniku" Ivana Antunovića, treba spomenuti njegovu specifičnost. Nakon pomnog proučavanja molitava, a većinu je vjerojatno on sam sastavio, proizlaze zanimljivi doprinosi bračnog i obiteljskog morala onoga vremena. On u svom molitveniku kroz molitveno-duhovni vid nudi i teološko-obrazovni vid što je za ono vrijeme bilo veoma važno. To ne čini tako da molitvama pridodaje jedan posebni katehetski dio, nego u razne molitve ubacuje katehetsko-moralne pouke kojima želi pomoći molitelju da bolje moli i „uvjeri" Boga zbog čeka treba uslišati njegovu molitvu.

Cjelokupno treće poglavlje vodi kao nekom razumljivom zaključku i opravdanju postavljene teze ovoga rada, t.j. da vjersko-moralna obnova braka i obitelji, kako ju je zamislio biskup Ivan Anutnović u okviru svog ukupnog djelovanja, vodi k opstanku a onda i napretku naroda.

Stoga se u četvrtom poglavlju ovoga rada pod naslovom *Antunovićev model za opstanak i napredak naroda* analizira cjelokupna Antunovićeva misao i način djelovanja pod vidom svojevrsnog „modela" za opstanak i napredak njegovog naroda. Prilike u kojima je živio i radio dale su početni motiv za stvaranje takvog jednog modela, a cilj i način njegova rada oblikovao je model kojemu su glavne sastavnice Antunovićevo vjersko-moralno učenje, zatim vjersko-moralna obnova braka i obitelji a daljnje sastavnice su narodni preporod, prosvjeta i gospodarski napredak njegovog naroda. U ostvarenju Antunovićevog cilja djelovanja po zamišljenom modelu potrebna je sloga, odnosno udruživanje svih narodnih sila, što će onda uroditi dobrim i slatkim plodom opstanka i napretka njegovog naroda. U završnom dijelu ovoga poglavlja ukazujem i na neke konkretne plodove života bačkih Hrvata po modelu biskupa Ivana Antunovića.

U doktorskoj disertaciji obradio sam za ovu temu sva relevantna Antunovićeva djela. Naime, premda je poznat popis svih Antunovićevih djela objavljenih i rukopisnih, ipak nisam mogao doći do svih. Od pisanih djela nisam pročitao djelo *Kalocsa város fényképei - madár tévlatban* (Slike grada Kaloče iz ptičije perspektive) koje je objavio pod pseudonimom Füzesi Adamko. Također nisam imao u rukama ni većinu rukopisnih djela, osim dva najvažnija „Poslijednji Gizdarev" i „Bariša Kitković". Osobito ističem da sam pročitao sve njegove novinske članke koji su vrlo značajni ne samo za vjersko-

moralni vid bračnog i obiteljsko života o čemu je riječ u ovom radu nego i za mnoga druga područja Antunovićevog djelovanja. Pročitao sam i proučio sva Antunovićeva sačuvana pisma. Ona su mi puno pomogla u osvjetljavanju same njegove osobnosti, prilika u kojima je djelovao i poteškoća na koje je nailazio u svom radu. Navodima iz većine pročitanih djela kao i iz mnogih članaka služio sam se u ovom radu.

U svom radu nisam imao većih poteškoća glede građe, osim njenog obima i možda ponegdje staroga jezika. Svakako su mi najviše poteškoće u radu pričinjale moje druge svećeničke i pastoralne dužnosti, pa se zbog toga odužio i dovršetak ovoga rada.

Detaljnija usporedba Antunovićevih djela sa sličnim djelima drugih autora njegova vremena mogla bi još bolje osvijetliti njegova razmišljanja i pastoralno-teološke postavke. Djelomice, ali nedovoljno, sam to učinio, osobito glede molitvenika i tražeći autore kojima se služio u svom pisanom opusu.

Antunovićeva bogata pisana baština svjedoči jasno o njegovoj jedinoj želji i nakani: da svoj narod pouči i uputi kako treba živjeti da bi uskladio svoj način života s Božjom voljom jer je to zalog njegovog napretka u duhovnom, narodnom i materijalnom smislu. To je ujedno za Ivana Antunovovića kao pastoralnog djelatnika i teologa put do istinske sreće ovdje na zemlji i postignuća vječnog blaženstva.

1. ŽIVOT I RAD BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA

1. 1. Životni put

Veoma bogat život i plodan rad kakav je bio život i rad velikana hrvatskog naroda i bunjevačkog roda biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja bačkih Hrvata, nije lako ukratko prikazati. Iako su o njemu pisali i drugi[4] ovdje se uglavnom služim životopisom koji je napisao u Subotici 1935. godine dr. Matija Evetović pod

---

[4] Prvi životopis Ivana Antunovića napisao je, odmah poslije njegove smrti, Ivan Evetović pod naslovom „ Kratki životopis pokojnog biskupa Ivana pl. Antunovića, velikog prepošta, rođen 1815. lipnja 19. – umro 1888. siečnja 13.“, u: *Neven*, 5(1888), br. 2, str. 24-31; („Neven“ je časopis koji je počeo izlaziti u Baji 1884. godine a izlazio je u raznim mjestima s većim ili manjim prekidima sve do 1940. godine. - Usp. Ivan KUJUNDŽIĆ, Bunjevačko-šokačka bibliograifija. Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata, u: *JAZU, Odjel za suvremenu književnost,* (poseban otisak iz Rada 355), Zagreb, 1969., str. 758-760). Isti životopis Ivan Evetović objavio je i u: *Danica ili Bunjevačko – šokački kalendar, za prostu godinu 1889.*, Subotica, 1888., str. 22–31. Rukopis toga životopisa nabavila je i Jugoslavenska akademija u Zagrebu, pa je član te akademije Milivoj Šrepel objelodanio životopis Ivana Antunovića u: *Građa za povijest književnosti hrvatske* (knjiga 2, god. 1899., str. 234-244).

Drugi životopis Ivana Antunovića napisao je Ivan Tolj, Subotica, 1933. (U ovom radu, budući da nemam njegovog teksta, kad navodim taj životopis, služim se tekstom objavljenim u knjizi Dr. Matija Evetović - mr. Lazar Ivan Krmpotić, Život i rad i biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja (prošireno izdanje), koji je objavljen u ediciji *«Hrvatski književnici u Mađarskoj – Ivan Antunović",* Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh 2002, str. 333-354).

Bunjevačka prosvjetna matica u Subotici 1933. godine raspisala je nagradni natječaj za najbolji rad o životu i djelima biskupa Ivana Antunovića. Na taj natječaj pristigla su dva rada, slična sadržajem i opsegom onom Ivana Tolja, kako to ističe Matija EVETOVIĆ u svom djelu *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja,* Subotica, 1935., str. 3-4. On, međutim, ne navodi tko je napisao ta dva rada i da li su negdje objavljeni.

Bibliografiju o Ivanu Antunoviću donosi Ante Sekulić najprije u *Zborniku Ivan Antunović 1,* Institut "Ivan Antunović" (uredio: Urednički odbor), Subotica, 1990., str. 199-202. Istu bibliografiju je kasnije objavio i u svom djelu „Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918.“, u ediciji *Prinosi za povijest književnosti u Hrvata, autori i djela, Knjiga III,* Zagreb 1994., str. 105-107. U bibliografiju u navedenom djelu, koja je objavljena četiri godine poslije, nisu pridodani članci iz spomenutog *Zbornika,* koji na 214 stranica donosi sve prikaze i predavanja održana u Subotici, 14. kolovoza, odnosno 18. i 19. studenog 1988. godine, na Književnoj večeri i Znanstvenom skupu o Ivanu Antunoviću u povodu 100. obljetnice njegove smrti. Popis tih članaka uvršten je u bibliografiju koju donosim u ovom radu u posebnom poglavlju pod naslovom „Literatura o Ivanu Antunoviću“.

Najnovije objavljeno djelo koje govori o Ivanu Anutnoviću je djelo, koje sam već gore spomenuo: Matija EVETOVIĆ – Lazar Ivan KRMPOTIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića – narodnog preporoditelja*, prošireno izdanje - Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh 2002., u ediciji: *Hrvatski književnici u Mađarskoj – Ivan Antunović.* U ovoj knjizi u cijelosti je ponovljeno djelo dr. Matije Evetovića, s tim da je umetnut poslije njegovog trećeg dijela, kao četvrti, dio pod naslovom: *Dokumenti Ivana Antunovića,* a potom Evetovićev četvrti dio. K tomu su pridodani i životopisi koje su napisali gore spomenuti Ivan Evetović i Ivan Tolj te, također ovdje spomenuta, bibliografija Ante Sekulića. Kao prilog ovoj knjizi pridodani su i članci mr. Lazara Ivana Krmpotića pod naslovom: *Sto godina poslije.* Radi se o njegovim govorima i predavanjima koje je održao o Ivanu Antunoviću u raznim prigodama od 1988. – 1999.

naslovom «Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja».[5] Taj životopis je, po mišljenju mnogih,[6] najbolji i najopsežniji, stoga ću se u prvom dijelu ovoga rada njime najviše služiti.[7]

Ivan Antunović rodio se 19. lipnja 1815. u Kunbaji (danas u Mađarskoj: Kunbaja). Otac mu je bio Josip a majka Manda rođ. Petrić. Kršten je istoga dana u susjednom Aljmašu (danas Bácsalmás - Aljmaš, također u Mađarskoj) u župi kojoj je Kunbaja bila filijala. Ivan je rastao s tri sestre: Macom, Margom i Rozom te s bratom Franjom. On je po starosti bio drugi. Otac im je rano umro te je djecu podizala i odgajala majka udovica.

Osnovnu školu pohađao je u Aljmašu od 1821. do 1825. godine. Tri razreda gimnazije je pohađao i završio s izvrsnim uspjehom u Subotici a četvrti u Kalači 1829. godine.[8]

Školovanje u Subotici ostavilo je na Ivana Antunovića značajan utjecaj glede njegovog kasnijeg preporoditeljskog i prosvjetiteljskog djelovanja među bunjevačkim Hrvatima. Naime, profesori u tadašnjoj subotičkoj gimnaziji bili su franjevci, a i mnogi franjevački kandidati provincije Bosne Srebrene također su u subotičkoj gimnaziji pohađali «humaniorne nauke» (učiteljsku školu). «Onaj slavenski duh, što su ga amo

---

[5] To opsežno djelo ima 310 stranica formata 16,2 x 23,5 cm. Djelo je podijeljeno na četiri dijela. Prvi dio prikazuje život Ivana Antunovića, drugi dio njegova djela, treći dio donosi prijepis Antunovićevih pisama a u četvrtom dijelu pod naslovom „Ličnost Ivana Antunovića“ autor je skupio mnoštvo citata iz njegovih djela i svrstao ih po sljedećoj tematici: „Svećenik“, „Rodoljub“, „Jugoslaven“, „Narodni prosvjetitelj“ i “Učitelj narodne prošlosti“.

[6] Usp. Ante SEKULIĆ, Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918., u: *„Prinosi za povijest književnosti u Hrvata“, autori i djela, Knjiga III,* Sekcija Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog centra P.E.N-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, Zagreb 1994., str. 91. (U daljnjim navodima: Ante SEKULIĆ, *Hrvatska preporodna književnost...,* str.).

[7] Matija Evetović, svjedoči da je životopis Ivana Antunovića napisao na temelju „izvornih rukopisa, povelja, isprava i Antunovićevih pisama“ koje je naslijedio od svoga strica Ivana Evetovića, „prepozita i bačkog župnika i narodnog poslanika“. Stoga sam uvjeren da je većina dokumenata koje on navodi vjerodostojna, a sigurno su vjerno prepisana i Antunovićeva pisma, pa ih se kao takva smije i navoditi. Za dragocjeni materijal kojim se služio u svojoj knjizi, Matija Evetović kaže: „Sve sam ove isprave poklonio Matici subotičkoj, gdje se čuvaju u arhivu“ (Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja,* Subotica, 1935., str. 3-4). No, nažalost, većina dokumenata koje navodi Matija Evetović više nije dostupna. Izgubljeni su i rukopisi njegovih pisama. I zato svatko tko se poziva bilo na dokumente, bilo na pisma, mora se služiti njima onako kako su prepisana i objavljena u navedenoj knjizi Matije Evetovića. Naime, nakon Drugog svjetskog rata zabranjene su sve hrvatske udruge pa tako i „Matica subotička“ a zgrada u kojoj je ona bila smještena nacionalizirana je, pa su ti i mnogi drugi vrijedni dokumenti uništeni ili smješteni po raznim gradskim i državnim arhivima a knjige po raznim bibliotekama širom tadašnje R. Srbije i na taj način im se gubi svaki trag.

[8] Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja,* Subotica, 1935., str. 11-16. (U daljnjim navodima: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str.). On opširno opisuje njegovo školovanje. Osobito su zanimljivi izvaci iz arhiva subotičke gimnazije koji potvrđuju da je Antunović bio izvrstan đak.

donijeli bosanski franjevački klerici presadio se i u dušu Antunovićevu. Od rane svoje mladosti snivao je o ljepšoj budućnosti svih južnih Slavena».[9]

Prvi razred «humaniornih nauka» završio je u Pečuhu, 1830. godine, a drugi razred kao i dvije godine filozofije u Segedinu od 1831. do 1833. godine. Ondje je 1834. godine stupio u bogosloviju i započeo svoj teološki studij. Budući da je bio izvrstan učenik, biskup je odlučio poslati ga na daljnji studij u Beč, u glasoviti zavod «Pazmaneum». No, zbog teške bolesti želudca i crijeva morao je poći kući na oporavak, koji je trajao preko pola godine. Ivanova majka «vruće se molila Bogu da mu vrati zdravlje i da njena nada i uzdanica postane svećenikom i učiteljem naroda. Što je molila, to je od Boga isprosila. Ivan se oporavi, sada ode u Kalaču i odličnim uspjehom svrši bogoslovske nauke».[10]

Za svećenika ga je zaredio nadbiskup Petar Klobušicki u Kalači, 8. listopada 1838. godine. Mladu misu je slavio 4. studenog 1838. godine u Aljmašu. Na mladoj misi, njegov stric Albert Antunović, koji se na osobit način brinuo za njega poslije očeve smrti, pred svim ga je gostima zagrlio i rekao mu: „Ive moj! Napreduj u naucima kao dosad, prigrli svećeničke krieposti, pa će ti zlatan lanac krasiti grudi tvoje!”.[11] To se kasnije njegovim imenovanjem za naslovnog biskupa i ostvarilo.

Kapelansku službu Antunović je vršio, vrlo kratko, u Čantaviru kraj Subotice, jer je već godine 1839. imenovan bilježnikom Duhovnog stola u Kalači, a 1840. ceremonijarom i arhivarom nadbiskupske pisarne. U Kalači je ostao tri godine. Pri koncu treće godine svog službovanja u Kalači bio je tajnik biskupa Girka, nadbiskupovog zamjenika, koji je kasnije postao biskupom u Pečuhu.

Župnikom u Aljmašu imenovan je godine 1842. U svojoj molbi za tu župu Antunović je među ostalim pisao: „Slabije moje sposobnosti nadoknadit će moja čvrsta volja, da svojim djelovanjem u duhovnoj pastvi zavrijedim Vaše povjerenje. Nadam se da ću vašem opravdanom očekivanju potpuno odgovarati. Dosad sam iz povjerenja svojih starješina vršio dužnost arhivara i bilježnika Duhovnog stola. To sam napustio samo zato da popravim svoje narušeno zdravlje. Čast biskupskog tajnika napustio bih

[9] *Isto,* str. 14.

[10] *Isto,* str. 17.

[11] *Isto,* str. 18; usp. Ivan EVETOVIĆ, Biskup Ivan Antunović, u: Matija EVETOVIĆ – Lazar Ivan KRMPOTIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića – narodnog preporoditelja, prošireno izdanje, Hrvatski književnici u Mađarskoj – Ivan Antunović*; Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh 2002, str. 21. (U daljnjim navodima: Ivan EVETOVIĆ, *Biskup Ivan Antunović*, str… Služim se tom knjigom jer nisam mogao doći do izvornog životopisa koji je napisao Ivan Evetović).

samo zato da mogu vršiti duhovnu pastvu među vjernicima”.[12] Njegovu molbu potkrijepili su plemići i patroni aljmaške župe.

Kao župnik, Antunović je doista bio dobri pastir svojim vjernicima. Za vrijeme njegovog župnikovanja Aljmaš se u moralnom pogledu preporodio. O tom svjedoči barun Josip Rudić: „Uvijek sam uvjeren bio da svećenik i župnik najviše može doprinijeti sveopćem blagostanju svojih viernika; znao sam da jedan bogobojeći svećenik jest velika vlast, a u ovom mojem osvjedočenju učvrstio me moj Antunović, koji je za kratko vrieme cio Aljmaš priveo na dobro tako da ja u njemu veliku radost nalazim”.[13]

Rado je posjećivao i primao u goste svećenike i družio se s njima. Napose je cijenio redovnike, a iznad svega franjevce. „Redovnik je, ako je bilo više gostiju, imao uvijek prvo mjesto kod njegova stola”.[14] Zauzimao se za svoje mlađe kolege. Poznato je, primjerice, kako se izborio da se kapelanima povisi plaća. Sačuvana je molba, koju je napisao svojeručno za povišenje plaće kapelanima. Ovu je molbu napisao poslije 1845. godine u vrijeme kada je nadbiskupom bio grof Franjo Nadašdi. „Nadbiskup Klobušicki naredbom svojom br. 1245 od 10. rujna 1839. god. povisio je kapelanima platu sa 100 for. na 150. Ali to u tadašnjim prilikama nije bilo dosta. Zato je Antunović predlagao da se za svakog kapelana, a bilo ih je tada 102, osigura još 100 for. iz čistog prihoda štedionice. Tu su svotu naime zavrijedili, jer rade u školi i u crkvi za spas neumrlih duša”.[15]

Antunovićevu brigu za duhovno dobro svojih župljana pratila je briga i za sve ono materijalno što je bilo nužno i bitno za život zajednice.

Za vrijeme Mađarske bune 1848. godine postao je bilježnikom aljmaškog dekanata.

Antunovićeva pastoralna zauzetost i prijateljevanje s kolegama svećenicima brzo su postali uočljivi te su slijedila njegova crkvena promaknuća. Tako je godine 1851. imenovan vicearhiđakonom aljmaškog distrikta, a 1859. kalačkim kanonikom.[16] Zbog toga je nakon osamnaest godina plodnoga rada napustio aljmašku župu i preselio se u nadbiskupiju. O godinama provedenim u Aljmašu govorio je: „Aljmaš je ono mjesto u kom sam najplodnije dane mojeg vieka proveo, nije čudo dakle, što u starijem

---

[12] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 18-19.
[13] Ivan EVETOVIĆ, *Biskup Ivan Antunović*, str. 9.
[14] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 36.
[15] *Isto*, str. 21.
[16] Usp. *isto*, str. 22-23.

dobu tako se osjećam, kada u njeg stupim, kao da mi se misli većma podižu, a srce većma prema rodu zastruji”.[17]

Antunovićev ugled je i u Kalači rastao, kako među svećenicima i vjernicima, tako i kod mjesnih vlasti u županiji. Stoga je 1861. godine izabran za privremenog podžupana Bačke županije i kao takav bio je predsjednik županijske skupštine. Iste godine imenovan je kanonikom-dekanom i upraviteljem kaptolskih dobara. Budući da se dobro razumio u gospodarstvo ovu je službu obavljao vrsno i savjesno. Iako ju je primio na kratko, ostao je na toj službi dvije godine. Kad su neki članovi Kaptola počeli prigovarati njegovu radu, sam se povukao s ove službe uputivši, 16. svibnja 1863., pismo zahvale nadbiskupu Ivanu Nehibiju i kaptolskom zboru, priloživši čitavu gospodarsku raspravu, u kojoj je dao korisne savjete za buduće upravljanje crkvenim dobrima. Antunović je, naime, predlagao da Kaptol izda svoje imanje pod zakup, jer se ne isplati da sam vodi brigu o obradi zemlje a na taj način bi dobio 50000 forinti umjesto 30000. U obrazloženju navodi: „Danas je teško gospodariti. Sluge ne rade koliko treba, ne čuvaju alata i zato vlastelin trpi štetu. Osim toga, svi namještenici varaju vlastelina i time mu nanose dvostruku štetu. Prihodi mu se smanjuju, a izdaci povećavaju i prijete gotovom propasti. Zato je svrsishodno da vlastelin sam rukuje svojim imanjem. Mišljenja sam da je najbolje ako vlastelin svoju zemlju izda u zakup samom narodu na više godina. To će se ubrzo dokazati…”.[18] Godine 1863. dobio je naslov opata sv. Marije od Kereka, a 1866. car Franjo Josip postavio ga je prepozitom sv. Pavla u Baču.[19] Godine 1868. postao je „kanonik-čuvar” a godinu dana kasnije „kanonik-lektor”.[20] U to vrijeme Antunović je proputovao cijelu Srednju Europu, dijelom zbog zdravlja, ali i da bi kod drugih naroda vidio, uočio i naučio sve ono što bi moglo koristiti njegovom narodu. Osim hrvatskog jezika govorio je mađarski, njemački, francuski, talijanski, nešto slovački i, dakako, latinski tako da se na tim putovanjima dobro snalazio.[21]

---

[17] Ivan EVETOVIĆ, *Biskup Ivan Antunović...*, str. 23.

[18] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 24-25. Arhiv Katoličkog instituta za kulturu, povijest i duhovnost “Ivan Antunović” čuva njegov rukopis, na mađarskom jeziku, pod naslovom “Egyházi vagyonról” (O crkvenom imanju). U rukopisu na oko 20 stranica brani Katoličku crkvu od napadaja glede crkvenih dobara. Obrazlaže zašto je nepravedno oduzimati Crkvi dobra koja ima.

[19] Na temelju toga uveden je u kraljevsku knjigu plemića drugoga reda. – Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 26.

[20] Usp. *isto*, str. 26.

[21] Usp. *isto*, str. 26-28; HRVATSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON 1, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1984, str. 201-202., spominje da je, uz gore navedene jezike, Antunović poznavao i grčki. (Vidi: *Zbornik "Ivan Antunović" 1,* Institut "Ivan Antunović" (uredio: Urednički odbor), Subotica, 1990,

Godine 1875. postao je predsjednikom Duhovnog stola i, zatim, velikim prepozitom kalačkim i predsjednikom odbora za župničke ispite.[22]

Naslovnim biskupom bosonskim imenovan je 8. svibnja 1876. godine. I prije nego što ga je kralj uzdigao na to dostojanstvo „nadbiskup je Haynald zamolio papinskog nuncija u Beču, 3. veljače 1875. godine da isposluje i papinsko imenovanje. To je i uslijedilo...".[23] Tim imenovanjem promaknut je također u velikaša i člana Gornje kuće, ali je na sjednici bio samo jednom i to kada se raspravljalo o građanskoj ženidbi, protiv koje se borio zdušno, svim svojim ugledom. Nažalost, uzalud.[24] Nije nikada objelodanjeno zašto nije posvećen za biskupa.[25] Nijedan životopisac to ne spominje a o

---

str. 48. - Budući da ću u ovom radu navoditi više autora i članaka iz toga *Zbornika,* u daljnjim navodima stavljat ću samo ime autora, naslov članka te u: *Zbornik, str.*).

[22]U: *CIRCULARES LITTERAE ad venerabilem clerum archi-dioecesis Colocensis et Bacsiensis ab ordinariatu archi-episcopali dimisae Anno Domini 1875*., Colocze, str. 50, objavljeno je pod brojem 440 imenovanje Ivana Anutnovića vikarom na određeno vrijeme i pod brojem 442 od 9. ožujka 1875., imenovanje predsjednikom komisije za župničke ispite.

U navedenim *"Circulares litterae"* nalazi se također otisnuto više spisa koje je u nadbiskupovom odsustvu potpisao Ivan Antunović. Te spise pisao je latinskim, mađarskim ili njemačkim jezikom. Potpisivao se različito: "In absentia Suae Excellentiae Archi-episcopalis: Joannes Antunovich m.p. - h.t. Vicarius", vidi: str. 79-80; U međuvremenu je stiglo njegovo unapređenje u velikog prepozita: "Per Suam Majestatem Sacratissimam clementissime renunciati: Joannes Antunovich, Lector Canonicus in Praepositum Majorem..." (br. 914/1875), objavljeno u tom izvoru, na str. 89. Stoga se u narednim spisima Anunović potpisuje na sljedeći način: "In absentia Suae Excellentiae Acrhi-Episcopalis: Joannes Antunovich m.p. - h.t. Vicarius et Praepositus Major."

[23] Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 29.; Evetović navodi da je taj podatak uzeo iz: "Schematismus Archidioecesis Colocensis et Bacsiensis A. 1915.", str. 8. Uvidom u navedeni Šematizam utvrdio sam da taj podatak nije ispravan. U navedenom Šematizmu je u povijesnom pregledu samo naznačeno da je Ivan Antunović bio veliki prepozit od 1875. do 1888. Njegovo ime navedeno je također i u kronološkom popisu kanonika pod rednim brojem 65 uz naznaku da je kanonik bio od 1859. do 1888.

[24] Usp. *isto*, str. 29.

[25] O tom nije pisao ni mr. Lazar Ivan Krmpotić, inače dobar poznavatelj Antunovićevog života i njegovih djela. Nije to učinio ni prigodom obilježavanja 125. obljetnice imenovanja Ivana Antunovića naslovnim biskupom. (Usp. Matija EVETOVIĆ – Lazar Ivan KRMPOTIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića – narodnog preporoditelja*, prošireno izdanje, Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh 2002., u ediciji: *Hrvatski književnici u Mađarskoj – Ivan Antunović, Predgovor,* str. 11-13. i drugdje u tom djelu). Po tvrdnji mons. Stjepana Beretića, dobrog poznavatelja povijesnog razdoblja života i rada biskupa Antunovića, u ono vrijeme je bila praksa da kralj (car) podjeljuje titule naslovnog biskupa. On mi je pronašao izvore koji to potvrđuju. Tako Emma Takács u bilješci o Ivanu Anutnoviću (Antunovics János) u *Magyar Katolikus Lexikon,* 1. svezak, Budapest, Szent István Társulat, 1993., str. 326. navodi među ostalim da je bio "izabrani biskup" (választott püspök; 1876: bosoni vál. pp.).

Dr. István Sipos u svom djelu "Enchiridion Iuris Canonici", Pécs, 1940, tumači na str. 264.: "In Hungaria Rex Apostolicus sine omni interventu Sedis Ap. contulit titulos sedium eppalium nunc destructarum olim ad Hungariam pertinentium. Eppi "electi" nominabantur et fuerunt universim 20". Međutim, ne donosi popis tih biskupa.

Dr. Vince Tomek, Választott (névleges) püspökök, u: *Katolikus Lexikon,* IV. svezak, Budapest, 1933, str. 435. pod bilješkom "Izabrani (nominalni) biskupi" piše: „Izabrani biskupi su spočetka bili biskupi mađarskih biskupija okupiranih od Turaka. Njih je imenovao samo kralj a nosili su naslov davno ugaslih bivših mađarskih biskupija. Prvo je takvo imenovanje bilo 1624. godine. Dvojica su od njih (beogradski i tinninski /kninski/) bili ujedno i posvećeni biskupi, a ostali nisu imali biskupskoga reda. Nekada su svi oni pripadali gornjim staležima, a od 1885. su u tom svojstvu ostala samo dva posvećena biskupa. Od 1926. godine više ni oni ne pripadaju gornjem domu (parlamenta)".

tom ništa nisam pronašao ni u brojnim člancima o njemu. Nagađa se da su to spriječili političari zbog njegovog panslavizma.[26] Da je bio na „crnoj listi” svjedoči i njegovo pismo upućeno Ivanu Evetoviću, 9. kolovoza 1886. godine. U pismu ga moli: „Nemoj mi više pisat, i drugima kaži da mi ne pišu, ne sbog mene, već sbog vaših osobah, buduć neću da ikog na svietu izvrgnem pogibeli, koji se s menom dopisuje”.[27]

Poznato je, međutim, da mu je nuđena i zagrebačka i sarajevska biskupska stolica. O tom piše u svojim „Ulomcima iz života Ivana Antunovića” njegov suvremenik i suradnik Ilija Kujundžić (Gromović): „U ono vrijeme, kad je Mihalović[28] postao zagrebačkim nadbiskupom, prije imenovanja Mihalovića osobno posjeti Haynald Antunovića i u ime madžarske vlade ponudi mu zagrebačku nadbiskupiju pod uvjetom da se odrekne uređivanja lista *Bunjevačka i šokačka vila.* Antunović se duboko pokloni i zahvali na posjetu nadpastirskom, al uredništva se nije htjeo okaniti. Tako ostane u Kalači do konca života”.[29] O ponudi sarajevske biskupske stolice pisao je Matija Evetović u zaključku svog životopisa: „Antunović je za života, kao dobar pastir, primjerom pokazao kako treba savjesno vršiti svoje vjerske i građanske dužnosti, kako treba poštovati sve narodnosti, a svoj rod nadasve ljubiti. Iz ove ljubavi prema svome

---

Da imenovanje naslovnih biskupa nije bila crkvena uredba potvrđuje i činjenica da ni u jednom Šematizmu Kaločko-bačke nadbiskupije niti u Službenim obavijestima (Litterae circulares) iste nadbiskupije nije naznačeno da je Ivan Antunović bio naslovni biskup, dok su druge njegove titule navedene, kako sam naznačio u bilješci 19. u ovom radu. Jedino je tu njegovu titulu naveo nadbiskup-kardinal Haynald u službenoj obavijesti o smrti Ivana Antunovića: "Illustrissimum ac Reverendissimum Joannem Antunovich, electum Episcopum Bosonensem...", u: *"Litterae Circulares ad venerabilem clerum Archi-Dioecesis Colocensis et Bacsiensis Anno 1888.*, Colocze, str. 9.

[26] “Antunović je patio od boljetice onodobne: sveslavenstva; onodobna maglovita južnoslavenstva, ali odlučno je želio pomoći svojem zavičaju i narodu”, ustvrdio je Ante SEKULIĆ, u: *Hrvatska preporodna književnost...*, str. 101. No, valja spomenuti da su Antunovićevi "panslavizam" i "južnoslavenstvo" bili reakcija na tada raširenu mađarizaciju i germanizaciju svega slavenskoga puka. Cilj širenja „panslavenske“ ideje Antunović je obrazložio u svojim „Novinama“: „U žurnalistici sprdaju se da smo panslaviste. Nemojmo se više tim baviti u kakvom smislu oni to uzimaju, dosta je po nas znati: da nas tim kane kao grdnim žigom obiližiti. Slidimo duh krštjanski i činimo od znaka rugla znak slave i dike, pak će umah ti dušmani zamuknuti, recimo očito: da smo mi panslaviste, uzimali oni kako jim drago, mi smo panslaviste, koji želimo da Slavian koji ima toliko uma, razuma i oduševljenja kao Frances, Niemac, Magjar, Tručin ili Tatari, steče koliko obraženosti na duševnom a toliko i blaga na tvarnom polju da postane gospodarom, ne tudjim, što on ne želi, već svojim, koji se zna i umi sdružiti i s Niemcom i Francesom i Magjarom, al se ne umi slugom ni jednog podčiniti…", Ivan ANTUNOVIĆ, Novo ljeto - mladi Božić, u: „*Bunjevačka i šokačka vila“,* Kalača, III(1873), br. 1, str. 3.

Poznato je, također, da je zbog svojih ideja u svom djelu “Razprava” bio napadan (vidi: *Neven,* XXXIII(1920), br. str. 1; Koloman Tisza, ugarski predsjednik vlade je, pak, tražio od nadbiskupa Haynalda da Antunovića opomene i zabranio je daljnje raspačavanje te njegove knjige. - Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 103.

[27] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 177.

[28] Josip Mihalović (Turda, Rumunjska, 16. siječnja 1814. - Zagreb, Hrvatska, 19. veljače 1891.), kardinal, zagrebački nadbiskup (1870-1891).

[29] GROMOVIĆ (Ilija Kujundžić), Ulomci iz života Ivana Antunovića, u: *Neven,* XXXIII(1920), br. 8, str. 2.

rodu odbio je god. 1879. ponudu mađarske vlade da postane nadbiskupom u Sarajevu. Nije se htio rastati od svojih Bunjevaca i Šokaca, jer je dobro znao da nije bilo više nikoga tko bi ih htio i znao a i mogao braniti od nasilja i sačuvati Slavenima. Ostao je zato među svojima i nastavio već započeti prosvjetiteljski i rodoljubivi rad”.[30]

Međutim, u svom pismu prijatelju Iliji Okrugiću od 21. prosinca 1879. Antunović opovrgava da mu je nuđena nadbiskupska stolica u Sarajevu. Piše mu: „Kada ste onomadne o Bosni pisali, Brajko, i da je to bilo prije 20 godinah, i onda bi se dugo mislio, dal bi se na onakvu Misiju odlučio. Nije to štogod u Bosnu ići, gdje su Turci, gdje Srbi, gdje još u djetinjstvu katolici, a još uz to i fratrovi!”. I dodaje kako bi to bilo vrlo teško poslanje: „To bi bio boj, komu ni za sto lietah neće biti kraja”. A onda duhovito dodaje: „Za ovakva starca nije drugo, već sjest u zapećak i gledat uz vruću peć, kako se ljudi grbe uz breme žića, koje moraju nositi”. Uvjeravajući ga da te glasine nisu istinite kaže: „Ob ovom niti sam ja snivo, niti je ugarsko Ministarstvo na oto ikad i pomislilo. Prije bi se ovo sjetilo lanjskog snijega no mene, baš i onda ako bi ja štogod važio…”.[31] Ipak, znajući Antunovićevu skromnost, a uz to i čuvanje tajne koje mora pratiti postupak izbora novoga biskupa, iz gore rečenoga ne možemo sa sigurnošću ustvrditi da mu nadbiskupska stolica u Sarajevu stvarno nije nuđena.

Ivan Antunović je kao naslovni biskup i kanonik, iako je bio veliki Jugoslaven,[32] uživao veliku naklonost i povjerenje nadbiskupa Haynalda, koji je bio veliki Mađar. “U cijelom kaptolu Antunović je imao najveći ugled pa i pred samim nadbiskupom, jer je bio učen, sveta života i neustrašiv u obrani svoga mišljenja i istine. Nadbiskup, iako je bio Antunovićev protivnik u načelima, ipak mu je povjerio upravu nadbiskupije u slučaju svoje odsutnosti. To je često bivalo, pa je Antunović upravljao nadbiskupijom više od deset godina”.[33] O takvom odnosu nadbiskupa Haynalda još bolje govori jedno njegovo pismo upućeno Antunoviću iz Budimpešte, 23. svibnja 1884. godine: “Dragi i Preuzvišeni Gospodine Biskupe! Na velikoj bratskoj ljubavi u razašiljanju mojih skromnih slika, izraženoj u zadnjem Vašem pismu, iskrena Vam

[30] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 305.

[31] Usp. *isto,* str. 159.

[32] Usp. *isto,* str. 226; Ivan TOLJ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića,* u: Matija EVETOVIĆ – Lazar Ivan KRMPOTIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića – narodnog preporoditelja, prošireno izdanje*, *Hrvatski književnici u Mađarskoj – Ivan Antunović*; Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh 2002, str. 348; (u daljnjim navodima: Ivan TOLJ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića,* str.); Ante SEKULIĆ, Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića, u: *Zbornik,* str. 171.

[33] GROMOVIĆ (Ilija Kujundžić), Ulomci iz života Ivana Antunovića, u: *Neven,* XXXIII(1920), br. 8, str. 2.

hvala i preporučujem se u Vaše uspješne molitve. Ostajem nepromijenjenim poštovanjem i ljubavlju prema Vašoj Preuzvišenosti”.[34]

Ivan Antunović često je pobolijevao. Već sam napomenuo da zbog bolesti nije mogao otići na studij u Beč. Godine 1864. bolest ga je teško svladala tako da su liječnici već izgubili nadu u njegovo ozdravljenje. U bolesti ga dvorila starica majka. Ona se zavjetovala Gospi Hajoškoj. A on je obećao majci da će, ako ozdravi, kupiti za Gospu skupocjene haljine i dati joj svoj križ i lanac. I on je doista ozdravio, na iznenađenje liječnika. Održao je svoj zavjet, pridodavši obećanomu i svoj opatski prsten. Do kraja života rado je hodočastio Gospi u Hajoš i to svetište potajice često materijalno pomagao.[35]

Nikada nije posve ozdravio, a svoju smrt je predosjetio. U pismu Ivanu Evetoviću, 29. listopada 1887. godine piše: “Meni već nije slobodno zdravom biti. Dokle god se ne izpuni volja Božja, valja mi trpiti”.[36] Svojim prijateljima koji su ga u bolesti posjećivali preporučivao je da mole Boga da ga što prije primi, a u oporuci je napisao: “Svakog časa molim Gospodina Boga da mi spasi dušu Isusovom svetom krvlju otkupljenu. Ne prestajem ga moliti da budem providen svetim otajstvima umirućih, kad me pozove iz redova živih. U tom času želim da budem u najsmjernijoj pokornosti prema svome prelatu Preuzvišenom pastiru, u odanosti prema kanonicima i svećenicima svakoga reda i u kršćanskoj katoličkoj ljubavi prema svakom čovjeku. Zato mi je zadnja volja ovo: Želim da mi se tijelo sahrani prema mojem dostojanstvu, ali bez ikakvog vanjskog sjaja, u jednostavnom drvenom lijesu i u crnu zemlju u zajedničkom groblju. Ako je moguće neka mi je zadnji počinak pokraj moje mile majke, ako pak to nije, onda u redu sa ostalim vjernicima.”[37]

Umro je u Kalači, 13. siječnja 1888. godine u 73. godini života, 50. godini svećeništva i u 29. godini kanoničke službe. Pokopan je, kako je želio, na mjesnom groblju. Ukop, 15. siječnja 1888. u 16 sati bio je veličanstven. “Prisustvovala je skoro sva Kalača. Tamo su bili: Kaptol sa svim svojim članovima. Okružni sud, Sresko načelstvo, Sreski sud, Općinsko poglavarstvo, Poreska uprava, Općinska štedionica, Žensko dobrotvorno društvo, Dobrovoljni vatrogasci, Katoličko momačko društvo, Kasina, Građanska čitaonica, Gimnazija, Srednje i Osnovne škole i građanstvo u

[34] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 35.
[35] Usp. *isto*, str. 25-26.
[36] *Isto,* str. 39.
[37] *Isto,* str. 40.

velikom broju. Mrtvo tijelo Antunovićevo opjevao je Franjo Lihtensteiger, posvećeni biskup i generalni vikar. Povorka je bila tako duga, da je gotovo ispunila glavnu ulicu a građanstvo je, iako je bila ciča zima, ispratilo našeg Antunovića na vječni počinak”.[38]

Dr. Ljudevit Haynald uputio je na latinskom jeziku, 24. siječnja 1888. godine, okružno pismo pod brojem 47 svim svećenicima o Antunovićevoj smrti u kojem, uz osnovne biografske podatke, stoji: “Imam utjehu u vjeri, da je ovaj naš najbolji brat vrativši Bogu svoju dušu tamo se odselio, gdje će Gospodin Bog obilno i vječno nagraditi vjerne svoje sluge. Neka primi ovo on, koji je poznat u svećeničkim vrlinama i mnogo hvaljen u svetoj službi i zaslugama. Neka bude među nama blagoslovljena uspomena njegova imena i obilata nagrada od Boga u nebu. Molimo za njega”.[39]

1.2. Pastoralno djelovanje

Antunovićevo životno geslo: «Sve za vjeru, narodnost i riječ svoju», prepoznatljivo je i u njegovom svećeničkom djelovanju. Ovdje se navodi samo nekoliko najvažnijih natuknica njegovog pastoralnog djelovanja, jer iako je bio “svestran i naobražen čovjek”,[40] ipak je prije svega i uvijek bio svećenik. Kao župnik stalno je bio među svojim vjernicima. Poučavao je u vjeri i u svakoj drugoj korisnoj nauci djecu i omladinu u školi, a starije u crkvi i domu. Rado je ispovijedao, držao pouke zaručnicima. Imao je istančan osjećaj za pravdu. Svi narodi su imali svoje određeno mjesto u crkvi. Sa svim župljanima – Hrvatima (Bunjevcima i Šokcima), Mađarima i Nijemcima komunicirao je i pružao usluge na njihovom jeziku. Sirotinja mu je bila

---

[38] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str., str. 41-42, (usp. Kalocsai Néplap, 21. siječnja 1888).

[39] Usp. *isto,* str. 42. Usp. *"Litterae Circulares ad venerabilem clerum Archidioecesis Colocensis et Bacsiensis Anno 1888.*, Colocze, str. 9. Originalni tekst glasi: Nr. 47., Obitus illustirissimi Joanis Antunovich publicatur: Ilustrissimum ac Reverendissimum Joanem A n t u n o v i c h, electum Episcopum Bosonensem, Ecclesiae meae Praepositum Majorem et Canonicum sub diuturna infirmitate moribundorum Sacramentis provisum die 13-a Januarii anno aetatis suae 73-o, Sacerdotii 50-o et Canonicatus 29-o, pie in domino obiisse dolenter significans, in fide ea invenio consolationem, quod anima Deo reddita Optimus hic Frater Noster illuc migraverit, ubi Retributor dominus fidelibus ministris ampla et aeterna proemia largitu. Recipiat haec ipse virtutibus sacerdotalibus et longa sacrorum servitiorum ac meritorum laude inclytus; sit nominis ejus memoria apud nos benedicta, merces in coelis a Domino magna nimis! Oremus pro eo! - Caloczae, die 24-a Januarii, 1888.

[40] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 235. Na tom mjestu on ističe Antunovićevu svestranost u obrazovanju: "Tko temeljito pročita i prouči njegova izdana i neizdana djela, lako se može uvjeriti, da je Antunović dobro bio upućen u teologiju, filozofiju, pedagogiju i estetiku, u nauku o financijama, narodnu ekonomiju i zadrugarstvo, u prirodne nauke i domaće ljekarstvo, u poznavanje zakonodavstva i upravnih nauka, u politiku i sociologiju, u kiparstvo, slikarstvo i graditeljstvo. Jednom riječju Antunovićev um bio je prava enciklopedija znanja i umjetnosti».

osobita briga. «Njegova blaga svećenička duša otrla je mnogu gorku suzu bijedne aljmaške sirotinje».[41] Duhovno i materijalno blagostanje povjerenog stada bilo mu je neprestano na srcu. To ga je poticalo i na širi društveni a kasnije i na preporoditeljski, prosvjetiteljski i spisateljski rad. Ali, smijem ustvrditi, da je i to bio njegov pravi pastoralni rad - rad «dobrog Pastira» za dobrobit povjerenog mu stada. Tako su za vrijeme njegovog župnikovanja u Aljmašu podignute školske zgrade i općinska bolnica, uređena je crkva i kalvarija.[42]

Nakon 18 godina plodnog župnikovanja preselio se u Kaloču, u nadbiskupski dvor. Koliko god mu je bilo teško ostaviti voljeni Aljmaš i drage mu župljane, svoj prelazak u Kalaču smatrao je providnošću. Razlog je jasan: «Dobro je što sam stariji i na višem položaju... baš zato valja podvostručiti rad, budući da nas je malo... Šta bi bilo od Židova da je Makabej zdvojio i samo žalio nad narodom. Ad arma! Ad arma! ne koja ubijaju, već koja brane rod i koja mu uvijaju u glavu sjaj i prosvjetu».[43]

1.3. Socijalno djelovanje

Zapaženo je, ali ne i dovoljno istraženo, socijalno djelovanje biskupa Ivana Antunovića. Najviše se pisalo o njegovoj djelotvornoj ljubavi prema siromašnim učenicima. «Iškolovao je preko 200 đaka. U njegovoj kući bilo je dnevno 60-70 osoba na hrani. Đake je i novcem pomogao, da uzmognu završiti nauke. On se za njih brinuo kao rođeni otac... Svi su đaci, koji su se kod njega hranili, morali na kraju školske godine pokazati svjedodžbu».[44] I to je smatrao svojim pastoralnim djelovanjem jer je na taj način davao doprinos za budućnost svoga roda. Zanimljiva je, u tom smislu, jedna bilješka o njegovom razgovoru s majkom koja ga je prekorila što previše štedi na sebi. Odgovorio joj je: «Ne vidite, mila majko, kolika siročad traži pomoći od mene. Ti svi su radi živiti, kruha jesti i raditi na slavu Božju i za svoj rod».[45] Poznato je da je među ovim đacima, osim Bunjevaca, bilo i puno Mađara i Nijemaca. O tom je sam Antunović

---

[41] *Isto,* str. 19.

[42] Usp. *isto,* str. 20.

[43] Usp. *isto*, str. 146. Tako je, 19. prosinca 1875., pisao svom prijatelju i suradniku Iliji Okrugiću.

[44] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 35.; Vidi: DOBROTVORNO DRUŠTVO "IVAN ANTUNOVIĆ", u: *Neven,* 15(1898), br. 2, str. 20. Na istom mjestu M. Evetović navodi među njima sljedeće uglednije Bunjevce, koji su s uspjehom završili studij: Ivan Evetović, prepozit i župnik bački; Miroljub Evetović, predsjednik Duhovnog stola i župnik u Valpovu; Andrija Car, santovački župnik; Mijo Mandić, umirovljeni školski nadzornik; Bedžula, župnik u Bregu; Fuci, učitelj i kantor u Bregu; Bruno Piuković iz Subotice i dr.

[45] DOBROTVORNO DRUŠTVO "IVAN ANTUNOVIĆ, u: *Neven,* XV(1898), br. 2., str. 20.

pisao u odgovoru jednom svom protivniku Mađaru, koji mu je prigovarao častohleplje i nacionalizam: «Smijem bez stida očitovati, da su kod mene popovskim kruhom više nimačke i magjarske dice hranjeni, nego bunjevačke. To sam kadar gospodinu profesoru posvidočiti...».[46]

I njegovo raznovrsno društveno djelovanje imalo je pastoralno usmjerenje. Sve je to briga za ljubljeni mu Rod, ali i za sve narode s kojima je dolazio u doticaj. Osnovao je «Kalačku štedionicu» i «Dobrotvorno žensko društvo». U Kalači je također osnovao «Čitaonicu» i «Vodenu zadrugu». Bio je član osnivač «Gospodarskog društva» Bačke županije. U dobrotvornim sabirnim akcijama uvijek je izdašno sudjelovao iako je bilježen po vlastitoj želji, pod «N.N.», jer je veliki dio svoga prihoda darovao sirotinji.[47] «Poznate su njegove dobrotvorne akcije. On uzdržava velika sirotišta po mnogim mjestima o svome trošku».[48] Za vrijeme velike poplave 1865. «kaptolske zalihe podijelio je bačkoj sirotinji i tako postao legenda Kalače i cijele Bačko-kalačke nadbiskupije».[49]

1.4. Preporoditeljski i prosvjetiteljski rad

Kad je godine 1869. započeo svoj preporoditeljski i prosvjetiteljski rad i kad je uzeo u ruke pero u svojoj 55. godini, njegove nakane i želje ostale su iste. I prije nego što je počeo pisati on je to činio. Zauzimao se da u Kalaču, Baju, Suboticu, Novi Sad i Bač dođu Sestre «Naše Gospe» kojima je povjeren odgoj ženske mladeži.[50]

O ciljevima svog preporoditeljskog, prosvjetiteljskog i spisateljskog rada, najbolje govori on sam. Prenosim nekoliko navoda.

»Crkva i škola» dvije su od najčešće upotrebljavanih riječi u njegovim člancima i knjigama. On nalaže svima koji ljube svoj Rod da se zauzmu da sva djeca pohađaju "škulu i crkvu». On slikom ističe važnost i jedne i druge ustanove: "Crkva i škula je

---

[46] UREDNIK BUNJEVAČKIH I ŠOKAČKIH NOVINA, Dopisi – Aljmaš, 28. rujna, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, II(1871), br. 40, str. 215.

[47] Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 25.

[48] Antun KOPILOVIĆ, Pastoralno-preporoditeljski lik biskupa Ivana Antunovića, u: *Zbornik*, str. 181.

[49] Lazar I. KRMPOTIĆ, Biskup Ivan Antunović, prethodnik crkvenog društvenog nauka, u: Dr. Matija Evetović - mr. Lazar Ivan Krmpotić, *Život i rad i biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja* (prošireno izdanje), u ediciji: *«Hrvatski književnici u Mađarskoj – Ivan Antunović"*, Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh 2002, str. 397.

[50] Usp. Antun KOPILOVIĆ, Pastoralno-preporoditeljski lik biskupa Ivana Antunovića, u: *Zbornik*, str. 181.

ruka desna i liva. Koji jednu kvari da drugu zidja taj nakaznim pravi čovjeka ko onaj, koji bi mu jednu ruku odsikao. Crkva i škula je u duševnom i tvarnom pogledu potrebštinah ljudskih to što je po čoviečanstvo mužko i žensko pleme".[51] Na drugom mjestu piše: «Čovjeku je naloženo: da Boga moli i radi, i koji ovo dvoje razdvaja, taj nije prijatelj čovjeku, već mu je najveći zlotvor. Jerbo kako onaj ubija čovieka koji ga od molitve, tako i onaj koji ga od rada zausteže. Uslied čega mora on imati crkvu gdje će se moliti i mora imati tvornicu gdi će raditi, a ta tvornica u kojoj se svaki čovjek za umni, umjetni i vješt rad pripravlja to je škola».[52]

Slično govori i o svom rodoljublju i o preporoditeljskom djelovanju. «Ti si rode zjenica u oku mojem, nemoj se dakle čuditi, što se tako brižljivo o tvojem boljku staram».[53] U jednom drugom svom članku ističe: «Samosvijest narodna to je život, koji prolazi sve žilice tiela čovječieg. Samosviest narodna to je živalj koji i najmanje zaškuljice sveg narodnog tiela i duha prolazi, samosviest narodna to je silna sila prid kojom sve prepreke padaju, to je kriepost, prid kojom se sve neprijateljske snage uklanjaju i slobodan ulazak ostavljaju nabožnosti i svakovrstnim vrlinam; bez samosviesti je tielo i duh mrtvo».[54]

Antunović je godine 1869. u Subotici okupio uglednije Bunjevce i obrazložio im svoju namjeru da pokrene *Bunjevačke i šokačke novine* i preko njih upali luč prosvjećivanja i razvije barjak napretka i blagostanja svoga naroda. Na sjednici su bili njegovi stariji i mlađi prijatelji: Bozo Šarčević, dr. Franjo i dr. Vince Somborčević, Matija, Stipan i Lajčo Antunović, Ivan i Filip Probojčević i još nekoliko subotičkih svećenika. Sjednica je trajala vrlo kratko jer je u ime okupljenih njihov stav iznio dr. Franjo Somborčević: «Brate Ivo! Zakasnio si se sa tvojim priedlogom. Mi smo se već pomađarili».[55] Takvo izričito odbijanje Antunović je prokomentirao sljedećim riječima: «Ajde Bozo. Mi smo naše svršili i nemamo ovdje ništa više tražiti», dodavši da će za ovo izdajstvo odgovarati pred Bogom i ljudima.[56] No, to ga nije obeshrabrilo te o svojoj namjeri upućuje, 15. kolovoza 1869. godine, pismeni «Poziv» u kojem piše: «Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da vjerujem, dok se ne osvjedočim: da i vi blagog ovog naroda sinovi, koji ste na prsih Bunjevaka, Šokica odhranjeni, otaca vaših

[51] (Ivan ANTUNOVIĆ), Crkva i škula I., u: *Bunjevačka i šokačka vila,* III(1873), br. 21., str. 82.
[52] (Ivan ANTUNOVIĆ), Crkva i škula II, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* III(1873), br. 22, str. 85.
[53] UREDNIK, Zora je zazorila, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), br. 1., str. 1.
[54] (Ivan ANTUNOVIĆ), Obći jezik, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* III(1873), br. 11, str. 42.
[55] Mijo MANDIĆ, Kako su postale bunjevačke novine i bunjevački kalendari, u: *Pravi bunjevački kalendar,* Subotica, 1934., str. 34.
[56] Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića..,* str. 48.

trudom i krvavim znojem izmučeni, žestoku bol ne osjećate, kad gledate, gdje oni vaši rodjaci, na čijih ramenih ste se na jedan ili drugi odličan svjetovni ili crkveni stališ uzdigli: u neznanstvu čame, brojem i imovinom se gube, jer neimaju, tko bi im knjige znanstva sadanjeg svieta otvorio i nauku potrebnu udielio, da se njihova liepa narav razvijava... Braćo mila, svanulo je, neka je dakle kraj neplodnoj tužbi, nastao je dan i pozivljemo se svikoliki, u kojima još bunjevačka, šokačka krv vrije, da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od siegurne propasti izbavimo, a na onog, koji bi se iz ovog narodnog posla izvukao, na sve grlo vičemo: da ga nije mila Bunjevka, Šokica svojim sladkim mliekom dojila, već nemila Turkinja odgojila».[57]

1.5. Pisana djela

U ovom dijelu donosim u najkraćim crtama pregled Antunovićeve pisane riječi, od novina do pojedinih knjiga i članaka.

1.5.1. Bunjevačke i šokačke novine

Bunjevačke i šokačke novine su usprkos gore navedenim početnim poteškoćama počele izlaziti. Prvi broj objavljen je 19. ožujka 1870. godine. *Novine* su izlazile tri godine. U impresumu stoji: Izdavatelj i odgovorni urednik: Ivan Antunovich. Tiskane su u Kalači u tiskari «Malatin i Holmeyer». Veličina stranice: 23,3x30,4 cm.[58]

U prvom godištu, 1870. objavljena su 42 broja *Novina* na ukupno 328 stranica. Svaki broj imao je 4 stranice. Od 4. do 42. broja *Novine* imaju i tzv. *Nadometak*, osim broja 6. U 4. i 5. br. *Nadometak* je na 2 stranice a od 7. do kraja godišta na 4 stranice. Posljednji broj ima *Vanredni nadometak* na 6 stranica.

---

[57] Ivan ANTUNOVICH, kanonik, *Poziv Bunjevacah i Šokacah i Bošnjakah na utemeljenje jednog pučkog Lista*, Kaloča, u Velikoj Gospojini 1869. (15. VIII. 1869), Štamparija *Maletin és Holmayer*. (Letak na tri stranice). Isti „Poziv“ objavljen je i u *Bunjevačkom i šokačkom kalendaru za pristupnu godinu 1870.*, str. 17-23., u Subotici, u tiskari Karla Bittermanna. U kalendaru je tekst naslovljen: „POZIV pričastnoga i visokorodnoga gospodina Ivana Antunovicha kanonika kalačkoga, kojim poziva Bunjevce, Šokce i Bošnjake na utemeljenje jednih pučkih novinah“. Vidi također: Četvrti dio. Dokumenti Ivana Antunovića. Poziv, u: Dr. Matija Evetović - mr. Lazar Ivan Krmpotić, *Život i rad i biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja* (prošireno izdanje), u ediciji: *«Hrvatski književnici u Mađarskoj – Ivan Antunović"*, Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh 2002, str. 171-176. U ovom radu služim se tekstom objavljenim u ovoj knjizi. (U daljnjim navodima: *Poziv*, str.).

[58] Posjedujem sva godišta i sve brojeve *Bunjevačkih i šokačkih novina* i *Bunjevačke i šokačke vile.*

U drugom godištu, 1871. objavljena su 52 broja na 292 stanice. U ovom godištu do br. 26 *Novine* imaju dodatak *Bunjevačka i šokačka vila*. U brojevima 1-17 dodatak je na 4 stranice a od 17-52 na 2 stranice. Od br. 26 *Bunjevačka i šokačka vila* ima vlastite brojanje stranica iako je bila pridodana *Novinama* ali sada svakog drugog tjedna i ponovno na 4 stranice. Ukupno je *Bunjevačka i šokačka vila* u ovom godištu imala 52 stranice.

U trećem godištu, 1872. objavljena su također 52 broja *Novina* na 208 stranica. I u ovom godištu u svakom drugom broju bio je dodatak *Bunjevačka i šokačka vila* na četiri stranice s vlastitim brojem stranica. Tako je u ovom godištu *Vila* objavljena na ukupno 104 stranice.

Ovi podaci su dosada najiscrpniji. Naime, kroz svoj rad utvrdio sam da Matija Evetović i Ante Sekulić ne spominju prvo i drugo godište *Bunjevčakih i šokačkih novina*. Tako Ante Sekulić navodi u bibliografiji Antunovićevih djela: *Bunjevačke i šokačke novine*, godište III., Kalača 1872., br. 1-52.[59] Matija Evetović u svojoj knjizi u popisu literature također navodi samo: *Bunjevačke i šokačke novine,* god. 1872.[60] Ivan Kujundžić u svojoj Bibliografiji priznaje: «*Bunjevačke i šokačke novine* počele su izlaziti 1870. godine, ali se I. i II. godište lista nigdje ne mogu pronaći».[61]

Cilj izdavanja novina Antunović je sam protumačio u uvodniku prvoga broja pod naslovom «Zora je zazorila»: «Majka da može svojeg jedinka, u zvizde bi ga okovala, ja da mi je povirena vlast, sva ona plemenita svojstva, s kojima se rese drugi narodi, želio bi pokupit i rod moj nakitit… Mi ćemo biti kano revne pčele pa ćemo ić od cvata do cvata koji u vertu uma i serca raznih naroda razte: da iscerpimo slatki med nauka i donesemo u košnicu našeg roda, otud će postat med ćudorednosti, koji će sladit i vosak učenosti, koji će svitlit životu plemena našeg. Mi ćemo nepristano učiti da možemo neprekidno našu bratju podučavat». U nastavku upozorava na razne «škule» kroz koje prolaze svi sinovi i kćeri roda našega. Prva je škola materino krilo, škola je i Crkva i oranica, dućan i umjetnički atelje. Ali on želi otvoriti još jednu: «Neka je dakle uz ove silne škule nama dozvoljeno jednu otvoriti u kojoj će svaki viran sin našeg roda postat učiteljem za vrime, i čas, kad ga volja snadje, da u svih onih škulah revno pobere nauke za naše pleme shodne, neka se razstre dobri glas našeg roda…». U nastavku

---

[59] Usp. Ante SEKULIĆ, *Hrvatska preporodna književnost…*, str. 58.

[60] Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 307.

[61] Ivan KUJUNDŽIĆ, Bunjevačko-šokačka bibliografija. Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata, u: *JAZU, Odjel za suvremenu književnost, rad 355*, Zagreb, 1969., str. 757.

uvodnika naglašava da će *Novine* biti vanstranački list: «…donle dok se uzvišeni naše domovine duhovi ne izravnaju, i u jednu treću stranku koja će po našem shvatu, budućnosti narodnoj jedino koristiti, ne osnuju, mi ćemo našom potankom silom, sad uz jednu, sad uz drugu stati, kako vidili budemo, da je jedna ili druga ustavne u slobodi odgojene istine izkrenie shvatila i s ovima se sljubila».[62] Antunović je izbjegavao i političke članke. Moli svoje suradnike da ih ne pišu, jer «socialna pitanja, koja se po svietu danas razlažu vrlo su oštre naravi dočim je naša snaga veoma slaba – moglo bi se dakle sgoditi da bi se jedna ili druga žilica u našem tilu pod tim hervanjem prikinila a u našem položaju, kao što svaka žilica treba da život kripi - tako i najmanja ako uzmanjka, žiće znatno slabi; dakle, politiku ćemo ovdje obavljat samo kako nam se pridstavlja u svojih događajih».[63] U istom članku poziva svoje suradnike da radije pišu poučne i zabavne članke: «koji se vrzaju oko kućevnog života… Takvima nidra otvara pridaja-traditia, povjesnica, pripovitke, dositnice, zagonetke, dalje neka izvole naše poštovano obćinstvo uvađati u svakovrstne znanosti, pa jim pripovidati i tumačiti štogod je u tima za svaki razred naših čitateljah nužno i korisno. Po puk bi zaslužno dilo obavljali i onda ako bi svoje zavičaje u starom i noviem dobu opisivali – pa to sve blago izvolili ovršiti u našem rođenom naričju, u prostoj odori. To smo već davno izjavili da bi radostno primali dopise koji se virskog i školskog obćinskog žića doticaju al naravno u obliku u kom se nijedan bližnji ne smućiva».[64]

Osim uvodnog članka i nekoliko članaka različite tematike, novine su imale i stalne rubrike kao što su «Vilajet», «Gazdaluk», «Kućni poslovi», «Domaći poslovi», «Dopisi», «Trgovina i obrtnost» i dr. Uvijek je objavljena i poneka pjesma, uglavnom u dodatku.

1.5.2. Bunjevačka i šokačka Vila

Bunjevačka i šokačka vila, kako je već naznačeno, dvije je godine bila dodatak *Bunjevačkih i šokačkih novina*. Kad su novine prestale izlaziti, *Bunjevačka i šokačka vila* postaje samostalni list. Ovdje će biti riječi samo o toj *Vili*, jer je razdoblje u kojem je *Bunjevačka i šokačka Vila* bila dodatak *Bunjevačkim i šokačkim novinama* kratko obrađeno u gornjem dijelu. *Bunjevačka i šokačka Vila* bila je, kako stoji na naslovnici,

[62] UREDNIK, Zora je zazorila, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, I(1870), br. 1, str. 1-2.
[63] UREDNIK, Poruke Uredničtva, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, II(1871), br. 9, str. 70.
[64] *Isto*, str. 70.

«poučni, gospodarski i politički list». Kod prvog broja ove samostalne *Vile* stavljeno je treće godište, 1873., premda je ona dvije godine bila samo dodatak *Novinama.* Izlazila je svakog drugog tjedna četvrtkom na četiri stranice. "Izdavatelj i odgovorni urednik" bio je Ivan Antunović, a tiskana je također u tiskari «Malatina i Holmayera» na formatu 23,3 x 30,4. Tako je objavljeno 28 brojeva, na 116 stranica.

Godište 4 (1874) nosilo je naslov *Bunjevačka i šokačka vila. List za politiku, pouku, zabavu i gazdinstvo*. Izišlo je 26 brojeva, na 104 stranice.

Godište 5(1875) ima podnaslov *List za zabavu, pouku i gazdinstvo*. Te godine objavljeno je ukupno 9 brojeva na 36 stranica. Antunović je bio „izdavatelj i urednik" ovoga godišta do 5. broja. *Vila* je te godine izlazila svaka dva tjedna četvrtkom kao i prijašnja godišta. Od 6. broja „izdavatelj i urednik" *Vile* postaje Blaž Modrošić. Taj 6. broj objavljen je tek 10. studenog 1875. u Baji, tiskom J. Jilka.

Godište 6(1876) pod uredništvom Blaža Modrošića i s naslovom *Bunjevačka i šokačka vila, namijenjena pučkoj pouci, zabavi i gospodarstvu* objavljena je u 18 brojeva, na 74 stranice u tiskari udovice K. Paula.

U *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* koju je uređivao Blaž Modrošić Ivan Antunović je objavljivao svoje članke pod pseudonimom «Stari Rodoljub».

Cilj *Vile* označen je u drugom broju 1873. godine: «Mi hoćemo naše po Bogu i po naravi pripadajuće pravo, naime: naš svestrani napredak. Mi hoćemo ne samo u prikrajku naše kolibice da sačuvamo naš jezik, nego da ga kano potlem duše prvi dar Božji unapredimo u sve stane našega rajskoga mirogoja, kojim da nam odjekuje naša kuća, naša crkva i škola, naša obćina i poljana a po tim da se usavršava idea narodne slave. Mi hoćemo da budemo gospodari naše kese, da budemo gose pod kapom u svojoj kući, ne nipošto sluge gologlavci i puzavci. Mi više nećemo da budemo zaklopci tuđeg lonca, a niti nožice svačijega stolca… Naša Vila ima nam biti prethodnicom našega narodnog spasa, pred kojom da se stvori raj zemaljski, rad zemne sreće… Ona nam mora nadostačiti sve, sve, što je napredujućim vriemenom projurilo preko našeg sanka. U njoj vidismo i vidimo svoju slogu, narodnost i jezik obezbieđen, slobodan i samostalan. Ovo je težište i od sadašnjih naših namjerah, naše brige, i rada i cilja našega».[65]

[65] Stipan VUJEVIĆ (potpisan pseudonimom "BUNJEVAC"), O našoj Vili, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, III(1873), br. 2, str. 6.

Novine i *Vila* objavljivale su članke rodoljubnog i poučnog sadržaja a bilo je i putopisa, lijepih pripovijesti, pjesama, korisnih članaka iz gospodarstva i raznih vijesti iz domovine i inozemstva, kako s područja crkvenog tako i društvenog, kulturnog i političkog života našega naroda.

1.5.3. Članci

Biskup Ivan Antunović kao urednik "Bunjevačkih i šokačkih novina" i "Bunjevačke i šokačke vile" objavio je puno članaka. Bili su to uvodni članci, ali ne isključivo. Svoje članke je rijetko potpisivao. One koje je potpisao najčešće je potpisao s pseudonimom «Stari Rodoljub»; ima dva potpisa s «Rodoljub», neke je potpisao s "Urednik", a još rjeđe ih je potpisivao kao «Ivan Antunović, Bunjevački i šokački novina urednik». Prvi cjeloviti popis njegovih članaka objavljen je kao Prilog u mom magistarskom radu.[66]

Detaljno sam i pomno prelistao sva godišta «Bunjevačkih i šokačkih novina» i „Bunjevačke i šokačke vile", uvjeren sam da će objavljivanje cjelovitog popisa Antunovićevih članaka biti korisno svima koji će se u budućnosti baviti istraživanjem pisane baštine tog našeg velikana. Listajući *Novine* i *Vilu* i čitajući pojedine članke lagano sam uočavao one koje je pisao Antunović i onda kada nisu bili potpisani na način kako sam gore naveo. Naime, svi članci, osim njegovih, u *Novinama* i *Vili* su uglavnom potpisani punim imenom i prezimenom, pseudonimom ili inicijalima, jer je Antunović inzistirao da svaki dopis i članak mora biti potpisan, inače ga nije htio objavljivati.[67] Jamačno je, osim popisa koji ovdje donosim, Antunović većinom sam pisao i rubrike kao što su "Novosti", "Vilajet", "Domaći poslovi", "Kućni poslovi" pa i "Gazdaluk" i dr., jer se dobro razumio u sve grane znanosti svoga vremena.[68] Stoga sve rubrike njegovih *Novina* i *Vile* zaslužuju također pozornost i istraživanje, baš kao i

---

[66] Vidi: Andrija Anišić, *Bračni i obiteljski moral u nekim djelima Ivana Antunovića - Bog s čoviekom na zemlji i Čovik s Bogom u svojih molba i prošnja,* Magistarski rad u specijalizaciji moralne teologije, Sveučilište u Zagrebu – Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb, 2007., str. 130. sl.

U svojoj knjizi *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…*, Matija Evetović naveo je 34 članka. Identičan popis objavio je i Ante Sekulić u članku Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića, u: *Zbornik,* str. 62-63; on je isti popis objavio i u svojoj knjizi *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918.*, u ediciji *Prinosi za povijest književnosti u Hrvata, autori i djela, Knjiga III,* Zagreb 1994., str. 96-97.

[67] Usp. *Bunjevačke i šokačke novine*, Poruke uredništva, II(1872), br. 7, str. 28.: "Šokcu - imenjaku. Na glavi Lista stoji da se bez imena ne prima, jel ko će i za koga će se odgovarati?".

[68] Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 235.

njegove zanimljive bilješke i fusnote u kojima je davao korisne komentare, konkretne poruke i upute suradnicima i pošiljateljima članaka. Njegove su primjedbe ponekad šaljive a ponekad imaju čak i polemički ton.[69]

Stavljajući u svoju knjigu popis trideset četiri Antunovićeva članka, dr. Matija Evetović piše: "Antunović je napisao mnogo manjih članaka. U njima govori o svim pitanjima, koja su važna za naš narod i daje mu dobru i korisnu pouku. Napisao ih je u 'Novinama' i 'Vili' kao uvodne članke... Znatniji su članci...". I onda slijedi popis članaka.[70] Matija Evetović uz svaki članak donosi i njegov kratki sadržaj i naznaku gdje se nalazi a Ante Sekulić donosi samo popis članaka uz naznaku gdje se nalazi.[71] Uočio sam da obojica navode samo članke iz *Vile,* a nijedan iz *Novina.* Ima ih, međutim, puno i u *Novinama*. U svom istraživanju zanimalo me je zbog čega oni ne navode članke iz *Novina.* Otkrio sam da Matija Evetović *Novine* nije ni imao u rukama, osim posljednjeg broja (52/1872),[72] što je vidljivo kako iz svih navoda koje donosi u četvrtom dijelu svoje knjige pod naslovom "Ličnost Ivana Antunovića",[73] tako i iz popisa izvora kojima se služio u svojoj knjizi a objavio ih je pod naslovom "Književnost". U tom popisu kao izvore navodi: *Bunjevačke i šokačke Novine,* god. 1872 i *Bunjevačka i Šokačka Vila,* god. 1873-1876.[74] Ante Sekulić donosi isti popis članaka, iako je vidljivo da se u svom radu služio i *Novinama*. Očito se radi o onim brojevima *Novina* koje je ranije imala Sveučilišna knjižnica u Zagrebu.[75]

Svećenik Ivan Kujundžić objavio je kod Odjela za suvremenu književnost JAZU, Zagreb 1969., Rad 355, svoju "Bunjevačko-šokačku bibliografiju" kao "Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata". To djelo sadrži bibliografske podatke

---

[69] Usp. Poruke uredništva, u: *Bunjevačke i šokačke novine* I(1870), br. 5, str, 21; I(1870), br. 6, str. 30.

[70] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 110-116.

[71] Popis Antunovićevih članaka Matija Evetović je stavio u 10. poglavlje svoje knjige pod naslovom "Razni članci" (usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 110), a Ante Sekulić ga stavlja u III. poglavlje svoga članka pod naslovom "Napisi i članci", (Ante SEKULIĆ, Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića, u: *Zbornik,* str. 62-63.

[72] Oni naznačuju da je članak objavljen u *Vili* 52/1872, što je samo djelomice točno, budući da je *Vila* bila dodatak *Novina* do 1873. a tek onda je postala samostalni list. Članak koji su oni naveli je, dakle, u 52. broju *Novina* od 1872. ali u dodatku *Vila* na str. 102. *Vila* nije imala svoje zasebne brojeve dok nije postala samostalan list ali je imala svoje zasebne stranice pa to može zbuniti čitatelja.

[73] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 183-304.

[74] Usp. *isto,* str. 307.

[75] Usp. Ante SEKULIĆ, *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918.,* u ediciji *"Prinosi za povijest književnosti u Hrvata", Autori i djela, Knjiga III,* Zagreb 1994., str. 45-55. U ovoj svojoj knjizi, u popisu preporodnih hrvatskih glasila pod brojem 1. navodi: „Bunjevače i šokačke novine počele su izlaziti 1870., Godište III, u Kalači 1872., br. 1-52. Izdavatelj i odgovorni urednik Ivan Anutnovich. Izlazi svake nedilje jedanput. Pod brojem 2. navodi iscrpnije podatke o „Bunjevačkoj i šokačkoj vili" uz naznaku gdje se mogu pronaći pojedina godišta. (Usp. *isto,* str. 58-59).

o pisanoj riječi bunjevačko-šokačkih Hrvata od 1683. do 1968. godine. U III. poglavlju u kojem donosi prikaz "Novina" i "Listova", nalazi se kod godine 1870. pod br. 1 ova bilješka: "Bunjevačke i šokačke novine počele su izlaziti 1870. godine, ali se I. i II. godište lista nigdje ne mogu pronaći".[76] U svom istraživačkom radu služio sam se uvezanim godištima *Novina* i *Vile* koje osobno posjedujem.[77]

Osim članaka u *Vili* Matija Evetović i Ante Sekulić navode i tri članka objavljena u časopisu *Neven*.[78] O tim člancima Matija Evetović piše: "Pod starije dane pisao je Antunović nekoliko članaka i u *Nevenu*... kojima je sadržaj istovjetan sa onima, što ih je već objelodanio u *Vili*".[79]

Ivan Antunović je nastavio pisati za *Vilu* i onda kada je prestao biti njezin urednik. Ondje je svoje članke potpisivao kao "Stari Rodoljub" kao što ih je potpisao i u *Nevenu*.

1.5.4. Dopisi

U "Bunjevačkim i šokačkim novinama" i u "Bunjevačkoj i šokačkoj vili" posebno mjesto zauzimaju članci biskupa Ivana Antunovića koje je on pisao i slao uredništvu sa svojih putovanja. Kako je ustvrdio Matija Evetović „Antunović je proputovao svu Mađarsku i skoro sve zapadne europske države. Sa puta javljao se svojim *Novinama* i *Vili*. U tim dopisima iznosi svoja zapažanja".[80]

Ante Sekulić u svom članku o ovim dopisima piše: "Među Antunovićeve radove treba pribrojiti i *Dopise*... Pisao je jednostavno, ali uvijek poučno. Koliko se moglo

---

[76] Ivan KUJUNDŽIĆ, *Bunjevačko-šokačka bibliografija. Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata,* u *JAZU, Odjel za suvremenu književnost, rad 355,* Zagreb 1969., *str. 757.*

[77] Do istih sam došao zahvaljujući svećeniku Franji Ivankoviću. On je pripremajući svoj diplomski rad pod naslovom *"Inkulturacija vjere kod Hrvata-Bunjevaca kroz rad biskupa Ivana Antunovića"* na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, u potrazi za odgovarajućom literaturom, utvrdio da niti Gradska biblioteka u Subotici, niti Sveučilišna knjižnica u Zagrebu nemaju komplet Antunovićevih *Novina* i *Vile*. U to vrijeme ponudio mu je na uvid uvezane primjerke istih svećenik palotinac Franjo Spajić, koji je tada živio i radio u petrovaradinskoj župi sv. Jurja. On ih je pronašao u tamošnjoj župnoj knjižnici. Listajući taj komplet i znajući koje primjerke ima Sveučilišna knjižnica u Zagrebu, utvrdio je da se može sastaviti komplet *Novina* i *Vile*, što je i učinjeno uz odobrenje jednih i drugih. Tako sada Sveučilišna knjižnica u Zagrebu ima sve brojeve a Franjo je dobio također pet kompleta, od kojih jedan imam ja a ostale „Bunjevačko-šokačka knjižnica" Katoličkog instituta za kulturu, povijest i duhovnost «Ivan Antunović» u Subotici, mons. Stjepan Beretić i „Pučka kasina" u Subotici, koja čuva pisanu zaostavštinu pokojnog Lazara Ivana Krmpotića.

[78] Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 116; Ante SEKULIĆ, *Hrvatska preporodna književnost...,* str. 97.

[79] Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 116.

[80] *Isto,* str. 116.

ustanoviti, dopisa nema mnogo; ukupno osam, u razdoblju od 25. listopada 1872. do 1. lipnja 1876.”.[81]

Moram primijetiti da su Matija Evetović i Ante Sekulić u svom popisu naveli znatno manji broj „Dopisa”, slično kao i kod članaka, budući da nisu imali u rukama sve brojeve „Novina”. Među dopise svrstao sam i onih nekoliko koji nisu u rubrici “Dopisi”, ali je jasno da ondje spadaju iz naznake mjesta iz kojeg ih piše i šalje. U pojedinom *Dopisu* sadržaj se ne odnosi uvijek na mjesto koje je naznačeno. Naime, naznačeno mjesto odnosi na ono iz kojega je dopis poslao, a opis se odnosi na mjesto u kojem je prethodno bio. U svojim *Dopisima* Antunović prikazuje državu ili mjesto u kojem je boravio, ocjenjujući u njoj društveno, političko i gospodarsko stanje. Osobito ga je zanimalo školstvo i radinost. Ponekad se divi, ponekad kudi ono što je ondje vidio a pokatkad s uzdahom pomisli na svoj “mili Rod” te mu i s puta upućuje konkretne poruke i pouke jer mu je i ondje na srcu i prosvjeta i dobro njegovog naroda.[82]

U svom popisu dopisa slijedio sam kronološki red “Dopisa” od prvog broja *Novina* do posljednjeg broja *Vile.* Iz nekih mjesta slao je više dopisa, no nisam ih svrstavao na jedno mjesto, nego ih naznačio u broju u kojem su objavljeni. Dopise koje navode M. Evetović i A. Sekulić i ondje su označeni zvjezdicom (*).[83]

1.5.5. Knjige

Glede razvrstavanja Antunovićevih djela postoje različiti stavovi i mišljenja. Ovdje se držim razdiobe koju je učinio Ante Sekulić te ih navodim kronološkim redom kao objavljena i neobjavljena djela.[84]

1.5.5.1. Objavljena djela

1. Otvorena knjiga Ivana Antunovića, kaločkog kanonika, na sve rodoljubne Bunjevce i Šokce naputjena. U Kaloči tiskom Malatina i Holmeyera /1870./ - Vel. 21,5 x 34,6 cm, 3 str. To je poziv na suradnju i podršku za izdavanje Bunjevačkih i šokačkih novina.

---

[81] Ante SEKULIĆ, *Hrvatska preporodna književnost ,* str. 64.

[82] Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str 116.

[83] U svom istraživanju ustvrdio sam dakle da je Antunović objavio ukupno 147 članaka u *Novinama*, 72 u *Vili*, 6 u *Nevenu* i 56 *Dopisa.*

[84] Usp. Ante SEKULIĆ, *Hrvatska preporodna književnost…*, str. 94 - 96.

2. *Poučne iskrice* - O koristnoj pučkoj zabavi, putem po Italiji godine 1869. sabrao Ivan Antunović, kaločki kanonik, *Bunjevačko-šokačkih novina* urednik. U Temišvaru, 1872, tiskom Braće Magjarah. Veličina 12 x 17,2 cm, 276 str.

U «Pripomenku» ove knjige piše zašto je napisao ovu knjigu.: «Davna moja želja proputovat i krasnom Italijom, viditi vječiti Rim i poklonit se glavi Katoličke crkve, izpunila se. Sve, što sam na tom putu svom dobro čuo i vidio... sabrano u djelcu ovom predajem smierno milomu rodu svomu. Crpio iz njega savjestnu moju pouku i koristnu svoju zabavu; prikraćivao si štivom i razmatranjem zanimivih u njem stvarih na slavjanskom domu svečane Božje dane i duge zimske noći; te kroz križ i muku dospio mi sretan u vječna spasa luku». [85]

3. *Odmetnik,* poviesna pripoviedka od Ivana Antunovića kaločkog kanonika i *Bunjevačko-šokačke vile* urednika. U Zagrebu, slovi Dioničke tiskare, 1875. Veličina 13,4 x 12,2 cm, 293 str.

O ovoj knjizi, koja je zapravo, klasični roman, Antunović u *Predgovoru* kaže: «Evo ti, plemeniti rode, žalosne istine iz osamnaestog vjeka! Ignjat Josip Martinović, nevjeran bunjevačkoj svojoj majci, odmetnut narodnosti i rieči našoj, pokaran i Bogom i svietom, kako je na krvnom stratištu izgubio glavu, opisao sam ti u knjižici ovoj. A ti ju čitaj i znaj: da odmetnika Crkve i izrodice vlastite narodnosti rodoljubivo srce nikad blagosivati neće!».[86]

4. *Slavjan - na svetih dnevih ili blagdanih crkveni*. Napisao Ivan Anutnović, urednik *Bunjevačko-šokačke Vile*. U Kaloči, tiskom Malatina i Holmeyera, 1875. - Veličina 8*, 135 str.

U ovom djelu opisao je važnije svetkovine Katoličke crkve. Istaknuo je njihovo značenje i opisao narodne običaje, vezane uz te svetkovine.

5. *Knjiga kojom je prisvitli gospodin Ivan Antunovich, naslovni bosonski biskup, veliki predstavnik prvostolne crkve kaločke i crkveno-sabornoga ispita pridsidnik, Gjenu Dulića, pridsidnika subotičke «Pučke Kasine» prilikom otvora Kasine pozdravio.* U Subotici, iz štamparije Josipa Bittermanna (1878). Veličina 10 x 16 cm, 14 str.

6. *Bog s čoviekom na zemlji. Djelo predstavljajuće trojedina Boga u doticaju s'čoviekom, u svih njegovih vjerskih i društvenih odnošajih.* Napisao i izdao Ivan

[85] Ivan ANTUNOVIĆ, *Poučne iskrice,* Temišvar 1872., str. 2.
[86] Ivan ANTUNOVIĆ, *Odmetnik,* Zagreb 1875., str. 3.

Antunovich, Kaločko-Bačke biskupije svećenik. Tiskom G. Serédy Obrtna Zavoda Gluhoniemih, u Vacu, 1879. Veličina. 4* VI + 774 str.

Ovo je svojevrsni Katekizam Katoličke Crkve onoga vremena s prikazom Svetoga pisma i cjelovitog katoličkog nauka od liturgije do crkvenoga prava.

7. *Kalocsa város fényképei - madár tévlatban.* Készitette: Füzesi Adamko. A kalocsai szegénjek részére épitendö munkaház alapjának jovára. Vácz, 1879., Serédy G. Siketn. Iparint. Könyvnyomdája, 1879. Veličina 8*, 106 str. (Slike grada Kaloče – iz ptičje perspektive. Napisao: Füzesi Adamko. U korist fonda za podizanje doma kalačke sirotinje).

U ovom djelu opisuje sve znamenitije ustanove, crkve, privredna, prosvjetna i dobrotvorna društva i sve socijalne institucije u Kalači. On daje upute svećenicima kako trebaju djelovati u selu i kakvi trebaju biti seoski poglavari ako žele da narod bude sretan i zadovoljan.

8. *Fény és árnyképek. A lelkipasztorkodás téren gyüjtötte kalocsa-bácsi megyének egyik áldozára*. Vácz, 1880. Serédy G. Sketn. Iparin. Könyv-nyomdájaban, 188. - Veličina 8*, 256 str. (*Svijetle i tamne slike. S područja pastoralnog djelovanja. Napisao jedan svećenik kaločko-bačke biskupije.*)

U ovoj knjizi izložio je svoja načela o svećeničkom zvanju i djelovanju u narodu. Ovu je knjigu izdao bez imena. Namijenio ju je svećenicima, iznoseći njihove vrline i pogreške.

9. *«Naputak» za one koji osićaju napast postati nazarenom.* Sastavljen po Ivanu Antunovichu. U Kaloči, tiskom Malatina i Holmeyera, 1882. - Veličina 8*, IV + 263 str.

U ovoj knjizi daje uputstva katoličkim vjernicima kako će se očuvati sljedbe Nazarena.

10. *Razprava, o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom.* Napisao Ivan Antunovich, Kaločko-bačke biskupije svećenik. U Beču, tiskom Friederika Jaspera, 1882. Veličina 8*, 182 str.

U «Predgovoru» opisuje nastanak i svrhu ove knjige: «Bio čovik kojega mu drago stanja i zvanja i ma koje vire, nikako se ne može lišiti želje, da prodre u prošlost svojega porikla i pogleda u budućnost osobnu i obiteljsku... A šta je prirođeno osobi i obitelji, to mora da bude naravno i cielom narodu... Ako hoćete da utamanite koji narod,

zabašurite, sakrijete mu prošlost, pa ste kinezke bedeme stavili pred njegovu budućnost... Koji dakle hoće i želi živiti kao osoba, kao obitelj, taj neka znade, da mu je tlo života onaj narod, u kom se je začeo, rodio i odgojio... Ovo me je kao stara i gotova nemoćna prinukalo da ponešto razbistrim prošlost Bunjevacah i Šokacah, te tiem kakav takav učinim rodu glas, i uzbudim ga na vični narodni ponos, na iztrajnu radinost, umnu štedljivost i na razboritu brižljivost za svoju, svoje obitelji i svojega naroda budućnosti».[87]

11. *Čovik s Bogom u svojih molba i prošnja*. Napisao Ivan Antunovich, Kaločko-bačke biskupije svećenik. U Kaloči, nakladom pisca. Tiskom Franje Holmeyera, 1884. Veličina 8*, VII + 897 str.

To je molitvenik za kršćanski narod. U «Uvodu» spominje kako je nastao ovaj molitvenik. «Od kako sam u posvećeni stališ stupio, od onda me je neprestano pratila goruća želja, virnim u ruke dati Molitvenik, u kom su molbe i prošnje ljudske, u svih odnošajih družtvenih, po nutarnjih i vanjskih potriboća izražene, na temelju naših u Katekizmu, sakupljenih virskih istina, u duhu kršćanske poniznosti i ditinjega zauhvanja, Svemogućemu predstavljaju».[88]

1.5.5.2. Rukopisna djela

1. *Posljednji Gizdarev,* 357 str., 36 pogl.

   Pripovijest iz života bačvanskih plemića u prvoj polovini 19. vijeka.

2. *Bariša Kitković,* 451. str., 42 pogl.

   Tema ove pripovijesti također je iz života plemića u Bačkoj županiji.

---

[87] Ivan ANTUNOVIĆ, *Razprava, o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom,* Beč 1882., str. 1-2. (U daljnjim navodima: Ivan Antunović, *Razprava,* str.).

Antunović se u svojim djelima i člancima služi nazivom "Bunjevac" i "Šokac" što je "plemenski" naziv za Hrvate koji su živjeli na prostorima tadašnje Bačke. On je, kako je to vidljivo iz ovoga, po mnogima, njegovog najznačajnijeg djela, želio istražiti u cijelosti porijeklo "Bunjevaca" i "Šokaca". Nije mu bilo tako izričito jasno njihovo hrvatsko porijeklo kao što je to danas. Stoga se i danas mnogi koji bi htjeli biti "čisti Bunjevci" pozivaju na Antunovića tvrdeći da ih je on smatrao posebnim narodom. Budući da rasprava o ovom pitanju ne spada izravno na sadržaj ovoga rada ne mogu se na njega posebno osvrtati. Ipak, navodim jedno mjesto koje pokazuje da je već i u Antunovićevo vrijeme bilo onih koji su Bunjevce i Šokce pribrajali Hrvatima, pa i on sam: "Na svakom onom polju, koje su poslie nesretnog mohačkog poraza snova zasjeli Slaveni, gdi je god bilo Srbah, tamo je u većem ili manjem broju bilo takodjer Bunjevacah i Šokacah, ili kako se danas volimo nazivati, Hrvatah, pa se je svaka sudbina na jednom i na drugom podjednako izminjivala", Ivan ANUTNOVIĆ, *Razprava...* str. 69).

[88] Ivan ANTUNOVIĆ, *Čovik s Bogom u svojih molba i prošnja,* Kalača 1884., str. III – IV. (U daljnjim navodima: Ivan ANTUNOVIĆ, *Čovik s Bogom,* str.)

3. Sophisticus magas miveltség morálja (Ćudoređe sofističke visoke naobrazbe), 22 str. (rukopis iz 1842). Filozofsko-etička rasprava o moralnom odgoju mladeži.

4. Böjtrül (O postu), 94 str., 9 pogl. (rukopis oko 1840. godine).

To je oveća rasprava o postu, što ga sveta majka Crkva zapovijeda svojim vjernicima.

5. Vjerske istine, str. 26, tri dijela (latinski rukopis).

Vjerska rasprava na latinskom jeziku. U njoj dokazuje istinitost nauke Katoličke crkve i pobija krivovjerstvo protestanata.

6. O*bliek Subotice grada*

Ovo djelo spominje Ivan Evetović u životopisu Ivana Antunovića. Sadržaj ovoga djela je nepoznat, jer se rukopis izgubio.[89]

7. Egyházi vagyonról (O crkvenim dobrima).

Rasprava o obrani crkvenih dobara i apologija protiv napada na Katoličku crkvu.[90]

8. Fragmenti: Sačuvana su tri članka, u kojima Antunović brani svećenike, koji su se istakli u javnom životu.

9. Az elemi iskolák és az új rendszer. (Osnovne škole i novi poredak). – To je rasprava o školskom pitanju i narodnoj naobrazbi.

1.5.6. Pisma

Antunović se dopisivao s mnogim uglednim ljudima u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji, Bosni, Hercegovini i Dalmaciji. Bio je u tijesnom prijateljstvu s biskupom Strossmayerom, istarskim biskupom Jurjem Dobrilom, Franjom Račkim, Ilijom Okrugićem, banom Ivanom Mažuranićem, fra Grgom Martićem, Ivanom Kukuljevićem, Euzebijem Fermendžinom i drugim poznatim ličnostima. Matija Evetović je, kako sam tvrdi, puno istraživao kako bi pronašao po koje njegovo pismo.[91] Njegova su pisma sačuvana u originalu ili prijepisu. Nažalost, mnoga su uništena. Razlog tomu je vjerojatno i to što je Antunović sam to tražio od onih kojima je pisao, osobito od svojih

---

[89] Usp. Ante SEKULIĆ, *Hrvatska preporodna književnost…*, str. 96.

[90] Djela pod rednim brojem 7, 8 i 9. ne navodi Ante Sekulić. Navodi ih Matija Evetović. usp. *Život i rad biskupa Ivana Anutovnića…*, str. 129-132.

[91] Usp. *isto,* str. 138.

učenika. Tako u pismu Miji Mandiću kaže: «A moja sva pisma stamani».[92] Molbu sličnog sadržaja vjerojatno je uputio i drugim svojim učenicima. To zaključujemo iz tvrdnje Matije Evetovića: «Šteta je velika što su neki Antunovićevi učenici poslušali njegovu opomenu, pa su uništili ova vrijedna pisma. To bi bili dragocjeni biseri, koji bi ukrasili mnoge znamenite stranice naše slavne prošlosti. Po njima bismo mogli upoznati još mnoge njegove krasne crte».[93] Pisma, koja su sačuvana, pisao je u razdoblju od 1870. do 1887. godine. Sve ih je objavio Matija Evetović u svom životopisu biskupa Ivana Antunovića.[94] Objavio ih je kronološkim redom. Ovdje će biti navedene osobe kojima je pisao s naznakom koliko im je pisama poslao. Miši Dimitrijeviću (1), Iliji Okrugiću (28), nepoznatom Srbinu u Novom Sadu (1), Jelisavi Prasnički rođ. Bertić (1), Dr. Edu Margaliću (6), Đeni Duliću (1), Lazaru Kneževiću (1), Ivanu Evetoviću (16), Iliji Kujundžiću (1), Danijelu Evetoviću (1) i Miji Mandiću (1).

Ocjenu Antunovićevih pisama, osim u njegovom životopisu, Matija Evetović je dao i u svom opsežnom djelu *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata.* «U svojim pismima je iskren. Osjećamo u njima topli duh plemenite duše i kucaj hrvatskoga srca, koje je ogrlilo u sebi cijelo Slavenstvo. U njima je izlio sav svoj osjećaj i veliku ljubav prema svome narodu. /…/ Da iza Antunovića nije ostalo ništa više, samo ova njegova pisma, on bi i tada dostojno mjesto zauzeo u našoj književnosti. Iz njegovih pisama jasno vidimo njegove nazore i njegovo mišljenje o svima suvremenim pitanjima, njegovu odanost i veliku ljubav prema svome hrvatskom narodu, za koga je živio i umro».[95]

[92] Usp. *isto,* str. 181.

[93] *Isto,* str. 137.

[94] *Isto,* str. 137-182. Izbor iz pisama Iliji Okrugiću sačuvan je i u posebnoj knjižici: *Ivan Antunović (iz pisama Iliji Okrugiću – Sremcu).* Sredio: Milivoje V. Knežević, Subotica 1930.

[95] Matija EVETOVIĆ, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, (rukopis). Posjedujem kopiju ovoga rukopisa. U međuvremenu taj je rukopis objavljen u knjizi: Matija Evetović, Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata, Hrvatska riječ, Subotica, 2010. O pismima Ivana Antunovića govori na 402. i 403. strani.

2. POVIJESNI OKVIR DJELOVANJA IVANA ANTUNOVIĆA

2.1. Povijesni kontekst

Biskup Ivan Antunović rodio se, živio i radio u Bačkoj, koja je u njegovo vrijeme pripadala južnoj Ugarskoj. Vrijeme je to kad se na svjetskoj sceni događaju velike promjene. Rodio se „u trenutku kad su Napoleonove vojne i pohodi mijenjali zemljovid Europe”.[96] Među narodima koji su živjeli u Austrijskoj carevini dolazi do preporodnog gibanja. Doživio je mađarsku revoluciju 1848. godine. U njegovo vrijeme sklopljene su dvije nagodbe: Austro-ugarska (1867) i Hrvatsko-ugarska (1868). Te nagodbe ustavom su, ali samo na papiru, jamčile prava narodnim manjinama u sudstvu, školstvu, upravi i gospodarstvu. U stvarnosti je, pak, Kossúthovom revolucijom probuđeni mađarski nacionalizam postajao sve pogibeljniji za manjinske narode što je ostavilo posljedice kako u njihovom crkvenom i narodnom životu - osobito u školstvu, tako i na političkom i gospodarskom području.

Hrvatski puk u Ugarskoj sredinom XIX. stoljeća bio je razdijeljen na široko mnoštvo seljaštva i vrlo mali broj crkvene i svjetovne gospode. Građanstva među Hrvatima - Bunjevcima i Šokcima nije ni bilo a obrtnika premalo, tek po koji trgovac u Baji, Subotici i Somboru.

Mađarski politički program je, međutim, bio asimilirati narodne manjine u mađarsku narodnost. Mađarski utjecaj širio se naseljavanjem većeg broja Mađara u hrvatska mjesta. Njihov etnički i kulturni element u većini slučajeva je bio jači te nije dopuštao razvoj vlastite manjinske kulture i nacionalne baštine. Zbog nemoći da se othrvaju jačima, Hrvati – Bunjevci i Šokci obično su prihvaćali „tuđe”. S druge strane bunjevačko i šokačko „utjecajno plemstvo (koje je to postalo zbog zasluga u Vojnoj krajini) bez vlastite političke i intelektualne orijentacije, brzo se asimiliralo da bi pariralo svome rangu u Madžara a svojim odnarođivanjem uvjetovalo je propast kulturnog i nacionalnog napretka bunjevačkih i šokačkih Hrvata”.[97] Kakva takva svijest u vjerskom i kulturnom pogledu sačuvana je jedino na selima (narodna nošnja, folklor,

[96] Ante SEKULIĆ, *Hrvatska preporodna književnost…*, str. 91.
[97] Većeslav HOLJEVAC, *Hrvati izvan domovine*, Zagreb 1967., str. 293.

govorni dijalekt). Veza s tradicijom i tradicionalnim omogućavala je otpor prema stranim elementima ali i prema onim novinama koje su bile pozitivne. Život na selu bio je «patrijarhalnog tipa. Živi se u obiteljskim zadrugama od vlastite zemlje ili u službi gospodara bez sigurne sutrašnjice. Stvara se tako određeni jaz između plemstva, koje je trebalo biti narodni vođa, i puka te između svećenika koji su u to vrijeme jedini zdušno prihvatili brigu za vjerski i kulturni odgoj svoga naroda…».[98]

Treba također imati na umu da su Hrvati - Bunjevci i Šokci, u drugoj polovici 19. stoljeća, „bili najrazvlašćeniji. Otimana su im najtemeljnija ljudska prava; djecu su im odgajali u školi na tuđem jeziku s prisilom da zaborave i preziru jezik svojih djedova; ako je tko dobio kakvu državnu službu, trebao se odreći svojega obiteljskog imena (prezimena) i prihvatiti tuđinsko. „Ić" u prezimenima pretvaralo se u „ich". I za samog Antunovića piše u impresumu njegovih novina „Antunovich". Smišljeno su u javnosti lučili Hrvate od matičnoga naroda i proglašavali su ih narodnom skupinom (Bunjevci, Bošnjaci, Raci, Šokci, Toti) i uvijek ih suprotstavljali našemu pravnom narodnom imenu Hrvat".[99] Poznato je, primjerice, da je Ivan Antunović srednju školu i bogosloviju završio na mađarskom jeziku.[100] A sam svjedoči: «Kako da ti ja drugčije umiem mislit već latinski i magjarski, kad ti prodje dvie godine, da ti se ne porazgovorim naški s mudrim čovjekom».[101]

Opće stanje osamdesetih godina 19. stoljeća oslikava i mišljenje Živka Mandića, Hrvata koji živi i radi u Mađarskoj: «Sveopćem nastojanju vladajućih krugova da zatru svaki trag hrvatskom jeziku priklonila se i madžarska Katolička crkva, koja je na tako bezobziran način zlorabila vjeru, nemilice krnjila i oduzimala stoljetna nam prava. Onodobni tisak u uvodnim člancima otvoreno slavi učitelje i svećenike koji su najviše postigli u odnarođivanju hrvatske djece, a istodobno se zabranjuju hrvatska pučka društva, sprječava se upotreba narodnog imena i na naš se puk okomljuju svakakvim pogrdnim izričajima».[102] Neki su se čudili Antunoviću što izdaje *Novine* na «nekulturnom jeziku»: "Neslavenima je bila zagonetka odlučni Antunovićev stav i pothvat. Oni nijesu mogli zamislit da jedan Antunović, od svakog poštovan i voljen,

---

[98] Antun KOPILOVIĆ, Pastoralno-preporoditeljski lik biskupa Ivana Antunovića, u: *Zbornik,* str. 178-179.

[99] Ante SEKULIĆ, *Hrvatska preporodna književnost…*, str. 6-7.

[100] Usp. *isto,* str. 6.

[101] Pismo Iliji Okrugiću, 5. rujna 1875. godine, u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 144.

[102] Živko MANDIĆ, *Povijesna antroponimija bunjevačkih Hrvata u Madžarskoj*, Budimpešta, 1987., str. 23.

može izdavati novine na 'nekulturnom' jeziku i za 'nekulturne' sunarodnjake».[103] Matija Evetović navodi sličnu misao: «A drugi ne-Bunjevci čudom se čudili, kako da ugledni Antunović, kanonik uređuje list za Bunjevce i Šokce».[104] Jedan mu je Kolutčanin (Kolut - mjesto kod Sombora) napisao pismo u kojem ga moli da za njega *Bunjevačke i šokačke novine* piše na njemačkom jeziku.[105]

Mađarskoj vlasti se nije sviđao Antunovićev rad. No zbog njegovog rada neprilika su imali i njegovi suradnici, pa čak i pretplatnici: «Vlast je budno pratila svaki korak Antunovićevih saradnika i pretplatnika, koji su zbog svog narodnog osjećaja imali mnogo neprilika».[106] Međutim, Antunović je bio ustrajan i beskompromisan: «Nije popustio ni onda, kad mu je sam kalački nadbiskup Haynald rekao da mađarska vlada ne gleda prijateljskim okom na njegov rad. On je hrabro išao određenim putem i okupio oko sebe malenu četu vrijednih suradnika koji su ga slijepo slušali i slijedili».[107]

Osim toga, Antunović je budno pratio i zbivanja na svjetskoj i domaćoj političkoj i crkvenoj sceni. Tako se otvoreno protivio pojavi socijalizma i komunizma i upozoravao na opasnost te pojave: "Al će se nečekana podignuti oluja (komunizma), pa će plamen raznet najedanput po svoj Europi i u garište preobratit sve što je u obiteli, obćini i državi, sve što je u crkvi i škuli lipo, dobro, sveto i pravo. Kasno će biti onda jadikovati, ko ono na sudnjem danu. Već neka paze kraljevi i ministri, biskupi i svećenici za vriemena da prepriče djavlu ulaz u nevino srce puka i ono ne otruje".[108] Bori se protiv prosvjetiteljskih ideja. Ističe štetne posljedice nauka «mudraca i prosvietljenika» koja je našla izraza ne samo u svim svjetovnim znanostima, nego i u samim zakonima. Duh, koji je tada zavladao svijetom svugdje je dizao zapreke uplivu Crkve u društvenom životu građana. Crkvu su htjeli izbaciti - i na mnogim mjestima su je i izbacili - iz škole, što je bilo jako loše, jer to učiniti znači rastaviti dušu od tijela i čovjeka kršćanina od čovjeka građanina, isticao je Antunović. "Ne može se čovjek dosta načuditi gledajuć naprezanja države da si sva crkvena prava prisvoji i sve vlasti duhovne uništi… Nikada ne bijaše slobodne države gdje je bila Crkva okovana, niti je država ikada tugovala, ako joj je Crkva slobodnom bila… Tko hoće da bude dobrim gradjaninom, mora da bude prije svega dobrim kršćaninom. Jedno od drugoga se

---

[103] Ivan TOLJ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića,* str. 339.
[104] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 52.
[105] Usp. Ivan Antunović, *Razprava,* str. 163.
[106] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 54.
[107] *Isto,* str. 59.
[108] Ivan ANTUNOVIĆ, *Naputak za one koji osićaju napast postati Nazarenom,* Kaloča, 1882., str. 27-28.

podništo ne razstavlja. Zaoto valja da se obie ove vlasti u svojih naredaba, gledom na uzgoj i obuku naroda, kao duša s tielom slažu”.[109] Upozoravao je i na štetnost građanske ženidbe, kojom se htjelo da država preuzme ulogu Boga. To se ne smije činiti, jer “Bog je jedini gospodar ženitbe, koji ju je odabrao da po njoj svojstvo stvaranja, naprama čovječanstvu izražuje. Uzme li si dakle država pravo glede ženitbe naredbe činiti, tada zatajuje Boga kao jedini izvor stvaranja, koje ne zavisi ni od volje čovječje, a još manje od volje države.”[110]

Sve te “novine” bile su opasne po duhovni i ćudoredni život njegovog naroda. I zato je na sve opasnosti jasno ukazivao te upozoravao i opominjao svoj “mili rod” da se za njima ne povodi kako ne bi propao. “Vieru u narodu utamaniti, jest u čovjeku uzbudit oholost i uzglanicu neradinosti prostrt. A oviem se narod ne podiže, već svakim danom dublje pada. Bez Boga neima u ljudstvu života, dakle ne može da bude ni blagostanja”.[111] Za one države koje su već prihvatile prosvjetiteljske ideje kaže: “Buduć da je Bog sva, za srieću i blaženstvo čovjeka potrebna sredstva objavio i dao da za blagostanje čovjeka služe samo ona sriedstva koja iz kršćanstva izviru i koja njega ka kršćanstvu privlače. Sriedstva koja na priestolje um čovječanski stavljaju, nikada neće čovjeka sriećnim i zadovoljnim učiniti. O tom da se uvjerimo dosta je pogledati na one države koje su kao što same kažu jaram kršćanstva odbacile. Tu ćemo opaziti kako u svakdašnjem promienjivanju zakona, blagostanje svoje uzalud traže”.[112]

U takvom je ozračju živio i radio biskup Antunović. Sažetak iz svih „previranja svojeg stoljeća Antunović je pretočio u bogatstvo preporoditeljskog rada među prekodunavskim Hrvatima, u svojemu zavičaju».[113] Sam je Antunović objasnio nakanu svoga djelovanja u predgovoru svog najopsežnijeg djela *Bog s čoviekom na zemlji.* Pružajući svom narodu tu knjigu, najtoplijim riječima opisuje one za koje živi i za koje radi: «Mili, dragi, nikad zaboravljeni Rode! U svojoj duši i srcu tebe vazda nosećeg. Od tebe nikad ni u danu ni u noći neodieljena, već u tebe vazda kano u najmilije zrcalo gledajućeg, za tobom vazda tužećeg i s tobom se jedino radujućeg Pisatelja jest želja:

[109] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji. Djelo predstavljajuće trojedina Boga u doticaju s'čoviekom, u svih njegovih vjerskih i društvenih odnošajih,* Vac, 1879., str. IV. (U daljnjim navodima: Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji,* str.).
[110] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji,* str. 533.
[111] *Isto,* str., str. VI.
[112] *Isto,* str. 529.
[113] Ante SEKULIĆ, *Hrvatska preporodna književnost…,* str. 91.

Dao milostivi Bog, pa Ti ovo barem onoliko duševnog nasladjenja doprinielo, koliko je mene truda stalo».[114]

2.2. Ivan Antunović o sebi i svom vremenu

U razumijevanju Antunovićevog djelovanja potrebno je poznavati njegovu narav, njegov karakter kao i način i stil djelovanja i pisanja. Od velike je pomoći ono što je on sam o sebi rekao odnosno napisao. On govori o ljepoti obiteljskog života, o djetinjim radostima, o svojim nestašlucima. No, osobito su dragocjeni njegovi zapisi o ozračju i okruženju u kojem je živio i radio. Značajne su i njegove osobne poteškoće te njegova teška i dugotrajna bolest. U ovoj točki najprije je riječ o naravi i karatkeru Ivana Antunovića, zatim o tom kako je on vidio prilike u kojima je živio njegov mili Rod. Nakon toga je pogled na sve njegove budnice i pozive kojima on poziva svoj narod na konkretno djelovanje koje će mu pomoći rasti i napredovati kako na vjersko-moralnom tako i na prosvjetno-gospodarskom polju. I na kraju ovoga dijela u sedam točaka su sakupljene sve poteškoće koje su stajale kao zaprjeke tom napretku ali i njegovom osobnom djelovanju.

2.2.1. Ivan Antunović o svojoj naravi i karakteru

Antunović je bio skroman čovjek. Hodao je ovom zemljom otvorenim očima i srcem. Upijao je u svoje biće sve ono što je lijepo i dobro, ali je zapažao i sve ono ružno i loše. I jedno i drugo poslužilo mu je za duhovnu i ljudsku izgradnju. Ono lijepo i dobro širilo mu je poglede duha, obogaćivalo njegovu kulturu i poticalo ga na rast u svetosti. A sve ono što je bilo ružno i loše uključivalo je u njegovom biću „alarm” da ga upozori kako bi se na vrijeme zaštitio ali isto tako da na to upozori druge te im pomogne da se izmaknu prijetećem zlu.

O njegovoj naravi i karakteru imamo dragocjene zapise drugih, ali imamo sačuvane i neke njegove misli. Sve to predstavlja njegov lik u pravom svjetlu.

Život i rad Ivana Antunovića obilježen je obiteljskim životom i odgojem. O svom djetinjstvu pisao je s čežnjom i toplinom. Vraćao se češće u svoje djetinjstvo, ali najtoplije je o njemu pisao u svom djelu *Slavjan* kad opisuje ozračje u njegovoj obitelji

---

[114] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji...*, str. VI.

napose u Došašću i o Božiću.[115] Njegova obitelj je bila brojna. Zajedno je u njoj živjelo, u slozi i ljubavi, više generacija. To je smatrao posebnom prednošću: „Sriećna kuća koja je svakom dobom naupčena”. U takvoj kući svatko je imao svoju zadaću: „Tuj su stari, koji i po radićacih crkvu i službu Božju marljivo polaze; pa kada se mladji po njiva i poljih razidju, te se na žestokom suncu pod trhom vila i kosa previjaju, oni posvetilište svete mise sa svećenikom prikazuju, moleć da trud i muka njihova i njihove obitelji, ožudjenim urodi blagoslovom”. Djeca i mladi su radost obitelji. Oni svojom razdraganošću i pjesmom „i ono što je starošću zamrzlo i namršteno, razdragaju”. Najmanji su posebno blago. Njihova nazočnost u obitelji ima dragocjenu ulogu jer su oni „u stanju i one izmiriti, koji u bud kakovoj strasti i mržnji i neprijateljstvu žive. Iz ovih kipi i izvire ljubav, te se poput iz cvietnog kaleža proizlazećeg miomirisa, po svojkolikoj obitelji razlieva”.[116]

Došašće i Božić je u njegovoj obitelji bilo vrijeme radosti. Proživljavao je te dane u zajedništvu s braćom i sestrama. No, roditelji su davali pravi duh toj radosti: „One lijepe pjesme, koje su naši roditelji navečer na čast Bblažene Djevice Marije pjevali, znale su nas do vrhunca one radosti uznieti, koju ćemo na Badnji dan uživati”. I prije nego što će potanko opisati kako je izgledao njihov obiteljski život u Došašću, još jednom je izrekao hvalospjev svom djetinjstvu: „Dosta je, što se sladko i s veseljem sjećam one (radosti) koju sam davno, da, vrlo davno, al uistinu osbiljno i u obilju uživao u onom milom, preugodnom krugu jedne obitelji koja je kost od iste kosti, krv od jedne krvi bila”. Ta radost je kulminirala na Badnji dan: „Ah, gdje l' da je ono veselje, koje mi je svim srdcem zvaladalo o Badnjem danu i koje niti istim blagom jednoga carstva zamienio ne bih”.[117] U njegovim riječima osjeća se i žal za tim lijepim vremenima: „Sladka djetinjska radosti zašto l' da si toli kratka bila. Ta da si mi samo iole dulje trajala bila, bio bi mi nedvojbeno život dulji a možda i zdraviji, te obilniji sladkošću mladih uspomena, od koje bi dosta bilo samo jednu kapljicu primiešati gorkosti svakoga dana okrutne prošlosti, da mi ovaj pred očima duše moje zauvjeke smrkne”.[118]

---

[115] „Davno je to bilo, kada sam još bio djetetom u kući mojih djedova – ali što starijim postajem, sve mi se ljepše izvijaju slike mojega djetinjstva, pred zrcalom sladke uspomene“, Ivan ANTUNOVIĆ, *Slavjan – na svetih dnevih ili blagdanih crkveni,* Kaloča, 1875., str. 13. (U daljnjim navodima: Ivan Antunović, *Slavjan,* str.).

[116] Ivan Anutnović, *Slavjan,* str. 13.

[117] *Isto,* str. 18.

[118] *Isto,* str. 14. - Znamo da je Antunović rano ostao bez oca, pa stoga ističe da je to radosno obiteljsko ozračje u njegovom djetinjstvu kratko trajalo.

Antunovićeva majka posebno je zaslužna za sve ono što je on bio i postigao u životu. Ona je bila uz njega sve do svoje smrti. Umrla je 1874. godine u 86. godini života.

Antunović je u svom radu osobito isticao ulogu žene i majke, posebno hvaleći ljubav i nježnost slavenskih majki. U tom smislu je bio Bogu osobito zahvalan i za svoju majku: „Vječna tebi hvala, dobri Bože, što me je majka slavenska porodila. Ta da me je druga kakva majka rodila bila, nikada tolike radosti djetinjske ne bih uživao”.[119]

Antunović je održavao bliske veze kako s bližom tako i s daljnjom rodbinom. Kad je saznao za bolest, majke rođaka mu Ivana Evetovića, svećenika, piše: „Žao mi je tvoje matere koja sirota mnogo trpi, no moli se za nju da joj Bog udieli lieka ako ne a ono barem oduminka i milost strpljivosti i ja ću se…”.[120] S rođakom Danijelom Evetovićem dijeli radost zbog udadbe kćeri. Na poziv da sudjeluje u ženidbenom slavlju, odgovara mu srdačnim pismom.[121]

I sljedeće sjećanje na mladost i prošle dane govori o njegovom karakteru. Naime, u brojnim pismima koja je pisao prijatelju Iliji Okrugiću više puta se podsjetio svojih godina: „Dok sam mlad bio tući sam se milovao kao kaćmarski momci, ele od kako sam omatorio sad već volim da nitko ne zna da živim…”.[122]

Dobro je, čitajući Antunovićeva djela, ocijenila njegov karakter i stil s. Fides Vidaković: „Po prirodi je bio živahan, veseljak, pa se to odražava i na njegovu stilu – nije suhoparan, nego zanosan, neposredan – piše od srca k srcu – duhovito!”.[123]

O Antunovićevoj duhovitosti mogao bi se napisati opsežan članak. Volio je pjesme i svirku. A budući da nije bilo oko njega bunjevačkih „sviraca”, onda bi natjerao mađarske da nešto nauče: „Pa uz to da još vidite kako se to veselilo u poklade uz glasovir i jednog mladog ciganina hegede, pa mi mladji popovi moraju uvijek barem po dvije naše odpjevati i premako uvijek iste jedne, ipak meni drage, jel mi svojski zvone u

---

[119] Ivan Antunović, *Slavjan,* str. 16.

[120] Pismo Ivanu Evetoviću, Kalača, 17. ožujka 1886., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 176.

[121] „Dragi Dano! Prije vinčanja sam primio tvoj radosni brzojav u kom nas pozivlješ na svoje otčinsko i bratsko najveće veselje, kada tvoje poslidnje dite a bratja jedinu sestru udomljujete… Ništa lipšeg neima na svitu nego svoju rodjenu dicu udomiti. Znam da je Ivan gorućim srcem prosio Božji blagoslov na mladence, znam da su bratja jedinicu opravili kao golubicu znajuć da se tomu u nebu raduje i njihova dobra majka. Znam da si ti kao otac radostnice suze ronio a sto puta Boga hvalio što je tebi tu milost udilio da si mogao i tvoju jedinicu udomiti… Tvoj izkren rod Ivan Antunović“, Pismo Danijelu Evetoviću, Kalača, 25. studenoga 1887., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 181.

[122] Pismo Iliji Okrugiću, 21. prosinca 1879. u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 159.

[123] Fides VIDAKOVIĆ, Ivan Antunović – putopisac, u: *Zbornik*, str. 23.

ušima, onda im tek dozvolim da svoje magjarske pjevaju”.[124] Obično je zbijao šale na svoj račun, a znao je duhovito prokomentirati i neke događaje.[125] Šalio se i na račun svog pisanja. Nikada naime, nije svoj rad hvalio. Bio je svjestan svojih propusta, ali je radio s ljubavlju i s jasnim ciljem da bilo kako pomogne svom Rodu.[126] Napose je isticao da su starost i bolest utjecali na njegov stil života i način rada. „Ja sam milovao razgovarat se a sad milujem šutit, volio sam družtvo, a sad izbjegavam tom jel mi rieči i misli prikraćiva pamet, jezik se teško kreće, a pluća se na slabost tuže pak ti i kad u šetnju idem, a i to je riedko, idem onamo kuda drugi ljudi ne idu”.[127] Nije se stidio priznati i svoje mane: „Starac se prominjiva kao vrieme, te sada se kosiri kao mator konj, al tek za čas, pak mu umah sve kloni i u ušima zazvoni *tempi passati* pak onda kao dijete, komu ne dadu ono što ište, srdi se na se i na sav sviet, i ne videć da se na to nitko ne osvrće…”.[128] No, usprkos svemu tomu Antunović je bio marljiv i ustrajan u svom naumu. Duhovito je to prokomentirao: „Al imamo ipak nješto u sebi, što se krši opet ovoj sudbini, te čovjek pomisli, ako je pošlo jedanput za rukom, da će i drugi put poći, ali časkom se prikaže mutna nemoć starosti, pak onda i sam se smije s drugima vrhu svojeg kratkovida…”. U tom smislu govori o svom radu na skupljanju građe za pisanje knjige o povijesti i porijeklu Hrvata Bunjevaca: „Tako učinih ja, te započeh izkupljat data (podatke) za ono za što nikakve sposobnosti ne imadoh ni u mladosti. Al je čudna ta ljudska narav pak ne miruje sve donle dok ne odzvoni malo zvonce, te reknu vrh njega: putuj igumane, ne staraj se za manastir…”.[129] Motiv za takav rad mu je posve plemenit. On želi svojim radom prije svega Boga slaviti a onda i pomoći svom narodu. No svjestan je da su njegove sile nedostatne za ono što je tom narodu potrebno. Zato u skromnosti ističe: „Za moje Bunjevce… trebalo bi mlada i odvažna čovjeka, da nješto

[124] Pismo Iliji Okrugiću, 10. siječnja 1877., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 153.

[125] „Evo me na konju, kog sam kao djetić i momčić neizkazanom radošću jašio. Ovo je bila strast koja me je silna zatajenja koštala. Da nisam - još bi ga i sad uzjašio, pak cigarom u usti prieko sve Magjarske pretrčao, da dospijem na bojište gdje se slavska krv proliva i nakitim se svekoliko repovah turskih pašah. Alaj ti je velika sila nemoć, pa se i najveća volja mora sgrčit kao otrcana baba i poniženim očima gledat, hoće l se na čas smilovat da se izpravi i zaigra ko nekoć vragolasta curetina“, Pismo Iliji Okrugiću, 25. rujna 1876., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 150.

[126] „Znate l Vi kako sam ja s mojim pisanjem, ko ona subotička Bunjevka, koja se u mojoj mladjoj dobi kao prosta al bogatija žena obukla u gospodsko, pak je svakojake skupoće i ljepote na se tovarila, al ne odhranjena gospojom, ni boje razabrat, ni haljinu izabrat za priliku nije znala…“, Pismo Iliji Okrugiću, 18. rujna 1875., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 144.

[127] Pismo Iliji Okrugiću, 23. kolovoza 1881., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 163.

[128] Pismo Iliji Okrugiću, 3. rujna 1879., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 155.

[129] *Isto,* str. 155.

spasi od obće propasti. Silni, veliki dusi rano se rode, a ja i tako patuljak, kasno se rodih, pak tada kada je već sve izgubljeno, mislim nješto natrag otet…”.[130] Bio je, dakle, svjestan dometa svoga znanja i sposobnosti za pisanje knjiga preproditeljskog i prosvjetiteljskog sadržaja, zato naglašava: „Ja pripoznajem da se u puku neće možda ljubav knjige i narodnosti očitovat, jel ja nisam umio jezikom i ukusom pučkim govorit”. Ipak, ustrajno radi, jer nije vidio tko bi to bolje činio i dodaje: „Ako ga opazim, umah ću se smista uklonit”.[131] Zato i nekog prijatelja Srbina moli da ga i dalje pomaže svojim mudrim savjetima glede pisanja knjiga.

Čini se da je Antunović u pojedinim prosudbama svoga rada bio i preskroman, a tajnu njegova uspjeha, premda je imao puno osobnih i stvarnih poteškoća, moglo bi otkriti njegovo osobno svjedočanstvo o stilu i načinu njegovoga spisateljskog rada. Kad mu se prijatelj Ilija u jednom pismu potužio da ima problema s inspiracijom za pisanje knjiga, on mu je razložio kako je on doživljavao slične probleme. Najprije ističe kako smatra da su mu poteškoće pomogle da u svom radu uvijek traži Božju volju „jel da mi je sve po volji gudilo, možda ja ne bi igrao po volji Božjoj. Ovo neka Vam je utjeha u Vašoj patnji”. Glede inspiracije i motivacije za rad ohrabrio ga je svojim iskustvom: „A što se tiče drugog lieka ja ću Vam kazat onaj koga ja uporabljam kadgod hoću da što činim al naskole prije no što začmem pisat i to uvijek – najprije kleknuvši vršim pred propelom onu molitvu: *Veni sancte Spritus!*”. Sveto pismo mu je bilo trajni izvor nadahnuća: „Pak ti onda uzmem Sveto pismo i pročitam jedno poglavlje prije podne, Novoga a poslije podne Staroga zakona i to svaki put, zatim sjednem pisat prije podne a poslije opet drugo što štiti. Ovo činim od mnogo godinah i uvjerio sam se da ovo ne činim ne bi umio ni jednu knjigu napisat. *Probate et quod recte tenete”*. No, priznaje da to nije uvijek lako: „Ipak imade dnevah kad je čovjek steril kao Sara ili Ana, e pa da ne dodje Bog u pomoć nikad se ne bi plodilo ikakvo djelo”. Za takvo raspoloženje daje mu također koristan savjet: „Uvidio sam kada je čovjek suh bolje je odustat od posla jel nema koristna ploda…”. Svjestan je, međutim, da bez križa nema života na zemlji: „No sasvim mir i pokoj nikad nećete osjećat, jerbo smo pozvani da *in sudore vultus comedamus panem,* da u bojaznosti tražimo kraljevstvo nebesko”. I na koncu priznaje: „Eh, da Vam znam kazat kakav sam ja mnogo puta turoban, kakav težak u duhu. Al i to

[130] Pismo Iliji Okrugiću, 28. srpnja 1880., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 160-161.

[131] Pismo nepoznatom Srbinu u Novom Sadu, 25. veljače 1871. u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 164-165.

valja znat da smo pozvani na borbu. Ne daj se Pobro dok ti je duha već se bori *cum insultibus diaboli* - i ovo je on, sve do krvi. Mora on odustat, pak ćemo zapjevati *Gloria in excelsis*!".[132] To svjedočanstvo i životno iskustvo Ivana Antunovića jasno govori o njegovoj dubokoj vjeri koja mu je davala snagu u cjelokupnom radu i poticala ga na ustrajnost.

Ivan Antunović je bio ugledni svećenik, s brojnim crkvenim odlikovanjima. No, nikada to nije isticao i radije se u javnosti pojavljivao kao skromni svećenik nego kao crkveni dostojanstvenik. To je činio iz više razloga. Sam je to objasnio prijatelju Iliji. „Čudan sam ja stvor, svagdje samo slobodu želim uživat te se umotavam u jedan kaputić, i ako se ne možem pokazat za kapelana a ono mislim vide umirovljena svećenika. Te zato ne marim nit koga pohađat, jel već sviet malo što trpi i crno na popu, a kamo li još i crveno zato i ne nosim sobom ništa".[133] Drugi razlog toga prikrivanja je što na taj način može više od ljudi saznati što bi mu moglo pomoći u istraživanju.[134]

O njegovoj skromnosti svjedoči i pismo nepoznatom Srbinu u Novom Sadu, koji ga je zamolio da mu pošalje svoju fotografiju. U odgovoru na tu molbu napisao je: „Radovo bi se da moja slika može svoje miesto naći u Vašem Albumu, ali ova do danas manje ciene mi se vidi, nego ona 2 forinta koja bi za nju triebalo platiti, to je uzrok što do časti, na Vaš mnogo vrijedni stol se uzpeti ne možem dospiti".[135]

O plemenitosti Ivana Antunovića kao i o njegovom razboritom postupanju svjedoči jedno pismo koje je uputio rođaku svećeniku Ivanu Evetoviću. Želio je njega i druge svoje mlade suradnike zaštititi i zato ga moli: „Nemoj mi više pisat, i drugima kaži da mi ne pišu, ne sbog mene, već sbog vaših osobah, buduć neću da ikog na svietu izvrgnem pogibelji, koji se s menom dopisuje, o tom ćeš se osvidočit, ako proštio budeš Subotičkih novina *Bacskai Elenőr* mjeseca kolovoza prvi i osmi broj, tj. brojeve ovih

---

[132] Pismo Iliji Okrugiću, 11. veljače 1880., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 160.

[133] Pismo Iliji Okrugiću, 28. srpnja 1880., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 162.

[134] „Znate l Vi Pobro da se sviet nešto samo onda daje upoznat kad neima za što da zakriva svoja nutarnja a to je onda kad ništa ne vidi na drugom, što bi il želio il nenavidio, a buduć ja zato idem, da uživam što više, tuj da poznajem ljude, zato nije slobodno nikakvu ulogu preuzeti, već onako kao *gemeiner*, komu je otvorena svaka locanda. Evo uzroka zašto ne milujem nikoga na putu pozdravljat…", *isto,* str. 162.

[135] Pismo nepoznatom Srbinu u Novom Sadu, 25. veljače 1871. u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 165.

dnevah…”.[136] Slično je pisao i u pismu Miji Mandiću: „Posljednje dane živim. Ostani narodu vjeran i pazi na se da te ne obede. A moja sva pisma stamani!”[137]

Mogle bi se nabrojati još mnoge Antunovićeve vrline, ali neka kao zaključak ove točke posluži misao Matije Evetovića u ocjeni njegovih sačuvanih pisama: „Iz prikazanih pisama Antunovićevih možemo također upoznati njegove neke lijepe vrline. U svima je on iskren. Osjećamo u njima topli dah plemenite duše i kucaj slavenskoga srca”.[138]

I drugi poznavatelji Antunovićeva života i djela svjedoče o mnogim njegovim lijepim osobinama ali i o njegovom originalnom i suvremenom načinu djelovanja. Tomu posvećujem sljedeću točku ovoga poglavlja.

2.2.2. Ivan Antunović o bačkim Hrvatima – Bunjevcima i Šokcima na početku svoga djelovanja

Bunjevci i Šokci u Bačkoj su postupno sazrijevali u svijesti o svojoj pripadnosti hrvatskom narodu. Njihov preporod se dogodio sa zakašnjenjem. Budući da su živjeli izvan matične domovine to se nije ni moglo dogoditi brže. „Bunjevci i Šokci nisu izvršili nacionalni preporod jer zato nisu imali uvjete. Njihov eventualni nacionalni preporod mogao se desiti samo u zajednici s nacionalnim preporodom matičnog naroda, a to im nije bilo omogućeno”.[139] Zbog toga se njihov preporod razlikuje od preporoda drugih naroda u stvarnom smislu te riječi. Njihov preporod je „obilježen borbom za čuvanje materinskog jezika, jačanje historijske svijesti, formiranje vlastitih društvenih, kulturnih, prosvjetnih i gospodarskih organizacija i ustanova, kao onih faktora koji će manjinu sačuvati od asimilacije i osigurati joj narodnosnu, tj. hrvatsku narodnu samobitnost”.[140]

Taj preporod je bio težak i doista postupan. Započeo ga je biskup Ivan Antunović 1869. godine. Mnogima koji danas čitaju njegove proglase i njegova djela smeta pomanjkanje izričitog govora o Bunjevcima i Šokcima kao Hrvatima. Ni biskupu

---

[136] Pismo Ivanu Evetoviću, Kalača, 9. kolovoza 1886., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 177.

[137] Pismo Miji Mandiću, godine 1887., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str, 181.

[138] Matija EVETOVIĆ, Život *i rad biskupa Ivana Antunovića…*, str, 181.

[139] Đuro VIDMAROVIĆ, Narodni preporod bunjevačko-šokačkih Hrvata kao problem hrvatske historiografije, u Zbornik, str. 38.

[140] *Isto,* str. 38.

Antunoviću nije to baš bilo posve jasno. On je u svom preporoditeljskom radu prije svega imao pred sobom sve Slavene koji su u Austro-ugarskoj monarhiji imali u svemu podređen položaj, jer su bili izloženi mađarizaciji i germanizaciji. Antunović je zato djelujući za spas svog bunjevačkog i šokačkog roda mislio i na druge Slavene. Radi toga su ga oni, koji su njegovo djelovanje promatrali iz druge perspektive, optuživali da je bio panslavist i jugoslaven.

Razočarat će se oni koji žele u Antunovićevom radu i u njegovim djelima pronaći izričitu tvrdnju da su Bunjevaci, Šokaci i Bošnjaci Hrvati.[141] Svijest da su oni pripadnici hrvatskog naroda u njemu je sazrijevala postupno. Najprije je govorio da su Bunjevci zaseban narod – stariji i od Hrvata i od Srba.[142] U drugoj fazi, očito nakon svog opsežnog povijesnog istraživanja o porijeklu Bunjevaca,[143] ističe da su Bunjevci po svemu najbliži Hrvatima – po vjeri, jeziku, pismu, običajima…[144] U samoj knjizi „Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih", on već kaže da se Bunjevci i Šokci vole nazivati Hrvatima.[145]

O značaju narodne svijesti pisao je u svom članku „Obći jezik".[146] U tom svjetlu želim u ovom dijelu svoga rada prikazati u kakvim je okolnostima živio Antunovićev „mili Rod", koje su bile namjere njegovog preporoditeljskog i prosvjetiteljskog djelovanja i na kakve je poteškoće nailazio u svom radu. Ovdje je skupljeno na jedno mjesto sve ono što je govorio i činio za svoj narod na početku kao i za vrijeme svoga djelovanja.

---

[141] Nije baš posve jasno na koga je mislio Antunović kad je govorio o Bošnjacima, koje je na početku svoga rada spominjao zajedno s Bunjevcima i Šokcima. No, vrlo je vidljivo da ih je u kasnijoj fazi svoga djelovanja prestao spominjati. Vjerojatno se radi o nekim doseljenicima iz Bosne, koji su sebe nazivali Bosancima odnosno Bošnjacima, za razliku od onih koji su sebe nazivali Bunjevcima i Šokcima, pa makar su i oni došli iz Bosne ili Hercegovine.

[142] „Bunjevci kao južnoslaveni stariji su od Hrvata a i sic dicto Srbalja jel Srbalja po mom iskustvu ima tri vrste: jedni su isti s Bunjevcima, samo ih vjerska sliedba razlikuje, to gledajte da im se pokaziva na obliku, drugi su pravi Srbi koji su bližnji Hrvatom a treći takozvani Cincari, ovi su samo pridošlice u Srbstvu izmiešani iz grčke i druge krvi. Oni pravog značaja ne imaju a veoma velike oči imaju… samo što bi mi za ovo triebalo više vriemena u razmatranju", Pismu Lazaru Kneževiću od 5. prosinca 1878. godine, u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 173.

[143] U istom pismu Lazaru Kneževiću, kad spominje svoje istraživanje o porijeklu Bunjevaca, piše: „Ako bi mi Bog nešto produžio život i pored ovog zdravlja, prem ako malim uspjehom, ipak ću se naklonit da nešto o Bunjevcih skupim ali to nije šala, dragi brate Lazo, to je ogroman rad. Treba tražit u budimskom kameralskom a i u bečkom arhivu, drugo u somborskom varmedjskom a i u varoškom, subotičkom, bajskom, novosadskom i budimskom varoškom, biogradskom našem u stolno-biogrdskoj županiji, zatim ako bi moguće bilo stupit u bajski dominalski arhiv, sve vizite naših župa prigledat ovdje u Kalači, pak onda i seonske. Ovo je prvo za Bunjevce bačvanske, biogradske, strogonske a i Šokce ovdašnje i baranjske, zatiem razgledat stare historije, Konstantina Porfirogenita…", *isto,* str. 173.

[144] Usp. Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji,* Uvod.

[145] Usp. Ivan ANTUNOVIĆ, *Razprava,* str. 69.

[146] Ups. (Ivan ANTUNOVIĆ), Obći jezik, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, Kalača, III(1873), br. 11, str. 42.

U prikazu stanja svoga „milog Roda" Antunović je, dakako, zapisao osobni doživljaj. Ponekad se može činiti da u tome ima pretjerivanja i preuveličavanja. No, ipak, smijemo ustvrditi da je taj prikaz realan. Naime, Antunović je još za vrijeme svog studija zapažao u kakvom se stanju nalazi njegov narod. To stanje je pomno počeo pratiti kad je 1838. godine postao svećenikom. U dušu svog naroda, pak, najviše je ušao za vrijeme osamnaestogodišnjeg župnikovanja u Aljmašu. Ondje mu se njegov mili rod uvukao „pod kožu" a šire spoznaje o tužnom stanju svoga Roda stekao je radeći u središnjim ustanovama Kalačko-bačke nadbiskupije. Ondje je zbog svog neumornog i zaslužnog djelovanja za dobrobit cijele nadbiskupije dobio visoka crkvena priznanja. Ivan Antunović je, kako je to već istaknuto u prvom dijelu ovoga rada, sustavno i javno započeo raditi na preporodu bačkih Hrvata tek 1869. godine. Svoje viđenje stanja u kojem se nalazio njegov narod opisao je opširno u svom glasovitom „Pozivu" u kojem je tražio podršku za osnivanje „jednog pučkog Lista". U njemu, u povijesnom osvrtu stanja bačkih Hrvata Antunović ide unatrag nekoliko stoljeća, podsjećajući da je njegov narod pomagao Mađarima u borbi protiv Turaka: „Naši stari su iz Hrvatske, Dalamtske i Bosne snažnom rukom ovamo u pomoć prišli i s Magjarom pobratjeni viru kerštjansku i S. Stipana kraljevinu branili".[147] Ti „stari" su Ugarsku smatrali svojom domovinom te su se po njoj raširili pod imenom: Bunjevci, Šokci i Bošnjaci. No oni su „virom, jezikom i običajem uvik sjediniti ostali".[148] Antunović se nakon toga podatka vraća bližoj prošlosti te kaže: „Ovdje su, gdi je prije 30-40 godinah ridko bilo vidjeti Bunjevca, Šokca ili Bošnjakah brez zemlje, nas otci odhranili i pod zaklonom prisvitle S. Stipana krune ne samo domovinu junačtvom svojim na toliko proslavili da je samo jedna Sučićeva familia devet kapetanah brojila, već su i viru katoličku neoskvrnjenu, jezik nepogažen, dilorednost (marljivost) nepovriedjenu ostavili".[149] Naši su se preći u toj zemlji duboko ukorijenili s namjerom da „ju mi takodjer našim potomkom kano najvridniju svojinu pridamo". Međutim, godine 1848. su „stara vrimena pristala i posve nova nastala".[150]

U tim novim vremenima, po zakonu svi ljudi su dobili slobodu koju je do tada uživalo samo plemstvo i građanstvo. Dobili su pravo na privatno vlasništvo i na svoju zemlju, ali su ujedno i oni sada morali plaćati državni i općinski porez (porciju).

[147] *Poziv,* str. 171.
[148] *Isto,* str. 171.
[149] *Isto,* str. 171.
[150] *Isto,* str. 171. - Godine 1848. bila je poznata Mađarska revolucija s konkretnim posljedicama o kojima više puta govori i Ivan Antunović.

Također je svima bilo omogućeno školovanje. Novi zakoni su utjecali i na život obitelji.[151] Zbog toga je važno dobro se snaći u novim okolnostima, isticao je Antunović. Tko to ne učini – bio on pojedinac ili vlast – taj će se „slomiti, pogaziti i satrti”, a oni koji se novom duhu budu opirali umirat će „polahkom smrtju”. „Novi duh” je dobitna kombinacija jer „on silom i oružjem ne vojuje, već umom i naukom puk osvajava”.[152]

Hrvati odnosno Bunjevci i Šokci u Južnoj Ugarskoj nisu se u tim promjenama baš najbolje snašli. U svom „Pozivu” Antunović podsjeća svoj Rod na tu činjenicu.[153] Sa žaljenjem konstatira da ga narod nije poslušao: „Nisu htili od mene naučiti da su stara vrimena prošla i nova nastala, po kojima, ako ko ne izpravlja svoje adete i običaje, taj će se pogaziti”. Nadalje tumači zbog čega su Bunjevci i Šokci nazadovali. Razlog tomu nije u nekoj njihovoj zloći jer su oni „bogoljubni, diloredni, kod kuće mirni, a u vojski hrabri, pomnjivi, radini i milokrvni prijatelji”. Uzrok nazadovanju Antunović vidi u nerazboritosti, budući da su „neogreničenom gizdavošću varoške i seoske trgovce obogatili a nerazbornom blagodanošću i gostoljubivošću sebe osiromašili”.[154]

Veliki udarac za njegov narod bio je gubitak zemlje: „Zato kad Bunjevac, Šokac ili Bošnjak ovu izgubi, običjano se nestaranju prida pak sebe i svoje obitavalište zanemari, dicu u škulu ne šalje, na rad, na posao i štedljivost ne navikava. Zbog čega ova tilom i dušom onemoće i prije vriemena poginu pak broj domorodacah umanjavaju”.[155]

U već spomenutom pismu Lazaru Kneževiću, Antunović ističe da preporod i prosvjeta Bunjevaca kasni četiri stotine godina i priznaje: „I ja sam se kasno latio pera, pa sam se sasvim zakasnio”.[156] U pismu Đeni Duliću, prigodom otvaranja „Pučke kasine”, prve priznate bunjevačke udruge, opisuje žalosno stanje u kojem se nalazi

---

[151] „Pučke obitelji, gdi je raskošnost obvladala, na dalje se nisu prideržale, već na omanje razdilile, svagdi se spajije od bivših podanikah oddilili, a na mnogo mista i ovi se medjusobno podilili. Gdi su se prije neprigledni pašnjaci razpružali, argele, goveda i ovacah čoporovi napasali, tamo je sad već sve poorano i svakom svoje označeno. Kako su vam se haljine na osobam i pokućstva u sobam prominila, tako su svaka u polju, kod kuće, u obitelji, u obćini i domovini drugu priliku dobila“, *Poziv,* str. 172.

[152] *Isto,* str. 172. To je dovelo i do Austro-ugarske nagodbe 1867., ističe Antunović.

[153] „Prije 40-50 godinah sela i gradove smo brojili gdi se Bunjevci i Šokci ili Bošnjaci imovinom i brojem gospodovali. Nu sad naše narodoljubno srce gorkom žalostju se obliva kad gledamo da u tih gradovih i selih oni, koji su kasnije doselili, starosidioce su brojem i imovinom nadkrilili“, *Poziv,* str. 172.

[154] Usp. *isto,* str. 172.

[155] *Isto,* str. 172.

[156] Pismo Lazaru Kneževiću, 5. prosinca 1878., u: MATIJA EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 172.

njegov narod.[157] Kako bi prestalo takvo stanje, on predlaže promjenu „adeta" i običaja kojim Bunjevci „imetak nemilosrdno troše i tako obitelj i narod u temelju podkopavaju". U tom „kukanje" ne pomaže a ne bi pomoglo ni preseljenje u neki drugi kraj jer je iskustvo pokazalo da to u prošlosti nije pomoglo. Događalo se, dapače, da Bunjevci u novom kraju, prije nego što se okuće, „bolešću se utamane i tako su ovdje broj svojeg roda ukinili a tamo ga nisu umnožali".[158]

Antunović nije teoretizirao nego je predlagao konkretne akcije da bi njegov narod krenuo naprijed.

2.2.3. Pozivi-budnice, namjere i program djelovanja Ivana Antunovića

Nakon što smo ukratko izložili kako je Ivan Antunović vidio prilike i ozračje u kojima je djelovao te stanje u kojem su se nalazili bački Hrvati – Bunjevci i Šokci na početku njegovog javnog djelovanja, želimo prikazati kakve su bile Antunovićeve namjere na početku njegovog javnog preporoditeljsko-prosvjetiteljskog rada te istaknuti ciljeve koje je tim radom želio postići.

Namjere i ciljeve Antunovićevog djelovanja pronalazimo u njegovim pozivima koje je upućivao različitim staležima svoga naroda, pozivajući ih na podršku i suradnju. Pronalazimo ih također u njegovim pismima, u člancima kao i u uvodnicima pojedinih njegovih djela.

U „Pozivu", Antunović opširno razlaže svoje namjere i izlaže program svog budućeg djelovanja za koji traži podršku kako svega naroda, tako posebno potporu učenih i rodoljubnih Bunjevaca i Šokaca.[159] Sve su to bile svojevrsne pobudnice kojima

---

[157] „Strile strašna bola prolaze svakog rodoljuba srce kad pogleda na općine, gdi prija bijahu Bunjevci prvim i najuglednijim žiteljem a sad oni su sluge obiteljske i općinske. Koji su prve ulice zasidali sad jedva se još o krajevih sela zaustavili; koji su bili zemljoposjednici, sad su ukućani, nadničari". Bilo je puno uglednih Bunjevaca „u crkvi, u školi, u svakoj upravi i sudu, a sada kud god pogledaš svagdi je po Bunjevca prazno". Podsjeća i na stanje u subotičkoj gimnaziji: „Jedva si prije trideset godina drugo van Bunjevca tamo našao a gledaj ga gdi je sada. Pogledaj župe, motri škole i samostane, gdi su svitlili Bunjevci, sada ih nema!", Pismo Đenu Duliću, Kalača, 16. studenog 1878., u: MATIJA EVETOVIĆ, Život *i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 172.

[158] *Poziv,* str. 172.

[159] Antunović je uz „Poziv" uputio i dva posebna pisma koje je nazvao „Otvorena knjiga". Jednu je uputio „učenim" a drugu „radoljubnim" Bunjevcima i Šokcima. Usp.: *OTVORENA KNJIGA Ivana Antunovicha, kalačkog kanonika na sve učene Bunjevce i Šokce naputjena,* Kalača, 1. siĉnja 1870.; *OTVORENA KNJIGA Ivana Antunovicha, kalačkog kanoninka na sve rodoljubne Bunjevce i Šokce naputjena,* Kalača, 1. siĉnja 1870. Obje „knjige" objavljene su u obliku letka na tri stranice i tiskane u tiskari „Malatina i Holmayera". – Služim se tekstom objavljavljenim u knjizi Matija EVETOVIĆ – Lazar Ivan KRMPOTIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića - narodnog preporoditelja,* prošireno izdanje,

je Antunović želio „probuditi” svoj „uspavani Rod” i potaknuti ga na odlučan rad za svoj narod.[160] On osjeća da je sazrelo vrijeme za akciju: „Svanilo je bratjo mila!... Nastao je dan i pozivljemo se svikoliki u kojima još bunjevačka, šokačka ili bošnjačka krv vrije da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sigurne propasti izbavimo”. Izrodom smatra onoga tko bi se htio izvući od toga posla i takvom dovikuje: „da ga nije mila Bunjevka, Šokica ili Bošnjakinja svojim sladkim mlikom dojila, već ljuta, nemilosrdna Turkinja odgojila”.[161]

Antunović je mislio da je najbolje preporoditeljski i prosvjetiteljski rad započeti izdavanjem „jednog pučkog lista”. Stoga poziva sve ljude od pera da budu spremni na žrtvu „za narodnu prosvitu” te „duha svojeg plodom, novine i knjige za izobraženje našeg puka osnovane podpomažu”. Ujedno ih poziva da, osim što će pisati, knjige i novine među svojom rodbinom „razprostranjuju”.[162] Puku, pak, kome će one biti namijenjene dovikuje: „Tebe molimo da se smiluješ sverhu sama sebe, da otvoriš oči i vidiš onu propast koja te je odasvud obsilila da otvoriš uši i poslušaš riči tvojih prijateljah, da razkrliš pamet i primiš njeve nauke koje ti žele u napridak po knjigah i listovih prinašati, da se narodnim životom hraniš i blagostanjem utvrdiš”.[163]

U nastavku „Poziva” Antunović ističe vrline svoga naroda i upravo zbog toga mu želi napredak u kojem mu nudi pomoć. Podsjeća da je i sam Bog, kad je čovjeka stvorio, predvidio da on svojim radom unapređuje zemlju i čovječanstvo. Navodi zatim konkretne primjere toga napretka i naglašava da sav napredak i sve promjene trebaju čovjeku olakšati život i biti mu na korist. Da bi se plodovima napretka čovjek mogao što djelotvornije služiti, sve je zapisano i stavljeno u knjige.[164] Tomu treba poslužiti i izdavanje novina „za bunjevački, šokački i bošnjački puk… u kojima bi se sve našim jezikom razlagalo što je puku u obziru državnom, obćinskom i obiteljskom potribno, da

Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh 2002., u ediciji: *Hrvatski književnici u Mađarskoj – Ivan Antunović*, str. 177-189. (U daljnjim navodima: *Otvorena knjiga 1*, odnosno, *Otvorena knjiga 2*, str.).

[160] „Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da virujem dok se ne osvidočim da i vi ostali blagog ovog naroda sinovi, koji ste na persih Bunjevakah, Šokicah i Bošnjakinjah odhranjeni, otacah vaših kervavim znojem izučeni, žestoku bol ne osićate kad gledate gdi oni vaši rodjaci na čijih ramenih ste se na jedan ili drugi odličan svitovni il cerkveni stališ uzdigli, u neznanstvu gine, brojom i imovinom se gubi jel ne imadu ko bi im knjige znanstva sadanjeg svita otvorio i nauku potribnu udilio, da se njeva lipa naravna pamet razvija, umitnost (sposobnost) ovećava“, *Poziv,* str. 173.

[161] *Isto,* str. 173.

[162] *Isto,* str. 173.

[163] *Isto,* str. 173.

[164] „Sve to što je um čovičiji iznašao, da se rad i trud ljudih olakša, da se zemlja naplodi, da se život osladi, da se bolesti liče, da se tuga i nevolja odvraća, da se laži i varki put izpričava. To je sve čovičanska pamet u veće ili manje knjige poslagala“, *isto,* str. 174.

se o svojim vilajetskim i domaćem stanju obavisti i opasnost duševna i tilesna od njeg odvrati, a boljak primakne".[165]

Sve poziva na potporu i pretplatu ali ističe da zarada nije namjera izdavanja novina: „Nemojte misliti da valjda nami tribaju vaše krajcare. Mi to od vas samo toliko ištemo da troškove o osnivanju i izdavanju Lista neophodne obaviti možemo". Puno je viši cilj tog pothvata: „Nami trebaju vaša serca da ji oplemenimo, vaša pamet da je naukom obogatimo i tako naš narod opet uglednim učinimo". To je put svakojakom napretku jer „puk onaj umire, koji se ne plodi, imovinu svoju ne spori, um ne prosvitljiva i serce ćudoredno ne plemeni. Takav sam sebe na smert odsudi". U tom poslu treba se prije svega osloniti na Boga i vlastite sile jer „ko se u našem viku za naukom, radom i poslom ne jagmi, onoga će misto naskoro ostati pusto".[166]

U zaključku Antunović objašnjava što će se dogoditi ako narod prihvati, odnosno ukoliko ne prihvati njegov „Poziv". Oni koji podrže i pomognu izdavanje Lista dat će svoj doprinos da se puku „vidik života većma razkrili, opasnost narodnosti priteća oddulji, napridak u znanosti i imovini unapridi". Ukoliko pak podrška i pomoć izostane moći ćemo „razcvieljenim sercom našu bratju brojom umanjenu i imovinom otanjenu pratiti, od koji jedni se razilaze u tudje zemlje, a drugi koji ostaju, tudjim slugam postaju". Bio bi to početak tužne propasti njegovog milog Roda.[167]

Antunovićev usmeni pokušaj, kao ni prvi „Poziv" nije naišao na veliki odaziv. Istina, skupio je u puku već dovoljan broj pretplatnika, ali nedostajali su mu suradnici koji će pisati članke i pomoći mu oko uređivanja novina. Zato, „učenim Bunjevcima i Šokcima" šalje poseban poziv u vidu „Otvorene knjige". U njoj izražava nadu da će se, usprkos početnog neuspjeha, njegov narod izbaviti od propasti, osobito ako bude vjeran Bogu. To govori s uvjerenjem: „Moja je vira od svetih otacah zajmljena da se pokerstit puk ne može utamaniti".[168] Veliku nadu polaže i u „učene Bunjevce i Šokce". Očekuje da školovani sinovi njegova roda kao što su svećenici, redovnici ili svjetovnjaci koji su svojim studijem i radom stekli ugled, neće moći gledati svoj Rod u tužnom stanju

[165] *Poziv,* str. 174.

[166] *Isto,* str. 175.

[167] Usp., *isto,* str. 175-176. U nastavku to i obrazlaže: „Tužnim očima ćemo gledati one gradove i sela u kojima su prije godinah naši rodjaci ugledni bili a naše riči u kućam, sokakam, školama i cerkvama glasile i krasne narodne pisme odjekivale, dočim je sada sve, što je bilo naše drago i milo, zanimilo i drugim puku i jeziku misto pridalo… Oni koji će se valjda pogubi za nikoje vrime oteti, naskoro neće naći komšiju i roda, ni prijatelja svojeg naroda, da s njime radost i veselje ženidbe i provoda, ili žalost bolesti i smerti podile. Bit će i oni usrid ljudstva kano sužnji na samoću osudjeni i u svojoj rodjenoj domovini kano iztirani", *isto,* str. 176.

[168] *Otvorena knjiga 1,* str. 177.

„neznanja”, jer „u neznanju svoj narod ostaviti jeste toliko ko istog tugi i nevolji na plin izmetnuti”.[169]

Nema napretka naroda bez školovanja: „Ako ćemo po svitu pogledati, vidit ćemo da oni narodi u broju rastu i u bogatstvu napriduju, koji su nauki palače zidjali, umitnosti spomenike uzdizali, tergovinu obljubili, zanatu tvorinare otvorili i poljodilstvo na skalin znanosti uzdigli”.[170]

Svećenike i redovnike srdačno poziva da se zauzmu za svoj narod. Podsjeća ih da nije dovoljno samo Božju riječ navješćivati nego narodu pomoći i u osnovnim stvarima. U tom smislu podsjeća ih na postupak u misijama: „Stari redovnici i misionari su za svoju neobhodnu dužnost smatrali i na one stvari puk, koga su Bogu želili privesti, nastojali poučavati, koje su u okrug hrane i odiće spadale”. Oni moraju pomoći napredak svoga naroda na svim područjima života i rada. Osobito ga moraju upozoravati na opasnosti koje prijete narodu koji čami u neznanju. Ta opasnost na vjerskom polju prijeti od nazarenaca a na društvenom od socijalizma i komunizma.[171]

U pozivu upućenom „učenim” Bunjevcima i Šokcima, Antunović ukazuje također, s jedne strane na loše stanje u kojem se narod nalazi, a s druge strane ih „budi”: „Bratjo, još je polje za nas otvoreno. Nemojmo kasniti… Lipo je jednog puka prosvitnikom postati”. Oni koji se toga prihvate bit će slični suncu koje „obasjava i zimi razgrijava” ili mjesecu „koji usrid noći put pokaziva”. A onda se, kao što to često čini, u svom preporoditeljskom i prosvjetiteljskom radu, vraća Spasitelju „koji je i pustinje pohadjao da svitlost Evangjelja raznese”. Antunović objašnjava da smisao toga djelovanja nije stvaranje neke zasebne države. On kaže „mi želimo uz pomoć evanđelja našeg roda pamet razkriljivat da on ne bude pod krunom Sv. Stipana poslidnji, već neka postane njenim dragim i skupim kamenom, a magjarske kraljevine čverstim stupom”.[172] Tumači zatim da time što je on „barjak izobraženja našeg milog roda uzdigao”, nije učinio ništa protivno domovini Mađarskoj. Uvjeren je da će prosvjeta njegovog naroda i njoj donijeti dobre plodove. On nije protiv toga da njegov narod zna govoriti i mađarski, ali zahtijeva za svoj narod „pučke i poljodilske, gradjanske i obrtničke škule i naše obćine”. Isto tako očekuje da će i većinski narod naučiti jezik onih naroda s kojima živi i kojima treba služiti kako u vlasti tako i u višim školama jer je „gadno kad tko hoće da

[169] Isto, str. 177.
[170] *Isto,* str. 177.
[171] Usp. *isto,* str. 178.
[172] *Isto,* str. 180-181.

se na skalin učenosti uzpne, al jezik onih gradjanah, s kojima se ima po zvaničnoj svojoj dužnosti svaki dan doticati tako tare ko Švabica tverdu konoplju na tjerilici, ili ga baš ne razumi”.[173]

Poziv na „učene Bunjevce i Šokce” u kojem obrazlaže namjeru i potrebu pokretanja *Novina,* Antunović zaključuje snažnim poticajem, ističući da je njihova „učenost” upravo Božja providnost, s kojom treba surađivati da bi zauzeli mjesto „vlastelinah, odvitnikah, ličnikah, mjernikah, tergovacah, učiteljah, svećenikah, redovnikah” jer oni su pozvani „svitliti puku” da se njegov „um obasja, serce razjedri pak primi nauk i kriepost da se sa životom družtvenim i deržavnim od svake strane upozna i pozna glas svojih virnih sinovah na koje se u vrime pokušanja može pouzdano nasloniti, da ga u slučaju nepogodnim, protivnik ne odmami i u propast sve nas stermoglavi”.[174] U dubini svoga „serca narodoljubnog” on je uvjeren da „po umno složeni pučki novina svako duševno i materijalno blago triba u naše doba razprostranjati”. Novine su ono prikladno sredstvo „da učeni svoje znanosti zrake prinašaju i neznanosti tmine u puku raztiravaju, da se pozornost puka uzbudi i ljubav prema knjigah probudi i podhranjiva; sva pitanja, svakog časa po volji razlažu i sve struke nauke tako, kako se nužda pokaziva, ravijavaju”. Da je tomu tako svjedoče i postupci drugih naroda i učenih ljudi „koji za svaki razred i zvanie života novine sklapaju i izdaju”.[175]

Antunović je istovremeno „Otvorenu knjigu” poslao i rodoljubnim Bunjevcima i Šokcima. Svoj poziv koji njima upućuje započinje jednom rodoljubnom novogodišnjom čestitkom: „Koji god se od vaše kervi rodio i nije serce bunjevačko ili šokačko prominio, taj svaki želi neka vas ovim novim litom milostivi Bog blagoslovi, da vam se zdrava dica radjaju, ženidbe pod neuvenjenim vincom čistoće sklapaju, mladi starije poštivaju i njevim naredbama svoju volju podlažu, da vam sve živine budu plodne a žetve i berbe vesele”.[176]

Odgovornost „učenih” je jasna, ali isto tako i „rodoljubnih” Bunjevaca i Šokaca. No, nažalost, jedni ne žele dati svoje „pisano blago” u strahu da to nitko neće čitati ili će pročitati vrlo mali broj čitatelja, a drugi ga ne daju zato što žele nagradu za svoje pisanje. Antunović objašnjava da ni on ne želi pisati i izdavati *Novine* besplatno, ali želi

[173] Usp. *isto,* str. 181.
[174] *Isto,* str. 181-182.
[175] *Isto,* str. 182.
[176] *Otvorena knjiga 2,* str. 183.

to činiti za „male novce” kako bi one došle do što više ljudi. I dodaje da bi se za one koji ne mogu platiti nekako i pobrinuo, ali ga više zabrinjavaju oni koji „nikakvim načinom nisu očitovali da bi želili štiti ili valjda su baš izjavili da oni nikakve volje neimaju knjige ili novine kupovati”. Takvi su mu posebno na srcu: „Ne možemo ravnodušno uz ovake proći. Naša je želja i njevu pamet obasjati i njevo serce plamenom znanosti ograniti”.[177]

Rodoljubi se moraju zauzeti da *Novine* dođu do što više ljudi ali isto tako i da što više ljudi nauči čitati, jer na taj način će imati mogućnost „razgovarati” ne samo s onima koji su im blizu nego i s onima koji su udaljeni sto ili tisuću milja. Tisak je „veliko grlo” pa ga mogu čuti mnogi. Velika je blagodat znati čitati.[178] Objašnjava i kakvu korist imaju oni koji znaju čitati novine, ne bi li i na taj način pridobio ponekog čitatelja. U novinama, naime, mogu pisati mudri ljudi koji djeluju na raznim poljima i tako mogu pomoći svima koji to budu čitali.[179]

Antunović je, kao što vidimo, sve to naveo kako bi potaknuo rodoljube da podrže njegovu namjeru za izdavanjem novina ali isto tako da bi i sami dali doprinos njihovom izdavanju. On ističe da se „ljudi mire po svojoj znanosti” a ne po fizičkoj snazi. Stoga se onaj „uzpne vrhu svojeg bližnjeg” koji više zna. I zato zove: „Amo, dakle, svi koji želimo naše obitelji i naš narod u životu zaderžati, triba da nastojimo iz knjigah i novinah nauke sabirati. Ako se mi pokažemo da smo spremni knjige kupovati i štiti nat će se oni muževi koji će ove u našem jeziku sastavljati”.[180] Dosada to nije bio slučaj, pa zbog toga naši učeni ljudi nisu ni pisali knjige za svoj narod. Jedva je tko od djece iz imućnijih obitelji stigao do „šeste ili osme škule”, tj. razreda, i stoga valja pokazati „da su Bunjevci i Šokci voljni to činiti što drugi narodi, s kojima svoj obitelni i deržavni napridak na sercu leži, da knjige i novine obljube, da dicu svoju škulare, pak će

---

[177] *Isto,* str. 185.

[178] „Kad u nedilju posidate prid vaše kuće… prid avliju, ukratko izrečemo što koji zna ili ne zna, pak onda priko cilog svetoga dana istom jedan od drugoga zivati učimo. Dočim, ako bi štit znali i hotili, mogli bi saznati ne samo ono što jedan čovik zna ili izmisli, već i ono što sto i tisuću ljudih znadu. Mogli bi i to znati ne samo što se u našoj obćini, već i ono što se mah u kojoj obćini sve kraljevine, što više, što se po svem širokom svitu sgadja, jel u novinah se sve to navadja… Novine o svačem govore“, *isto,* str. 186.

[179] „Njeva uvižbana iskustva upoznati mislimo da je za svaka čovika koristno i probitačno. Poklem i u drugih zemaljah ljudi takodjer imadu svoje živine koje moraju hraniti, imadu svoje vinograde i njive koje moraju raditi, vižbaju, pokušavaju jedne i druge godine šta jim je za rukom pošlo i šta jim je škodno postalo. Ovo je nama dobro upoznati da ono što je hasnovito uporabimo. Nu sve ovo istom onaj može upoznati ko znade štiti“, *isto,* str. 186.

[180] *Isto,* str. 188.

se učeni umah nadmećat koji će umnie i koristnie i rodu svojem milije knjige složiti”.[181] Ukoliko se naši oci i dalje budu „od književnosti odkrenuli i svoje sinove od škulah odvukli”, dogodit će se da će pripadnici drugih naroda našem narodu davati „svećenike i redovnike, meštre i učitelje, sudije, ravnatelje i odvitnike”. A među njima ima i onih koji „ona znanja razprostranjuju koja su u perivoju s drveta zla uzeta”. Zato upozorava braću svoju „da budu oprezni i iz svake bare vode ne piju, iz svake ruke jilo duševno ne primaju”.[182]

Na kraju svog poziva rodoljubima Antunović ih obavještava da će *Novine* izići o blagdanu sv. Josipa i zato ih moli da ih dragovoljno prime i radosno čitaju. Potiče ih ujedno na prikupljanje pretplatnika te da njihova imena i adrese dostave župniku ili „meštru” (učitelju) koji će ih njemu proslijediti.

Antunović je, osim ovdje obrađenih „poziva”, uputio 20. siječnja 1870. godine i „Poziv na pretplatu” na Bunjevačke i šokačke novine. Po tom pozivu još jednom želi na isto mjesto okupiti sve „muževe koji se već od davna trude da Slaviane u jedno učenosti kolo svedu, znanost i izobraženost uma i serca u njem razprostanjuju”.[183] I u ovom „Pozivu” on iznosi svoje „namire” kao „veoma mali, a ipak viran sin svog naroda, bunjevačke grane, koja se u Bačkoj razvila”. On želi pružiti ruku puku bunjevačkom i šokačkom i pomoći mu da se „podigne na ono miesto, koje mu je po gradjanskom zakonu obiliženo”. Zato u svojim „Bunjevačkim i šokačkim novinama” želi pisati i tumačiti sve ono što „čoviku kano pojedinoj osobi, ko što i u svih svojih odnošajih, kano članu obitelji, obćine i domovine znati i činiti je potribno, prinašati i razvitljavati”.[184]

To je značajno djelo za koje mu je potrebno puno suradnika i stoga dovikuje: „svakog sela, tergovišta i grada bratju, učene i proste, sve bez razlike stališa muževe, izkrene rodoljubitelje, počastno pozivljem i prosim da mi kripku u pomoć svoju ruku pruže. Novinam medju puku štioce pribavljaju i svojih dopisi ove podranjivaju”. Buduće, pak, suradnike moli da ne očekuju za svoj rad i pisanje nagradu jer je „kolo

[181] *Isto,* str, 188.

[182] *Isto,* str. 188-189.

[183] Ivan ANTUNOVIĆ, *Poziv na pretplatu za „Bunjevačke i šokačke novine“,* Kalača, 20. siječnja 1870., tiskom „Malatina i Holmayera“, str. 177. - I ovaj „Poziv“ Antunović je objavio kao letak. Služim se tekstom koji je objavljen u knjizi Matija EVETOVIĆ – Lazar Ivan KRMPOTIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića – narodnog preporoditelja*, prošireno izdanje, Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh 2002., u ediciji: *Hrvatski književnici u Mađarskoj – Ivan Antunović,* str. 177-189. (U daljnjim navodima: *Poziv na pretplatu,* str.).

[184] *Poziv na pretplatu,* str. 190.

naše još veoma malo i snaga odveć pritanka”. Ne isključuje, međutim, ni tu mogućnost ako od onog što se prikupi, ostane koja „krajcara” i pošto se isplate svi nužni troškovi.[185]

U nastavku ovoga „Poziva” Ivan Antunović izlaže pravila kojima će se voditi pri odabiru tekstova koji će se u novinama objavljivati. Prije svega naglašava da novine neće biti politički obojene. Zatim nabraja načela kojih će se držati u uređivanju Novina. Prije svega naglašava da će se držat „ustava i zakona Austro-ugarske carevine”, ali i posebno onih koji su na snazi u Ugarskoj i u „Trojednoj kraljevini”. Zauzimat će se za „ravnopravnost narodnosti”, ali pod okriljem „mađarstva, pod kojim želimo i našu (narodnost) u miru razvijati. Neka se u njoj um učenostju obogati, serce kripsotju oplemeni i materijalno stanje osnaži i tako se Bunjevci i Šokci od opasnosti utamanjenja ne samo očuvaju, već i osobnim brojem naspore, da se Magjarska i njevom slavom i dikom nakiti”. Posebno upozorava kako je opće pravilo da se „uvik onaj puk poštuje i zato gospoduje koji brojom, izobraženostju, umjetnostju i imetkom druge nadkriljiva”.[186]

Kao treće načelo Antunović ističe „za svaku osobu najširju slobodu” ali pod okriljem „krune Stipanove” jer ona jamči svojim ustavom i „narodnu samoupravu”. Radi toga će se u novinama „opirati centralismu i anarhiji, absolutismu i radikalismu” jer to su grane na kojima rađa samo gorko voće koje ne doprinosi Stvoriteljevoj namisli o čovječanstvu. Daljnje načelo je „Slobodna Crkva u slobodnoj državi”. Takav status je dan Crkvi u Ugarskoj po tzv. „Autonomiji”. Na taj način će se „svakom redu svoja prava tako razdiliti da će vlast biskupska po kanonih ograničena, u svoj cilovitosti nepokrešena obstati”.

Anutnović, iako odobrava odijeljenost Crkve od države, ipak ističe da „nikad neće biti ni za Cerkvu, ni za deržavu koristno da se sasvim oddile, poklem su obje pozvane da jednog čovika blagostanje obavljaju”. To osobito vrijedi za područje škole i ženidbe odnosno braka, jer to spada na srž njihovog života. Što se tiče škole i braka Crkva i država trebaju međusobno podijeliti nadležnosti i jednakim se marom oko njih dogovarati „jel drugčie će se sav život čovika osobni, obiteljski i obćeni tako pomersiti da će se cilo njegovo društveno stanje zanijati”.[187]

---

[185] *Isto,* str. 190.
[186] *Isto,* str.
[187] *Isto,* str.

Na kraju ovoga „Poziva” još ističe da se u svom pisanju služi onim jezikom i pravopisom koji je puku razumljiv. Taj pravopis on ne smatra najboljim i zato obećava da će se vremenom u novinama „po listvam slovnice penjati, da skalin sadašnje pravopisne izverstitosti dostignemo”.[188]

Antunović, u duhu navedenih načela, još jednom snažno poziva: „Svi rodoljubi bratinski se pozivaju da se oko ova barjaka s kojim ćemo za slobodu osobe, obitelji i obćine i ustavnu deržavu vojevati, izkupljuju, da našu narodnost razvijamo i uzderžajemo i snagu *Novina* pobiranjem pretplate i duševnim radom uzmnožujemo”.[189]

Za upoznavanje namjera i ciljeva djelovanja biskupa Ivana Antunovića značajan je i uvodnik prvog broja Bunjevačkih i šokačkih novina. Naslov članka „Zora je zazorila” je slikovit a izražava Antunovićevu veliku radost i nadu u napredak njegovog naroda. U ovom članku prepoznatljiva je njegova nepokolebljiva volja da ustrajno radi za dobrobit sviju. On najprije zahvaljuje na podršci pri pokretanju *Novina* kao i onima koji su se na njih pretplatili.[190] Potom je otvorio svoje srce pred svojim milim Rodom da mu posvjedoči koliko ga ljubi: „Ti si rode zenica u oku mojem. Nemoj se čuditi što se tako brižljivo o tvojemu boljku staram”. Da bi potkrijepio tu svoju tvrdnju, uspoređuje svoju ljubav s majčinskom: „Majka da može svojeg jedinka u zvizde bi ga okovala. Ja da mi je povirena vlast, sva ona plemenita svojstva, s kojima se rese drugi narodi, želio bi pokupit i rod moj nakitit”.[191]

Ivan Antunović je bio svjestan nedostataka svoga rada i rada svojih suradnika, kao i njihovog dosadašnjeg doprinosa pisanoj riječi i učinka na drugim područjima života. Zato sve čitatelje, a osobito suradnike, poziva da budu poput pčela: „Mi ćemo biti kano revne pčele pak ćemo ići od cvata do cvata, koji u vertu uma i serca raznih narodah razte, da izcerpimo sladki med nauka i donesemo u košnicu našeg roda”. Plodovi takvog rada bit će „med ćudorednosti, kojim će se sladit i vosak učenosti, koji

---

[188] *Poziv na pretplatu,* str. 190-191. Valja zapaziti da je u ovom *Pozivu* Antunović čak i previše isticao vjernost i lojalnost državnim zakonima. No, to je morao učiniti, budući da su u mađarskoj vladi na njegov pothvat gledali s velikim podozrenjem. Poznato je također da su ga zbog *Novina* mnogi napadali i poduzimali konkretne korake da od njih odustane.

[189] *Isto,* str. 191.

[190] „Neka vam je topla hvala što ste mene, svojeg roda virna ljubitelja, tako dragovoljno primili. Ja za osobitu sriću smatram onu, koja me je gostoljubnomu vašem stolu privela. Potanke sile, al odlučnu volju vam prinašam, s malom snagom al oduševljenim srcem se krećem na veliki poso razvitka duševnih i tvarnih sila našeg plemena. Neima zaprikah koje bi me sneveselile. Velike mogu me nadvladati i svojim silam moje nadkriliti, al volju moju nikad neće slomiti. Buduć da je čista moja nakana ko ono sunce koje s vedrog neba sjaje, da ograni, oživi i razjasni sve široko polje“, I. ANTUNOVIĆ, Zora je zazorila, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), str. 1. (U daljnjim navodima: *Uvodnik,* str.).

[191] *Uvodnik,* str. 1.

će svitlit životu plemena našega”. Da bi bilo takvih plodova potrebno je neprestano učiti „da možemo neprikidno našu bratju podučavat”. U tom smislu on sav svijet promatra kao jednu veliku školu. Naglašava da je prva „za svakog čovika najugodnia škula naručje ljubezne matere, koja na milom svojem krilu čedo svoje ljulja” i poučava izgovarati ime Boga svemogućega i Isusa milosrdnoga. Crkva je druga, isto tako značajna, škola u kojoj svi „učimo kako triba tilo i dušu ovdje i na vike spasiti”.[192] A zatim slikovito prikazuje školu oca koji djecu uči raditi, te prolazi kroz sva zanimanja da bi na kraju stigao do stvarne škole.[193]

Na kraju svog prvog uvodnika Antunović iznosi želju da stvori i otvori jednu posebnu školu. To bi bila škola „u kojoj će svaki viran sin našeg roda postat učiteljem za vrime i čas kad ga volja snadje, da u svih onih škulah revno pobere nauke za naše pleme shodne. Neka se razastre dobri glas našeg roda po svih poljah ilirskog naroda!”.[194]

Zalog uspjeha i napretka kako obiteljskoga tako i narodnoga jesu „mir i sloga” dok je „nejedinstvo miraz koji sve sile za napridovanje razvijene opali”.[195]

Na kraju ovoga članka Antunović ponovno ističe „apolitičnost” *Novina* i vjernost „kruni sv. Stipana”.[196] On se nada jednoj novoj stranci „koja će po našem shvatu budućnosti narodnoj jedino koristiti”, a dotle će što se tiče politike „potankom silom sad uz jednu, sad uz drugu stati”, koja više bude poštivala i priklanjala se slobodi i pravu koji svima garantira postojeća vlast. U okviru postojeće države i vlasti želi se boriti za prava svoga naroda, kako za ona koja pripadaju obitelji tako i za ona koja mu pripadaju u Crkvi, u općini i u školi.[197]

---

[192] *Uvodnik 1,* str. 1.

[193] „Škula je ona oranica gdi otac uči svojeg sina plug upravljat, dionica gdi ga uči kosom mahati, škula je dilaonica zanatilie u kojoj se mladiće na razno rukotvorje poučava. Škula je bolta i dućan gdi se umitnost, promet, tergovina osvojava. Škula je ona dvorana gdi se slike bojam maljaju i iz suhih orudjah mali glasovi izvraćaju. Škula je gdi učitelj po onih mertvih slika – koje nazvaše abecijom – poučava kako valja misli, riči i čine po drugi popisane poznati. Tamo se uzbudi pamet da misli, da sudi, da sastavlja i razpravlja, serce probudi da ositja ljubav prama Stvoritelju i sebi slična izkernjega“, *isto,* str. 1.

[194] *Isto,* str. 2.

[195] *Isto,* str. 2.

[196] „Zato se nijednoj stranki po takom načinu ne obavezivamo da ju po slipaki u svakom pitanju slidimo. Uvižbali smo da kad su stranke tako, ko kod nas desna i liva izpričene, onda se više puta sgadja da se i jedna i druga po čovičjih strastih s puta istine svede i silom svoje moći narod na čine, slobodi ustavanoj protivne, navede“, *isto,* str. 2.

[197] Usp. *isto,* str. 2.

Antunović s radošću gleda zoru „koja je zazorila”. Sunce jutarnje zore obasjalo je sva područja znanosti i zato poziva: „Složno, dakle, braćo! Otvarajmo oči da vidimo na koliko smo iza ovi zaostali i udvostručimo duše i tila kripost da ji dostignemo”.[198]

O cilju svoga djelovanja kao i o poteškoćama u svom radu Antunović je pisao i u svojim pismima. Najviše je sačuvanih pisama Iliji Okrugiću, svećeniku iz Srijema, koji mu je bio prijatelj, suradnik i savjetnik. Njemu je u svemu otvarao svoju dušu. Tako da iz pisama koja je njemu uputio možemo saznati najviše kako je doživljavao i proživljavao svoj rad, koje su mu bile namjere i na kakve je poteškoće nailazio. „Razgovor” s prijateljem preko pisma puno mu je značio. Doživljavao je to kao podršku i ohrabrenje.[199]

U Antunovićevim pismima dolazi do izražaja i njegova duhovitost i domišljatost u slikovitom prikazivanju pojedinih stvari, tako da se onaj tko to čita mora ponekad od srca nasmijati. Pojedine odlomke iz pisama svrstao sam već prema sadržaju u ona poglavlja koja se ovdje obrađuju. Ovdje se zadržavam na pismima u kojima govori o namjerama i ciljevima svoga rada.

Ivan Antunović je na svom putovanju u Rim i Italiju pravio bilješke. To nije činio zato da bi napisao putopis koji bi objavio u knjizi. Međutim, kad je sve te bilješke skupio na jedno mjesto da bi ih u nastavcima objavljivao u *Novinama,* savjetovali su mu da ih objavi u posebnoj knjizi. To je i učinio. Tako je nastala njegova prva knjiga pod naslovom „Poučne iskrice”. S kojom nakanom je na putu pravio bilješke objasnio je u pismu Iliji Okrugiću: „Moja nakana je bila samo nešto za naš rod zabilježiti… ako gdje šta liepa vidim mah u čem, i u kom, onda sve ono što je ružno zaboravim - niti čujem nit vidim a ono liepo i dobro me napuni sobom. Evo uzroka što sam samo ono gdje i gdje upamtio što mi se je dopalo. Ipak ne dvojim da bi iz onog što mi nije godilo takodjer mnogo dobra izvesti se dalo za naš Rod, ali ovo neka čine mudrije glave…”.[200]

U ovom objašnjenju Antunović otkriva dio svog načina razmišljanja i djelovanja, što će istaknuti i u drugim pismima kao i u drugim svojim djelima. On, naime, i kad čita, i kad piše, i kad putuje, i kad moli stalno ima pred sobom svoj Rod. Zato sve njegove nakane imaju vrlo jasan cilj: „poučiti svoj rod”, „dvoriti svoj narod”.

---

[198] *Isto,* str. 2.

[199] „Dušmani neka kuvaju jid i otrov – a mi ćemo jedan drugog i slabim rukama hrabrit i uzdržavati. Može biti da će i nama kadgod svanuti…“, Pismo Iliji Okrugiću, 1. svibnja 1871., u: MATIJA EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 141.

[200] Pismo Iliji Okrugiću, 4. veljače 1871., u: MATIJA EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 139.

U nastavku istoga pisma moli Iliju Okrugića da mu ukaže na pogrješke ali neka ne očekuje da će ih previše ispravljati. Svjestan je svojih nedostataka i nesposobnosti - kako sam ističe - „da što izvrstna” stvara za „pouku Roda”. I tu ima jasan cilj: „Ja ću se veoma radovati ako će se mojim radom samo i jedan uzbudit od ove strane mladjanih da postane učiteljem naših bratjah”. No sa žaljenjem konstatira: „ali žalibože takav se još nije pokazo”. [201]

U pismu Iliji Okrugiću od 30. ožujka 1875. opisuje zašto nakon prestanka *Bunjevačkih i šokačkih novina* planira i s prestankom uređivanja *Bunjevačke i šokačke vile,* koja već sama po sebi nije mogla nastaviti onu ulogu koju su imale *Novine.* „Nisam više kadar vršiti onaj mehanizam što ga ište uredjivanje… Vjerujte da će me srdce bolit do groba, al ne vjerujem da se više sastanemo, jel ne možete smisliti koliko truda i znoja – ne pisanje članakah, već uredjivanje a najviše korektura i druge sitnije stvari koštaju”.[202] No, nikako ne misli prestati služiti svom rodu. Činit će to izdavanjem knjižica. U svojoj skromnosti ističe da je svjestan da one baš i neće puno koristiti Rodu, ali se ipak nada da će se među čitateljima naći i takav kome će one nešto i značiti. Ljubav prema Rodu je jedini razlog njegovog pisanja. Svom narodu on želi biti svećenik i učitelj i stoga ih želi buditi svetim i evanđeoskim naukom.[203]

U tom smislu smatra Božjom providnošću to što je stariji i što je „na višem položaju”, u središtu nadbiskupije, pa bolje vidi što se radi ali i što treba činiti. Budući da je malo onih koji se žele angažirati u borbi za spas naroda, on ističe da treba „podvostručiti rad” i poziva na još odlučniju borbu: „Ad arma, ad arma! – ne koja ubijaju, već koja brane Rod, koja mu livaju u glavu sjaj i prosvjetu”.[204]

Nakon objavljivanja knjige *Bog s čoviekom* počeo je mukotrpan rad prikupljanja građe za svoje povijesno djelo „Razprava” u kojem je želio izložiti povijest Bunjevaca. Obišao je arhive u Beču i Budimu, Pešti, Baji, Subotici, Somboru... Tim istraživanjem je, međutim, bio razočaran jer je našao malo materijala. Pa, ipak, nije

[201] Pismo Iliji Okrugiću, 4. veljače 1871., u: MATIJA EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 139.

[202] Pismo Iliji Okrugiću, 30. ožujka 1875., u: MATIJA EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 143.

[203] Usp. Pismo Iliji Okrugiću, 15. siječnja 1876., u: MATIJA EVETOVIĆ, Život *i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 147.

[204] Pismo Iliji Okrugiću, 19. prosinca 1875., u: MATIJA EVETOVIĆ, Život *i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 146.

odustajao. Ponovno je razlog tomu ljubav prema Rodu: „Ovi Bunjevci su mi izrasli uz srce te prem ako i ne znadu da živim ja se trudim i morim…”.[205]

Među Antunovićeve pobudnice svakako treba svrstati pismo Đeni Duliću, predsjedniku „Pučke kasine” u Subotici.[206] To pismo napisao je nakon što je od prijatelja Amborozija Šarčevića doznao da je vlada odobrila njezin osnutak. Taj događaj Antunovića je jako razveselio. On je svjestan da je napredak njegovog naroda tek na početku i zato je osnutak *Pučke kasine* zalog njegove velike nade i neopisive radosti: „Moje oddavna raztuženo srce, ako i za kratko, ipak se razigralo”. Od djelovanja Pučke kasine, po njegovoj tvrdnji, ovisio je „razvitak ne samo subotičkih već i svih ostalih ugarskih Bunjevaca”. Stoga ona svoje djelovanje mora graditi na čvrstom temelju. Tako će „ne samo svih Bunjevaca duševno naobraženje u dobru zemlju biti usijano, već će se stostrukim plodom razvijati na svem bunjevačkom pozorištu”. Iznenadit će to i sve neprijatelje njegova roda: „pa će se naskoro svi naši dušmani čudom čuditi odkud te sile tom puku, koga su svi njegovi učeni sinovi ostavili, zanemarili”.[207]

Antunović kao u viđenju gleda napredak svog naroda.[208] Oko „Pučke kasine” trebaju se okupljati svi Bunjevci kao oko „ognjišta bunjevačko-narodne prosvite” i ondje crpsti duševnu snagu za raspirivanje „tinjajućeg ognja našeg narodnog bivstvovanja, koje je izgubilo svoj ugled u crkvi, u školi, na gradjanskom i državnom pragu”.[209]

Dok piše pismo prvom predsjedniku „Pučke kasine”, Antunovićeva osjećanja se miješaju. Može se osjetiti kako su u njemu duboke rane zbog dugogodišnjeg nemara bunjevačkih sinova. Na par mjesta u pismu svoj izljev radosti i nade prekida opisom

[205] Pismo Iliji Okrugiću, 3. rujna 1879., u: MATIJA EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 156.

[206] Pučka kasina je bila prva odobrena udruga bačkih Hrvata Bunjevaca. Mogli bismo reći da je ona i prvi jasni plod Antunovićevog preporoditeljskog djelovanja. Zato mu je ona bila kao „prvorođenac“, u nju je polagao velike nade.

[207] Pismo Đeni Duliću, Kalača, 16. studeni 1878., u: MATIJA EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 169.

[208] „Bunjevac će procvast u crkvi, u škuli, u varoškoj i seonskoj kući, pa će se svatko koji šta htio bude u crkvi, škuli a i varoškoj te u sudskoj kući začeti, umah uviditi da mora s bunjevačkim pukom računati… Sinovi ugledni, učeni, znanošću zaslađeni i kriepošću oplemenjeni muževi, ukinjeno će pokolenje slave i dike slavianske nadovezat onom naših stari, naši pradidova. Pa će dignit svoju glavu učen Bunjevac, bio svećenik ili fratar, bio časnik vojnički, činovnik državni ili gradjanski, bio trgovac, obrtnik ili zanatlia, on će sa dikom kazivat da ga je bunjevačka majka odgojila, da mu je ona čelo ljubila, da mu je ona um otvarala, da mu je ona srce širila: pa su sve plemenite misli i veledušna čuvstva u njemu se začela, porodila, okripila i učvrstila, dok se na grudih Slavianke Bunjevke matere razgrijavao“, *isto,* str. 169.

[209] *Isto,* str. 170.

tužnog stanja u njegovom narodu, osobito se obara na „učene" Bunjevce i Šokce.[210] Nakon toga pismo pretvara u molitvu: „Prosvitli um svih sinova i kćeriu bunjevčakih da uvide, da nije života virska ni gradjanska, ako nije u svojoj narodnosti; da ne zna čovik stvorit misao, da ne zna začet plemenito čuvstvo ako se ne nadahnjiva divnim glasom materinskog jezika".[211] Nakon molitve za narod, slijedi odmah snažan poticaj i poziv na poštivanje tog materinskog jezika: „Ah mili rode, viruj mi, zaboga te molim, viruj mi, da te neće nitko naučit da budeš virnim kršćaninom, da budeš dobrim otcem, dobrom materom, pouzdanim podanikom, umitnim gospodarom, t.j. poljodilcem i svim drugim ako te ne uči tvojim narodnim jezikom. Bog ti je u usta metnio tvoje matere, tvoje narodnosti jezik da ti ovim mama budi misli u duši i plemenita čuvstva u srcu".[212] Nakon toga slijedi opet pobudnica i savjet da se u „Pučkoj kasini" bave samo „prosvitom" i tako budu „ognjištem prosvite narodne, ognjištem svih sila duševnih i tvarnih koje valja da se izvijaju u pameti i srcu Bunjevaca subotički". Posebno ih upozorava da se ne bave politikom jer bi to brzo rezultiralo zatvaranjem Kasine.

Koliko je Antunović bio svjestan političkog ozračja u državi u kojoj je živio njegov rod, svjedoči i sljedeći savjet: „Vi možete pojedini imati politička mnenja, al ovakva nije slobodno da ima Kasina. Vi možete od svakih stvari se razgovarat, al kao član Kasine samo o prosvitnih stvarih, jer takve vlade neima koja bi to i za jedan sat trpila".[213]

Svoju pobudnicu Pučkoj kasini Antunović završava u svom stilu pozivajući ih da ustraju u vjeri, da njeguju obiteljske krjeposti te da budu štedljivi: „Neka je vaša Kasina vrtom u kom raste bujno cviće kršćanskih nabožnosti, voće obiteljske triznosti i štedljivosti". Upozorava ih da odbacuju sve ono što potiče nevjeru ili vjersku ravnodušnost. U Kasinu ne smiju ulaziti knjige i novine nećudorednog i bezbožnog sadržaja jer će im to otrovati um i srce. Bez Boga nema napretka. „To sam kao sid starac iskusio dovoljno", ističe Atnunović, „da će se svako ono drvo osušit kojem nije korijen u Bogu zasadjen; svašta što je na svitu plemenito i dobro to je po Bogu

[210] „Spustite glave vaše vi učeni Bunjevci, koji ste jezik vaš zaboravili, koji ste slavu i diku vaših pradidova zakopali, da zakopali, al tako da ju niste ni križom obiližili", Pismo Đeni Duliću, Kalača, 16. studeni 1878., u: MATIJA EVETOVIĆ, Život *i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 169-170.

[211] *Isto,* str. 170.

[212] *Isto,* str. 170-171.

[213] *Isto,* str. 171.

zasadjeno i razliveno”. I zato ih poziva: „Čuvajte vašu viru kao alem-kamen i budite, ostajte vridni unuci naših pobožnih pradidova”.[214]

Vjernost Bogu zalog je opstanka i napretka obitelji i društva. Zato poziva sve u Kasini da tako rade kako bi se mogli ponositi što iz nje „izvire bogatstvo i tvarno, za pojedinca, za obitel i za obćinu… Radjajte sridstva po kojima će se u pojedinih, obiteljih i općinama bunjevačkim otvarati vrila da iz ovih izviralo bude dobro stanje za Bunjevce, da se obustavi ona propast koja je napala posvudan gdi je Bunjevac, pa se na očigled gubi u ćudorednosti i imućnosti”.[215]

Program djelovanja „Pučke kasine” treba biti „da ozeleni ono što je mrzlom nehajanja opaljeno, što je olujom nevirstva, nećudorednosti ožuljano, ometeno”. Zato je potreban Božji blagoslov: „Svemogući Bog, koji je i nas kao i druge narode stvorio neka nam ulije duh života, duh ljubavi naprama sebi, svojoj obitelji i svojeg naroda”. No, Božji blagoslov je potreban da bi njegov narod znao ljubiti i druge narode s kojima živi jer potrebno je „mi da poštivamo svakog, da ne krnjimo ničije pravo, al da i svoje objeručki obrglimo…”. Jedini cilj mora biti, zaključuje Antunović, „da rastemo u viri i znanosti, da budemo ugledni kao kršćani i kao gradjani”.[216]

Na kraju pisma Antunović se ispričao Đeni Duliću što je bio tako slobodan te je davao konkretne upute i upozorenja. To je, međutim, učinio s ljubavlju jer to smatra svojom najsvetijom dužnošću i zaključuje: „Jerbo sam uvieren da može biti umnijih, razsviteljnijih Bunjevaca nego što sam ja, al da ima koji bi većma ljubio svoj Rod, ne dozvoljavam. Tako ko ja može ljubiti, al ne većma no što ga ja ljubim”.[217]

2.2.4. Poteškoće u prosvjetno-preporoditeljskom radu Ivana Antunovića

U svom prosvjetiteljskom i preporodnom djelovanju Ivan Antunović je nailazio na brojne poteškoće, na izričita i otvorena protivljenja. Ovdje ističemo poteškoće s kojima se susretao a to može pomoći u razumijevanju značaja i važnosti njegovog djelovanja za svoj narod.

---

[214] *Isto,* str 171.
[215] Usp. *isto,* str. 171-172.
[216] Usp. *isto,* str. 172.
[217] *Isto,* str. 171.

2.2.4.1. Nepismenost

Nepismenost je veliki nedostatak, stalno je naglašavao Antunović. Onaj tko ne zna čitati „taj je slip, gluh i nim pokraj očiuh, ušiuh i jezika”.[218] U jednom svom članku Antunović je opširno ukazao na uzroke propadanja njegovog naroda. U tom nabrajanju nepismenost je jedan od najvažnijih razloga toga propadanja. „Poklem su naši stari većma obitelni nego obćeni život vodili… ko bi se kod našeg roda brinio o škuli kad jedva je bilo u svoj obćini po jednog naći koji bi umio svoje ime potpisati… Dobro se opominjem da prije 30 godinah u jednoj šokačkoj obćini, tribalo je najmladjeg čovika za sindikuša metnuti jel drugi nijedan nije perom vlado…”.[219] U istom članku ukazuje na tužnu činjenicu da su djecu plašili školom: „Ako se dite materi nije zbog čeg dopadalo – u mah je rekla da će ga u škulu poslati pa će ga Meštar u red dotirati”. Takav stav je loš, jer „prva dužnost svakog otca je dicu u škulu slati”. Naime, „da dite postane čovikom koji će se znat po okolnosti u životu izpravljat, ričom mislit i razmatrat, toga pamet i srce triba da se nepristano naukom zakuvava”. Ukoliko toga ne bude narod neće napredovati, jer u „naše doba onaj narod, čija dica nepohadjaju škulu, skoro će se smanjkat i skončat”.[220]

Na drugom mjestu ističe prednost onih koji su pismeni i znaju čitati: „Tko štije učene knjige taj razkriljiva svoju pamet, oštri razum, plemeni čuvstva, svoje vrime bezposlen ne gubi i u poslovih obćenih i državnih po drugim kano slipac se ne vodi, u ričam nije oporan, neumiven, smutljiv, već uljudan, pošten i uglađen”.[221]

Čitanje je korisno i za duhovnu izgradnju. Onaj tko zna čitati može upoznati „život svetih i povistnicu mučenikah” te se njihovim životom razveseljavati i na dobra djela ohrabrivati. Ujedno oni koji znaju čitati knjige i novine mogu upoznati i duhovni život vjernika iz drugih mjesta i drugih naroda i tako ih u svemu dobrom i svetom nasljedovati.[222] Posebno poziva svoj narod na njegovanje materinjeg jezika.[223]

---

[218] *Otvorena knjiga 2,* str. 186.

[219] (Ivan Antunović), Zašto se Slaveni u broju i imovini gube?, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* II(1871), br. 3., str. 22.

[220] *Isto,* str. 22.

[221] *Otvorena knjiga 2,* str. 186-187.

[222] Usp. *isto,* str. 187.

[223] „Zato pozivam bratju, sve učene, starie i mladje da jezik materinski osvojimo, jel onaj kojeg tamo i vamo govorimo veoma kukavan, tisan, uzak i neotesan ko kanda naravno istom u naših ustih ne bi bio nauk onoga krasnoga, kojeg su naši stari tako uljudno razgovarali“, *isto,* str. 187.

2.2.4.2. Ravnodušnost

Ivan Antunović je na početku svog javnog djelovanja za narod doživio neuspjeh u Subotici, kako je u ovom radu već spomenuto. No, to ga nije obeshrabrilo da nastavi svoj rad za mili Rod. Pomanjkanje istomišljenika i suradnika će ga, međutim, pratiti sve do smrti.

U radu oko izdavanja *Novina,* stalno je imao problema zbog manjka suradnika koji bi pisali članke, a još više onih koji bi mu pomagali u samom izdavanju novina, kako lekturom i korekturom, tako i u distribuciji.

U svojoj *Otvorenoj knjizi* koju je naslovio „rodoljubnim" Bunjevcima i Šokcima objašnjava zašto kasni s izlaženjem novina: „Živu sam podhranjivao želju da vas o novom litu u vašem domu pohodim i štogod dobra od vaših prijateljah, virnih vaših učenih sinovah za vašu pamet i serce krastnu - za osobu, obitelj i obćinu potribna nakupim pa sve vami svake nedilje u takozvanim *Bunjevačkim i šokačkim novinam* prinesem". To se nije dogodilo budući da nije našao suradnike koji će mu iz raznih mjesta slati „sve ono što su gdigod dobra čuli, vidili, štili, učili…u svojoj ili drugoj obćini glede poljodilstva, zanata, tergovine i velika posla cile naše domovine", kako bi se to isto onda raznijelo po selima i gradovima. U nekoliko rečenica Antunović je sažeo zašto tu braću nije mogao nikako skupiti premda je na sve strane pisao i molio ih da mu se pridrduže.[224]

Problem nedostatka suradnika pratio ga kroz svo vrijeme uređivanja *Novina.* O tom je pisao i u jednom pismu prijatelju Iliji Okrugiću.[225] A na onog jednog koji mu je neko vrijeme pomagao, potrošio je i „zdravlje i novce" pa ga je ipak morao otpustiti te je preko četiri mjeseca sve morao sam raditi. Zbog toga se toliko namučio da je na kraju pao u krevet.[226] Novine su mu doista zadavale velike brige. Posebne poteškoće imao je

[224] „Jedni su na daleko odputovali, tribaju duljeg vrimena da se Rodu svojem povrate. Drugi su u kojekakve spone spleteni. Tribaju duljeg vrimena da se od ovih pomoćju zdrava razuma odriše. Treći su oglunili. Ovi sad ne čuju, jel je vrime mutno. Čekajmo da se izvedri, pak će glas Roda čuvstvo njevo valjda probiti. A poslidnji odgovoriše da se ovim putu nisu nadali, zato nisu pripravni, ali će se svom silom na taj korak spravljati i kako budu svoje kod kuće uredili, i oni će se kano virni drugovi javiti", *isto,* str. 184.

[225] „Kad sam smierao ovaj ubogi List izaslati, onda sam na sve strane kucao, molio i prosio gdje bi vriednog pomoćnika našao, jer sam uvidio da ću ja skoro malaksati i smalaksati al nigdi ga ne nadjoh; jel tu se ne nahodi učena Bunjevca ili Šokca, gdje se hrana dušvena magjarska dieli; režilo je svećenstvo, tudjilo se učiteljstvo, nehti se smilovat redovničtvo i upropastilo se svetovnjačtvo…", Pismo Iliji Okrugiću, 1. svibnja 1871., u: MATIJA EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 140.

[226] *Isto,* str. 141.

u tiskari.[227] Neki problemi su bili banalni, ali po njemu i za njega, također teški. Takav je problem bio prikupljanje pretplata ali i podizanje *Novina* na pošti, jer ni oni koji rade na pošti ne žele pomoći jednostavnom puku.[228]

U pismu „nepoznatom Srbinu" priznaje i otkriva razloge svog nezadovoljstva u uređivanju *Novina*: „Od prvog nikad nisam bio zadovoljan s novinama, i bez obzira na stanje u kom se naš puk nalazi i cilja kog dostignut željah, al se na taj put ne mogoh izrapvit, prvo jel svi koji mi što prijateljiše drugi pravac željahu, pa samo take članke slaše…". U nastavku ističe da je sam u tom teškom i važnom poslu: „Ja bih umio što reći, da imam kome, pa da onaj onda mudrie to razdieli i ovrši, al kudgod se okrenem samoga sebe istom nalazim. Tu sve meni triba i materijalno i duševno obavljat". I usmeno i pismeno je tražio suradnike, „al osim kojeg fratra, ni svećenika ni svjetovnjaka nisam dobio",[229] zaključuje Antunović. Osim toga i sam se osjećao nedovoljno sposobnim za to djelo jer se za njega posebno nije ni pripremao. Zato je ustvrdio „postao sam novinarom *ex necesse*".[230]

2.2.4.3. Problem jezika

Poseban problem mu je predstavljao jezik. Budući da su *Novine* i *Vila* bile namijenjene puku, želio je da se u njima piše bunjevačkom ikavicom. Kad su mu neki suradnici počeli slati članke u kojima je bilo i stranih izraza, Antunović je u članku „Slovnica" objasnio kakve poteškoće ima s jezikom: „Knjiga sadržajuća pravila po kojima se triba riči izgovarat, izpisivat i u izrieke sastavljat. – Na ovaj dični poso nikakve sposobnosti ne posidujem, al osićam one teškoće s kojima se hrvati mora svaki koji hoće da piše…". Kad su se javili neki s člancima „O pravopisu bunjevačkom"

---

[227] „Tiskar nam nije prijatelj, ko nijedan Magjar; tako moram s njim obhadjat se ko s jajetom; od razširenja novinah ni rieči, jerbo onda umah duplira cienu. Ovaj naš tiskar misli da gratiu pokaziva kad samo primi našim jezikom što u tiskaru", Pismo Iliju Okrugiću, 4. veljače 1871., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 139-140.

[228] „Brate! Kod nas nema živa čovjeka koji bi se smio podhvatit da u puku pokupi predbrojnike, zato ovaj izostaje i koji je bio, jerbo se od sebe ne zna ohranit, i zalud mu pišeš, on ne zna kako da se na poštu okrene, gdje su također svi njegovi zlotvori", *isto,* str. 140

[229] Pismo nepoznatom Srbinu u Novom Sadu, 25. veljače 1871. u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 164-165. Taj problem izložio je, usput, u pismu Ivanu Evetoviću osvrćući se na mladu misu njegova brata fra Antuna Miroljuba Evetovića: „Drago mi je što ste u Bogu veselo proveli tu svečanost i mnoge opet pogostili – samo ako ste nešto i narodnom ljublju prinijeli, jer kako me izkustvo izvješćiva, ja ne imam drugo bilježiti no da sve nade moje u mladost položene jalovima postaju…", Pismo Ivanu Evetoviću, Kalača, 12. srplnja 1876., u: MATIJA EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 177.

[230] *Isto,* str. 165.

zamolio ih je da imaju na pameti da ljudi kojima pišu nisu stručnjaci u jeziku i stoga neka ne upotrebljavaju strane izraze kao što su „euphonia, etymologia, kakophonia" i dodaje: „Mi grčku škulu nismo išli, neka nas uče našim prostim jezikom". A na primjedbu čitatelja zašto ne piše ijekavicom odgovorio je: „jedni bi radi bili da se po bunjevački a drugi po hrvatski piše, pak premda ja ni u jednom naričju nisam zadosta učen i jedan i drugi moju glavu obija".[231] Kad mu je netko prigovorio da nije jasan u izražavanju, objasnio mu je da se tomu ne treba čuditi jer je znalo proći i po dvije godine da, osim s običnim pukom, nije ni s kim razgovarao svojim jezikom.[232]

Knjige je Antunović pisao hrvatskim književnim jezikom, osim molitvenika „Čovik s Bogom" koji je bio prije svega namijenjen puku te ga je pisao bunjevačkom ikavicom. I zbog toga su ga napadali. U uvodu svoga djela „Bog s čoviekom" koji je naslovio: „Mojim milim odrastlim Bunjevcem i Šopkcem", objasnio je zašto se priklonio hrvatskom jeziku. Prije svega ukazuje im kako je novi način pisanja i jednostavniji i lakši, jer nekada su koristili za neka slova mađarski i njemački oblik: „Mi njekad pisasmo: *csascha, schecher, cziglja,* a danas pišemo po novom pravopisu: *čaša, šećer, ciglja*". Antunović uvjerava da je tako bolje: „Bunjevac svaki iole knjizi vješt na prvi pogled uvidit će da je novi način pisanja jednostavniji a tiem bolji i oku ugodniji". Osim toga jednostavniji način lakši je za razumijevanje jer se na taj način „brže shvati do korijena riči ono što je napisano". Zatim ukazuje na neznatne razlike u bunjevačkim i hrvatskim izrazima: „Mi prije pisasmo: *bilo, lipo, vira, divojka…* a danas pišemo: *bielo, liepo, vjera, djevojka…*". Taj postupak objašnjava činjenicom da su oni koji govore iekavicu ili ijekavicu i oni koji govore ikavicu pa i ekavicu jedan narod: „Hrvati uopće, napose mi Bunjevci, Dalmatinci, Slavonci, Bošnjaci, velimo: lipo, Srbi: *lepo,* a Hercegovci vele: *liepo* ili *lijepo*". U duhu panslavizma, zaključuje: „Al svi mi kako mu drago zvali se, koji tiem jezikom kraj te male razlike govorimo, jesmo jedan narod, jedne krvi, jednog porikla. To baš dokazuje jedan isti jezik kojim izuzam te male promine svi govorimo". Kao prilog svom opravdanju i odluci kaže „Stoga će svaki rod svoj i prosvitu mu ljubeći Bunjevac i Šokac uviditi da ništa zloga ne namislih služeći se ovim novim pravopisom jer jednoličnost u načinu pisanja otvara nam vrata prosviti a

[231] (Ivan ANTUNOVIĆ), *Slovnica,* u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), br. 14, str. 91.

[232] Usp. Pismo Iliji Okrugiću, 5. rujna 1875., u: MATIJA EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića,* str. 144.

drugo svakom između nas ostavlja slobodu nek poleg ovog načina pisanja, čita svaki kako je majčinim mlikom narodni govor usisao, ovaj sa *i*, onaj sa *e*, a treći sa *ie* ili *ije*.[233]

Takvo Antunovićevo razmišljanje danas se čini besmislenim. No, on je imao pred sobom jasan cilj i zato je pokušao učiniti sve da ga i ostvari. Glavni cilj mu je bio pomoći svom Rodu, a onda spasiti Slavene od mađarizacije i germanizacije i pokušati ujediniti sva slavenska plemena. U tom smislu zaključuje: „Jednoličnost u načinu pisanja otvara nam vrata prosviti… i kao što se dva samoglasnika *ie* u našem jeziku mehko i milo u jedno stapljaju, tako će Bog i srića dati da se i mi uz jedan isti pravopis duševo složimo te iz jednog istog izvora blagodati obće prosvite cripimo. Bože kako bi lipo i korisno bilo…”.[234]

U predgovoru istoga djela, obrazlaže još jedanput svoj stav: „U pravopisu nisam mogao izbjeći da ne budem okaran jer ako bi nariečjem bunjevačkim pisao, koje u cielosti ne odobravam: onda bi tiem stavio na put više no jednu pričagu, onom ujedinjenju književnom o kojem trieba svakom Slavjanu nastojat, ako je prijatelj svom rodu i neće da bude na vieke robljem tuđinu i da ne ostane podnožjem po kom se drugi narodi penju u svitlost obražena svieta dok on čami u gustih tmina razuma i surovosti neoplemenjenih čuvstava”.[235]

Antunović je imao loš rukopis, pogotovo u starijim godinama. Rukopis je bio vrlo važan, jer su se za tisak predavali tekstovi rukom pisani. O svom rukopisu nakon što je napisao jednu knjigu rekao je: „Onda me i druga nevolja stigla, jel bi je triebalo vješto spisat a kako vidite moje pismo je poput onog viceišpana komu treba solgabirov da čita”.[236]

Osim tih jezičnih problema morao je i „publiku štijuću stvarat”. Kakav je to posao i pothvat objasnio je duhovito: „To je podhvat s kojim se hrvat trieba i za koji trieba ne mnogo smionosti, nego velike porcie ludosti”.[237]

---

[233] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji,* Vac 1879. (Uvod), str. I.

[234] *Isto,* (Uvod)., str. II. - Na ovom mjestu posebno je apelirao na Srbe da se odreknu ćirilice, da se istim pismom i oni služe jer nas „sada ćirilica bez ikakva opravdana uzroka većma razdvaja na duševnom polju no Dunav na tvarnom, na desnu i livu obalu, pa ti i nije za drugo već da nas s obije strane što duže uzadržaje u neznanosti, jerbo plodovi njihove prosvite osobito u niže slojeve naroda ne mogu prodirati k nami a od nas k njima“, *isto,* str. II. - Na taj način hito ih je uvjeriti u ispravnost njegove misli. Da bi to potkrijepio, podsjeća kako su se Nijemci odrekli gotice da bi njihove knjige bile dostupne svima. No, svjestan je da to neće ići ni lako ni brzo i zato potiče da svi uče i latinicu i ćirilicu.

[235] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji,* Vac 1879., Predgovor, str. VI.

[236] Pismo nepoznatom Srbinu u Novom Sadu, 25. veljače 1871. u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 164.

[237] *Isto,* str. 164.

2.2.4.4. Unutarnji neprijatelji - izdajice Roda i Naroda

Biskup Ivan Antunović bio je svjestan da preporod njegovog roda kasni. U jednom pismu Iliji Okrugiću ističe da je uzrok tomu nedostatak knjiga na materinjem jeziku.[238] Istaknuvši kako njegov narod kao i Slaveni općenito imaju puno neprijatelja u svijetu, naglašava da su donekle i sami krivi. Osobito je žigosao izrode: „On je kadar zatajat svojeg otca i mater, on je kadar svoj jezik iz ustah svojih izkinit, pak sve tudje kao haljine navući, pak se s'otim još i dičiti i ono što je svoje gaziti da ne poznadu kakogoder na njemu da ga je Slavjanka na sovjih grudih dojila". U istom pismu poziva svog prijatelja Iliju, koji je bio pjesnik, da u svojim pjesmama opjeva tu pojavu „kao najveću žalost svog naroda". Savjetuje mu: „izkupite sve umrle, sve žive rodoljube i sve u budućnosti dolazeće da tuže, da žale ovu opačinu našeg naroda". Antunović ondje kao svoje osobno uvjerenje ističe kako se to događa ne samo među inteligencijom nego i u nižim „razredima" naroda: „Slavjan učen, trgovac, zanatlija i bogat poljodjelac se izrodi i priliva u tudju krv, da tudje tilo snaži".[239]

„Izdajice roda", piše na drugom mjestu, spremni su „cielu budućnost i duše i tiela prodat svojeg roda samo da sebi komad crna hljeba osjeguraju iz ruke dušmanina. Takvih je sijaset u miliciji, u civilu i u crkvi".[240]

Da bi izrazio težinu stanja u kojem su se nalazili slavenski narodi u Ugarskoj, poslužio se i grubljim riječima: „U nas u Ugarskoj već ni u crkvi, ni u škuli ne smatra se Slavjan za drugo već za djubre i gnojilo, pak se nitko o njemu drugčije ne brine, već da tori zemljište Magjaru, Niemcu, Talijanu…". Posebno ga boli što takav stav ima i Crkva: „Ta mora da sdvoji i najbolja duša kad vidi da se i Crkva odkreće od Slavjana. Da! Svi su se složili, da uguše Slavjana; sad nema zla, kojim da ga ne okaljaju".[241]

---

[238] „Uz mnoge druge uzroke, tomu je uzrok pop i fratar, koji nije njegovao svoj jezik u prozi i pjesmi, pa da je odhranio pisce i mecenate… O griehe naše, griehe naše prevelike, što smo se u dvanaestom satu na rad pokrenuli kad je najveća žestina naprednih naroda, koji se vrhu naše glave uzdigli, pak nam peku time. Gdje je duh koji bi te mnoge razciepkane sile znao sjediniti, da se što znamenito poduzme…", Pismo Iliji Okrugiću, 24. lipnja 1871. u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 141-142.

[239] Pismo Iliji Okrugiću, 19. studenog 1871. u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* 142-143.

[240] Pismo Iliji Okrugiću, 19. prosinca 1875., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 146.

[241] *Isto,* str. 146.

K tomu pridodaje i negativni utjecaj Srba koji sa studija iz Njemačke i Austrije donose puno toga što je loše. Toga lošeg utjecaja nisu pošteđeni ni Hrvati.[242] Da bi ih osvijestio dovikuje im: „Hej, ludi Slavjane, ne znaš da Niemac s tobom čini ko nevaljala žena, kad opojava muža, da se uspava i ne vidi njezinu neviernost s kojom podkopava blaženstvo bračno”.[243]

S tugom ukazuje kako je njegov Rod podčinjen Madjarima i Švabima: „Dosad smo se stidili našeg roda i njeg uveli u duh magjarski i švabski, svoje smo gazili, dok se puk ne sgazi sasvim, dok mu na vrat ne stanu Švabi i Magjari, donle se neće nikad od sebe osviestiti”. Drugi je razlog što neki svećenici i svjetovnjaci njegova naroda „ližu tabane ministarske”, [244] pa mu ne pomažu.

U poglavlje o „izrodima” može se svrstati i opširna rasprava o Antunovićevim stavovima koje je očitovao uređujući *Novine,* a zbog kojih su ga napali iz Sombora i iz Subotice. Antunović je te napade nazvao „prigovorima”. Mogli bismo reći da su se neprijatelji Antunovićevog djelovanja svrstali u dvije skupine. Jedni su ga napadali da Bunjevce i Šokce želi posrbiti a drugi da njegov rad šteti Mađarima. Ti su stavovi kao svojevrsni sažeci objavljeni u dva dopisa koja su upućena na adresu uredništva *Bunjevačkih i šokačkih novina*. Ivan Antunović je ta dva dopisa objavio u posebnom dodatku *Novina* koji im je priložio.[245]

Iz Subotice mu je stigao prigovor da u novinama ugađa Srbima, a da Srbi nisu prijatelji njegova naroda i jedva čekaju da dođu Rusi. U „Javnom odgovoru na prikor iz Subotice”, Ivan Antunović podsjeća na svoje obećanje da ga nitko i ništa neće moći spriječiti da radi za svoj Rod. Istina, kaže on, „mogao bih ja… da se umotam u svoje misli i čuvstva pa da gledam kako se jedna grana za drugom sa stabla bunjevačkog lomi i na lomaču uništenja baca”. No tako nešto mu ne dopušta ljubav prema narodu: „Al ja

---

[242] „I to me plaši jer i Srbi i ovdje i ondje baš se pomamili pa truju rod, truju da se želja što prije izpuni dušmaninu i pogine Slavjan, pa se Niemac iztegne do Adrije i Euxina a Magjar se u njegovom krilu nasladjiva… Naši Srbi idu u njemačka sveučilišta da tamo skupe na duševnom djubrištu otrovne gljive, s tima se povraćaju kući, pak u zanešenosti miešaju otrov u jiće i piće svojeg roda, da što prije zaludi, pohara, poruši i ono što su im djedovi sačuvali i idje u službu svom dušmaninu… pa evo ova kuga prelazi u Hrvata da im sruši i ono malo krova u koji se mogu, ako ne zaklonit a ono barem sklonit…“, *isto,* str. 146.

[243] *Isto,* str. 146.

[244] Pismo Iliji Okrugiću, 4. veljače 1871., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 140.

[245] Prvi prigovor je stigao iz Subotice pod naslovom: „Pismo iz Subotice uredniku Ivanu Antunoviću. Datirano je 18. sičnja 1871. a potpisao ga je F.L.V. Drugi napad je došao iz Sombora od Ive Palicha pod naslovom: „Javni list iz Zombora na uredničtvo Bunjevačkih i šokačkih novina“.

većma milujem svoj Rod, nego svoj pokoj i zato ne možem mirovati”.[246] Podsjeća zatim kako su upravo slavenski narodi u proteklih tristo godina bili oni koji su se borili protiv Turaka u obrani Mađarske domovine. Zato mu nije jasno tko sada želi posijati razdor među slavenskim narodima. U ovom članku došao je do izražaja njegov panslavenski duh kad kaže: „Jel da možem sve bi Slavene duhom i srcem oplemenio, a imovinom obogatio”. Ukazuje također na stvarne probleme u njegovom narodu kao i na opasnost mađarizacije. Njegova želja i cilj su jasni. On hoće da njegov narod može, ne samo svojim jezikom Boga hvaliti, već i svoje svjetovne poslove, prema odobrenom zakonu, obavljati na svom jeziku.[247]

Prigovor Ive Palića, somborskog svećenika, išao je u sličnom pravcu. I on je izrazio bojazan da će izdavanje *Bunjevačkih i šokačkih novina* narušiti dobre odnose s Mađarima. „Nalazimo u listu pritirana probudjivanja narodnosti, koje za naš rod nikakve praktične koristi ne ima, dapače baš opasno može biti. Koje nit odgovara po duhu našega puka i koje on dosadom i jadom odvraća od sebe”, piše Palić. On prenosi mišljenje somborskih Bunjevaca: „Zašto da nas pravi Srbljim? Mi smo Madjari uviek bili, pa Magjari hoćemo i da ostanemo”. U zaključku svog dopisa Palić traži pojašnjenje i odluku uredništva hoće li i dalje zadržati započeti kurs ili će se vratiti onoj prvoj zamisli, kako ju je on vidio, jer „Bunjevci se uviek ponosno Magjari nazivahu”.[248]

Antunović je na prigovor iz Sombora odgovorio opširno i argumentirano. On ističe kako su njegove misli i stavovi jednaki od djetinjstva pa sve dosada a onima koji misle ili vide da su se promijenili, napominje da takvi „niti svojoj narodnosti niti duhu vriemena ostaše vierni”. Čudi se kako je netko iz njegovog djelovanja mogao zaključiti da je želio Bunjevce i Šokce učiniti Mađarima.[249] Ukazuje zatim na jadno stanje glede poznavanja i uporabe jezika njegova naroda, kako u javnim ustanovama, tako i u crkvi i

---

[246] UREDNIK, Javni odgovor na prikor subatički, Vanredni nadometak, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), br. 52., str. 1. (U daljnjim navodima: *Vanredni nadometak,* str.). Na istom mjestu objašnjava svoj stav: „Ako meni i nije dato da mojim njegovanjem to stablo ozeleni i procvjeta i plod ljubavi svoje narodnosti donese, ja ću barem sve dok ne zamuknem, mojem rodu dovikivati, da ne otvara uši onom govoru koji ga u prijašnju nemarnost vraća, dočim se temelj njegova položaja sve većma i većma podronjava“.

[247] „Da nas ne napadaju kano bunitelje kad pišemo da nije pravo kad u Subatici, gdi je 30 hiljada Bunjevacah, još nijedan oglasak, koji se baš puka tiče, tim jezikom se ne obilodanjiva. No ako je kojem Bunjevcu baš volja došla da postane Magjarom mi mu ne zavidimo, al ga liepo molimo da nam dozvoli slobodu, da mi možemo pravi Bunjevci ostati i virom i jezikom ko što su naši otci i pradjedovi bili, koji su za ovu liepu zemlju potokom krv svoju prolivali“, *Vanredni nadometak,* str. 2.

[248] *Isto,* str. 1-2.

[249] „Jel molim vas liepo, poštovani gospodine, mislite se samo jedan čas: Ako bi ja kadgod tako mislio i ćutio ko što vi hoćete da na me potvorite, da li bi moguće bilo pero u ruke uzeti i pisati na uzbudjivanje mojeg roda? Proštijte moje prvo pismo pa ćete se dovoljno o protivnom osvidočiti, ta Bunjevci i Šokci već su liepo na putu bili da se do poslidnjeg izkorene“, *isto,* str. 3.

u školi. U nekim župama to je uzrokovalo otpad od katoličke vjere.[250] U nastavku odgovora Antunović navodi činjenice koje jasno govore da je odnarođivanje Bunjevaca i Šokaca već gotovo dovršeno, osobito u obiteljima intelektualaca.[251] Ukazuje isto tako i na činjenicu da su „Bunjevci i Šokci sami sebe zanemarili, neobrazovani ostali, neradu i razsapu se pridali, pak jedan za drugim svoje imanje prodavali i tudjim slugam i to nimačkim postajali. Bunjevačka i šokačka sela od dana do dana gubiše svoj oblik i uzimaše oblik nimački”.[252] Antunovića je upravo takvo stanje potaklo da započne svoj preporoditeljski i prosvjetiteljski rad. On svjedoči: „Dugo sam mislio i razlagao kako bi se ovom zlu na put moglo stati i najposli sam na tu misao došao da je jedini spas u izobraženju a za izobraženje su najpodobnie obćilo poučne i zabavne novine. To su moje misli i čuvstva”.[253]

Antunović je od početka bio svjestan da će zbog svoga rada imati neprijatelje, ali on svima dovikuje: „ja od mojeg cilja nikad neću odstupit. Da će moj pothvat sjaset zlotvorah pokrenit, to sam ja unaprid vidio. Štijte samo moj prvi list, al ja jim vedrim nebom u oči gledam, jel znam da samo lažom mogu moje ime obsipljat”.

Poštivanje svih naroda, ali i ravnopravnost njegova Roda s ostalim narodima, jest cilj njegova djelovanja. On ne želi da Bunjevci i Šokci postanu ni Srbi niti Mađari, nego da oni budu to što jesu i da žive u slozi sa svim drugim narodima u svojoj domovini. Uvijek mu je cilj bio pomirivati zavađene narode. I stoga odlučno piše g. Paliću: „Vi mene malo poznate, al pitajte starie. I ako nadjete jednog svećenika ili svitovnjaka koji bi smijo drugo kazat od mene, nego da sam i tamo mirio gdje su drugi kavgu zamećali, onda uzmite batinu pak me iz roda bunjevačkog izvijajte… Pitam ja vas, ljubljeni gospodine, činim li ja zlo kad nastojim razjarena srca uztaložit i bratju izmirit?!”[254] Podsjeća i na riječi sv. Stjepana koji je isticao da je „srićna država koja razne narodnosti u svoji granicah zadržava”. Stoga se protivi onima koji potpiruju

[250] „Za nji nitko nije pisao ni u varmegji, ni u varoši, ni u selu ni onaj oglasak koj se u pučkom poslu na duvar prilipo… Njev jezik je jedino samo još u crkvi živio, al kako? - Vi ste gospodine jedan svećenik koga ja poštivam. Metnite ruku na srce i po duši očitujte da li ste vi zadovoljni onom jezičnom znanošću koja se zasad kod naših svećenikah i učiteljah nalazi?... Neću da vam navadjam naše župe i škole gdi su take pastire i učitelje namiestjali koji našu riječ nisu razumili. E, pa tajite ako možete, da je baš u tih župah svoju crnu glavu, na našu priveliku žalost, podigao nasarenisam“, *isto,* str. 3.

[251] „Pokažite mi od svietovni izobraženi Bunjevacah i Šokacah, koji bi u svojoj obitelji njegovali svoje ljubljene matere jezik. Dieca njihova govore magjarski, nimački i franceski… al slavna jezika svoga, kao ni kitavska, ni jednu riečcu ne razume, jel jim otci zebu od imena Racz, tako da ako ga tko izdaleka izusti, već jim lice stida rumenilo zastre“, *isto,* str. 3.

[252] *Isto,* str. 3.

[253] *Isto,* str. 3.

[254] *Isto,* str. 4.

netrpeljivost između Mađara i Slavena. Takvima poručuje: „Mislim da bi blaženiju uslugu našoj domovini učinili ako ne bi zlobu izazivali. Drugi je sviet nastao, drugi duh diše… Tko gazi drugog, do praha će se poniziti". Zato bi i Somborcima bolje bilo da to shvate i prihvate, kako ne bi i „nadalje do kolinah u blatu gazili". I još jednom potvrđuje svoju lojalnost domovini, ali i snažno ističe vjernost svom narodu: „Napokon, shvatite me dobro, ja sam taki Magjar da se ne strašim kazat da ni onaj, koji je svoje ime zatajao i svoj jezik materinski pogazio, nije bolji, al ostajem do vika Bunjevac". Zbog toga on želi i očekuje da i drugi prihvate takav stav te da „svaki učeni Magjar, koji se kao ravnatelj, sudia, svećenik i meštar itd. dotiče sa Slavianom, naš jezik nauči i našu literaturu pozna. Drugačije nije prijatelj svoje domovine, jel ne miluje one narode koje trieba da ravna ili uči". Za uzvrat Slavene potiče da „magjarski jezik kao jezik krune i zakona nauče. Drugačie nije dostojan imena gradjanina magjraskog. Ko više želi, onog ja smatram za ubojicu svojeg ili bližnjeg naroda".[255]

Na kraju pokušava pronaći razloge zašto se g. Palić prema njemu postavio neprijateljski te mu iznosi niz dokaza da su se i tamo gdje on živi Bunjevci pomađarili i zato mu upućuje proročku riječ: „Liepi gospodine vi ćete posli 30 godinah tužne suze roniti što sile Vaše niste obratili da rod svoj od propasti uzdržite, već ste prišli u tabor onih koji su sve i duhovne i tvarne sile ujedinili da trulog starca na toj stazici satru". [256] I izražava nadu da će ipak neki somborski i subotički Bunjevci shvatiti da su na krivom putu te će mu se pridružiti i učiniti za spas milog Roda čak i ono što nije u njegovoj moći.

U zaključku svog opširnog odgovora na napade iz Sombora, Antunović ističe da se više lažima i obmanama neće baviti, jedino se plaši ako se to nastavi „da se luč prosviete roda, koja je počela tinjat, ne ugasi". I još jednom i g. Paliću i svima koji od njega drukčije misle pruža svoju „oslabljenu ruku" i ponavlja koji mu je cilj: „Moja nije druga želja već da uči i živi moj plemeniti rod. Živi život obitelni i društveni, da ne bude siroče, koje se potuca od nemila do nedraga, već da postane pukom prid kojim se kapa skida".[257]

---

[255] *Isto,* str. 4.
[256] *Isto,* str. 5.
[257] *Isto,* str. 4.

U probleme „izroda” Antunović svrstava i problem aristokracije. I njih je žestoko žigosao. Napisao je par književnih djela u kojima je prikazao tu bolnu pojavu s namjerom da svom Rodu ukaže na tu istinu i da bar nekoga od aristokrata osvijesti.[258]

Ugledni Hrvati ulagivali su se mađarskom ministru financija. Na to upozorava prijatelja Iliju Okrugića: „Dok god Vaši aristocrate samo se onda pokažu u Zagrebu kada valja ugušit volju naroda i prignut ju igu, donle je sve zaludu. Ostaje istinom što reče barun Rudić da je moguće čovjeka kašikom čorbe privezat…”.[259] Tomu se opirao izvjesni Mrazović. No, budući da je usmaljen i nema iza sebe aristorkrate loše će proći, jer i među onima koji to jesu „neima ni jedan ljubavi prema rodu. Oni se stide Hrvata od kog su proizašli, njima je neugodan vonj zraka hrvatskog. Zagreb to je ništica. Sve je njihovo: Budim, Pešta, Beč”.[260] U tom smislu Antunović zaključuje: „Hoćel se ovo promienit, to ne znam al to znam dok ne imate aristocratije, nemate osigurane slobode svoje narodnosti”.[261]

U zaključku ovoga poglavlja o izdajicama Roda i Naroda navodim nekoliko misli koje je Antunović „nabacio” dok je izricao svoj pozdrav i hvalospjev novoosnovanoj „Pučkoj kasini”, kao prvoj odobrenoj udruzi bačkih Hrvata, koja je dugo bila središte njihove prosvjete, iz koje su se rodile mnoge inicijative koje su urodile dobrim plodovima. Ove Antunovićeve riječi su i poziv i prijekor, upozorenje i odvraćanje od zla puta kojim su krenuli.[262] Ta riječ je posebno upućena intelektualcima, jer je njihova odgovornost najveća: „Spustite glave vaše vi učeni Bunjevci, koji ste jezik vaš zaboravili, koji ste slavu i diku vaših pradidova zakopali, da zakopali, al tako da ju niste ni križom obiližili”.[263] U nastavku svoga razmišljanja Antunović još pojačava pritisak na njih, ne bi li ih osvijestio i potaknuo na djelovanje za dobrobit svoga naroda,

[258] Usp. Ivan ANTUNOVIĆ, *Odmetnik,* Zagreb 1875. O toj problematici piše i u svojim rukopisnim djelima *Posljednji Gizdarev* i *Bariša Kitković* kao i u novelama *Svilenka* i *Nesretna Marija,* koje su objavljene u više nastavaka u *Bunjevačkoj i šokaškoj vili* 1874. odnosno 1876. godine.

[259] Pismo Iliji Okrugiću, 28. srpnja 1880., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* 161.

[260] *Isto,* str. 161.

[261] *Isto,* str. 162.

[262] „Hej vi Bunjevci, koji ste mater ovu plemenitu zatajali, sgrozite se, jer će se na vas izliti srdžba Božja… Stignit će vas ljuta osveta velikog Boga koji je svaki narod na život pozvao, da se u nidrih njegovih razvija sve što je lipo, dobro i sveto. A vi ste zatajanjem svoje matere, svoje narodnosti… vrilo svih darova Božjih ugušili da vaša dica pri svitlosti koju je Bog u viri i nauku upalio, po tminama neznanosti tumaraju i što prije strmoglave se u bezdno duševna i tvarna siromaštva, za kojeg ledji stoji gadna smrt, da nas izbriše iz knjige života i da onu zemlju, za koju su naši stari krv svoju junački prolivali, dušmani oduzmu i posiduju“, Pismo Đeni Duliću, Kalača, 16. studeni 1878., u: MATIJA EVETOVIĆ, Život *i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 169.

[263] *Isto,* str. 170.

podsjećajući i na svijetle primjere iz prošlosti. Ako se oni probude i počnu djelovati svjetlo se neće ugasiti i narod neće propasti.[264]

2.2.4.5. Vanjski neprijatelji

Antunović je otpočetka svog djelovanja doživljavao otpor i napade kako od pripadnika drugih naroda, tako i iz crkvenih i državnih krugova. Ti, da ih nazovemo, njegovi vanjski neprijatelji, kao i „izrodi" brzo su se pojavili na obzorju Antunovićevog djelovanja. To je u početku bilo povezano s izdavnjem *Novina,* što je jedne čudilo a drugima je smetalo. Imao je problema čak i s tiskanjem svojih djela, jer je tiskar nerado tiskao djela na hrvatskom jeziku, a pogotovo Antunovićeve *Novine*. S njim je imao problema i nakon izlaska knjige „Bog s čoviekom" jer mu nije na vrijeme napravio „lijepe, uvezane knjige" koje je namijenio njemu „naklonjenim biskupima". Budući da nije dobio knjigu napao ga je čak i zagrebački kardinal. On je u novinama čitao da je knjiga objavljena te je poslao upit na nadbiskupski stol u Kalaču da provjeri je li je stvarno nadbiskup dao svoj *imprimatur* za tu knjigu.

Boljelo ga je što na to njegovo kapitalno djelo nisu reagirali ni iz Zagreba ni iz Pečuha. On zaključuje i zbog čega: „Ne treba im panslavista". No ni to ga nije pokolebalo: „No, al ništa! Odavna mi to znamo da ako nami Bog ne pomogne, ljudi, bili oni baš i svećenici ili fratrovi, neće".[265]

Svećenici i učeni ljudi iz drugih naroda pobrinuli su se za prosvjetu i napredak svoga naroda kako bi svatko izabrao ono mjesto „koje će biti za nji u društvenom redu posebno ili obiteljski sgodno". No, neki osim toga izričito rade protiv školovanja Bunjevaca i Šokaca jer se nadaju da će tako lakše taj narod „pomadjariti". Neki su izričito prigovarali i zbog njegovog prosvjetiteljskog nastojanja govoreći: „Šta je naumio taj Antunovich i buni puk bunjevački koji se tako lipo s kervljom magjarskom slio. Učenost ovih ja poštivam, ali nji tako smatram kano ili natražnjake koji bi radi bili

[264] „Bilo je u nas vazda junaka, bilo je svetih i učenih svećenika i fratrova, bilo je mudrih sudija, vištih gradjanski a i državni upravitelja. Zašto dakle da se naša svića gasi, zašto da naša slava tamni? I ako se naša svića ugasi, ako se naša dika utamani, onda je sigurno i jedino uzrokom što ona nema sinova, nema kćeriu koji da ju uzvisuju, da ju od pokolenja do pokolenja prinašaju", *isto,* str. 170.

[265] Pismo Iliji Okrugiću, 3. rujna 1879., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 156.

puk u prijašnjoj stagnatii ili na krilih predsudah leteće zanešenike, koji ne vide šta se radi ovdje na zemlji”.[266]

Antunović je svjestan da je uvijek bilo a i bit će „da će iz naroda bunjevačkog i šokačkog izlaziti obitelji rojevi, koji će ili po izobraženosti ili po ženitbi u narodnost magjarsku ulaziti”. Ali, ipak se nada da će „puk ko što je prije 200 tako i posli 200 godinah bunjevački i šokački ostati”.[267]

I iz pisma dr. Edi Margaliću, koji se smatrao Mađarom iako je porijeklom bio Hrvat, saznajemo za teško stanje njegova naroda i Slavena općenito. Njega moli da kao rođeni Hrvat, nešto doprinese za „sprečavanje bezrazložne mržnje, što je ispunila grudi Mađara prema Slavenima”.[268]

Poznato je, također, da je Ivan Antunović zbog svojih ideja koje je iznio u djelu „Razprava” bio napadan.[269] Koloman Tisza, ugarski predsjednik vlade je tražio od nadbiskupa Haynalda da Antunovića opomene i zabranio je daljnje raspačavanje te knjige.[270]

Antunović je bio svjestan da njegov rodoljubni rad mnogima smeta i da je „uzbudio mnogo neprijateljah”. O tom je pisao u pismu „nepoznatom Srbinu”, 25. veljače 1871. godine, ocjenjujući svoje *Novine* kao one koje baš nisu najbolje, ali nije našao nikoga tko bi to činio bolje od njega i zato radi u nadi „ako sadašnje sunce nije podobno, svanut će drugo, koje će ga na život probuditi, pa će opet moj trud i rad štogod koristit”. Uvjeren je da njegovi neprijatelji nisu to zato što su *Novine* loše, nego zato što su oni „neizmireni poturice koji ni Boga ni čovika ne poznaju”.[271]

Kad mu je prijatelj Ilija Okrugić pisao da je čuo kako mu je nuđena biskupska stolica u Sarajevu, odgovorio je: „Zato je lahko shvatit kako ob ovom niti sam ja snivo, nit je ugarsko Ministarstvo na oto ikad i pomislilo. Prije bi se ovo sjetilo lanjskog sniega no mene, baš i onda ako bi ja štogod i važio. Ako ne drugom prilikom, a onda svakako kad samo kogod napomene da sam i opet koju knjigu izdao, očituju da bi volili da me mogu u onaj top turit, kakvog su u Limu nastavili da na Albance s jedne a s druge strane

[266] *Otvorena knjiga 1,* str. 178.

[267] *Isto,* str. 179.

[268] Pismo Edi Margaliću, (bez datuma, pisano mađarski), u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića*, str. 167. (Ondje objavljeno u prijevodu na hrvatski jezik).

[269] Vidi: *Neven*, 33(1920), br. 1. str. 1.

[270] Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 103.

[271] Pismo nepoznatom Srbinu u Novom Sadu, 25. veljače 1871. u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 164-165.

na Srbijance nišane…”.[272] Usprkos takvom raspoloženju i usprkos bolesti koja mu je zadavala puno poteškoća, on neumorno piše.[273]

Kad je Iliji Okrugiću pisao o svojoj „Razpravi”, onda je istaknuo kako će u njoj nastojati izbjeći polemički ton, ali će između redaka jasno moći svi razumjeti što je htio reći.[274] Svjestan je, međutim, da tu njegovu knjigu Matica srpska neće vrednovati tako da bi bio predložen za nagradu.[275] Koliko je situacija bila teška svjedoče i završne misli u tom pismu: „Vama je tamo lakše… ako je i odmetnikah ipak nadjete kakva srodna. Al ovdje sve je hladno, kao u onoj novoj zemlji Franje Josipa na sjeveru. Još i ovi naši Bunjevci taki su kao izmienjeni licem…”.[276]

I njegovo istraživanje po raznim arhivima o porijeklu Bunjevaca nisu doduše zabranili, ali ga se toliko boje i nadziru „jel se uviek strave da ću im zabašurene istine na vidilo izniet. A Magjar sve drugo lakše podnaša no istinu, to mu ne ide u srdce…”,[277] zaključuje Antunović.

2.2.4.6. Siromaštvo

Među zapreke i poteškoće koje su stajale Antunoviću na putu bilo je i siromaštvo njegovog naroda. Od puka nije mogao očekivati materijalnu pomoć. Za svoj rad nije tražio nagradu, nego samo pokriće troškova tiska i distribucije *Novina* i *Vile,* kao i knjiga koje je pisao. U „Otvorenoj knjizi” koju je uputio na sve „rodoljubne Bunjevce i Šokce”, objasnio je kako kani „poslovati” u izdavanju *Novina.* „Ja s moje strane nikad ništa neću pisati, ni tiskati dati s nakanom da to medju bratju u poklon razdiljujem, već tako želim pisati da jim za male novce to što je njevom srcu i duši

[272] Pismo Iliji Okrugiću, 27. prosinca 1879., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 159.

[273] „Ja sam ko ćorav konj, kad je već nagnio, zaludu ga zaustežeš; sad sam već započeo knjigu za naše popende, od te me ne razstavi već jedina bolest, jel donle ne mirujem, dok ne svršim… prati me kud god idjem, dakle moram brzat da je se što prije oprostim“, *isto,* str. 159.

[274] „Ta knjiga, koja ipak neće rogom zabost ni u Bunjevce, ni u Srbe, ni u Hrvate ni u Magjare, već kao što običaje Magjar reći: govori svekar kćeri, al tako da mu i snaha razumije da se to ponajviše i nje tiče“, *isto,* str. 159.

[275] Matica srpska je naime raspisala nagradni natječaj za knjigu o povijesti Bunjevaca. U spomenutom pismu obrazložio je svoje mišljenje: „Već bilo kako mu drago, toliko znadem da me Matica neće za nagradu vriedna naći. Jel što iz mojih rukuh izlazi, to sve tako izgleda kako kudelja, što su ju na Urbariumu babe grebenale. Bože sahrani da se ja u kose latim sa svim onima te ne samo da bi mi ono malo vlasi počupali, već još i kožu s lubanje sadrli… Sad već volim da nitko ni ne zna da živim, jel se i onda bojim da će i na mene doći red ako Srbljina briju. Reći će: i ovo je Racz, udri ga“, *isto,* str. 159.

[276] *Isto,* str. 159.

[277] Pismo Iliji Okrugiću, 28. srpnja 1880., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 161.

koristno podieljujem… Zato onima koji žele štiti rad sam ne poklonjene, već za novac prodavane Novine sastavljati al za tako mali novac da jih i najsiromašnii može, samo ako hoće pribaviti”.[278] Međutim, već će se u prvoj godini izlaženja *Novina* uvjeriti da je takav stav previše idealistički jer je ravnodušnost prema čitanju bila velika a siromašnih je bilo puno. Stoga u prvom broju *Novina* od 1871. godine piše: „Naše je stanje po svim slično mlinaru: čija potočnica onda istom melje ako se vode s brižuljakah izkupe. Pa baš zato molimo naše prijatelje da pretplatu u podobno vrieme poslati ili barem unaprid javiti izvole, jel suvišni primerah štampati, to je novce u blato bacati. Koji se ne javi onome kada vrieme na svezi obiliženo izteče, nadalje šiljati ne možemo…”.[279]

Još veće poteškoće imao je kad je počeo izdavati knjige. „Naš puk je u žalostnom stanju, svakojako zanemaran, triebalo bi da se obražava, al kako nije dorastao da štije, niti ima novaca ni da jeftine knjižice kupuje, a kamoli ovako ogromnu knjigu (misli na „Bog s čoviekom”)”.[280]

Poznato je da je Antunović svoje knjige, ipak, uglavnom poklanjao jer mu je nadasve stalo da one dođu do njegovog milog Roda. Činio je to u nadi da će ih bar netko čitati i neke koristi imati. Tako na pr. svoju „Razpravu” uopće nije prodavao nego ju je u cijelosti razdijelio. To je vidljivo i iz impresuma knjige: „Napisao Ivan Antunovich, Kalačko-bačke biskupije svećenik; u Beču, 1882. godine. – Izdaje i razdieljiva Pisac”.[281]

Sažeto je opisao jadno stanje svoga Roda u pismu Đeni Duliću.[282] O siromaštvu svoga naroda Antunović je puno pisao, istražujući mu uzroke. Tu problematiku detaljno je obradio u svom članku „Zašto se Salveni u broju i imovini gube”.[283] Na početku članka obrazložio je zašto želi dati odgovor na pitanje koje je u naslovu postavio: “Naša je volja bila umah o početku iztraživat uzroke gubitka našega roda, jel smo uvireni da onaj narod koji to spozna, umah i vidi i ona sridstva po kojima se uzdržava. Iskustvo svidoči da zdravog uma čovik nerado umire, već nastoji sve ono uporabiti što mu se vidi

---

[278] *Otvorena knjiga 2*, str. 184. Najavio je ondje i cjenik *Novina*: „Cina će jim biti odredjena na cilu godinu 3 forinte, na pol godine 1 forinta i 50 krajcara a na četvrt godine 75 krajcara“. Daje i savjet: „Ovu svotu tko ju nije kadar sam, a on može s drugim u družtvu položit i tako Novine naredit“, isto, str. 184.

[279] (Ivan Antunović), Nova godina, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* II(1871), br. 1, str. 1.

[280] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…*, str. 156.

[281] Ivan Antunović, *Razprava,* (impressum).

[282] Usp. Pismo Đeni Duliću, Kalača, 16. studenog 1878., u: MATIJA EVETOVIĆ, Život *i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 172.

[283] (Ivan Antunović), Zašto se Salveni u broju i imovini gube u: *Bunjevačke i šokačke novine,* II(1871), br. 1, str. 6.; br. 2, str. 14.; br. 3, str. 22.; br. 4, str. 30.; br. 5, str. 39.; br. 6, str. 47. U daljnjim navodima: *Zašto se Salaveni…,* br. …, str.

da može život produljiti. Nije to drugačie ni po narod, koji osobe i familie sačinjavaju, ako svoju samosvist nije izgubio, toga plodnost i imućnost svojeg roda mora razveselit a umanjenje i osiromašenje ožalostit”.[284]

U nastavku članka Antunović u nekoliko točaka nabraja uzroke nazadovanja. Na prvo mjesto stavlja dva kriva mišljenja koja su „po narod opasna”. Po jednom mišljenju „Bog svime upravlja”, pa zbog toga ništa ne rade nego sve „od neba očekivaju”. Drugi kažu da Bog nema nikakve veze sa zemaljskim životom, pa na „nebo” uopće ne računaju nego sve ono što bi „duši i tilu tribalo na zemlji i u zemlji traže”. Takav stav nije dobar i zato moli Boga da njegov narod očuva od „učitelja” koji tako misle. Naprotiv, on kaže: „Mi želimo našem rodu u svakom stališu take učitelje, svećenike i otce, koji znadu da je nebo sa zemljom sljubljeno” [285] jer je i jedno i drugo važno za ljudski život. Stoga je za čovjekov opstanak i napredak jednako bitno i moliti i raditi.

Antunović na prvo mjesto u nabrajanju uzroka siromaštva stavlja loš odgoj djece u obitelji. „Naš rod ne osića tu dužnost da valja čeda uzbudjivat od počela na dobro”, kaže on. Roditelji ih ne nauče najobičnije stvari. Istina kad odrastu tjeraju ih da rade ali ih ne uče „kako i zašto valja sad ili kasnije sijat i zašto orat, ko daje blagoslov da se radnja naplodi. O tom ćute…”. Da bi djeca mogla postati vrsni i marljivi poljodjelci, žustri zanatlije i vješti trgovci, plemeniti umjetnici i odlučni gospodari potrebno je djeci „pamet na vrime otvoriti”. S djecom treba razgovarati, učiti ih da razmišljaju i razborito prosuđuju što je dobro a što zlo, što je korisno a što štetno, da ih ne bi drugi kasnije mogli prevariti i potkradati. Loše prolaze oni koji „od maloći nisu učili umovat, razmatrat, razlagat i rasudjivat, jer slipac mora slidit vodju”.[286]

Sljedeći razlog zašto se njegov „rod u imovini gubi”, Antunović vidi u tome što se teško otvara novinama, pa makar one i pozitivne bile. Među Bunjevcima, u njegovo vrijeme, bio je „zakon”: „Kako je moj otac dilovao, tako ću i ja”. To nije dobro. To je samo znak da nisu bili naučeni „razmatrati” ono što im se kao „novo pridstavljalo”.[287]

Uzrok siromaštva je i nepismenost, odnosno pomanjkanje školovanih ljudi. Roditelji ne samo da ne šalju svoju djecu u školu, nego ih čak učiteljem plaše. Međutim, škola je nužna da se djetetu pamet i srce „nepristano naukom zakuvava”, kako bi moglo postati „čovikom koji će se znat po okolnosti u životu izpravljat, ričom mislit i

[284] *Zašto se Slaveni…,* br. 1., str. 6.
[285] *Isto,* br. 1., str. 6.
[286] *Isto,,* br. 2. , str. 15.
[287] Usp. *isto,* br. 3, str. 22.

razmatrat". Sve je to, pak, nužno jer „bez nauka nije moguće više vrsti stvari upoznat koje su za uzdržanje života potribne", ističe Antunović i zaključuje: „narod koji ne uči već po naravi je odljučen da služi drugom".[288]

Antunović je uočio još jedan veliki razlog zašto njegov narod ne napreduje. Taj razlog je spomenut i u poglavlju o „izrodima". Ovdje ga spominjem u kontekstu školovanih kadrova koji su potrebni za gospodarski napredak jednoga naroda.[289]

U četvrtom nastavku istoga članka, Antunović piše da je i pomanjkanje vjere, odnosno nedovoljna povezanost s Crkvom, uzrok siromaštva u njegovu narodu. Crkva je jedinstvena škola i ne može se ni u jednoj školi na svijetu nadoknaditi ono što se u njoj uči.[290] Zato upozorava: „Eto ti rode uzroka zašto te zvona u crkvu zovu. To ti je ona najveća škula u kojoj se sve ono uči što svakom čoviku po svom stališu valja znati… Ako dakle ovu ne pohadjaš nećeš dugo gospodovat, kopa ti se već grob u kojeg će te sahranit".[291]

U nastavku spomenutog članka kao razlog siromaštva naroda Antunović navodi i problem nerazboritog trošenja dobara. Spominje kako je nerazboritost Bunjevaca postala već poslovičnom: „ti ljudi ne bi tako propadali, al silu potroše na trbu, na grlo, na odilo, pa su uz to line nebrige".[292] Uz taj razlog navodi i smišljeno doseljavanje Nijemaca u naselja gdje su prije živjeli samo Bunjevci. Problem je što su Nijemci drugačije naravi pa ih vješto iskoriste. U tom smislu Antunović kaže da je „umirena sebičnost" nužna kao krepost za gospodarski napredak.[293] Pod umirenom sebičnošću Antunović misli zapravo na ispravnu ljubav prema sebi.

---

[288] *Isto,* br. 3., str. 23.

[289] „Velika ljaga ostaje sbog ove nemarljivosti na učenih neharnih sinovih našeg naroda. Ovi izuče, postanu ovo li ono, al pristanu biti Šokci, Bunjevci, već postaju Nimcem i Magjarom. Dakle naš narod neima primjere na kojim bi se ogledao, neima savjetnika, od koji bi se nuačili. On nema u onima, koji su vrhu njega postalvjeni, koji bi se srcom i dušom s njime sljubili… koji bi osićali bol kad se Bunjevac ili Šokac proganja…", *isto,* br. 3., str. 23.

[290] Vira kršćanska nije drugo nego primjer života čovičjeg u svakoj dobi, u svakom stanju i zvanju. Tu se pokaziva sav život od kolivke do groba i to u polju, u dilaonici, u dvorani trgovačkoj, u sudnici, u vićnici, tu se izlažu svi odnošaji i u nji ljudi uprežu da se kola života voze, da bude svakom teret olakšan, žalost utišena i veselje podiljeno. Tu se pokaže vridnost i cina zdravlja, rada i druge imovine, tu se tumače i razlažu sva prava i dužnosti, po miri ljubavi kršćanske, tu se označiva prava rana (hrana) i odića čovika u okviru umirenosti, tu se razvijaju kriposti…", *isto,* br. 4., str. 31.

[291] Usp. *isto,* br. 4, str. 31.

[292] *Isto,* br. 4., str. 31.

[293] Švabo je lakom, a Slaven blagodaran. Švabo je sebičan a Slaven milosrdan. Jasno je dakle po svakog da uvidi zašto je uz taka svojstva u jednoj obćini uvik se moro Slaven gubiti a Švabo podizati. A da je Švabo sam u sebi bio, onda bi lakom Švabo, rod svoj guto…", *isto,* br. 4., str. 32.

Poseban problem predstavljale su tzv. spahije,[294] koji su tako razdijelili zemljište da su poljodjelci izgubili i ono što im je Marija Terezija dopustila imati. O nepravednom postupanju spahija piše Antunović: „Ovi spajije, kano mudri poljodilci, nisu bili samo tim se zadovoljili što im je poljidilac sa svoje zemlje petog i desetog ploda unio, već i svoj allodium su orali i sijali, i to plugom i branom poljodilac, robotu su dakle kruto iztraživali, poljodilac indi više živinah i čeljadi je moro samo na spajinsku stranu držat, više alata potrt i polomit i više aljinah poderat”. Osim toga oni su stada, svoju stoku tjerali na pašnjake pa „na koliko se ona od spahije sporila na toliko je ova poljodilčeva nestajala”. Sve se to na kraju obijalo o glavu Slavena koji se više oslanjao na stoku nego li na zemlju, što je bilo loše jer „dok je on do uvidnosti dospio, da se pluga triba latiti, pa litinu ploditi, donle su i repovi (konji) sa zemljom zajedno poginuli”.[295]

Vrlo proširen uzrok siromaštva bile su i obiteljske zadruge. Taj običaj je bio lijep i donekle koristan za zemljoradničke obitelji glede obrade zemlje, ali je isto tako imao negativne posljedice budući da mlađe obitelji u tim zadrugama nisu mogle napredovati, nego su u potpunosti ovisile o najstarijem članu obitelji koji je bio glava, odnosno „gazda”. Taj problem obrađuje Antunović u članku koji ovdje prikazujem a sažeto ga je opisao i u pismu Miši Dimitrijeviću: „Našeg ruveta ljudi, poklem otci za života ni jednom sinu ništa neće da prigore, onda se diele, kad su već najliepše svoje vrieme u zajedničkoj radnji potrošili i dobili pod svoju siedu glavu praznu kuću, jednog konja i iztrvena kola, da na otom temelju nastavljaju boljak svoje obitelji”.[296] Obiteljske zadruge krile su u sebi i druge poteškoće. Znalo se dogoditi da pojedini članovi zadruge ne čuvaju zajedničku imovinu jer „ono što je svijuh, to je ničije”, a s druge strane događalo se i to da su pojedinci znali potajice potkradati jedni druge „da što sebi osobeno nabave”. Tomu su osobito pogodovale tzv. „prćije” koje su u okviru zadruge imali pojedinci.[297] Da bi se izbjeglo daljnje siromaštvo koje uzrokuju nerazboritost u obiteljskim zadrugama, nužno je procijeniti dokle treba ostati u zadrugama.[298]

---

[294] Spahija je bio turski feudalni konjanik a u vrijeme poslije Turaka tako su nazivali vlasnika većeg imanja; u Antunovićevo vrijeme spahijom je nazivan veleposjednik.

[295] *Zašto se Slaveni…,* br. 4., str. 32.

[296] Ivan Antunović, Pismo Miši Dimitrijeviću, u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 138.

[297] Prćija je vjenčani dar; miraz, ženinstvo. Antunović rabi izraz „prćija“, „prćijat“ u smislu: stjecati imutak, kućiti se, pa i na nepošten način. Usp. *Bog s čoviekom*, str. 526; *Zašto se Slaveni…,* br. 5., str. 39.

[298] „Zajedničko stanje ima svoju miru, dokle valja da rod zajedno ostaje, al kad se ta mira priskoči, onda zajedničtvo postaje škodljivo. Tu miru Slaveni nisu poznavali, već donle su u zajednici obstajavali

Antunović predlaže rješenje koje upućuje glavi zadruge: „To je mudar otac koji sebi sigurno življenje ostavi, al i dici za vrime što podili, da se za sebe svaki pobrine…”.[299]

U posljednjem nastavku svoga članka Antunović upozorava na još nekoliko vrlo važnih uzroka siromaštva njegova naroda. Najprije upozorava na loše običaje vezane uz svadbena slavlja na koja se puno i nerazborito trošilo.[300] Umjesto toga on predlaže: „Ako hoćete da novi par pomognete pametno ćete činiti ako ćete novac gotov mladi uručiti, a ono što nakupi, zato će jedno june kupiti ili lanac zemlje posijati, pa će više haljina roditi”.[301]

Antunović poziva svoj narod na oprez i lukavstvo. Budući da on „svakom čoviku viruje i pouzdaje se”, lako ga prevare. Zbog takve naravi on ne traži nikakva jamstva kad komu posuđuje. Pa se često dogodi da mu posuđeno nikada ni ne vrate, a on se „stidi svoje rodjeno natrag iskati”. Zbog čestih prijevara koje je doživio, boji se također svoj novac ulagati u banke ili dizati kredit. Zato Antunović uporno naglašava da se njegov rod treba što više obrazovati, jer da je „naučio misliti i razlagati, on bi onda svoj dohodak s izdatkom uzporedio i gledo hoće l se konac s koncom sastati, al poklem računat nije naučio, to se obilno trošilo a kad nestane... onda se dug počini…”. Svega toga ne bi bilo da je od malih nogu naučio „misliti, razmatrati, tvoriti i dilovati”. Promjena će nastati kad sve to počne činiti jer on je „čovik pouzdan, višt, umitan, marljiv, strpljiv i iztrajan”.[302]

Siromaštvo u narodu uzrokuje i pad nataliteta. Uzrok toga pada je prije svega u grijehu. O kojim grijesima se radi, Antunović, ne govori nego samo ističe ono što se očituje u javnosti. Prije svega ističe kako je svakom razboritom kršćaninu jasno „da je ženitba neizginljivo ognjište obiteljske ljubavi, a ljubav je najkoristnia njega koja odhranjiva dicu”. Njegovom rodu ne manjka ljubavi, ta on „od ljubavi kipi”, ali budući da je živo u obiteljskim zadrugama, uvukao se u njega neki stid pa muž i žena često ne žive redovitim i normalnim bračnim životom. Nadalje, u zadrugama nemaju dovoljno poštovanja prema rodiljama, koje se već nakon tjedan dana tjeraju na rad. I nemarne babice i dadilje (patronažne sestre) su razlog velikog postotka smrtnosti novorođenčadi.

---

dok se žene nisu posvadjale, ili dok roditelji nisu pomrli, koji ako su duga života bili i sinovi su pored nji ostarili“, *Zašto se Slaveni…,* br. 5. str. 40.

[299] *Isto,* str. 40.

[300] „Svatba najmanje dva dana traja. Valja svakog komšiu, roda i prijatelja sazvat… pa dok se sve ne pojide i popije, donle se ne rastaje. Nikoji put, posli svatovah, prijatelju ostaje kosti glabati i suh kruh jist, vodu piti i pod dugom se gibati…“, *isto,* br. 6., str. 47.

[301] *Isto,* str. 47.

[302] *Isto,* str. 48.

Zbog svih tih pojava Antunović ohrabruje bračne drugove da se ne boje brojnog potomstva jer „štogod je plodnia voćka, to je više pohadjaju pa joj se klanjaju”. Djeca nisu uzrok siromaštva. On svjedoči: „Ja sam vidio dosta siromakah na svitu al nikad nisam vidio nijednog da je koji sbog mnoge dice osiromašio... Što je više dice, to je više blagoslova i radosti”.[303]

2.2.4.7. Bolest, starost i nemoć

Osim gore spomenutih poteškoća koje su mu otežavale prosvjetno-preporoditeljski rad, biskupu Antunoviću je rad osobito otežavala bolest. Problema sa zdravljem imao je već za vrijeme svog teološkog studija,[304] a i kasnije. Bio je dugo i teško bolestan. O bolesti je najčešće pisao svom prijatelju Iliji Okrugiću. Imao je problema s plućima, a kasnije mu je bolest zahvatila cijelo tijelo, pa mu piše: „Valja vam znati da sam ja bolan, pun rana, ove su u glavi, u pluća, u želudcu, u svim organom, samo što je sve iznutra pa jedno je dobro što drugog ne gadim”. Drugom zgodom piše mu slično: „Drugi dan Uskrsa uveliko sam obolio, groznica strašna me je iztresla i pluća se upalila; i jedno je suvišno matorom, kržljavom čovjeku, kamo li dvoje. Pridigo sam se al nikako oporavit”. Ta bolest se i širila: „Ne valja vid, sluh, zubi, oči, uši, ruke, noge, neće da služi želudac...”.[305] Svoju bolest opisao je i u pismu rođaku Ivanu Evetoviću, koji se brinuo za njegovo zdravlje. U odgovoru na njegovo pismo opširno mu opisuje svoje bolesti te ističe: „Hvala ti na brižljivosti, meni je kako je tako je. Samo neka ti i koji ste mladi budete zdravi. Ja sam već u onom dobu u kom se ne daje ozdraviti”.[306]

Bolest doživljava i kao napast: „I sad sam još veoma slab. Groznica mi tare omatorjelo tilo i silom hoće da slaba izgoni duha, da nestane Bunjevcu i Šokcu i te

---

[303] *Isto,* str. 48.

[304] Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 17.

[305] Pismo Iliji Okrugiću, 16. studenog 1876.; 6. lipnja 1877. i 23. kolovoza 1881., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 150., 153. i 163.

[306] Pismo Ivanu Evetoviću, Kalača, 17. ožujka 1886., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 176. - U istom pismu nabraja sve svoje bolesti: „Tare me groznica, od koje se teško oprašćam al je ipak takva koja i dozvoljava sve moje poslove vršiti. Imam u želudcu, il u crievi takvu bolest koja se vidi neizličivom, al umjerenost i tu pomaže, pa onda i u grlu patim. Što je to ne znam al pivat i breviar govorit bez zaprike možem. Imam takodjer njeku ranicu na obrazu koja se može u zlo izmetnuti jer je bila ražlidjena po ovdašnjem liečniku, no sad čekam samo južno vrieme, pak onda ako je Božja volja da se ove ranice, ako je moguće oslobodim, a druge bolesti valja snašati do Božje volje, u starosti se ne lieče, već istom nježnijim se čine gdje je moguće“, *isto,* str. 176.

suhoparne duševne hrane".[307] Bolest mu uvelike otežava pisanje i druge poslove. Kako izgleda njegov rad kad ga bolest pritisne opisao je također u pismu prijatelju: „Ja pišem kako nevaljano, o tom ne trebam vam dokaze navadjati jer meni posli podne nije slobodno ni jednu rieč pisati. Dakle, samo prije podne ali i onda najviše dva sata. Možete si onda misliti kako mi valja brzat da nešto napišem. No i druge stvari treba vršiti prije i poslije podne a ono što sam napisao treba popravljati, pa još koliko izpravljat, e pak kad bi i polu onog vršio što sam sebi za brime na vrat uzeo onda mi vrimena ne dotiče…".[308] Drugom zgodom mu piše: „Snaga se sasviem iznevjerila a prsa veoma oslabila. Dugo ništa nisam mogo radit, vrieme težje bilo no ista bolest. Sad već nješto možem na knjigi popravljat, al se ipak moram veoma čuvat da kakogod ne upanem u prijašnje zlo".[309]

O svojoj nemoći zbog teške bolesti piše i šaljivo: „Alaj ti je velika sila nemoć, pa se i najveća volja mora sgrčit kao otrcana baba i poniženim očima gledat hoće l' se načas smilovat, da se izpravi i zaigra ko nekoć vragolasta curetina".[310]

U bolesti je bio strpljiv i spreman na odlazak s ovoga svijeta. Želio je samo još dovršiti neke knjige.[311] Rođaku Ivanu Evetoviću izražava žaljenje što ne može pisati: „Ja sam hvala dragom Bogu nešto osnažio al se moram čuvati, te moj najmiliji poso spisateljski nastaviti ne možem…".[312]

U pismima se osvrtao i na svoju starost.[313] I ona mu je po naravi pričinjavala poteškoće u radu. No, zbog nje nije prestajao raditi iako je bio svjestan svojih granica. I tu je istinu duhovito komentirao: „Al imamo ipak nješto u sebi, što se krši opet ovoj sudbini… , ali časkom se prikaže mutna nemoć starosti, pak onda i sam se smije vrhu

[307] Pismo Iliji Okrugiću, 1. svibnja 1871., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 140.

[308] Pismo Iliji Okrugiću, 16. studenoga 1876., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 150.

[309] Pismo Iliji Okrugiću, 6. lipnja 1877., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 153.

[310] Pismo Iliji Okrugiću, 25. rujna 1876., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 150.

[311] „Samo bi mi žao bilo prije zgotovljenja mojeg djela na kom sam silu popravljat našo od kako ste me na mane upozorili; dvi sam prve knjige kojekako već pogledo i popravio; kad sam veoma zlo bio već sam bio preporučio svojoj nećaki da ako odputujem, ona moja djela skupi i vama pošalje, neka bi ih barem bratiska ruka sažgala", Pismo Iliji Okrugiću, 6. lipnja 1877., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 154.

[312] Pismo Ivanu Evetoviću, Kalača, 18. srpnja 1887., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 179.

[313] „Starac se prominjiva kao vrieme, te sada se kosiri kao mator konj, al tek za čas, pak mu umah sve kloni i u ušima zazvoni tempi passati pak onda kao dijete, komu ne dadu ono što ište, srdi se na se i na sav sviet, i ne videć da se na to nitko ne osvrće, a tko se osvrće onaj ga psuje…", Pismo Iliji Okrugiću, 3. rujna 1879., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 155.

svojeg kratkovida… Al je čudna ta ljudska narav pak ne miruje sve donele dok ne odzvoni malo zvonce, te reknu vrh njega: putuj igumane, ne staraj se za manastir…”.[314]

U jednom pismu Ilija Okrugić mu je pisao kako se nadao da će ga iznenaditi svojim posjetom. Na to mu je Antunović šaljivo odgovorio: „Evo Vam vašega starca Pobro,… smijao sam se kad rekoste da bi Vas iznenadio. Da, da iznenadio bi Vas, al naopako, jel čekaste hitrog i bistrog uma starca, a najdoste oklepana mrzka i sebi i drugom matorog čovjeka… Bože sahrani da bi Vaš Pobro želio se dat vidit i čuti, to je prošlo”.[315]

---

[314] *Isto,* str. 155.

[315] Pismo Iliji Okrugiću, 23. kolovoza 1881., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 163. U jednom drugom pismu slično se izrazio opisujući svoje ostarjelo tijelo: „Krljavo tielo, prieko 62 godine, tako je izangjalo da je teško na tom išta krpit, jer se dere za iglom, kako to Sveto pismo svjedoči…“, Pismo Iliji Okrugiću, 26. lipnja 1877., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 154.

3. IVAN ANTUNOVIĆ O BRAKU I OBITELJI

U trećem poglavlju ovoga rada želim prikazati kako je Antunović vidio situaciju u brakovima i obiteljima svoga vremena. U prvom dijelu bit će riječi o negativnim pojavama a u drugom o braku i obitelji općenito.

Antunović je kao svećenik i preporoditelj bio dobar poznavatelj prilika svoga vremena u Južnoj Ugarskoj, u tzv. Bačkoj. Stoga je razumljivo da je uočio kakav je život i kakva su kretanja bila u 19. stoljeću u kojem je i sam živio. Svoja je široka i sistematska promatranja stvaralački ocjenjivao i primjenjivao na svoj „zaboravljeni Rod".

Antunović je bio realan čovjek. Sagledavao je stvarnost bez uljepšavanja. Nastojao je uočiti sve probleme i poteškoće, pogotovo promatrajući konkretne primjere iz svoje pastoralne prakse. Činio je to ne zato da bi nad takvim stanjem zdvajao i kritizirao određene pojave, nego da ponudi rješenja koja bi bračnim drugovima i obiteljima mogla pomoći oduprijeti se svemu onome što nije bilo dobro. Nastojao je ujedno te temeljne ustanove društva i Crkve osvijetliti Božjom riječi i poticati sve da ne pokleknu pred suvremenim, često pogubnim, ponudama i napastima te da usklade život u braku i obitelji s Božjim naumom i njegovim zapovijedima, jer to je zalog istinske sreće kako u bračnom tako i u obiteljskom životu.

3.1. Negativne pojave u braku i obitelji

Antunović je imao izvanrednu moć uočavanja i sagledavanja problema. On je u svom pastoralnom djelovanju ukazivao na mnoge probleme koji su bili prisutni u brakovima i obiteljima njegovog „milog Roda". Svako je zlo prikazivao otvoreno. Ukazivao je na opasnosti koje iz njega prijete ali uvijek s ciljem da ponudi i konkretna rješenja koja bi pomogla njegovom narodu da se zaštiti od negativnih posljedica određenoga zla.

Ivan Antunović je pisao o brojnim problemima i poteškoćama braka i obitelji. Ovdje izdvajam one o kojima je opširnije pisao.

3.1.1. Izbjegavanje ženidbe

U negativne pojave svoga vremena glede braka i obitelji Antunović svrstava pojavu neoženjenih i neudatih osoba, tzv. „matorih momaka i divojaka". Takvih je i u njegovo vrijeme bilo puno. Zbog toga je ukazivao da odluka o stupanju u brak i osnivanje obitelji ne može biti ničija samovoljna niti neodgovorna odluka. Brak je dužnost, nalog od Boga dan muškarcima i ženama. Oni mogu birati samo između ženidbe i duhovnog zvanja a ne između toga hoće li se ili neće ženiti, osim u slučaju bolesti.

Ženidba je bitna kako za zemaljski tako i za vječni život. Oni koji iz neopravdanog razloga zanemare ženiti se «protive se Bogu Otcu, Sinu i Duhu Svetomu, dakle presvetomu Trojstvu, jerbo prieče i prikraćuju umnažanje onih dušá, koje bi Boga hvalile, Isukrsta u Crkvi njegovoj slavile, i po Duhu Svetomu ćudoredni život provadjajuć u spasenje viekoviečnje unišle".[316]

Izbjegavanje ženidbe i raskalašeni život koji je vladao u društvu u njegovo vrijeme smatrao je velikim zlom: „Potarite ženitbu, pa će vam se ne samo opustiti sviet i nestati na njem čovjeka, nego će još ruglo i divljačina u njemu mah preoteti". Zato je spas u prihvaćanju Božjeg nauma o braku i obitelji: „Ta sve ljepote, koje krase zemlju; proizlaze iz ženitbene jedinosti". Kobne bi bile posljedice kad bi se brak prezreo i odbacio: "Jer ako nije ženitbe, onda se mora nebo zatvoriti, buduć da nijedna vrlina i kriepost, neće u ljudstvu tada zaruditi, nijedna dozrieti . . . Ako nije ženitbe, izdati će sva vriela svoju ljubav, onu otčinsku, bratsku i prijateljsku, pa će sviét naličan biti onom tlu, na koje nije sunce prosinulo, koje nije nebo kišom poškropilo".[317]

I u svom članku „Građanska ženitba" također ističe značaj ženidbe kako za ovozemaljski život tako i za spasenje, kako za društvo tako i za Crkvu: "Ženidba je čin svakog čovieka najznamenitii, jerbo mu od ovog zavisi spas duše i tiela. Iz ženitbe izlazi gradjanin al ujedno i viernik, dakle ko ženitbu razciepljiva taj pravi od čovieka stvor kakva nije bilo a nema i neće ga biti".[318] Svaki normalan čovjek uviđa da je ženidba neophodna za opstanak čovječanstva: „U komu se ljudsko čuvstvo nije još u živinsko pretvorilo, ženitbu smatra kano vrilo od kud trieba da izvire neprekidno čoviečje

---

[316] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji...*, str. 566.
[317] *Isto*, str. 137.
[318] (Ivan ANTUNOVIĆ), Građanska ženitba, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, III(1873), br. 9., str. 33.

kolino".[319] No, ipak, upozorava da treba paziti na ženidbene zapreke koje mogu biti uzrok nevaljanosti ženidbe.[320]

3.1.2. Pokvarenost plemstva negativno utječe na brak i obitelj

Ivan Antunović je imao pred sobom mnoge neuspjele brakove i razorene obitelji. O "neuspjelim brakovima" pisao je romane i novele, u kojima govori o štetnim posljedicama raskalašenog života tadašnjega plemstva na brakove i obitelji njegovog vremena.[321]

U svom djelu *Bariša Kitkovič* prikazao je kako je plemstvo na umoru živjelo raskalašeno, ne radeći, trošeći vrijeme u kartanju, pijančevanju i obijesnim zabavama. Činovništvo je također bilo pokvareno, podmitljivo, snishodljivo prema višima od sebe a osorno prema nižima. Trgovci i zanatlije, imitirajući viši sloj, težili su samo za stjecanjem bogatstva ne birajući sredstva. A narod je usljed toga upadao u poroke, zaboravljao svoje obaveze prema obitelji, djeci, prema samom sebi. Zaboravljali su sami sebe, svoj jezik i pripadnost svome narodu. Antunovićev roman *Bariša Kitkovič* nije samo zanimljiva i napeta priča. Smatrao je da će ga takvim pisanjem običan puk bolje razumjeti. Zato i u tom djelu poučava svoj narod istom onom nauku koji izlaže i u teološkim djelima i člancima. Zato piše o vjeri, obiteljskom životu, narodnom gospodarstu, odnosima u društvu, o moralu itd. Antunoviću, dakle, cilj pisanja književnih djela nije samo književnost kao takva. Njegov cilj je posve jasan. Po književnim djelima ukazuje na probleme društva onoga doba koji predstavljaju opasnost za čovjekovo dostojanstvo, za njegovu vjeru i moral. To je vidljivo, na primjer, iz njegovog stava glede prelaska škola u „državne" ruke: „Zar oni zakonodavci koji i male i velike škule otimaju crkvi; pa u ove namiešćaju bogogrditelje učitelje, i uvadjaju

---

[319] (Ivan ANUTNOVIĆ), Pučki poglavice, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 11., str. 41.

[320] O ženidbenim zaprjekama i zabranama pojedinačno Antunović govori u trećoj knjizi u kojoj izlaže povijest Crkve i to u dijelu u kojem prikazuje povijest sakramenta ženidbe. U dugoj bilješci on je svaku ženidbenu zaprjeku i zabranu pojedinačno izložio i protumačio, usp. Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji...*, str. 449-452.

[321] Usp. Ivan ANTUNOVIĆ, *Posliednji Gizdarev (rukopis), Bariša Kitković (rukopis),* Svilenka, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* IV(1874), br. 7, str. 27-28; br. 8, str. 31-32; br. 9, str. 35, br. 10, str. 39-40; br. 11, str. 43-44; br. 12, str. 47; br. 13, str. 51-52; br. 14, str. 54-55; br. 15, str. 59; br. 16, str. 62-63.; Stari Rodoljub, Nesretna Marija – crta iz života, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* VI(1876), br. 15, str. 60-61; br. 16, str. 65; br. 17, str. 69. - Ocjenu ovih Antunovićevih književnih djela dali su i: Ivo PRĆIĆ, mlađi, Gospodar Bariša Kitković, pripovijetka Ivana Antunovića, u: *Zbornik*, str. 15-19.; Bela GABRIĆ, Pripovijetka Ivana Antunovića «Posliednji Gizdarev», u: *Zbornik*, str. 21-22. te Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 107-110; 118-123; 134-136.

knjige duhom Lucifera zadahnjene, ne bi znali unapried, da će iz ovakvih škulah izić pokolenja giganatah, koji će naviknit, da odonud sbacimo Boga komu su se ljudi dosad klanjali".[322]

I u svom romanu *Posliednji Gizdarev* vidjevši nemoralni i raskošni život plemića, oštro je napadao sve poroke svoga vremena a napose nemoralni život plemića. Ukazujući na pokvarenost društvenog života on svoj narod poučava i moli ga da bude i ostane vjeran Bogu i svetoj Crkvi, da sačuva svoj nacionalni identitet kako ne bi postao grobarom svoje sreće i budućnosti svoga naroda. Slično zaključuje i u romanu *Bariša Kitković* te upozorava da je nemoralan život koji se prenosi kako lošim primjerom tako i usmeno i pisanom riječju, napose poguban za budućnost obitelji te „uzvišene zgrade" čovječanstva.[323] A kad je, pak, obitelj uzdrmana u temeljima, moguće je i svako drugo zlo: „Jedna propast u družtvu ustupa mjesto drugoj; pa gdje je pokidano, razdrmano sve u temelju, na kom se osnivala obitelj, nema sile, koja bi je od pogube sačuvala".[324] Zato je povratak vjersko-moralnom načinu života u braku i obiteljima put oporavka i zalog napretka. U ovom romanu glavni junak Bariša prisjeća se kako su mu majka i otac usađivali u srce vrhunska načela vjere, ufanja i ljubavi. U romanu *Posliednji Gizdarev* Antunović poziva sve zabludjele da dođu k sebi i vrate se Bogu i Crkvi: „Ovamo svi, koji hoćete da izidjete iz tmine uma i gluposti srdca! Za mnom stupajte u svjetlost, koju užiže Bog crkvom, školom i knjigom! Za mnom u kraljevstvo, u kom ne vladaju strasti, već zapoviedi Božje, da se izpravimo na put života, i izbjegnemo smrti nezasluženoj!"[325]

Ivan Antunović sličnu problematiku dotiče i u svojoj pripovijesti "Svilenka". U toj pripovijesti čista ljubav Kaje i Karla završava tragično zbog obijesti vlastelina. Vlastelin je naime uz pomoć Svilenke namamio Kaju i oteo je s namjerom da je privoli da se uda za njega. Kaja je međutim radije prihvatila smrt, nego li da se prisilno uda, izvršivši pred vlastelinom samoubojstvo. Ovom pričom Antunović ukazuje kamo vodi pokvarenost osoba u kojima su združena tri zla: bogatstvo, oholost i bludnost.[326]

---

[322] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bariša Kitković*, str. 337.

[323] Usp. *isto*, str. 39. – Ističe i pogubnost pisane riječi: „Izušćena rieč se predávanjem prenaša iz jednog pokoljenja u drugo, pa se okužava diete po otcu i materi; a pisana slova idu iz jednog kotara u drugi, iz jednog kraljevstva i stolietja u drugo, te podkopavaju temelj sgrade uzvišene", *isto*, str. 39.

[324] *Isto*, str. 127.

[325] Ivan Antunović, *Posliednji Gizdarev (rukopis)*, str. 302-303.

[326] "Od kako je u bogatstvu odgojena oholost uzela u svoju službu nezasitjenu bludnost, od ono doba mnoge slasti je ogorčano, mnogo veselja ožalostjeno. Oholost nema smilenja, nečistoća ne poznaje ljubavi, a bogatstvo nalazi uvijek podlog sriedstva da ili namami il nasiluje one žrtve što će ih bez

Antunović nasuprot pokvarenosti ističe uzvišenost osoba koje poštuju moralna načela i drže do dostojanstva svoje osobe. Prije svoje smrti Kaja je vlastelinu jasno posvjedočila svoja načela: "Znaš silniče da pred tobom stoji kći poštena Barabaševića, znaš da sam ja zaručnica Karle Ljubojevića. Našo si podle sluge da izvedeš krivo djelo i mene iztrgneš iz naručja mojih roditelja. Al znaj, da nemaš sile koja bi mene prisilila da privolim tvojoj želji i premda vidim da živa nemam neokaljana izlaza iz ovog zatvora, idjem u smrt da svoje dievičanstvo koje mi ti hoćeš da na zemlji otmeš, spasim nebu…".[327]

Slična načela posvjedočio je i Karlo kad u dvoboju nije htio ubiti vlastelina ostavljajući presudu Bogu, pravednom sucu, ali je svom neprijatelju uputio jasnu poruku: „Moja je nezaboravljena zaručnica čista, kano cvat što ga je njegovala, izbiegla tvojoj gadnoj sili. A ja sam usried krvnog rata svaki dan učio gledat u oči one smrti što je imala više časti i smilenja prama čistoći, nego ti nečoviek pa je nju izbavila iz tvojih bludnih čeljusti… neću da se miešam u posao pravedna Boga, moja sablja se neće zagadit tvojom prokletom krvlju, na to nisi dostojan, buduć nisi plemenit, neka vrši s tobom svoj sud pravedni Bog. Ostaj živ u svom sramu…".[328]

No ni nakon tog događaja vlastelin se nije pokajao niti promijenio i zato Antunović zaključuje: „tko do glave zabludi u močvare nečistoće, tomu se srce osuši pak kako nema osićanja za poštenje, za milosrdje, tako ga nema ni za skrušenu pokoru".[329]

3.1.3. Krivi motivi u izboru bračnog druga – ljepota i bogatstvo

U Antunovićevo vrijeme bilo je dosta brakova iz interesa. Bračnog druga svojoj djeci često su birali roditelji a ne sami mladi. U tom postupku u mnogim slučajevima vođeni su materijalnim interesima a ne željom da njihovo dijete bude sretno. O toj problematici Antunović je pisao u svom djelu „Bog s čoviekom": „U sadanja vriemena traže njekoji samo bogate i liepe snahe, nemareć da li je ona inače kriepostna i pobožna". Posljedica takvog postupka je da „im zato Bog dade većinom zločestu snahu, koja ruži i nagrdi cielu obitelj i usadi u nju neslogu, razdor te strmoglavi

milosrdja bacit u ždrelo svoje strasti", (Ivan ANTUNOVIĆ), Svilenka, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* IV(1874), br. 10., str. 42-43.

[327] *Isto,* br. 12., str. 47.

[328] *Isto,* br. 15., str. 59.

[329] *Isto,* br. 15., str. 59.

u siromaštvo". Jedan od razloga takvom, krivom izboru su i prosci tzv. Provodadžije koje unajme roditelji. Oni, budući da nisu pobožni „umom čovječjim hoće da i Božje odredbe i naredbe izpravljaju a ne da po primjeru Eleazara, Boga u pomoć zazivaju".[330]

No za krivi izbor nisu krivi samo roditelji koji iznajmljuju takve prosce za svoju djecu nego i sami mladići i djevojke jer kćerke „trse se u bogate kuće udati, sinovi pako, bogate žene si dovesti ne pazeći skupa s roditelji svoji na to da li će im možda bogatstvo takovo donieti u kuću kletvu izkrnjega i srčbu Božju, iz koje će se naskoro izleći nemir i svadja koja će život ciele obitelji otrovati i nadu u obiteljsko razprostranjenje do korjena satrti".[331] I za ove slučajeve Antunović, kako to redovito čini, navodi negativne posljedice takvog krivog izbora bračnoga druga. „Nad ženitbami i udajami, koje se ne sklapaju po duhu Tobije, bdije djavao, koji ako poput sedam Sarinih muževa, odmah i ne umori, to ipak posije u ložnicu takovih ženidaba putenih sieme tuge, nevolje i boli, iz koje izraste ipak smrt, smrt puna žalosti, koje gorkost izlieva se i na roditelje, a od ovih prelieva opet na djetcu njihovu". Neostvareni san o sreći u braku s bogatom osobom može biti koban te uzrokovati doživotnu nesreću bračnih drugova. Zato Antunović mladićima i djevojkama, ukazujući na pobožan primjer Tobije i Sare, savjetuje da od djetinjstva njeguju božanske i ljudske kreposti i drže se pravih načela u izboru bračnog druga, jer ih čeka tužna sudbina: „Tko se u djetinstvu svom Bogu ne priljubi, taj će kasnije kad odraste i uzkolebane strasti se razuzdaju k djavlu se pridružiti. Tko se u djetinstvu kroz poniznost s izkrnjim svojim ne sljubi, onaj će se kad odraste pooholiti, a ohola će Bog bolju, tugom i nevoljom satrti".[332]

O problematici krivog izbora bračnog druga govori i u svojim novelama „Svilenka „ i „Neseretna Marija". U noveli „Svilenka" Smrčak i Seja se nisu uzeli iz ljubavi: "Niti se Smrčak u Seju zaljubio, niti Seja u Smrčaka. Ta sviest je već bila obima

---

[330] *Isto,* br. 11., str. 45. - O tom je pisao i na drugom mjestu, pridodajući da ljepota kao ni bogatstvo ne smiju biti pravi motiv u izboru bračnog druga: „Kod oba spola najveća je zabluda i krivnja, što jedni ljepotu, a drugi bogatstvo traže. Ljepota je dično, ali po izkustvu veoma pogibeljno svojstvo. Ona, prvo, u jedan čas, bud' kakvom nesgodom ili bolešću, može nestati, i grdobom postati; drugo, po njoj ojača u nami oholost, koja utrne u nami čúvstvo svih kriepostih; a treće, mirisom ulagivanja protivnoga spola se suviše kádeć, sa ćudorednosti pűta lahko snidje. Na svaki način najviše sigurnosti obećaje milokrvnost; blagost i krotkoća… Bogatstvo dieli sve pogibelji ljepote, i još tiem obiluje, što većinom prieči podpunu ženitbenu jedinost, pošto nosi sobom njeki duh nezavisnosti i nepodložnosti, koji se nikada ne može u kopču jedinosti tako uložiti, da bude u ženitbi jedan tim i jedna volja. A gdje ova, manjka, tamo će zacielo manjkati i blaženost…", Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji*, str. 647.

[331] *Isto,* str. 149.

[332] *Isto,* str. 149.

zagušena zbog počinjenih silnih zločina. A ljubav je kao plamen, pa u zagušnom mjestu ne gori već se utrne. Smrčak je mislio: imam tko da me opere i kuda na večer da svrnem na opočitak. A Seja je govorila, neka radi taj bitanga, barem imam na koga da se naslonim…”.[333]

U noveli „Nesretna Marija” Antunović ukazuje na pogubne posljedice strasti koja zasljepljuje pamet i zatupljuje srce. To je bio slučaj i kod Marije koja je „mislila da će silan teret sa svojih ramena skinuti pak uz bok krojača odahnuti”. Međutim njezini snovi i njezine želje nisu se ostvarile. Njezina odluka bila je kriva i njezina očekivanja varka jer tako prođe „sirotna nevinost” kad se uplete „u mreže bogate nečistoće pak kad se prevali u naručaj bludnosti”. A posljedice su bile takve da joj je život postao još teži, „nevolja se s ruglom udružila” pa je ostala samo „oštra bol, crna žalost, patnja, glad, žeđ, zima i žestina”.[334] Antunović ovu priču zaključuje s jednoznačnom porukom da je Bog jači i od grijeha i od zla. On može sve ljudske krive korake ispraviti i dati čovjekovoj duši mir i spokoj.[335]

3.1.4. Izbjegavanje djece

Antunović se u sagledavanju problema koji su bili prisutni u brakovima i obiteljima njegovog milog Roda pozabavio i problemom “izbjegavanja djece”. Povezao je to s temom emancipacije žena koja je tada bila aktualna. On ističe da je emancipacija, ukoliko je opravdana, dobra i korisna, ali postoji i emancipacija koja je vrlo opasna. Misli na emancipaciju od rađanja i odgoja djece i tvrdi da je ona tako “pogibeljiva da ju ni stolitja nisu kadra izliečiti. Ona truje mladež da obilazi ženitbu”. Osim toga kod onih koji su već u braku “uvadja u ženitbu pusto razkošje i to skopčava s onim tajnim ubojstvom koje je takve naravi da ga ne može osudit ni sud, već ni učitelj a još manje svećenik. To je najuspješniji put za uništenje jednog naroda: Ako djavo pakleni nije

---

333 (Ivan ANTUNOVIĆ), Svilenka, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* IV(1874), br. 12., str. 31.

334 Stari Rodoljub, Nesretna Marija – crta iz života, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* VI(1876), br. 17., str. 69.

335 „Ako se zatvore sva ljudska srca pak ih ne može da probije nijedna iskra ljubavi ili milosrđa, nebo se nikad neće zatovoriti… Providnost Božja prati sve naše korake. Pa kad se ispuni račun u knjizi Božjoj za nas zapisan, tad pristupi neočekivana pomoć, otare suze, utrne bol žalosti, skine breme s leđa, otisne nevolju – riječju, svane za nas dan o kakvom ni sanjali nismo“. Tako se zbilo s Marijom. „Marija se smirila, pred svećenikom oprost molia, u crkvu išla a i teško se od Presvetog rastajala. Živjela pol godine od milostinje a kad se razbolila braća su je uzela k sebi gdje je izmučeni i izmoreni, ali skrušen duh Bogu predala“, *isto,* str. 69.

našo nikakvo sriedsvo da uvuče nevaljanost u koji narod, da ga sruši, onda ovo uporabi koje ne djeluje naglo, al sigurno ugrožava i u grob uvadja narod”.[336]

Pojava izbjegavanja djece je prisutna osobito u prvim godinama braka i uzrokuje samnjenje broja brojnih obitelji. U traženju uzroka takvom stavu on najprije navodi kako je po naravi brak temelj opstanka i budućnosti jednoga naroda: “Svaki čovjek u komu se ljudsko čuvstvo nije još u živinsko pretvorilo, ženitbu smatra kano vrilo odkud trieba da izvire neprekidno čoviečje kolino. Ženidba odnosno brak je naravni izvor umnažanja ljudi. Stoga su se Slaveni u staro vrieme radovali na svakom porodjaju i ovu svoju radost s rodom, komšiam i prijateljima na babina dielili. Svekar se hvalio sa snajom koja mu je liep čopor zdravih unučadih naredjala”.[337] Međutim, u njegovo vrijeme više nije bilo tako. Supruga se stidjela ako je u par prvih godina svoga braka rodila dijete. Ni muž se toj djeci nije radovao a svekar i svekrva su mladu majku gledali s prijezirom i namrgođeno. Još je gore prošla majka koja je “četvero, petero diece uz peć naredjala”. Ona je “već poštenje sasvim izgubila. Sa svih stranah joj udaraju o lice da što drugo i ne umi već samo diecu radjat, pa ko će im toliko kruva narizat”.[338] Takav stav su opravdavali strahom da im neće moći “zemlje i kućah napripravljat” pa će članovi te obitelji zbog toga postati sluge da bi zaradili za život svojoj djeci.[339] Pogotovo je loše prošla majka ako bi rodila poslije četrdesete. Tada se tom djetetu više nitko nije radovao, a još su ga manje žalili ako bi umrlo. Ako bi pak takvo dijete ostalo živo i zdravo, nitko se o njemu nije brinuo. Takvo dijete nije imalo svoj život i zdravlje zahvalit “ni otcu, ni materi, ni djedu, ni baki, već jedino Bogu i angjelu čuvaru”.[340]

Negativan stav prema rađanju djece bio je i glavni uzrok što u njegovom narodu nije bilo puno brojnih obitelji. On kaže: “Ovim načinom donle smo već dotirali da se

---

[336] (Ivan ANTUNOVIĆ), Slaviani i djeca, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, III(1872), br. 34., str. 134.

[337] (Ivan ANTUNOVIĆ), Pučki poglavice, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, br. 11(1874), str. 41.

[338] Usp. *isto*, str. 42. - O tom problemu pisao je i u svojoj noveli "Svilenka", okrivljujući svekrve koje su tjerale snahe na pobačaj: "krive su bile svekrve, koje su za neki sram smatrale ako bi im snaje za prve tri godine rodiljam prostale, krivi su bili muževi koji su zbog grieha izgubili ljudsko osićanje i dieci se nisu radovali. Pak se ovako mlade tužile šta imadu da trpe, a Svilenka jedva ih je čekala da im ulije u želudac otrove", *Svilenka*, br. 9., str. 35.

[339] Usp. (Ivan ANTUNOVIĆ), Pučki poglavice, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, br. 11(1874), str. 41. - Tu pojavu opisao je na sličan način i u članku "Slaviani i djeca": "Naše mlade počimaju smatrati za teret diecu. Majke ne hvale snaje koje im radjaju unuke, već ih grde a snaše ne priznaju da im bijeli vrat najskupljeg bisera onda kiti ako ih krasni vinac 6-8 nevine dječice obkoli. Već misle da što je manje diece to je više vriemena za zabavu. Radniku su na dosadu dieca jerbo ih je, veli, teško hranit a gazdi su na veliku brigu jel kako će im svima kuće i zemlje steći", (Ivan ANTUNOVIĆ), Slaviani i djeca, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, (1872), br. 34., str. 134.

[340] (Ivan ANTUNOVIĆ), Pučki poglavice, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, br. 11(1874), str. 42.

čudimo ako čujemo da ovdje ima četiri sina i dvie kćeri ili tri kćeri i dva sina, već jedno, dvoje, troje, najviše četvero diece".[341]

Razlog takvom stanju, kako je već bilo spomenuto, jest krivo poimanje da su djeca uzrok siromaštva u obitelji. To poimanje Antunović smatra "budalastom predrasudom" i dokazuje da je upravo suprotno. Brojne obitelji su zalog blagostanja: "Uzmite na oko obitelj od osmero diece i uzporedite je onoj gdje su samo dvoje diece i vidit ćete da će prije ova zagladnit nego ona". Da bi svoj narod odvratio od takvog krivog i pogubnog stava, podsjeća ga na Božji naum o braku i obitelji: "Nema ružnieg djela u čovjeku već kad hoće da Boga nadmudruje, koji je prvi blagoslov na čovjeka u tom podielio da se spori". Nasuprot Božjem naumu neki "mudraci misle da će time familiu imućnom uzdržat ako će manje diece radjat". Upravo same brojne obitelji demantiraju takav krivi zaključak. Naime, "što god su više diece imale to su mogućnijma bivale a one s malo diece ostale su s malom imovinom ili su baš i propale". I da bi bio što uvjerljiviji u obrani svoga stava, oštro zaključuje "ko se ovoj istini opire taj kopa grob svojem narodu".[342]

Antunović nema nade da će svjetovna vlast po tom pitanju puno učiniti zato odgovornost da se njegov narod odvrati od takvih predrasuda povjerava svećenicima. Oni moraju o tom češće i više govoriti kako u propovijedima, tako i na vjeronauku obrazlažući potrebu brojnih obitelji duševnim, ćudorednim i naravnim razlozima. Sve to treba činiti s nakanom da "svane sunce uvidjavnosti u pučkoj glavi i svaka duša se uvjeri da štogod je nas više na svietu, to više Boga hvalimo, više dobra činimo, više tvorimo, umom, rukama, više volje, više snage imamo, dakle narast će veći plod svakog našeg tvorenja s neba i sa zemlje i uzrast će narodne sile, koje radjaju ugled i teku čast i poštenje".[343]

Za ovo nastojanje svećenika ipak traži i podšku svjetovne vlasti: "Uloga svjetovne vlasti – učitelja, sudija, knezova i bilježnika i svih starješina - je u tome da

---

[341] *Isto,* str. 42.

[342] *Isto,* str. 42. - Na drugom mjestu to je ovako izrazio: "Al da će ovim načinom manje zdravlja u osobi, manje krieposti za dulji život, manje sile na rad, manje iztrajanja u veselju bit pak će se ovako umanjit narod, koji je pozvan da se širi Božjom voljom, da će manje biti poljidilaca, manje zanatliah, manje trgovacah… riečom da će svaki dan ići narod na manjak i što idje na manjak da to propada, na to i ne misle", (Ivan ANTUNOVIĆ), Slaviani i djeca, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* (1872), br. 34., str. 134.

[343] (Ivan ANTUNOVIĆ), Pučki poglavice, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* br. 11(1874), str. 42.

učine sve što je u njihovoj moći kako bi staro i mlado slušalo evanđeoske nauke i tako primilo one istine kojima se uzdržaje život narodni na svietu”.[344]

3.1.5. Pijanstvo

Antunović je pijanstvo odnosno alkoholizam žigosao kao najveće zlo, kao „glavni grieh ljudstva”. Smatrao ga je veoma izdašnim sredstvom đavla „da navede čovieka na svako drugo zlo”, jer taj grijeh napada um i srce čovjekovo. Pijanstvo je drugačije od svakog drugog grijeha jer „u drugom griehu duže ostaje čoviek još čoviekom, a u ovom postaje takim (odmah) živinom”.[345]

Alkoholizam ima svoje začetke u krivom odgoju, jer neki roditelji daju djeci alkohol.[346]

U jednom svom dopisu iz Lemeša, piše kako je ondje vidio da se mladi i radnim danima dugo zadržavaju u krčmama i opijaju se. Stoga upozorava da je ta tužna pojava na propast naroda ne samo u moralnom smislu, nego i u stvarnom jer piju rakiju koja negativno utječe na plodnost.[347] Zato im upućuje konkretnu poruku da se umjesto alkoholu i neradu okrenu školi, molitvi i radu jer će tako moći osigurati svoju budućnosti i budućnost svoje obitelji i naroda.[348]

U već spomenutom članku „Tko ne miluje vino” on ističe kako vino može biti korisno, pa i Sveto pismo mu izriče pohvalu. No problem je u neumjerenosti i stoga može imati štetne posljedice koje vrlo zorno opisuje. Pijanstvo razara bračne i obiteljske

[344] *Isto,* str. 42.

[345] (Ivan ANTUNOVIĆ), Tko ne miluje vino, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* IV(1874), br. 26, str. 102.

[346] "Vino, i u obće svako opojno piće i sámim odrastlim škodi. Pa ipak mnogi roditelji sámi napajaju djetcu svoju vinom i rakijom…Njeki pače još i opoje svoje diete, pa, mu se onda, smiju", Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom*, str. 731.

[347] "U rodu gine duh pradjedovah i propada samosviest uzdržanja narodnog… Naši djedovi rada su se razveselili kadkad vinom, al u poslene dneve nisu se potucali po mijana; ele unuci im odpadoše daleko od stabla slave djedovah. Muževi za rad stovreni – momci, od Boga namienjeni da budu nosilo svojeg plemena u budućnost i u posleni danih po krčma se povaljivaju i svakaki gad pod imenom rakie od kukuruza po Židovu pečene opijaju, pak ukidaju plodnost naroda, zatuljivaju pamet u mislih i srce osićanju", Stari Rodoljub. Dopisi. Iz Lemeša, 26. kolov., u: *Bunjevačke i šokačke novine,* III(1872), br. 36., str. 142.

[348] „Ne tako mladi rode, ne skreći sa staze kojom su ti hodali tvoji stari, ostaj vjeran tvojim djedovom u poniznosti i pouzdanosti prama Bogu; slijedi njihove stope u kojima ti ostaviše trag pohadjanja crkve, da te Duh sveti nadahni svojom milostju i dobiješ dare razumnosti, umjetnosti, strpljivosti i iztrajnosti, u blagostanju i nevolji; pohadjaj rado škulu, da ti se razsvietljiva um, uputjiva pamet, da si stečeš nauka koji ti je potrieban da umieš sve ono u duhovnom i tvarnom, silom stvoriti i nabaviti što je nužno da osiguraš svoje, i tvoje obitelji za budućnost“, *isto*, str. 142.; usp. također i: (Ivan ANTUNOVIĆ), Novo ljeto – mladi Božić, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* III(1873), br. 1, str. 3.

zajednice i dovodi ih na «prosjački štap» a često je povezano i s nasiljem u obitelji. Pijanica nema u sebi «niti ljubavi niti milosrđa» i zato ga «uzalud moli žena, klecaju i plaču pred njim djetca». Kad pijan čovjek dođe kući „psovkom uvriedi otca i mater, izvija ženu, izmrcvari diecu, porazbija pokućstvo, razkida jastuke, dunju i razbaci perje… vriedja Boga, ubija sebe i bližnjega”.[349]

Antunović konstatira tužnu činjenicu da nigdje u svijetu, jer je puno putovao, nije vidio toliko pijanstva kao u njegovom narodu. I što je još gore uočio je da se njegov narod ponosi pijanstvom dok ga drugi narodi smatraju grijehom i zlom. Dapače, sami opijaju svoju djecu na raznim slavljima i još se tomu vesele a isto tako sutradan komentiraju s veseljem koliko ih pijani palo pod stol ili su se skotrljali po stepenicama. Takvim postupcima „odaju da se ovog djela ne stide ni pred ljudem ni pred Bogom”. On nadalje ističe da iz pijanstva izviru i drugi grijesi kao što su paljenje tuđeg dobra, krađa, otimačina a napose psovka. Zbog pića „su mnogi Slaveni izgubili svoju imovinu, od crkve se otudjili, roditelje pogazili, il se u braku kano risi kasapili, kao bratja se krvili, koji su kano ubojice u tamnice pali…”.[350] Osim toga postoji još jedno veliko zlo povezano s pijanstvom. Naime, pripadnici njegovoga naroda vole društvo i nikada ne piju sami, nego dok piju rado časte i plaćaju piće drugima.[351] Posljedica takvog postupanja je osiromašenje koje ga ponekad odvede i do prosjačkog štapa. Drugi narodi to ne čine i prije se trgnu i prestanu piti i počnu raditi: „Nijemac se prije trgne pa ipak postane rabadžijom a Bunjevac i Šokac se povaljivaju po mijanskih pragovi dok ih hrdja duševna skroz ne progrize u duši i tielu pa se odtrcaju ko mijanska metla i najposli na djubrištu kao prosjaci ne poginu”.[352]

Antunović i glede problematike alkoholizma zaključuje poukom i pozivom. On moli svoj narod da ne dopusti da „vino tako njime ovlada pa mu zasliepi um, zadivljači srce”. Kao sredstvo i lijek protiv pijanstva Antunović potiče da djecu čuvaju od alkohola a sami da budu umjereni, jer ako toga ne bude teško će se odhrvati alkoholizmu. I zato upozorenje da svakog pijanicu, bez obzira na stalež, čeka ista sudbina. Pijanac naime „pada pod stol” pa postaje ruglo čovječanstva i ranjava ljudsko dostojanstvo.[353]

---

349 (Ivan ANTUNOVIĆ), Tko ne miluje vino, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 26, str. 103.

350 *Isto*, str. 103.

351 Usp. *isto*, str. 103.

352 *Isto*, str. 103.

353 Usp. *isto*, str. 103.

3.1.6. Psovka

Antunović je u svojim djelima zlu psovke posvetio dosta stranica. I psovka je u njegovom milom Rodu vrlo proširena pojava. I ona je moralno zlo koje razara obitelji. Svrstava je među glavne grijehe svoga naroda i znak nekulture i neobrazovanosti.[354] Raširenost psovke ujedno svjedoči i o slabljenju vjere u narodu.[355]

Grijeh psovke Antunović je vrlo detaljno obradio u svoja dva članka: "Obći jezik" i "Bogogrđe u psovki i kletvi". U prvom članku ironično govori o psovki kao "općem jeziku", ističući da ga upotrebljavaju "sve narodnosti i sve dobe i svi staleži" i tako ga poznaju "ko svoje rodjeno". To "obćilo" se upotrebljava kao kućni jezik "kod Slaviana, kod Magjara i Švaba".[356] Ti narodi kao da se natječu u izmišljanju psovki, no njegov narod prednjači u tom. On je "izvoran u svojem bogogrdju, jel ne samo da sve nove psovke i nove si stvara, pa se u njihovoj kitnji izdovoljava, već štogod nadje kod Nimca, Magjara to sve izkupi i u svoj jezik privede, tako mi se pričinjava ko da nikoji traže u tom niku slavu, kako kitjeno Boga, Mariju i svete grdit".[357]

U drugom članku raspravlja o tzv. „pravnoj državi" koja priznaje samo prekršaje ili uvrede ljudske osobe ili povrede imovine a iz svojih zakona je vjeru potpuno isključila a samim tim i ćudoređe, kao da to nije njezina briga. Zbog toga se toliko i raširilo u narodu „bogogrdje, psovka i kletva". Iznosi zatim devet primjera kad i iz kojega razloga ljudi psuju. Jedni psuju i onda kad ih nitko nije naljutio, jednostavno od „bisnoće" - samo što otvori svoja usta izvire iz njih svakojaka psovka, kao iz mijane jutrom u ponediljak gnusni vonj. Drugi se naljutio pak „kali svoja usta jidom svoje zapinjeno srce psovkom. Treći se opijo vinom il rakiom pak u neznanosti, kako gazi

---

[354] "Ako je dakle psovka zavladala u jednom narodu tako da se valja priko jezika muževa i žena, mlade i stare dobe, svakojakog stališa i stanja onda nas nitko ne može karat ako uzviknemo da je ovi narod surov, neuljudan i nenaobražen" – (Ivan ANTUNOVIĆ), Po čemu se navadno odaje čovjek da je umom i srcom neotesan, neuglađen, neizobražen, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, V(1875), br. 5, str. 18.

[355] „Ako se kod nas zaista psovka i kletva uselila u starca i babu, u muža i ženu, u otca i mater, u momka i djevojku, u diete i curicu, što se žalibže ne smije tajiti, onda nemojmo drugo ni misliti već ostajmo uviereni da je kod nas viera obamrla". Usp. (Ivan ANTUNOVIĆ), Bogogrdje u psovki i kletvi, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 5., str. 17.

[356] (Ivan ANTUNOVIĆ), Obći jezik, u: Bunjevačka i šokačka vila, III(1873), br. 11., str. 42. – O raširenosti posovke u svim staležima piše dalje: „Smišno je al je istina da tu već neima nikake razlike odgojenja i stališa… u ovom obćilu svi su ujedinjeni i tako ga nalaziš na usni, svilom zakrivene gospodje kano i one suknom obavijene gospoje, na jeziku po parizkoj modi opravljena mladića, kano i onog kožuvom zaodivena momka; štoviše čuje se sa stolice jednog ravnatelja, kano i onog ratara, koji rzke na oračicam drži, u kući guslara, kad broji uveče novčiće i grdi bližnje što su mu danas trud tako malo nagradili, ko i u svietlom domu gdie lakaji jedan drugog izminjivaju da od teške dosade jedan drugog na zivanje probudjivaju", *isto*, str. 42.

[357] *Isto,* str. 42.

nogam i priko svojeg dieteta, tako se jezikom primetje priko Boga i svih njegovih svetaca. Četvrtom nije pošlo za rukom ono zlo što je izvesti kanio, pak začme grdit Boga zato što mu je račun pomeo. Petom smeta živina ili nepogodno vrieme za njegov poso il zabavu te uzavre i napada groznom kletvom Boga i svetce. Šestom padne živina, ne rodi zemljište, sdvojan nasrće jezikom na Boga.[358] Sedmom dodija bol što ga mora trpit. Osmom siromaštvo što ga mora nosit. Devetom briga o bogatstvu kojim mora razpolagat.[359]

Sve to utječe i na djecu jer ako svaki dan slušaju psovku, ona i njima postane naravna pa je i kod igre upotrebljavaju.[360]

Budući da se država ne brine oko iskorijenjivanja toga zla, stoga „nastaje po čovieka i obitel dužnost da usčuva u svom krugu ugled, čast i poštenje Božje". Da bi se to postiglo daje konkretene savjete što svatko može učiniti tamo gdje živi i radi: "Da svaki prvo sebe zausteže, drugo da u svojoj dieci i čeljadi, prieči bogogrdje, treće da ga ukori, gdje ga čuje, četvrto da izbigne iz takog miesta gdje Boga psuju i da se ne druži, ne gosti, ne trguje s takim čoviekom koji mah i kojim načinom ono pohuli, pogazi jezikom, što je sveto il bezobrazno proklinje i zlo zaziva na ljudstvo: uveliko bi se psovka ukinula". Zanimljivo je da Antunović ističe kako psovka negativno utječe čak i na prirodu "jer zemlja znojem gnojena umjesto da radja cvat i sladak plod, pritvara se u parlog da nam urodi bodljivim trnjem".[361]

Za oslobođenje od zla psovke i svakog drugog zla Antunović naglašava da je potrebna „samosviest". U njoj on gleda izvanrednu snagu.[362] I stoga zaključuje: "Želite li dakle tu aždaju bogogrdja utamanit, onda morate umrtvljenu narodnu samosviest

---

[358] O tom je pisao i u svom djelu *Bog s čoviekom na zemlji*... (usp. str. 25): „Ali koliko i koliko je medju nami kršćana, koji kada ih u obitelji, u dobru ili blagu kakova nesrieća postigne na kletve i bogogrdne posovke usta svoja otvaraju nepormišljajuć da je Bog pravedan i svemoguć ali i milosrdan. On može dakle kao takov još i veće kaštige na nas naslati te nas tja do pakla poniziti. Zar ne bi bilo mudrije i razboritije, u takovih okolnostih, poleg poznane poslovice "Koga je moliti, tog ne trieba srditi" - djelovati, te se molitvami, milosrdju Božjem uticati?", Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…*, str. 25.

[359] (Ivan ANTUNOVIĆ), Bogogrdje u psovki i kletvi, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 5., str. 17.

[360] „Ako sam n.p. pried jednim djetetom kakovu psovku izustio, pa je diete ovo bogogrdje od mene naučilo: tko će preobrojiti tada sve one posliedice, koje će se odatle samo za kratko vrieme poroditi? Na koliko sam ja uzrokom ovoga grieha, koji će se po ovom djetetu možda u obitelji njegovoj udomiti, ponavljati i bezbrojne salblazni poradjati", Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…*, str. 643.

[361] (Ivan ANTUNOVIĆ), Bogogrdje u psovki i kletvi, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 5., str. 18.

[362] „… jer ona je živalj koji i najmanje zaškuljice sveg narodnog tiela i duha prolazi, samosviest narodna to je silna sila pri kojom sve prepreke padaju, to je kriepost prid kojom se sve neprijateljske snage uklanjaju i slobodan ulazak ostavljaju nabožnosti i svakovrstnim vrilinam: bez samosviesti je tielo i duh mrtvo", (Ivan ANTUNOVIĆ), Obći jezik, u: Bunjevačka i šokačka vila, III(1873), br. 11., str. 42.

oživotvorit".[363] U tom smislu navodi jedan pozitivan primjer. Naime, u Subotici je osnovano društvo u koje se „unizavaju oni Bunjevci koji neće da psuju". To društvo broji 56000 duša a u Subotici ih je 700 „koji se obvezivaju da Boga neće tom smutnjom nazlabat, da duhovno žiće roda neće trovati, ta u velikoj gorčini, dobra je i jedna kapčica slasti, Bog je svemoguć i čuda može tvoriti". No Bog to ne čini na silu, on hoće da svojom slobodnom voljom „smrt duševnu od grudi svojeg roda odbijamo, da otrovom duh naše diece ne napojavamo, da našu mladež narodnim viencom obkolimo i ne damo im unići u taj okrug prokletstva, da se naši muževi, žene, kao pravi Bunjevci i Šokci odlikuju i ponosno obranjivaju svoj rod od svake kužnosti koja žiće naroda umorom uništavaju".[364]

3.1.7. Pogubnost gatanja

U svojoj pripovijesti „Svilenka" Atnunović je želio ukazati na štetne i pogubne posljedice nemoralnog života vlastele njegovoga vremena. Osim toga u toj pripovijesti ukazuje i na pogubnost gatanja i čaranja za što on upotreljava riječ „vračke". Stoga ću u navodima ostaviti izraz koji on upotrevljava. Gatanje i čaranje je bilo vrlo prisutno i rašireno u njegovu narodu. Grad Krnjevo u koji Antunović smješta radnju svoje pripovijesti, nalazio se u podnožju jedne planine koja je bila vrlo čudna. Vjerovalo se da su tu planinu „uzorale čudne i zloćudne vile". Ta planina je „svratište svih vještica". Iz toga svratišta djeluju "zloćudne vile". Njihovo je zlo djelovanje vrlo raznoliko. Napose negativno utječu na život u braku i obitelji . One "noćom nalegnu na usnivene hrabre muževe, pak im izsisaju svu kriepost i snagu, da zaplaše rodilje na babinami, da nabace čine na zaručene, da uvračaju djuvegiju ili neviestu, da se vjenčanom krevetu sljubiti ne mogu, da stanarici pometu svu umjetnost, pak ne umi zasirit mliko…".[365]

Na tu planinu nastanila se i neka „zubata baba" koja se bavila gatanjem i kojoj su mnogi odlazili te se zato planina nazvala „Vrtlo zubate babe". K toj babi odlazila je i Svilenka. Ona je upotrebljavala razna gatanja: „karte je bacala, otrov je tielu ulivala, pamet mlađanih je vračkama i čaranjem zamračivala i u srcu Bogu i ljudima mila

363 *Isto*, str. 42.
364 *Isto*, str. 42.
365 (Ivan ANTUNOVIĆ), Svilenka, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 6, str. 23.

osićanja gušila", a osim toga je „nečistoću u proste slavenske kuće uvlačila".[366] I zato je bila nadaleko poznata po svojoj pokvarenosti.

K Svilenki je osobito zalazila mladež, jer mladež po naravi zanima gatanje, ona ide – kako to Antunović duhovito kaže – na gatanje ko "ptice na vigov". Budući da sama više nije bila privlačna te nije imala „više nijedne sposobnosti za kojom bi se "bludnost polakomila", đavao ju je uputio da svoje zle namisli ostaruje uz pomoć gatanja i zato je „svojim vrtljivim jezikom, pomoćju laži i varke umamljiva nevinu mladež u grdne ložnice bogate nečistoće. Sam je Bog u račun uveo koliko je mladoženja i mlada, mladića i djevojaka, svela sa staze vjernosti, koju bi triebalo da su ženitbi il djevičanstvu uzdržali".[367] Svojom „paklenomn vieštoćom" Svilenka je mnogima naškodila a „najgrozovitiji slučaj" je slučaj Kaje i Karla.

Antunoviće je i u svom glavnom teološkom djelu „Bog s čoviekom" govorio o grješnosti i pogubnosti gatanja. Tako mladiće i djevojke upozorava da ne provjeravaju po „karatama da li ih netko voli" te ih upućuje na krepost čistoće kao zalog pravoga izbora budućega bračnog druga.[368] Živjeti krepost čistoće također je najbolji zalog prave, prirodne ljepote a kao zalog istinske ljepote „nositi u džepu kojekakove trave, sliepe miševe (šišmiše) itd, a na badnje veče (uoči Božića) lievati olovo, to su gadne vračke pred Bogom".[369]

Antunović također upozorava da se praznovjerje i krivovjerje širi i raznim knjigama „za puk" i zato treba biti oprezan u izboru štiva koje se čita. Napose upozorava roditelje da je njihova dužnost paziti kakve im knjige djeca čitaju, jer je sotona "sad je već i u tisku gniezdo svoje zavio te nastoji u onimi za puk namienjenimi

---

[366] (Ivan ANTUNOVIĆ), Svilenka, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* IV(1874), br. 6., str. 35. – O „Svilenkinom" pogubnom djelovanju dalje piše: "Ako bi tko pratio Svilenku na putevi, koje je potajno činila u Krnjevu i svom okolišu, to bi morao udihat onaj pakleni vazduh, što se razsipo svakdi, gdje god je ona i jedan trenutak provela. Trieba se zgorzit svakom rodoljubu, ako si pomisli koliko je zlobe, mržnje zasijala, koliko je kavge zametnila, koliko je ženidaba uzburlala. Al ako čuje rodoljub da je mnogo mladah raznom smrtju umrlo od onog lieka što im je davala da utamane plod svoje utrobe, onda se upanji. Ta ko bi mislio da bi naše prostodušne mlade i na tu prokletu misao došle", *isto,* br. 6., str. 35.

[367] Usp. *isto,* br. 6., str. 35.; vidi: *isto,* str. 39-63.

[368] "Mladići i djevice! Ne pitajte nikada u karata, da li tko prama vami ljubavi i iskrenosti goji ili da li je ono ljubav koju prama sebi opažate, prava i istinita. Moći, po kojih možemo dragi, mili i ljubljeni postati jesu: čistoća tiela i duše, nevinost, te svetost u mišljenju, riečih i djelih; izim toga: sramežljivost i stidljivost ne samo danju, nego i noćju, ne samo na javnom, već i skrovitom mjestu, ne samo pried roditelji, već i u družtvu mladeži, a nada sviem trieba da nam pred očima vazda lebdi strah i ljubav Božja. Jesmo li se takovim amanetom nakitili i ovakovimi moćicami naoružali, tada možemo posve sigurni biti da ćemo naći ljubav za kojom srdce naše teži. Takovimi čuvstvi nadahnjena srdca Bog upravlja i ljubavlju nadahnjuje. Pa ćemo razabrati da li je ljubav prava, iskrena, čista i povjerenja dostojna", Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 707.

[369] *Isto,* str. 709.

knjigami sijat praznovierje, a u onimi, koje su pisane za naobražene, prosipat krivovierstvo, i napokon zatajenje pravoga, Boga, a po tomu bezsramnost i nečistoću". Naravno to oni čine lukavo i kad čovjek ne bi proniknuo njihovu namjeru "morao bi, na temelju njihovih spisá, sve stvorove, počam od sűnca pa do kriesnicé (ivanjska buba,) kanoti Boga štovati, ili pako sebe u vlastitom umu na priestolje Božje postaviti".[370]

U pogledu gatanja Antunović uči svoj narod da ne bude lakovjeran nego mudar jer „prostodušnost našeg puka širom otvara vrata praznovierstvu, što uporablja laži, varke da ga uvede u svako zlo, koje drugčie naš puk nikad ne bi učinio".[371]

3.1.8. Štetnost građanske ženidbe

Antunović se svim silama borio protiv uvođenja građanskih ženidbi. U obrazlaganju svoga stava polazi od tvrdnje da je samo kršćanska ženidba valjana jer samo takva ženidba može biti «za čovječanstvo plodna i koristna». U tom smislu sve ženidbe koje su nedopuštene po kršćanskim načelima trebala bi i država strogo zabranjivati. U borbu protiv nedopuštenih ženidbi morali bi se uključiti svi pa i sami roditelji jer one su na štetu čovječanstu.[372]

U djelu «Bog s čoviekom na zemlji» Antunović o građanskim ženidbama piše u dijelu pod naslovom: «Proti Crkvi uvedena gradjanska ženidba zaniekuje Boga u državi». Po svemu sudeći to je sadržaj njegovog govora kojim se u ugarskom parlamentu, u ime Crkve, suprotstavio uvođenju građanskih ženidbi.[373] Griješno i bezumno je svako naprezanje «zemaljskih zastupnika, koji bi htieli Crkvi i ženitbu oduzeti i od ove, svakdašnju gradjansku pogodbu i ugovor načiniti». Teološkim rječnikom obrazlaže i dokazuje da je ženidba duhovni čin. «Bog je stvoritelj, odkupitelj i posvetitelj čovječanstva, komu se svaki pojedinac čovjek samo po ženitbi ujedinjuje i postaje dionikom svih onih darova, koje Bog čovjeku po sv. Majci Crkvi podieljuje... Čovjeka dakle veže ženitba za sv. Majku Crkvu, za Boga i za svekoliko čovječanstvo.

---

[370] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…*, str. 731.

[371] (Ivan ANTUNOVIĆ), Svilenka, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 6., str. 35.

[372] «Državi trieba da u tom obziru u pomoć budu poglavarstva a i isti roditelji, koji su na temelju Božjeg zakona obvezani takovo sparenje uništiti, koje Isus ne može blagosloviti; štoviše njima valja ovakovo sparenje pokarati, znajuć da gdje se sparenjem Isusu protivnom čovječanstvo umnožaje, tamo se umnožaje zlo, koje čovječanstvo tako kolje i truje, baš kao ona gusta, ložičava travica koja se u djetelini, kudilji itd., nalazi, te koja se obće poznanim imenom 'šuga' naziva», Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 247.

[373] Usp. *isto*, str. 532.; usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 29.

Zato je svatko komu se mozak jošter poremetio nije, prisiljen pripoznati da je ženitba duhovni čin koji se u prvom redu sv. Majke Crkve tiče».[374]

U nastavku svog izlaganja o građanskoj ženidbi ističe kako država ima neko pravo upliva u brak i obitelj, osobito glede imovine, budući da se ona mora brinuti za «uzdržavanje i za osiguranje osobe i imetka» ali nema nikakvog upliva što se tiče vjere i morala jer za to «država nikakove vlasti od Boga dobila nije, izim one dužnosti da ovu i onu prima u svoju zaštitu, a kada god se usudi samom biću ženitbe, naredbe izdavati, uviek prava Crkve gazeć, osobnu slobodu nasilno steže». Država postoji zato da štiti opće dobro osobe i obitelji i ima pravo utjecati na njihov život samo koliko joj oni to dopuste «a pravo kako će se koji, kada i pod kakovimi uvjeti ženiti, razborito nijedan gradjanin nije hotieo državi povjeriti, znajuć da je to najplemenitije, ne državno, nego jedino posebno, osobno pravo i to na toliko da niti istoj obitelji nije dozvoljeno u ovo se pravo miešati».[375] Ne može se na drugog prenijeti to pravo i odgovornost jer ga je Bog povjerio svakom pojedincu. Država nema pravo određivati što je dobro a što zlo, to je Božje pravo, koje tumači i na ljude prenosi Crkva. Uzalud bi država proglasila neki čin dobrim ako je on zao jer bi svakako i dalje ostao zao. I nije dobro da država unosi pometnju među građane.[376] Ako pak država ipak preuzme pravo «glede ženitbe naredbe činiti tada zatajuje Boga kao jedini izvor stvaranja koje ne zavisi ni od volje čovječje a još manje od volje države».

Antunović također obrazlaže zašto ženidba ne može biti ugovor. Kod braka je bitna ljubav a ljubav se ne može naručiti, ugovoriti: «Izkustvo nas uči da ni ista osoba dugo ne zna kada, gdje i s kim će se duhom, srdcem i voljom sjediniti. Ljubav koja trieba da je ženitbenom svezom, ne kreće se po volji osobe, već po naredbi Božjoj». Govor o budućem bračnom životu započinje tek «kada se ljubav u srdcu krenula i jedno k drugom po Bogu okrenulo». On spominje da ponegdje postoji praksa «ženidbenih ugovora» između pojedinih obitelji ali ističe da te ženidbe «nisu duhom Božjim nadahnute». Kad bi država glede ženidbe postavljala uvjete, moglo bi se dogoditi da dopusti ženidbu, koju inače Crkva zabranjuje, «iz koje će se izleći grieh i na obie osobe

[374] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 532. - Budući da se radi o knjizi velikog formata (A4) te na puno mjesta mjesta navodim njegove riječi s iste stranice, neću svakom navodu davati posebnu bilješku, nego uglavnom jednu za sve navode s jedne stranice.

[375] *Isto,* str. 532.

[376] «Oviem načinom bi se istom to postiglo da bi se država usudila kazati da je ono dobro što Duhom Svetim upravljana sv. Majka Crkva kaže da je zlo. Po tom bi se pako sviest gradjanina uznemirila a prava Crkve grišnimi nogami pogazila. Nije li to žalostno kada država silom predlaže gradjanom slučajeve vrhu kojih moraju viećati, da li se najme trieba Bogu ili čovjeku pokoravati?“, *isto,* str. 532.

mjesto srieće i blagoslova, nesrieću i prokletstvo dovući». S druge strane moglo bi se dogoditi da se sprečavanjem neke ženidbe, koju Crkva dopušta, «griehu širom vrata otovri»[377] i uneserći mlade.

Sve je to iznio ne radi vjernika, koji znaju da se treba Bogu više pokoravati nego li ljudima nego više radi onih koji će se u tome dati «po strastih voditi» te će sebe u «grieh strmoglaviti». Čovjek mora u svemu misliti na vječnost jer svi će stati jednom pred Božje lice. Doći će na «sud Božji» pojedinci ali i «oni zemaljski zastupnici koji su nad zakonom proti Bogu udešenim viećali i s njim puk obteretili; doći će napokon oni članovi vlade koji su saborom takove zakone na pretresivanje predložili i kraljem na potvrdu podnieli a ubogi puk u grieh utisnuli. Svi će ovi doći i o svojoj neviernosti razloge davati te zaslužene kazne od Boga primati».[378]

Donošenje zakona o građanskim ženidbama je nasilno gušenje slobode jer «svemogućstvo i sveznanje nije čovjeku podieljeno, pa zato bila to osoba, obitelj ili država koja se ove u pogledu čovječnstva maša, taj osobnu, obiteljsku i državnu slobodu nasilno ugušava».[379] Sličnu misao izrekao je i u svom članku "Korteška pjesma": "Ne trpimo da nam na vrat nabace takozvanu ženitbu gradjansku, koja bi razkalašenost u častne haljine zakonite ženitbe obukla, da što sigurnie može dospiti do sgrade ćudorednosti obiteljske i tu podkopat: da nas u poganluk strovali".[380] Osim građanskih ženidbi osudio i druge nedopuštene postupke u ostvarivanju bračne veze.[381]

3.1.9. Krivi postupci u odgoju

Među negativne pojave u brakovima i obiteljima svrstao sam one koje Antunović naziva „krivim postupcima u odgoju". On ističe kako roditelji imaju ponekad u odgoju djece vrlo čudne kriterije pa ih sami na «škodljiva i griešna djela navadjaju». Tako su krivo činile one majke koje su sinu govrile: „Idi, i proveseli se, dok si još mlád! Dosta ćeš se nasjediti, kada ostariš...«. One su same kasnije išle sina moliti da dođe

---

[377] *Isto,* str. 532.
[378] *Isto,* str. 532.
[379] *Isto,* str. 533.
[380] (Ivan ANTUNOVIĆ), Korteška pjesma, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, III(1872), br. 24., str. 94. Antunović je o problematici građanske ženidbe, za koju je bio pravi stručnjak, pisao i u članku: Građanska ženidba, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, III(1873), br. 9, str. 33.; br. 10, str. 37.
[381] Oni koji se ne drže redovitog načina ostvarenja bračnog života umjesto «k angjelu čuvaru k neprijatelju se pridruže». Takvi su oni koji «varkom, lažju, tlačenjem djevičanskog vienca, odbjegnućem od roditeljske kuće ili uskočenjem, ženidbu traže», usp. Ivan ANTUNOVIĆ*, Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 45.

kući, da gleda na svoje dobro, «ali ga od stola vinom natovarena, karatá i zločesta drűštva odvratiti ne mogahu». Takve su i one koje su «sinčiću, komu je triebalo da se još okolo materinjeg krila igra, novce u džep trpale, i u društva razkošjem i veseljem prepunjena slale».[382] Posljedice takvog krivog odgoja su kobne.

U nabrajanju krivih postupaka u odgoju navodi i jedan vrlo drastičan primjer. Neke majke su, da bi zaštitile svoje sinove od «bolesti nečistoćom prouzrokovane», dovodile u kuću, hranile i plaćale bludnice.[383] Ništa manje opasna nije ni «mati neviernica».[384] Suprotan je postupak dobroga oca i pobožne majke: «Kao što dobar otac nikada neće leći prije nego što je sve svoje dobro obišő i pregledao, isto tako ni dobra mati ne može zaspati dotle dok sva njezina djetca nisu proti napadanju djavla, skrušenom molitvom u sigurnost postavljena». [385]

Za djecu u obitelji, zbog propusta u odabiru, mogu biti pogubni i sluge sluškinje, koje najčešće naziva „družinom". Takvih je u imućnijim obiteljima bilo dosta. Oni su u kući živjeli kao članovi obitelji te su redovito dolazili u doticaj s djecom.[386] Zato krivo čine roditelji ako ne gledaju na njihovo vladanje nego samo na «tjelesnu snagu, vještinu i plaću. Što ako im se dopadne, odmah je pogodba gotova». Glede toga upozorava: «Nije istina, da bi bez svake razliké triebalo služinčad primati, i primljenu - kada opaze da im je prokletstvo u kuću doniela - i nadalje u službi zadržati». Zbog «neviernosti prama Bogu» i «nećudorednosti»[387] trebalo bi ih odmah otpustiti.

Jedan od češćih krivih postupaka u odgoju djece je učiti ih psovati ili pred njima psovati. U kršćanskim obiteljima ne bi smjelo biti psovke ali nažalost u mnogim obiteljima psuju i muževi i mladići, ali i ženske osobe. To na djecu negativno utječe i može u čovjeku stvoriti doživotnu naviku.[388]

---

[382] *Isto,* str. 732. – Ondje također što se događa zbog takvog krivog postupka: «Sinak je hodio po pűtevih i stazâ svake nevaljanosti, a mati videć, kako joj je sav ponos í dika propala, morade bez svake nadé i utjehé prije réda u hladan grob leći. Sin pako, kada je sve što je imao, protepő, tada je sáma sebe usmrtio, da se gadnom dušom svojom u pakao zakopa», isto, str. 732.

[383] Nesretne su «takove matere, koje se s'Luciferom sdrúžiše da na slavu Božju rodjenu djetcu otmu i u sužanjstvo djavla paklenoga privedu». Takva «neće ugledati iz poštene zakonite posteljé izišavšá unuka», *isto,* str. 732.

[384] U obitelji, u kući u kojoj je majka nevjernica uzalud će „otac i svi svećenici zlu na pűt stajati. Ona će stotinu putová, naći, po kojih će se zlo u kuću uvući. Ništa nije riedje na svietu nego to da čoviek uz bezposlenu ženu što steče, uz pijanicu naprieduje i da djetca uz nepobožnu mater, bogobojazna postanu", *isto,* str. 732.

[385] *Isto,* str. 732.

[386] Kad sotona ništa od gore navedenih zala nije uspio «uvući» u kuću onda je to pokušao učiniti preko «družine», usp. *isto,* str. 732.

[387] *Isto,* str. 732.

[388] «Evo jedno diete! Sada mu ima šest godina. Na njegovu veliku nesrieću naučio je od otca, susjeda ili rodjaka psovati. Sada mu ima već dvadeset godina i psuje. Ima mu četrdeset godina i psuje. Tu

Neki roditelji «prekomiernom ljubavlju napram djetci opojeni» previše hrane i poje svoju djecu kao da im je najmilija zabava djecu «kljukati». To nije dobro jer neka djeca kasnije postanu proždrljivci što je okarakterizirao vrlo oštrim riječima.[389] Treba se i u jelu držati reda i djeci davati samo nužne obroke.

Ima i roditelja koji svoju djecu «napajaju vinom i rakijom». To čine zavedeni nekom krivom predrasudom da djecu od malih nogu treba navikavati na svaki užitak. Posljedice takvog postupka očituju se neposredno u nemirnom spavanju a u budućnosti djecu više neće moći privoljeti da budu poslušna. Postoji opasnost od navike od koje će se kasnije teško moći odviknuti. Zato savjetuje roditeljima da to ne čine da ne bi jednog dana zažalili zbog svog krivog postupka u odgoju: „Sada sina opijate pa se smijete; ali će doći vrieme, kada ćete ga moliti, i zaklinjati samo da ne pije. No on će vas odtisnuti, strašno pogrdjivati, druga svog gaziti, a imanje rasipati, a vi ćete žaliti i tugujući govoriti: 'Vazda smo ga liepo opominjavali i učili, pa ipak, gle, kako se je pokvario'“.[390]

Na štetnost običaja opijanja djece vinom i rakijom upozorio je Antunović i u svom članku o zdravlju: "Nevina dica zdravo sačuvaju tilo a koja se rano grihom zakaljaju i zdravlje svoje okuže i to po najviše neumirenostju, na koju se u piću navade po nukanju svojih roditelja, koji u neznanosti vinom malane i što je još gorje rakiom napajaju, po čemu i tilo i duša zakrlja".[391] Slično tvrdi na drugom mjestu: «Ako im piće dajemo koje tielo podpaljuje a duh muti, onda možemo lahko razumom našim shvatiti da će u njimi tjelesne moći za rana izgorieti a duševne se umanjiti».[392]

Stoga djeci ne samo da se ne smije davati alkoholno piće, nego će razboriti roditelji izbjegavati voditi ih na mjesta i u društava gdje se puno pije.

3.1.10. Kažnjavanje djece

Koliko god se roditelji trudili djecu ispravno i lijepo odgajati ipak će se dogoditi da djeca ponekad pogriješe. Zato Antunović poučava na dužnost roditelja upozoravati

---

su šezdeset godina a on psuje još. Ima mu možda i više godina a - veleć da se izlane i da to prieko volje biva, još i sada psuje. Načinimo dakle račun! On živi svega šesdeset i šest, a psuje šesdeset godina… Hoće li imati toliko duhovne snage da se u starosti od toga grieha oprosti?», *isto,* str. 712.

[389] „Izjelicu nitko neće ni u nadnicu primiti, ni u službi na dulje vriemena zadržati“. A ženi izjelici i pijanici „ni deset ljudij nije u stanju takvoj jednoj ženi dosta naraditi. Neka Bog sačuva svakog izkrnjega od takova druga“, *isto,* str. 749.

[390] *Isto,* str. 732.

[391] (Ivan ANTUNOVIĆ), O zdravlju, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* II(1871), Nadometak, br. 27., str. 3.

[392] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji...,* str. 749.

djecu da dobro moraju činiti a zlo izbjegavati. Tako «roditelji neće trpiti da njihova djetca psuju, drugom se rugaju, i má kakovu mu štetu nanašaju; neće trpiti da njihova djetca lažu, odjeću deru, da budu lakoma i nemilosrdna. Zato će je priučavati da u vrieme jidu, odjeću sama čiste i ovu u rédu drže».[393] Ako pak Boga uvrijede i prekrše koju zapovijed slat će ih na ispovijed a i sami će im primjerenu pokoru naložiti. Kad uvrijede bližnjega ili mu neku štetu nanesu, slat će ih da ih zamole za oproštenje i nadoknade nanesenu štetu.

Usprkos tako lijepom odgoju neposlušnu djecu ipak ponekad valja kazniti. No, Antunović se zalaže za primjerenu i umjerenu kaznu.[394] Također valja paziti da se dijete ne kazni nepravedno: «Nije dopušteno diete zato kazniti što smo se razljűtili već zato što je na stranputice zaišlo, zablűdilo».[395] Dijete valja na vrijeme upozoravati i kažnjavati pa će se izbjeći veće pogreške koje mogu prijeći u naviku i strast koje će kasnije biti teško iskorijeniti. Najbolji način «kažnjavanja» je razgovor s djetetom komu «počinjeno zlo trieba tako predočiti i opisati da ono samo uvidi i prizna da je u istinu kaštigé zavriedilo». Važno načelo odgoja je ne propustiti kazniti dijete kad je ono to doista zaslužilo «jer ako diete vidi da nije pedepsano (kažnjeno), lahko će grieh opetovati. Grieh se po ničemu tako ne umnožaje, kao po zanemarenju kaštigé. Koji roditelj oprašća šibi, mrzi na sina svoga; koji ga pako ljubi, taj ga neprestance svietuje».[396]

---

[393] Usp. *isto,* str. 733.

[394] «Kod manje dietcé dovoljna je za prvi put kaštiga da kakovih četvrt uré upravno stoji; drugi put da toliko vriemena kleči; treći put, trieba mu jilo na pől dana ustégnuti, a četvrti put tek šibom kazniti“, *isto,* str. 734.

[395] «Ako se diete u sržbi kaštiguje, koliko puta nesriećnim postáje jerbo sržba ne poznaje razloga. Razboritost dakle ne dopušća da se dietca šakom, nogom il batinom udaraju. Al i to je već u sebi zlo ako diete opazi da ga tek onda kaštigujemo kada smo srditi, jer će pedepsa tada svoju svrhu promašiti», *isto,* str. 734.

[396] *Isto,* str. 734

3.2. Božji naum i crkveni nauk o braku i obitelji

Za područje braka i obitelji najznačajnije je Antunovićevo djelo „Bog s čoviekom na zemlji". Značajan je i njegov molitvenik „Bog s čovikom u svoji molba i prošnja", koji osim molitvenog dijela sadrži i poučni dio s vrlo konkretnim poukama i poticajima za svakodnevni život u braku i obitelji.

Antunovićevih misli i stavova o braku i obitelji ima i u drugim njegovim djelima osobito u njegovim novinskim člancima. Pabirci iz tih djela bit će ugrađeni u ovaj dio ovoga rada. Na nekim mjestima sam samo u fusnoti naznačio članke i djela u kojima govori o određenoj problematici, jer su misli i sadržaj identični onim u njegovim glavnim djelima na temelju kojih je rađeno ovo poglavlje.

U ovom dijelu bit će prikazane njegove misli i stavovi o braku i obitelji u svjetlu Božje riječi i nauka Katoličke crkve.

Biskup Ivan Antunović se, dakle, u svom cjelokupnom radu zauzimao za brak i obitelj kao za ustanove koje su temelj društva i Crkve. U jednom svom članku to izražava riječima: **„**Ženidba žilama svojim dopire u temelj svakog ljudskog odnošaja, stablom uzdržaje državu i Crkvu a krunom dostiže u visinu neba".[397] Istina o presudnoj važnosti tih ustanova nije za njega samo plod teološke spoznaje nego i njegovog osobnog iskustva koje je stekao u svojoj obitelji i u pastoralnom radu. Svoje uspomene iz obiteljskog života opisao je toplim riječima u djelu «Slavjan».[398]

U životu biskupa Ivana Antunovića veliki utjecaj imala je njegova majka koja je bila uz njega sve do svoje smrti.[399] Majčin lik utjecao je na njega toliko da je govoreći i pišući o bračnom i obiteljskom životu, o ulozi žene odnosno majke posvetio posebnu pozornost i dao veliku važnost.

---

[397] (Ivan ANTUNOVIĆ), Građanska ženitba, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, III(1873), br. 10., str. 37.

[398] «U ovoj je kući prebivala brojna obitelj, sastojeća se iz mladića i djevojaka, a i iz čoporka mužke i ženske djetčice... Tuj su stari, koji i po radićacah (radnim danima) crkvu i službu Božju marljivo polaze, pa kad se mlađi po njiva i poljih razidju, te se na žestokom suncu pod truhom vila i kosa previjaju, oni posvetilište svete mise sa svećenikom prikazuju, moleć da trud i muka njihova i njihove obitelji ožudjenim urodi blagoslovom...». Mladi u obitelji svojom pjesmom sve razdragaju. A djeca su posebno blago: «Ima posve malašnih, koji su u stanju i one izmiriti, koji bud kakovom strasti u mržnji i neprijateljstvu žive... Iz ovih kipi i izvire ljubav, te se poput iz cvietnog kaleža proizlazećeg miomirisa, po svojkolikoj obitelji razlijeva», Ivan ANTUNOVIĆ, *Slavjan,* str, 13.

[399] Kada su ga prijatelji i znanci pitali za majku, govorio bi*:* "Pobožna majka, ona će u svakoj travčici, svakom kamenčiću, u slatkom voću, u žarkom suncu, u zviezdama što trepte na nebu pokazati trag Boga Oca Stvoritelja, Spasitelja i Posvetitelja. Ona znade da je srce djeteta ako nema Boga u njemu, prazno i uvuče se u nj trulež bogogrdja i bestidnosti...», Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 28-29.

Kad se u svojoj pedeset i petoj godini života počeo baviti pisanjem svoj je spisateljski rad usmjerio prema obitelji. To usmjerenje očituje i naslovnica «Bunjevačkih i šokačkih novina», s kojima je započeo dragocjeni rad za svoj "uspavani rod».[400] Isto usmjerenje nastavila je i «Bunjevačka i šokačka vila» koja je zamijenila njegove novine. U pozivu na pretplatu trećeg godišta "Vile", Antunović jasno izriče njezino usmjerenje za obitelj.[401]

Najvažnije, pak, Antunovićevo djelo za proučavanje njegovog stava i nauka o braku i obitelji jest teološko djelo "Bog s čoviekom na zemlji", na kojemu je radio dvadesetak godina i svojevrsni je Katekizam Katoličke Crkve njegovoga vremena. To je djelo napisao s određenom nakanom. Dok je kao župnik u Aljmašu zaručnike pripremao za budući bračni i obiteljski život osjetio je potrebu dati im u ruke neku knjigu koja bi im mogla pomoći u budućem bračnom i obiteljskom životu. O tom svjedoči: «Već je tomu liepih proletilo godina otkako sam sišao s onog polja, na kom sam 18 ljeta radostno proveo. U ono drage uspomene vrieme, kada sam kao dušobrižnik podučavao mladež, a osobito mladence pripravljao na onaj put, kojim ulazahu u družtveni trudni život, neprestano me gonila misao kako bi dobro bilo ovima jednu knjigu dati na put, u kojoj bi sve ono našli što bi im potriebno bilo da ne izgube izpried očiuh da su krštjani, te bi u svakom starišu znali sve svoje odnošaje tako uredjivat da u tražbi blaženstva zemaljskog ne izgube ono nebesko a da za ovim žudeć ne pokvare ono zemaljsko".[402]

Biskup Antunović se u svojim moralnim poukama najviše, dakako, nadahnjivao Svetim pismom. U djelu "Bog s čoviekom" prepričao je sve njegove najvažnije dijelove. Za ono vrijeme je to bilo vrlo značajno, budući da je jedva tko, osim svećenika, čitao Sveto pismo. Tu svoju knjigu je sam besplatno dijelio narodu kako bi «što brže i što manjom mukom dospio do mora slatkosti, koje se razlieva u nadkrilju svetih knjiga…».[403] Budući da je čitanje Svetog pisma jako važno a ujedno zahtjeva na mnogim mjestima tumačenje, on kaže: «Kad god dakle kanimo svetu knjigu u ruke uzeti, kleknimo prije i pomolimo se revno Duhu Svetom a kad god u štivenju zapnemo,

---

[400] „Ta slika predstavlja pravu starinsku bunjevačku sobu. U njoj je u zimskim večerima sakupljena cijela obitelj. Pri svijeći lojanici najstariji član obitelji čita «Novine», a mlađi slušaju i rade svaki svoj posao. Baka kraj peći sjedi i prede, snaha pazi i ljulja dijete, sin mrvi kukuruz, a sitna se djeca igraju", *isto,* str. 53-54.

[401] «Bunjevačka i šokačka vila idje u rod i 1873. godine da raznosi političke viesti, razvija po slavianske obitelji koristnu i zabavnu pouku…», (Ivan ANTUNOVIĆ) Poziv na pretplatu, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* III(1872), br. 52, str. 205.

[402] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji...,* str. IV.

[403] *Isto*, str. 6.

umah neka potražimo svetu Majku Crkvu da nam ona po Duhu Svetom razsvietljena, svaku teškoću razjasni».[404]

Na koljenima je Antunović pisao i radio za svoj mili «Rod». Najviše se, čitajući Sveto pismo, zadržavao na onim dijelovima u kojima je vidio konkretnu pouku za život u braku i obitelji. Izvlačio je za njih pouku čak i iz onih dijelova Božje riječi gdje to, po sadržaju, ne bismo očekivali. To je njegov osobiti doprinos u ovom djelu.

U djelu «Bog s čoviekom» Antunović je izložio cjeloviti nauk Crkve o ženidbi u četvroj knjizi "koja predstavlja Boga s čovjekom u rimokatoličkom bogoštovlju, po duhu Evanđelja iz nauka Isusova, njegove bezkrvne žrtve, sedam svetootajstvih, po svetoj Majki Crkvi ustanovljenih blagoslovih i obredih zasnovanom. Ujedno tumačeće kako se ljudske družine duhom Isusovim ustrojavaju i nadahnjuju u obiteli i državi».[405]

Najprije govori o ženidbi u poglavlju «Čoviek je pozvan da u ime svih stvorova uzdade hvalu Bogu».[406] Nadalje o ženidbi govori u poglavlju o sakramentima: «Djelovanje Duha Svetoga po svetootajstvih».[407] I napokon o ženidbi u istoj knjizi govori u poglavlju o Božjim zapovijedima.[408]

Posebno poglavlje je «Izvrstna žena». U cijelom svom djelu Antunović, osobito ističe ulogu žene i majke, kako je već i ranije naglašeno u ovom radu a što je očito i iz ovoga poglavlja.[409] Nadalje u ovom poglavlju govori i o važnosti moralnog odgoja slugu i sluškinja u obitelji: «Čuvati je ćudorednost u svojoj družini, čeljadma». Naime, mnoge hrvatske bunjevačke obitelji u njegovo vrijeme, osobito imućnije, imale su sluge i sluškinje. Oni su mogli značajno utjecati na odgoj djece te je stoga i glede njih ali i njima namijenio svoje moralne pouke. Njima posvećuje na ovom mjestu i posebno poglavlje «Sluge i služavke» (naziva ih još i služinčad).[410] Jedno veliko poglavlje posvećuje i stezi u obitelji (zapt) te vrlo značajna poglavlja o odnosu djece prema

---

[404] *Isto,* str. 7.

[405] *Isto,* str. 564.

[406] *Isto,* str. 564-567. To poglavlje razvrstao je u podnaslove: «Vjerujem u Boga»; «U kršćanstvu je ženitba sriedstvo kojim Bog čovjeka stvara i vjeru u sebe razprostranjuje»; "Ženitba, kanoti Bogom ustanovljeno sriedstvo mora biti jedna i dosmrtna»; «Ženitbena sveza je svakom naložena»; "Sriećnu ženitbu trieba od Boga prositi»; "Ženidbom sačinjava mladež u Crkvi i domovini obitelj».

[407] *Isto,* str. 618. 645-649. Ondje o ženidbi govori pod nekoliko podnaslova: "Narav kršćanske ženitbe»; "Na što nam je paziti da uzmognemo srieću i blaženu ženidbu sklopiti»; «Duhovna i tielesna priprava za ženitbu trieba vriemena».

[408] Usp. *isto, str.* 720 – 730. Na ovom mjestu govori o «Nutarnjosti katoličke ženidbe», zatim o «Imovini u kršćanskoj ženitbi». Dva značajna poglavlja su: «Odnošaji muža napram ženi» i «Odnošaji žene napram mužu» te o «Odgoju djetce».

[409] Usp. *isto,* str. 730 – 732.

[410] Usp. *isto,* str. 732-733; 740-742. - Sluge i sluškinje u ovom djelu najčešće naziva «čeljad» ili «služinčad».

roditeljima: «Ljubav djetce napram roditeljem» i «Roditeljem dužna poslušnost».[411] Materijalna dobra su vrlo bitna za život obitelji. To ističe u poglavlju «Upravljanje kućevnih stvari». U brojnim obiteljima u kojima je tada živjelo nekoliko generacija zajedno važno je bilo da svi međuljudski odnosi budu u redu. Ta tematika detaljno je obrađena u poglavlju «Uzdržanje kućnoga mira».[412]

Nije sva problematika braka i obitelji svrstana u četvrti dio ove knjige iako bi se iz naslova to moglo zaključiti. Ta je problematika rasuta po čitavom djelu «Bog s čoviekom na zemlji». Mora se reći da Antunović ovu knjigu nije baš sustavno uredio, ipak je obradio sve teme koje je u naslov stavio. Nema jasnoga pregleda osobito glede naslova pojedinih poglavlja i tema koje u njima obrađuje. Ponekad skače s teme na temu. Kao da je htio na brzinu zapisati ono čega se usput sjetio da to ne bi zaboravio, pa bi se onda opet vratio prethodnoj temi.

Antunović je djelovao kao pastoralac i prosvjetitelj svojega naroda. Dok je pisao knjige i članke uvijek je imao pred sobom svoj «ljubljeni Rod» i konkretnu situaciju u obiteljima s kojima se susretao i kojima je služio. Svoj narod je želio poučiti i uputiti kako mu valja živjeti da bi mogao napredovati u svakom pogledu te biti sretan. Iz cjelovitoga proučavanja ovog Antunovićevog djela može se zaključiti da ne postoji nijedno područje bračnog i obiteljskog života kojega se nije dotaknuo. Prikupljena građa mogla bi se analizirati i obraditi na različite načine.

Antunović je problamatiku braka i obitelji obrađivao i u svom opsežnom molitveniku „Čovik s Bogom u svoji molba i prošnja". Možemo reći da je u tom svom nastojanju stvorio jedan poseban model kako narod preko vjersko-moralne obnove institucije braka i obitelji može opstati i napredovati. Taj model je predmet ovog, glavnog dijela, ovoga rada.

U molitveniku «Čovik s Bogom» biskup Antunović je braku i obitelji posvetio puno prostora.[413] To ne iznenađuje uzme li se u obzir prije svega ono što je o braku i obitelji pisao u djelu „Bog s čoviekom". To djelo naime, sadrži njegov stav ali i nauk o braku i obitelji. Već je u tom djelu stavio neke molitve kojima je popratio pojedini događaj iz bračnog i obiteljskog života. Budući da je ustvrdio da je Bog kruna i temelj

[411] *Isto*, 733-740.
[412] Usp. *isto*, 742-743.
[413] Puni naziv molitvenika je: «ČOVIK S BOGOM u svojih molba i prošnja». Objavljen je u Kaloči 1884. godine na 897 strana. Molitvenik je napisan bunjevačkom ikavicom jer ga je, prije svega, namijenio puku.

obitelji, razumljivo je da je, sastavljajući svoj molitvenik, mnoge molitve posvetio upravo institucijama braka i obitelji koje su najvažnije za Crkvu i društvo.

Biskup Antunović u uvodu u svoj molitvenik ističe: «Od kako sam u posvećeni stališ stupio, od onda me je neprestano pratila goruća želja, virnim u ruke dati *Molitvenik* u kom su molbe i prošnje ljudske, u svih odnošajih družtvenih, nutarnjih i vanjskih potriboća izražene.» Nadalje kaže da su u molitveniku sakupljene molitve inspirirane vjerskim istinama koje su sadržane u «katekizmu» te u «duhu kršćanske poniznosti i ditinjega zauhvanja».[414] On ovaj svoj molitvenik smatra djelom Božje providnosti i milosti. Sudu vremena i vjernog puka prepušta sud o njegovoj prikladnosti.[415]

Antunovićev suradnik Blaž Modrošić predstavio je ovaj molitvenik u časopisu *Neven* u rubrici «Književnost». U svom članku piše: «Naš Stari Rodoljub, prisvitli i preuzvišeni g. Ivan Antunović… ovih zadnjih dana izdao je jedan molitvenik - *Čovik s Bogom».* U članku nadalje, opisujući kako i kad je molitvenik nastao, ističe kako se radi o «ogromnoj knjizi». Napisati takvu knjigu bio je veliki posao. O vrijednosti te «ogromne knjige» u nastavku kaže: «Ovake knjige mi Bunjevci još nismo imali, a ne znamo hoćemo li kadgod nalične joj i imat. Dosadašnji molitvenici bili su istina ogromni, al nit jim valjao pravopis, a ni sadržaj ne mož ni s bliza stupit u stope molitvenika Antunovićevoga zato ga vrućedušno priporučujemo svakomu čitat znajućemu Bunjevcu i Bunjevki».[416]

U svom molitveniku *Čovik s Bogom* Antunović posvećuje osamdesetak stranica na jednom mjestu.[417] Osim toga mnoge molitve koje spadaju u «obiteljski molitvenik» rasute su po čitavoj knjizi i kad bismo ih sabrali sve na jedno mjesto bio bio to pozamašni i vrlo poticajan obiteljski molitvenik, kakvih ni danas nema. Najviše molitava vezanih za brak i obitelj ima u tzv. «misnim molitvama», u molitavama tijekom Crkvene godine, prigodom raznih blagdana kao i u molitavama upućenim Blaženoj djevici Mariji i svecima.

Nema u ovom molitveniku nijednog odnosa, koji prožimaju bračnu i obiteljsku zajednicu, a da ga Antunović nije uobličio u molitvu. Želja mu je bila i kroz molitvenik poučavati i prosvjećivati svoj «mili Rod». Te pouke su prepoznatljive u dijelu pojedinih

[414] Ivan ANTUNOVIĆ, *Čovik s Bogom…,* str. III.

[415] «Hoće li medjutiem isti svojim sustavom i oblikom, željam roda moga odgovarati, razjasniti će mi s vrimenom njegov odziv», *isto*, str. IV.

[416] B. M. (Blaž MODROŠIĆ), Književnost, u: *Neven*, 1(1884), br. 9, str. 139.

[417] Usp. Ivan ANTUNOVIĆ, *Čovik s Bogom...*, str. 654–732.

molitava koje imaju katehetski karakter. Ponekad se čini kao da je bio u nekoj vrsti ekstaze u kojoj je motrio Boga i nježnim i toplim riječima mu se obraćao, govoreći mu o pojedinim ljudima, da bi se već u sljedećem času obratio svom «milom Rodu» tumačeći mu zašto i kako treba moliti. U tim razgovorima s Bogom i sa svojim «milim Rodom», on ne govori samo o potrebi molitve i kako treba moliti, nego također kakve plodove donosi molitva za pojedinca, obitelj i društvo u cjelini. U poučnim, katehetskim dijelovima molitve daje moralne pouke kako glede načina molitve tako i glede svakidašnjeg vjerničkog i ljudskog života. Te pouke mogli bismo nazvati molitvenim katehezama, što sigurno predstavlja posebnost ovog molitvenika u odnosu na druge molitvenike toga vremena i možemo ih smatrati originalnim i suvremenim.[418]

3.2.1. O braku i obitelji općenito

Kad govori o ženidbi općenito Antunović se uglavnom poziva na Sveto pismo i na službeni nauk Crkve. Međutim, u razradi sakramenta ženidbe, odnosno kad govori o pripravi za brak te o životu u braku i obitelji ima puno konkretnih osobnih i originalnih pouka na kojima ću se više zadržati.

Isusov stav prema ženidbi je temelj nauka Crkve i ima dalekosežne društvene posljedice. Isus je došao na ovaj svijet radi spasenja svijeta i otkupljenja čovjeka. Došao je popraviti i podići ono što je đavao porušio te je «dakako, morao djelovanje svoje ondje započeti gdje se korijen svakomu dobru ili zlu nalazi, a to je ženidba». Iz ženidbe, iz braka «proizlazi obitelj, koja uzgaja i umnožaje ili štovaoce Boga ili pako sužnje djavalu paklenomu». Zbog toga je Isus svoje prvo čudo učinio na svadbi u Kani. Time je očitovao da «u cielom družtvenom životu čovječanstva neima važnijega dogadjaja od ženitbe». Čudom na svadbi u Kani Isus posvećuje ženidbu pred licem čovječanstva budući da ju je upravo to čovječansvo u «neznaboštvu do podle služkinje ponizilo». Događaj na svadbi u Kani je dokaz koliko je Isus cijenio brak i obitelj. To mora biti znak svim kršćanima. Njihova je dužnost ustanovu braka poštivati jer «ono što je Isus proslavio, kako da se usudi čovjek pogrditi?». Zato ističe kako jako griješe oni koji se «bez zakonita uzroka» odlučuju ne ženiti se. Takvi su na «pogrdu svietovnog i duhovnog zakona, na smutnju i štetu čovječanstva». Oni koji tako žive i još u javnosti

[418] To je zapazio i obrazložio također i karmelićanin o. Ante STANTIĆ i istaknuo u svom članku „Dogmatsko i moralno učenje biskupa Ivana Antunovića“, usp. *Zbornik,* str. 79-94.

kude život u braku, daju loš primjer mladima i «na razpušteni život ih navadjaju». Naprotiv, «pried Bogom veoma ugodno djelo čine» oni koje «mlade ljude na ženitbu nagovaraju, nju u tom smieru novcem ili drugimi sriedstvi podpomažu te nastoje da se spasiti uzmognu».[419]

Da bi se izbjeglo nevaljano sklapanje ženidbe puno pomaže oglašavanje ženidbe u crkvi. Ono se ima ozbiljno shvatiti. "Naviešćenjem zaručenih privezuje se svakom slušaocu na serdce, da ako má kakovu zaprieku poznaje, sbog koje bi ženitba nevaljanom bila, ovu crkvenoj vlasti prijavi. Jel tko takovu zaprieku poznaje, al ju ne prijavi a tako i oni, koji ovakovu zatajivši, idju na vienčanje, postaju dionici smrtnoga grieha, i to prvi tudjá, a drugi vlastitá". Varka i laž nikome ne pomaže nego je vrijedna prijekora i potpada pod prokletstvo Božje.

Kad je Bog stvorio čovjeka, stvorio je jednog muškarca i jednu ženu. I kad im je naložio da žive u braku i rađaju djecu, onda ih je jedno drugom darovao. Time je Bog jasno označio da je želio monogamijski brak. "A buduć da, nije dva muža jednoj ženi, nit dvie žene jednom mužu stvorio, nego jednomu mužu jednu ženu: sliedi da je dvo - i višeženstvo skroz osudio".[420] Monogamijski brak nije samo Božja zapovijed nego je to, po njemu, i "najmudrija uredba" jer se cilj na koji se pozivaju zagovornici poligamije i tako ne postiže. To je logički zaključak ako se promatra stvarnost oko sebe, tj. ako se promatraju nekršćanski narodi koji imaju poligamiju. Po njegovoj tvrdnji poligamija se opravdava željom za brojnijim potomstvom. Međutim, podaci očituju da su obitelji brojnije ondje gdje je jednoženstvo. U tom smislu on tumači i starozavjetno dopuštenje poligamije. Usprkos toga i kod onih naroda koji su dopuštali mnogoženstvo, samo je jedna žena od svih smatrana «pravom i zakonitom».[421]

Bračni je savez čvršći od povezanosti roditelja s djecom te braće i sestara međusobno.[422] Ova «naredba u raju zemaljskom izdana, na gori Sinaj ponovljena, na Golgoti kano stroga zapovied naviešćena, jest u ženitbi jednoga muža i jedne žene na

---

[419] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji...,* str. 246.

[420] *Isto,* str. 565.

[421] «Prije odkupljenja, jerbo ljudi nisu još toliko sriedstva milostih imali, trpio je Bog ovaj običaj kod iztočnjaka o koji se zna da su ljudi na putenost preveć skloni i žestoki, a ženske s istog uzroka neplodnije. Ovimi je Bog zaštedio veliku onu bol radjanja, koja što je bližje k izvoru svomu, iztočnome griehu, a s manjom milošću ublaživana bila, bijaše tiem jačja i oštrija. Da dakle ovu bol mnogo putah trpiti ne moraju, zatvorio je Bog njihovu utrobu i trpio da muževi više žena uzmu zada se po tom čovječanstvo umnožaje», *isto,* str. 49.

[422] „Podpuni savez i jedinstvo različnoga spola koju je sam trojedini Bog izmisliti znao; jedinost i sveza čvršća nego roditelja s djetcom, čvršća nego braće i sestara; jedinost, koja je temelj i vrielo obitelji, po kojoj se čovjek s jedne strane skapča s ljudstvom, s druge strane pako s Bogom…", *isto,* str. 19.

dostojanstvo sakramenta uzvišena, da ljudi milošću Duha Svetoga posvećeni i pokriepljeni uzmognu dužnosti svojoj zadovoljiti, t.j. narod čovječji razploditi, i kraljevstvo Isusovo na zemlji uzdržati. A to drugačije postići nije moguće, već po svetotajstvu ženitbé i svetoga reda”.[423]

U tumačenju jedinstva i nerazrješivosti kršćanske ženidbe Antunović ističe kako je prava ljubav i prava ženidba moguća samo između jednog muškarca i jedne žene jer samo između dvoje ljudi različitoga spola može biti prava ljubav, koja se medju «trojma uzalud traži”. Nerazrješivost ženidbe je pak nužna zbog trajnosti ljubavi. Gdje nema toga “trajanja” nema ni ljubavi, a gdje nema ljubavi nema ni ženidbe. Daljnji razlog nerazrješivosti ženidbe je njezina sakramentalnost. Ženidba je sakrament u kojem Bog združuje zaručnike u jedno i zato ju nije dopušteno razvrći. “Jer kada se već jednom svetotajstvo primi, tada ne stoji više u čovječjoj vlasti ovo uništiti, kao što mu ne bijaše ovo u vlasti niti stvoriti”. I obitelj kao takva, odnosno djeca u obitelji jesu temelj nerazrješivosti ženidbe. Bez trajnosti obitelji ne bi bilo ni prave ljubavi između roditelja i djece. Bez nje “ne bi djetca imala ni čast, ni pouzdanje a niti pravu ljubav prama roditeljem svojim, baš kao što niti roditelji ne bi imali prave ljubavi napram porodu svomu”.[424] Da bi potkrijepio ovu svoju tvrdnju ukazuje na žalosno stanje djece rastavljenih roditelja kao i onih koji su sklopili drugi brak nakon smrti bračnoga druga.[425]

Na bitnu svrhu ženidbe spada također i rađanje i odgoj djece, ali ženidba ima svoje dostojansvo bez obzira na djecu i nije dopuštena rastava zbog neplodnosti.[426]

O otvorenosti rađanju djece kao bitnoj svrsi ženidbe Antunović malo govori, jer je u njegovo vrijeme bilo puno brojnih obitelji – s «čoporkom» djece - kako je on to volio reći. Na jednom mjestu ipak spominje izbjegavanje začeća i pobačaj kao veliki zločin.[427] Postavlja i pitanje: «Što bi bilo od svieta, da se mnogi ovako naredbi Božjoj protive?”. Odgovor je jasan: „Nedvojbeno bi se ne samo zametak i plod naroda čovječanskoga izkorienio, nego bi se takodjer zemaljski plőd umanjio…”,[428] misleći pri

[423] *Isto,* str. 565.
[424] *Isto,* str. 566.
[425] Usp. *isto,* str. 566.
[426] Usp. *isto,* str. 41.
[427] «Ništa bolje ne čine ni oni, koji samo da uzmognu lakše i bezbrižnije život provoditi, pak tjelesna naslađjenja uživati, bud' kojim načinom prieče zametak utrobnoga ploda, ili zametnuti jur plod unišćuju. Ovakove osobe su ubojice ne samo tiela, no i iste za život viečnji stvorene dušé”, *isto,* str. 566.
[428] *Isto,* str. 566.

tom: kad ne bi bilo djece, ne bi vremenom imao tko raditi te stoga ne bi bilo ni opstanka ni napretka na zemlji.

Antunović važnost i značaj obitelji izražava snažnom i lijepom slikom: „U obitelji leži izvor, vrilo, gnjizdo, ognjište svakog blaženstva ili i nesriće po ljudstvo”. Ako obitelji budu u skladu s Božjom voljom, s Božjim naumom „otvarat će posvuda vrila iz kojih će izticat blagodati po ljudstvo”. Naprotiv ako one ne budu u skladu s Božjim naumom nego budu podložne pritisku raznih predrasuda onda „neće manjkati nevolje, koje će kiniti čovječanstvo”.[429]

Zanimljiv je i Anutnovićev stav o suodnosu države i obitelji. Budući da je obitelj temelj države ona ju mora čuvati i štititi.[430] Isto je tako isticao da svi moraju raditi za dobrobit osobe i obitelji. Tako na primjer u selu mora postojati međusobna suradnja očeva obitelji, svećenika i seoskih starješina kako bi obitelji mogle napredovati u duševnom i materijalnom pogledu.[431] Ta suradnja urodit će plodovima koji će biti na ponos svima: „Nitko neće tajiti da je blažena obitel dika roditeljah, nabožna i ćudoredna općina čast svećenika, mirna i u razvitku tvarnom i duševnom napridujuća obćina slava knježevska”.[432] No isto je tako na pogrdu svima ako takav plod nije vidljiv: „Onda je svidok nebo i zemlja da ova tri dostojansta nisu revno u svojem djelokrugu i nisu sporazumno u obćem doticaju svoje dužnosti izvršivali”.[433]

Slična je uloga „kneza” pojedine općine. Njegova vlast je „mnogovrstna” i ima veliki „upliv” na sve odnose „duševne i tvarne osobe i obitelji da to na jedan dušak nitko nije kadar izredjati”. Od kneza svaki čovjek očekuje blagostanje koje će mu omogućiti da se u „miru rodi, oženi, sahrani; da mu u miru sunce izadje, cio dan sjaje, i u miru zadje da svaki rad i poso može po svojoj sili i znanju začet, slidit i svršit”. [434]

---

[429] (Ivan ANTUNOVIĆ), Hvaljene žene, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, III/1873., br. 4., str. 14.

[430] „Bog je ostavio družinu obitelsku i narodsku… Ove dvie družine t.j. obitelna i narodna oslanjaju se i uzdržavaju se jedna po drugoj, obitel je temelj svake države, a država je tvrdjava obiteli, mah koja pofalila bude, pomest će se ne samo sav narod, već i svaka obitel i u obiteli svako udo“, (Ivan ANTUNOVIĆ), Vojničtvo oženjeno, u: *Bunjevačka i šokačkva vila*, III(1873), br. 15., str. 58.

[431] „Otac nije dakle svećenik, ali ipak mora svećeniku pomagat da se može vjera i ćudorednost uzdržavati, svećenik nije otac, al je dužan s otcom sporazumno svoje zvanje vršit da se duševno i tvarno obiteli blagostanje snuje. Nijedan nije knez al i otac i svećnik dužni su s knezom na cilj društveni svoju moć uporabit da se društvena, osobe i imovine, sigurnost dostigne, osobeno i obće blagostanje pormiče“, (Ivan ANTUNOVIĆ), Seonski starešine, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, II(1871), br. 3, str. 17.

[432] *Isto*, str. 17.

[433] *Isto*, str. 17.

[434] (Ivan ANTUNOVIĆ), Uređena općina je slava knezova, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, II(1871), br. 4, str. 25.

3.2.2. Priprava za brak

Nakon općenitih natuknica o braku i obitelji donosimo Antunovićeve pouke onima koji se pripremaju za brak. Za to je područje Anutnović doista bio stručnjak. Inspiraciju za djelo «Bog s čoviekom na zemlji», kako je već spomenuto, dobio je za vrijeme župnikovanja u Aljmašu upravo u radu sa zaručnicima.

3.2.2.1. Molitva za izbor bračnoga druga

Život u braku i obitelji je Božji naum o muškarcu i ženi, zato je izbor bračnoga druga od životne važnosti. Taj izbor mora biti odgovoran i treba ga podržavati molitvom. Tumačeći biblijski tekst o Tobiji i Sari, predlaže ispit savjesti pri izboru bračnoga druga. Za sreću u braku je bitno uzeti osobu koju će bračni drug bezuvjetno voljeti: "Upitajmo našu pamet, da li bi mogla biti na svietu takova osoba, ili ma kakov ini stvor, koji bi istu (pamet) má samo za čas od izabrane osobé razstaviti mogao? Pitajmo srdce, ima li drugé osobé ili stvari koja bi od ljubavi odabrane osobe, štogod odkrnjiti mogla?"[435] No, kako se čovjek u svojoj procjeni može i prevariti valja mu u tom tako važnom izboru tražiti Božju pomoć. Trojedini Bog je sve učinio za sreću čovjekovu kako u djelu stvaranja tako i u djelu otkupljenja zato u njega treba imati povjerenja. Antunović je za izbor bračnog druga sastavio i posebnu molitvu, koja se moli na koljenima i potkrijepljuje postom i milostinjom, kako su to činili Tobija i Sara.[436] Nakon molitve treba još jednom provjeriti svoja nagnuća i onda donijeti odluku. Je li nam „poslie ove molitvé pamet utješena, a srdce umireno, tada sigurno i slobdno možemo korak učiniti".[437]

3.2.2.2. Važna upozorenja pri izboru bračnog druga

Svi mladići i djevojke maštaju o bračnom drugu s kojim će moći ostvariti istinsku ovozemaljsku sreću. Kršćani uz to žele i nadaju se svojim bračnim i obiteljskim

[435] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…*, str. 566.

[436] „Svemogući Bože, i Otče milosrdni! Ti koji si Adama s Evom, Abrahama sa Sarom, Ižaka s Rebekom i Jakova s Rakelom tako spario da su od počela do skončanja njihova u ljubavi sjedinjeni obstali, vierno pried licem tvojim hodili i sveti blagoslov tvoj zaslužili: sjedini moju pamet i moju volju onoj osobi, s kojom na svakom mjestu, u svakom stališu, u srieći i nesrieći - skopčan, možem tako živjeti i na svietu vojevati da dušu ne izgubim već Tebe, o premili Isuse, zadobijem!", *isto*, str. 566.

[437] *Isto*, str. 567.

životom osigurati i vječnu sreću. Ta činjenica Antunovića je nukala da dade vrlo detaljan i konkretan popis uputa i upozorenja pri izboru bračnoga druga.
Osim pojedinačnih upozorenja i uputa mladićima i djevojkama glede izbora prave osobe, dao je i nekoliko općih upozorenja. Ova načela su važna gledom na "viekovitost sjdinjenja" bračnih drugova. Radi sklada i sreće u braku dobro je da bračni drugovi budu u "svačem jednaki" – jednaki u godinama, u imetku i "rodbinskom staležu" (misli na razliku: plemeniti rod - običan puk). Također je važna jednakost u narodnosti i vjeri. Po običaju svaka njegova tvrdnja popraćena je i obrazloženjem.

Jednakost u godinama je važna jer će tako najduže moći jednakim snagama zajedno raditi za dobrobit svoje obitelji i oko odgoja dece. Nije dobra prevelika razlika u godinama jer će nastati razlika u "obdržavanju družtvenih običaja i uživanju slobodnih (dopuštenih) razkošja". Jednakost u "imetku i rodbinskom stališu" je potrebna jer različitost u bogatijem i plemiću može pobuditi oholost te će prezirati i ponižavati bračnog druga. Osobito je značajno što je isticao da supružnici trebaju biti iz istoga naroda. I na to su ga poticali razni bolni primjeri bunjevačkih i šokačkih hrvatskih obitelji.[438]

Poticao je također da supružnici budu iste vjere. I tada je već bilo, iako u puno manjoj mjeri, mješovitih brakova. „Jednakost vjere" je najvažnija za bračni i obiteljski život jer je „viera mjerom svih naših mišljenjá, riečih i čina". Ako u tom nema jedankosti bit će o bitnim stvarima različita mišljenja. Svatko će iz svoje crkve donositi kući različita tumačenja Božje riječi pa će stradati odgoj djece: „Odatle će se poroditi razna svadja ili pako nemarnost za svoju i svojé djetce dušu. A oboje se protivi svetosti ženitbe, a tako i njenoj svrsi, koja je unapridjivanje slavé Božjé i spasenja čovječanstva".[439] U tom smislu tumači kako Crkva ne odobrava mješovite ženidbe osim ako je odgoj djece oba spola u katoličkoj vjeri osiguran.[440]

Novi momenat u pripremi za brak nastupa „ako im se ma otkud srieća pojavila". Tada odmah treba pitati roditelje i od njih tražiti blagoslov jer ako se ženidba sklopi mimo njihove volje ona neće biti sretna. Roditelji, s druge strane, trebaju paziti da ne prisiljavaju svoju djecu na ženidbu s osobom koju ne vole jer je to veće zlo nego da i ne

---

[438] „Probitačna je i jednakost narodnosti. Izkustvo pokazuje da se mane koje jedna ili druga narodnost ima, u raznih slučajevih i okolnostih, na ženitbena druga prenašaju i tako toli nuždnu jedinost smućuju", Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji...,* str. 649

[439] *Isto*, str. 649.

[440] Usp. *isto*, str. 649.

osnuju brak.[441] Sigurno da za sreću u braku nije presudna suglasnost roditelja, nego ljubav i razumijevanje samih supružnika, ipak mora se priznati da zaručnicima ne bi bilo drago da ih roditelji ne podrže ili da ne budu dionici njihovog vjenčanja i svadbenoga slavlja.

Prosidba je sljedeći značajan korak prema braku. Kod prosidbe valja na sve paziti. Stoga se treba raspitati "kakov je bio otac i mati, dà, još i djed i baka onoga, koga kánimo za druga uzeti. Isus, Bog i čoviek, Spasitelj naš, rekao je da svaka dobra voćka rodi dobrim plodom, i da zla voćka, dobrim rodom uroditi ne može" (Mt 7,18).[442] Treba se raspitati napose za nasljedne bolesti članova obitelji mogućeg bračnog druga kao i za ćudorednost roditelja. Ukoliko su oni "s'kojimi se kane sdružiti, od takové lozé odpali koja je glavne griehe plodila", bolje im je ne ženiti se nego iz takve obitelji imati bračnoga druga "jer ako se u takovu lozu uciepili budu, mjesto kruné djevičanstva će si nametnuti krunu trnovu, koja će ih do mozga bosti, pa zemaljski i viekoviečni život satrti". Posebno ukazuje na tada najraširenije krive kriterije u izboru bračnoga druga a to su s jedne strane ljepota a s druge strane bogatstvo, o čemu je već bilo riječi u poglavlju o negativnim pojavama glede braka i obitelji.[443] Naprotiv, poniznost i blagost potencijalnog bračnog druga daje daleko veću sigurnost da se radi o pravoj osobi. Značajno je upozorenje i kad se radi o bogatoj osobi.[444] Opasnost je u tome što "većinom prieči podpunu ženitbenu jedinost, pošto nosi sobom neki duh nezavisnosti i nepodložnosti, koji se nikada ne može u kopču jedinosti tako uložiti, da bude u ženitbi jedan tim i jedna volja. A gdje ova, manjka, tamo će zacielo manjkati i blaženost".[445]

Čini koji pomažu doći do prave osobe jesu čistoća tijela i duše, nevinost, te svetost u mišljenju, riečima i djelima. Osim toga sramežljivost i stidljivost.[446] Oni koji budu tako postupali mogu biti sigurni da će naći pravu ljubav za kojom im srce teži. Na strani takvih mladića i djevojaka je i sam Bog. On njihova srca upravlja i nadahnjuje ljubavlju da mogu jasno «razabrati da li je ljubav prava, iskrena, čista i povjerenja

---

[441] „Da se momak ne ženi, dievojka ne uda, ovo zabranit je zarobljenje volje ljudske. A1' prisilit, da se oženi s osobom koju ne voli, jest najgorje sužanstvo", Ivan ANTUNOVIĆ, *Bariša Kitković,* str. 123.

[442] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji...,*, str. 647 .

[443] Usp. *isto,* str. 647.

[444] O toj problematici Atnunović je pisao opširno u svom članku „Hvaljene žene" (usp. *Bunjevačka i šokačka vila,* III(1873) br. 4, str. 14; br. 5, str. 17.; br. 6, str. 21. Budući da ista načela donosi i u djelu *Bog s čoviekom* neću ovdje citirati navedeni članak.

[445] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji...,* str. 647.

[446] Antunović ističe da te kreposti moraju biti postojane: «ne samo danju, nego i noćju, ne samo na javnom, već i skrovitom mjestu, ne samo pried roditelji, već i u družtvu mladeži, a nada sviem trieba da nam pred očima vazda lebdi strah i ljubav Božja», *isto,* str. 708.

dostojna». Jasan znak da se radi o pravoj i istinitoj ljubavi je ako nas ta ljubav «nikada ne prigiba na nešto što je sramežljivosti i stidljivosti protivno, te roditeljem našim nepovoljno». Postoji i jasan znak da se ne radi o pravoj ljubavi: «Ako li pako ta ljubav takova što pokušava, iziskuje što je sramežljivosti protivno i što ovu podkapa, a svietlost ne ljubi, već se izpried lica roditelja sakriva: tada možemo zastalno znati da je ona himbena i nečista, pa si je usvojila narav leptira koji od jednog do drugog cvietka liećuć, iz svakog sladki sok izsisa i nikad se više na nj ne povrati».[447]

Nasuprot angažiranju provodadžija u traženju bračnoga druga stavlja za uzor Abrahama koji je svome sinu tražio pobožnu ženu po vjernom sluzi Eleazaru, koji je bio prosac u njegovo ime. A Eleazar je, shvaćajući koliko je to odgovorna zadaća, u tome Boga zazivao za pomoć.[448]

Antunović uz opće napomene za izbor bračnoga druga donosi i pojedinačne pouke mladićima i djevojkama.

Mladić u izboru bračnog druga na prvom mjestu treba gledati djevojčinu pobožnost - kako se ponaša i da li radosno boravi u “kući Božjoj”. Nadalje valja paziti da ima narav koja više voli posluživati nego li zapovijedati. Žena mora, iako je bogata te ima u kući poslužitelje, puno toga i sama uraditi jer ako bude samo zapovijedala i oslanjala se na sluge i sluškinje oni će joj naskoro “svu kuću raznieti”.

U izboru djevojke valja paziti i na to kakva je u poslu. Važno je da hoće svaki posao obavljati i to “veselo i pomnjivo”. Loša je odlika djevojke koja se vazda “mrgodi, tuži i zlovolji”.

Čistoća je bitna oznaka djevojke, buduće supruge i majke. Pri tom misli na higijenu tijela i urednost u odijevanju.[449] Odijevanje je vrlo značajna odlika djevojke. Njezin karakter je prepoznatljiv po njezinoj odjeći. Odijevanje mora biti primjereno imovinskom stanju obitelji. Loš je znak ako djevojka “možda ono, što je otac krvavím znojem zaslužio, bez svake mjeré i potriebe na sebe trpa. Koja otca svoga, ovakovom taštinom progoni, ta će i muža iz viere iztirati”.[450]

Antunovićeva upozorenja i pouke, kako vidimo, sadrže brojne detalje. Očito je u svom pastoralnom radu susretao mnoge konkretne slučajeve, kako pozitivne tako i

[447] *Isto,* str. 707-708.

[448] Usp. *isto*, str. 45; usp. Post 24,12-14.

[449] Mora biti prepoznatljivo na prvi pogled da djevojka "ljubi red i čistoću na sebi i u svemu", jer "koja ne umije odjeću svoju ukusno narediti, ta će još manje znati kuću muža svoga spremiti, urediti i očistiti. Koja svoje tielo i odielo čisto ne drži oné će djetcu gad i nečistoća izjiesti", *isto,* str. 647.

[450] *Isto,* str. 647.

negativne iz kojih je uvidio što valja a što je pogubno činiti pa je onda mogao davati prave i korisne upute. Sve je to činio jer mu je stalo da pripadnici njegovog naroda i svi drugi, koji su mu bili povjereni, žive u skladnom braku, odnosno da supružnici budu istinski sretni.

Sljedeće upozorenje odnosi se na govor. Motriti valja „u djevojci i razgovor, da li je najme skroman i krotak; jer gdje su usta pod viencem djevičanstva više spodobna i nalična krčmi i paklu, tamo će se po vrátih muža lahko djavao pakleni useliti”.[451]

Upozorenja djevojkama pri izboru mladića za budućeg bračnog druga su također vrlo konkretna, bez “uvijanja”. Na prvom mjestu ovdje navodi da u “mladiću, momku” treba gledati da li je “čist u odjeći”, odnosno da li “ljubi rad i čistoću”. Osobito je značajno da li je u urednoj odjeći nedjeljom i svetkovinama.[452] Nije bolji ni onaj koji je “nacifran, nakićen i naličen”, pogotovo ako svoje raskošje traži u vinu i kartama. I od takvoga se treba kloniti jer će “lahko postati razpikućom i priljubnikom, uz kojega će žena morati tužiti i cviliti”. Mladiće s takvim negativnim osobinama treba izbjegavati u izboru budućega bračnog druga.

Slijede odlike mladića s pravim osobinama. Najbolji „ćeš izbor učiniti, ako se povjeriš takovom mladiću, koji najradje o svojih poslovih, o svom stanju i zvanju govori i koji se na svoje roditelje nikada ne tuži, već ih pried svakim - reć bi - u zviezde kuje, te ih onako poštiva na zemlji, kao što Boga štuje na nebu”.[453]

Antunović je svjestan da mladići i djevojke nisu u mogućnosti sve te “vrline” i “nevrline” sami uočiti i ispitati, zato ih upućuje da svoje roditelje pitaju za savjet, jer oni su od Boga prvi pozvani bdjeti nad svojom djecom i brinuti se za njihovu sreću i blagostanje. No, odluka ne smije biti samo njihova. Nakon njihova savjeta valja upitati i svoje srce “za mišljenje”, pa “ako se ovo sa mnienjem, željom i savjetom naših roditeljâ slaže, tada možemo s'pouzdanjem u Boga k'svome župniku otići, i tamo zaruku, ili takozvano malo viencanje obaviti”. Time započinje bliža priprava za brak.

[451] *Isto,* str. 647.

[452] „Momak koji se u nečistoj odjeći na javnim mjestima pokazuje taj je "ili suludast i neotesan, ili pako nemaran za sve, što je dobro i liepo. Kraj ovakova muža neće ženi život procvasti", *isto,* str. 647.

[453] *Isto,* str. 647. To potkrjepljuje i tvrdnjom: "Koji momak štuje i ljubi svoje roditelje, štovati i ljubiti će takodjer i svoju suprugu. Koji sin ne izkazuje ljubavi i štovanja napram svojim roditeljem, taj će naskoro početi svoju suprugu ili kao crv grizti ili kao lav kidati", *isto,* str. 647-648.

Župniku su zaručnici dužni biti iskreni. To je nužno za valjanost ženidbe ali i "poradi našé zemaljské i nebeske blaženosti". Ukoliko nešto slažu ili prikriju, stići će ih zbog toga „ovdje na zemlji nesrieća, a na drugom svietu viečno pokaranje".[454]

3.2.2.3. Neposredna priprava za brak

Antunović kao mudri pastir prije svega potiče da se duhovnoj i tjelesnoj pripravi za brak posveti više vremena. "To još ne čusmo, da se je tko pokajao, što je dulje vriemena u zaruki proveo, dočiem ih je veoma mnogo, koji se u prsa udarahu, što su na vienčanje veoma hitili". To vrijeme treba ispuniti molitvom, milostinjom te pozivom bližnjih da se mole za njihove "predstojeće ženidbe srieću i blaženstvo". Takav način priprave za ženidbu izazvat će smilovanje "svemogućega i ljubeznoga" Boga te će učiniti da "se ona osoba, koju za drûga uzeti namjeravamo, ako možda kršćanskim duhom ne diše, oviem nadahni".

U pripravi za brak važan je zaručnički tečaj kroz koji zaručnici rastu u vjeri i pripremaju se za budućnost. Osim pohađanja zaručničkog tečaja zaručnici trebaju redovito ići na ispovijed i pričest. To je jedan od preduvjeta za pravu ljubav i potpuno jedinstvo u braku. Vjenčanjem se, naime, "mora ljubav s ljubavlju tako spojiti, da se obie u jednu stope, srastu se a gdje je grieh, tamo je podpuno sjedinjenje nemoguće. Izim toga trieba da se ova srodjená i srašćená ljubav posveti: a gdje je grieh, tamo neima Sina Božjega, gdje pako njega nije, tamo ne može biti blagoslova".[455]

U duhovnu pripravu za brak spada i molitva da mladići i djevojke sačuvaju nevinost do braka. Ući čist u brak znači učiniti nešto veliko i dragocjeno za buduću sreću u braku, stoga poziva i svete da sa anđelima mole za čistoću mladića i djevojaka prije braka.[456]

[454] *Isto,* str. 648.
[455] *Isto,* str. 648.
[456] «Oj, vi s Andjeli Božjimi sdruženi odabranici Božji, koji se vazda ljubavlju Isusovom grijete! Molimo vas da se klanjate premilosrdnom našem Spasitelju te prosite da barem jednim trakom vaše čistoće obsine naše mladiće i djevice da vienac svoje čistoće kada jednom na vienčanje podju neuvehnjen i neoskvrnjen k oltaru Božjemu donesu. Neka je ljubav njihova prava i izkrena, da tako bude ženitba njihova u istinu posvećena i blagoslovljena", *isto,* str. 700.

3.2.3. Život u braku

Za biskupa Antunovića brak je svetinja. Kad mladi nakon molitve i ispita savjesti prepoznaju da je za njih volja Božja živjeti u braku i osnovati obitelj onda to trebaju učiniti radosno i zahvalnim srcem. Ženidba je veliki događaj kako za mladence tako i za društvo i Crkvu. Nakon temeljite priprave za ženidbu, mladenci idu uz pratnju rodbine i prijatelja u crkvu na vjenčanje. Po sakramentu žendibe mladenci primaju od Boga potrebne milosti za skladan i sretan život u braku i obitelji.

Isus je sudjelovanjem na svadbi u Kani iskazao čast mladencima, a činjenica da je upravo na svadbi učinio svoje prvo čudo, očituje kako je vjenčanje sveti čin. „Ženitba je odmah u početku kršćanstva, temeljem čovječanstva glede osobe, obitelji, države i Crkve smatrana, duhovnim blagoslovom posvećivana i u velikoj časti držana”.[457]

3.2.3.1. Sakrament ženidbe – početak bračnog života

Sakrament ženidbe sklapao se već u staro vrijeme pod misom. To je dokazivao Tertulijan.[458] Tu istinu tumači povezujući događaj vjenčanja pod misom s nebeskom Crkvom. Pomoć «nebeske Crkve» je potrebna da zaručnicima izmoli milost kako bi njihov brak mogao biti «Bogu povoljna i ugodna, ljudem koristna i čoviečanstvu plodna ustanova”. Po blagoslovnoj molitvi kod vjenčanja mladenci se uvršćuju u zbor anđela i svetih na nebu a na zemlji se sa svim «vjernimi počam od rimskoga pape do najmanjega svećenika, od pobožna starca do nevina djeteta, po znamenju križa skopčavaju, posvećuju...».[459]

Po sakramentu ženidbe bračni drugovi primaju, uz druge milosti, i snagu za bračnu ljubav i vjernost. Ta milost je poput «ograde» koja štiti supružnike od đavolskih napasti.[460] O obredu vjenčanja tumači sve detaljno a posebnu pozornost posvećuje opisu

[457] *Isto,* str. 448

[458] Antunović je u ovom djelu na mnogim mjestima navodio spise apostolskih i crkvenih otaca kao i druga teološka djela. Tako ovdje navodi Tertulijanova djela «De anima» i «Ad uxorem», usp. *isto,* str. 448-449.

[459] *Isto,* str. 449.

[460]«A da se obiteljski život, na koga ista nebesa a i sv. Majka Crkva s dopadnošću gleda, preljubodinstvom ne opogani i tiem duša i tielo malahnih otruje, to se on po sakrementu ženitbe, milošću Božjom ogradjuje. Tako je dakle srdce čovječje ogradjeno i utvrdjeno da ga može, istina, djavo napadati, ali ako ne bude izdajica unutri pridobiti ga nikada ne može», *isto,* str. 390.

predaje prstena.[461] Opisujući, pak, čin zakletve na križu upozorio je na preljub kao veliki grijeh: „Zato svatko neka zna da u preljubu živeći po križu Isusa gazi...”.[462] Na kraju tumačenja obreda sklapanja sakramenta ženidbe podsjeća da je buduća obitelj koja će iz te ženidbe nastati slika Presvetoga Trojstva. I zato vez ljubavi između muža i žene te roditelja i djece mora biti trajan. Stoga onaj koji na bilo koji način želi pokidati taj vez zaslužuje „očistilišne” pa i „paklene muke”.[463]

I u ovom dijelu se vidi koliko je Antunović bio detaljan a sve s ciljem da bi mladencima dao što više konkretnih pouka za budući život, kako bi im bračni i obiteljski život bio skladan i sretan.

3.2.3.2. Svadbena slavlja

Slavlje sakramenta ženidbe uvijek prate i svadbena obiteljska slavlja. Takva slavlja je Antunović podržavao pozivajući se na riječi sv. Pavla: «Radujte se s radosnima, plačite sa zaplakanima» (Rim 12,15). Rodbina i prijatelji zaručnika osim što se s njima raduju, žarko mole za njihovu sreću i blagostanje.[464]

Lijep je propis i običaj kumstva i starosvatstva u svadbenim slavljima. Takvim propisima Crkva navodi vjernike na zajedničku ljubav, koja se nadahnjuje na ljubavi Isusovoj. Ta ljubav nas «uči da budemo jedan s drugim strpljivi i jedan drugoga terete nositi pomažemo, slabosti bližnjega u zloću i grieh ne upisujemo, već kao što radosti, tako i žalosti vierno jedan s drugim dielimo». Budući da je to sve povezano i s obiteljskim gošćenjima, u svemu je važno da se granice «kršćanske umjerenosti obdržaju, jer onda se slažu s voljom Isusa koji je takodjer dragovoljno primio gostenje u Kani Galilejskoj, od očitnika Levija, od Šimuna i od Farizeja».[465]

[461] Taj čin označava ovlast «kojom zaručenici jedno drugomu predaju pamet, srce, volju i cielo tielo. Ovi se izmiene tako, da zaručnik dobije zaručničin, a zaručnica zaručnikov, te se nataknu na četvrti, kanoti sa srdcem u savezu stojeći prst, u znák da su si zaručenici srdca izmienili“, *isto,* str. 648.

[462] *Isto,* str. 648.

[463] «Zato tko medju oženjenimi gasi ljubav i zameće svadju, on je već očistilište zavriedio; a koji bud' kojim načinom u srdce njihovo zasije medjusobnu zlobu i mržnju, taj je isto onako pakao zaslužio, kao onaj, koji je Boga zatajao. Jer kao što se po zatajivanju Boga uništenje čoviečanstva smiera, isto se to i po razkinuću ženidbene sveze postići namjerava“, *isto,* str. 648-649.

[464] «Sveta mati Crkva odobrava taj običaj znajuć da nitko blagostanje i srieću mladenaca toli iskreno i vruće ne želi kao što to žele rodjaci i prijatelji, koji se prigodom vienčavanja Crkvena najrevnije mole. Vriedno je dakle, da oni koji žale s žalećimi da se takodjer i vesele s veselećimi se», *isto,* str. 247.

[465] *Isto,* str. 328.

Svadbena slavlja moraju biti dostojanstvena. Crkva „svaku ženitbu tek s Isusom hoće slaviti. To sliedi da onakove svatove nerado gleda u kojih manjka vjera i pobožnost".[466] Domaćini ne smiju trpjeti u slavlju one koji se opijaju i psuju.

U Antunovićevo vrijeme prigodom svadbi u bunjevačkim i šokačkim hrvatskim obiteljima bilo je puno pretjerivanja. Ponegdje su slavlja trajala tri pa i više dana a na slavlje su pozivali puno gostiju. Stoga je on u svojim *Novinama* ali i u drugim djelima upozoravao na štetnost i besmisao takvoga rasipanja. On se zauzimao i za materijlni napredak svoga naroda. Često je stoga svoje sunarodnjake poticao na štednju i poučavao ih kako mogu uštedjeti. I sam je osnovao «Kalačku štedionicu» u kojoj su mogli i siromašniji koji dinar uštedjeti i dobiti povoljne kredite. No, zbog štednje ne treba zanemariti običaje «već samo ono vrieme, koje ih ide, nješto pokratiti, da se po tom trošak novca i vriemena zaštedi». Što se tiče svadbi upućivao je da traju samo jednu večer ili jedan dan.[467] Zauzimao se također za smanjenje broja gostiju.[468] I na taj način se može lijepo uštedjeti a ušteđeno će dobro doći za naredne dane.[469]

3.2.3.3. Bračna ljubav i vjernost

Život u braku i obitelji prožet je odnosima njezinih članova. Samo zdravi odnosi koji su posve prožeti ljubavlju jesu temelj sreće i blagostanja u braku i obitelji.

Antunović je međusobne odnose pojedinih članova obitelji obradio najopširnije.[470] Imajući u vidu vrijeme i povijesni okvir u kojima je pisao, njegove moralne upute i praktični savjeti za život u braku i obitelji bili su doista dragocjeni i od velike koristi u prosvjećivanju hrvatskih katoličkih obitelji u Južnoj Ugarskoj. Premda su se mudri savjeti prenosili usmenim putem s koljena na koljeno, ipak se vremenom puno toga zaboravilo a pojavljivali su se i novi utjecaji koji su često bili štetni. Zato je od velikog značenja Antunovićeva nakana pisanja ovoga djela. On je naime mladencima

---

[466] «Zato ako želimo za novooženjeni par blagoslov Isusov, uticanje BDM i obranu svetaca izprositi, tada trieba takove, kojih je jezik naličan zmiji ljutici, bili oni rodjaci ili prijatelji, iz svatbe odstraniti», *isto,* str. 247.

[467] «A ostalo sve je suvišno, što je pako suvišno, to je za čovjeka škodljivo, Bogu pako nemilo i neugodno», *isto,* str. 527.

[468] Jer «svakoga čovjeka niti zaodjeti a niti nahraniti ne možemo pa zato niti ćemo svakom dar dieliti, niti ćemo svakoga na svetčare pozivati...», *isto,* str. 527.

[469] Usp. *isto,* str. 527.

[470] Sadržaj ovoga dijela smješten je u četvrti dio odnosno u "Knjigu četvrtu" kako on naziva taj dio svoje knjige "Bog s čoviekom", a naznačeno poglavlje o životu u braku i obitelji smjestio je u dio kojemu je podnaslov „Razlaganje zapovijedi Božjih", usp. *isto,* str. 720-743.

koji su na početku važnog razdoblja svoga života želio «dati u ruke» nešto što će im biti korisno u njihovoj svakidašnjici. Takve savjete nisu mogli dobiti drugdje, osim možda od pobožnih roditelja i dobrih duhovnih pastira prigodom priprave za brak. S tom knjigom dobili su u ruke jedan široki spektar korisnih pouka i savjeta iz kojih mogu crpiti nadahnuće za ispravan život. Ondje mogu pronaći i rješenje svojih problema ili poteškoća, kojih više ili manje ima u svakom braku i obitelji.

Sklapanjem ženidbe i stvaranjem nove obitelji, u ovisnosti o načinu života u njoj, umnaža se ili umanjuje opće dobro zajednice.[471] U odnosu muža i žene koji su po sakramentu ženidbe postali jedno tijelo i jedna duša mora «vladati jedna ljubav, koja počiem je jedna, trieba da sama u sebi nalazi radost i veselje i zato ništa tudjega u sebe ne prima, znajuć da čim bi šta inostrana u se primila, odmah bi se ta radost pobűnila... Uslied toga medju mužem i ženom, poklie su jednim tielom i jednom dušom postali, po jedinstvu ljubavi mora biti viernost nestrvena».[472]

Ispravna ljestvica vrednota glede odnosa u obitelji nalaže da muž i žena jedno drugom budu na prvom mjestu, njima zajedno djeca a tek onda roditelji, rodbina i prijatelji. Antunović nadalje naglašava da među supružnicima mora vladati apsolutno povjerenje i otvorenost.[473] Važnost povjerenja među bračnim drugovima opisao je znakovitom slikom: «Kao što u poštenoj jednoj kući prozori ne služe na to, da tko nutarnja obitelji razmatra, već da kroz nje svietlost u kuću i čisti oživljujući zrák dolazi: isto tako srdca műža i žené nisu zato stvorena da inostrani u ova zavirivaju, već njimi jedinimi su zato otvorena, da ih okriepljujući zrák viernosti prolazi i u njima medjusobno povjerenje ojači». Ako toga nema vrlo lako se dogodi da se u kuću uvuče «tat» koji se predstavlja kao prijatelj – «pobratim» ili «posestrima». Takav se onda malo pomalo «useli i u međusobnu ljubav ženitbenu, pak viernost u njoj podkopa». Polazeći od poslovice «prilika stvara kradljivca» upozorava na štetnost čestih sastanaka s «prijateljem» ili «prijateljicom» jer on može zateći jednog ili drugog bračnog druga u «takvoj slabosti koja će i istu ženitbenu viernost izdati».

Biskup Antunović također upozorava muževe na krivo uvjerenje da vjernost obvezuje samo žene a da je njima «slobodno bez svakog razloga hujkati i suprugu svoju za slu-

[471] Zato, da se po svakoj katoličkoj ženitbi razprostranjuje obćenito blagostanje čoviečanstva, dobro će biti pogledati u nutarnjost takove jedne kršćanské obitelji, da se tiem pokaže, kako se trieba svakomu, bio kojega mu drago striliša, u obitelji vladati», *isto,* str. 720.

[472] *Isto,* str. 720.

[473] Muž i žena ne smiju jedno od drugoga skrivati svoje osjećaje («ćućenje»): «Nijedna rieč, nijedna misao, nijedna želja i već ništa ne smije potajnim ostati» jer ako muž i žena «jedno prama drugom tajnosti imaju» to će iskoristiti «djavao pakleni» pa će se uvući nepovjerenje, *isto,* str. 720.

žavku kakovu smatrati». To nije istina, «dočiem zakon u tomu muža od žené ne razlikuje, već oboje viernošću privezuje i podiže preljubodinstvo na teret velikoga grieha». Stoga tvrdi: «sa žalošću je već mnogi muž izkusiti mogao, da s'prvine zanemarenu, razcviljenu i po osveti na stazu grieha navedenu suprugu, nikada više povrátiti nije mogao».[474]

Na drugom mjestu tvrdi kako izvor nevjere i preljuba može biti i slučaj u kojem supružnici, u ljutnji i žalosti, jedno drugom prigovaraju i prkose riječima: „Ovu i ovu sam mogao za suprugu, ili ovog i ovog sam mogla za muža imati".[475] To je nepromišljeni i grješni čin. Naime, na vjenčanju su posvjedočili javno da će baš njih dvoje jedno drugo ljubiti i poštivati u sve dane života svoga. U krizi bračne ljubavi moraju moliti Boga da utvrdi u njihovu srcu vjernost.[476]

Još je gore kad se bračni drugovi sporazumno odlučuju na preljub. To ne smiju činiti jer su zakletvu dali ne samo jedno drugom nego i Bogu «koji je tiela i dušé gospodar». Naime, «vjekovitost ženitbé zavisi od Boga a ne od muža, a tá vjekovitost ne sastoji se samo u družtvenőm i vjenčanőm stanovanju, već takodjer u neoskvrnjenoj viernosti».[477]

Ljubav i vjernost u braku pospješuje nadalje i uzajamno poticanje bračnih drugova na pobožnost.[478] U braku u kojem supružnici jedno u drugom gase i zatiru pobožnost «granu srieće i blagostanja pod sobom sieku». Oni trebaju jedno drugo poticati na sakramentalni život, koji će u njima probuđivati strah Božji i spriječiti utjecaj zla.

Antunović daje dobre i originalne savjete i pouke također i za slučaj kad se dogodi nevjera odnosno preljub. Taj grijeh jednako mogu počiniti i muž i žena. Bračna nevjera ne smije odmah biti razlogom rastave. Stoga Antunović daje konkretne savjete kako zabludjelog supružnika odvratiti od toga zla. Najprije za takav slučaj daje upute supruzi a potom i mužu.

---

[474] *Isto,* str. 720.

[475] *Isto,* str. 725.

[476] Jer «dokle je viernost ženitbena neoskvrnjena, donle je ženitba dobro obskrbljenoj i naoružanoj tvrdjavi spodobna. Ali kada, se viernost oskvrni, onda tako izgledje, kano da se je u tvrdju izdajica potajno uvukao i ne znamo, kada će nas izdati i tvrdju podpáliti», *isto,* str. 725 - 726.

[477] *Isto,* 726. - Logično je zatim i oštro upozorenje: «Neka znaju dakle oni opaki, koji se na potlačenje ženitbene postelje medju sobom dogovore, sporazumiju da su izdajice čoviečanskoga dostojanstva i mnogo gorji od onih kršćaná, koji su znano i hotice krivim bogovom žrtvovano meso blagovali», *isto,* str. 726.

[478] «Gdje je ova usahnula, tamo će mužu snága, a ženi vještina napast za čuvstvena uživanja nabavljati», *isto,* str. 726.

Zabludjelá „i udaljena muža trieba natrag pozivati». Zvati ga valja molitvom i krotkošću. I jedno i drugo imaju posebnu moć. Molitva «bud je kadra nebo otvoriti, neće joj se moći ni muževa okorijelost i okrutnost oteti». I krotkost ima snagu koja otupljuje «najveće ljutosti oružje», pa premda ne može odmah u drugome probuditi ljubav sigurno će probuditi sažaljenje. «Sažaljenje je pako onaj most (ćuprija) po kom se muž iz pakla neviernosti izbavlja i u grad viernosti unilazi». Ovo izvanredno djelo žena treba poduzeti ne samo iz osobnih razloga nego i vođena nadnaravnim motivom - da bi povratila vjernost ženidbenom drugu i da bi ga «u ljubav Božju povratila, od vječnjeg prokletstva izbavila, srčbu, odurnost i svadju, koja srdca, odtudjenje, odstranila». To će konačno i njoj donijeti veliku radost.

Jednako tako treba postupiti muž ukoliko mu supruga posrne. Mora moliti za njezino obraćenje zajedno sa svojom rodbinom jer to neće moći učiniti vlastitim silama. Uz molitvu «želeći ju na pravi put povrátiti, trieba joj nadalje po múdrosti kršćanskoj ljubezno i uztrpljivo spasonosne nauke davati, zatiem nastojati da takova supruga svetu misu i propovied pomnjivo sluša i svetotajstva često prima a drúžtvo zločestih i nevaljanih žená izbjegava».[479]

Da bi opravdao žene Antunović ističe da one rijetko zablude uz «dobra i mudra muža». Nabraja i neke druge uzroke koji mogu dovesti do preljuba. Na prvom mjestu je to netaktičnost i nepravednost svekra i svekrve koji sina u svemu opravdavaju a «mlađu» napadaju i osuđuju.[480] No to svakako ne smije biti izlikom takvoj supruzi jer je «gospodarom njihove ženitbé Isus, koji hoće, zna i može potriebita lieka pružiti. Zato trieba danju i noćju njegovu milost prositi». Puno je i drugih opasnosti koje vrebaju da unište bračnu ljubav i vjernost ali ih ne želi iznositi jer ih i tako svatko «dovoljan broj poznaje». Radije potiče na krepostan život i molitvu jer je svrha ženidbe vječni život.[481] Poznato je da se Antunović dobro razumio u upravljanje materijalnim dobrima. Stoga na ovom mjestu posvećuje dosta prostora upravljanju materijalnim dobrima u obitelji. U bunjevačkim hrvatskim obiteljima otac je bio «baćo» - gazda i zato često nije imao razumijevanja za materijalne potrebe svoje supruge i cijele obitelji. Antunović zbog toga naglašava da u upravljanju materijalnim dobrima u braku mora vladati jednakost u

[479] *Isto,* str. 721.

[480] Usp. *isto,* str. 721.

[481] «Naša je dužnost kriepiti se sa svetotajstvi da na onom putu, kojim nas kraljevstvo Božje vodi ne padnemo. Tko ovako misli i djeluje, onoga će ženitba sriećna i spasonosna biti... jerbo je temeljem čoviečanskoga bića Bog, koji veoma bdije nad ženitbom da se djavo u nju ne useli, ne ugniezdi se i sve ljudstvo ne otruje. Bog zna nečistoću izkorieniti i preljubstva zločesti račun pomrsiti», *isto,* str. 721.

stavovima i pravima. Bitno za učvršćivanje bračne ljubavi i vjernosti jest «da su oženjeni ne sama dušom i tielom, posteljom i stolom, nego takodjer i zemaljskim imetkom skopčani. U bráčnom životu neima se rieč „moje" i „tvoje" već uviek samo „naše" upotriebljavati».[482] Napose treba o svemu razgovarati i zajedno planirati. To je vrlo važno načelo, jer „sporazumljivanje u svih domaćih i poljskih poslovih" donosi plod boljeg međusobnog razumijevanja i podrške tako da će „u svačem jedno drugom koristne savjete davati i od obitelji svakovrstne pogibelji odvrâćati». To će konačno biti korisno i za slučaj smrti jednoga od bračnih drugova jer će udovac ili udovica znati imovinom upravljati tako da se «velikoj žalosti odmah šteta kakova ne pridruži».[483]

Antunović je poznavao mnoge obitelji svoga naroda u kojima su, u ime neke pravednosti, muž i žena odmah nakon vjenčanja ugovorom razdijelili imanje. To su često inzistirali roditelji mladenke misleći da će tako svoju kćer zašititi. To međutim nije dobro jer je takav način upravljanja materijalnim dobrima proizveo upravo suprotne učinke.[484] Kao realan čovjek isticao je da su razne materijalne štete sastavni dio svakidašnjice svake obitelji. Ipak je naglasio da se miraz koji je mladenka donijela (obično je to bila zemlja) ugovorom uknjiži kao zajednička imovina. Svako posebno vođenje računa nije dobro «jerbo ovi samo srdca razdieljuju». Muž i žena moraju biti jednaki u svemu.[485]

U upravljanju materijalnim dobrima Antunović se osvrće na još jednu negativnu pojavu u obiteljima njegovoga «milog Roda». Događalo se često da je muž branio ženi kupiti neke stvari zbog čega ga je žena potkradala i potajice uzimala novac i nabavljala ono što je željela. Tako što se ne smije događati u kršćanskim obiteljima. Muž i žena moraju biti jedne misli u svemu, tako da muž mora zanati što je njegovoj ženi stvarno potrebno a žena što je ono što neće previše opteretiti obiteljsku blagajnu, pa će se o svemu dogovoriti. U protivnom, svako pretjerivanje bilo u zabranama ili u nepotrebnom rasipanju ne vodi k dobru.[486]

---

[482] *Isto,* str. 722.

[483] *Isto,* str. 722.

[484] «Čim se oženjeni imetkom razdiele, odmah dobije neprijatelj vrág mjesto, gdje se može ugniezditi, pa neslogu i nesporazumljenje zametnuti, samo da raznoličnoj neviernosti pút otvori», *isto,* str. 722.

[485] «Jer kršćanski zakon ne pripoznaje u ženitbi gospodara i služavku, već jednakim pravom ovjenčana muža i ženu. Uslied toga, kao što žena trieba da posjeduje vještinu ljubavi i krotkosti po kojoj može što od muža izkati a ne izprositi, isto tako trieba i muž opet da posjeduje mudrost ljubavi: spasonosnu i sigurnu slobodu ženi dati», *isto,* str. 722.

[486] «Iz toga pako izleže se kašnje svadja, pobuni sloga, useli mržnja, pokida jedinstvo i širom se otvore vrata neprijatelju, koji samo o tomu nastoji da nam zemaljsko i nebesko blagostanje potare i uništi», *isto,* str. 722.

No, usprkos svih ovih dobrih pouka i svih nastojanja može se, zbog slabosti, dogoditi da zajednički život postane nemogućim. Za takve slučajeve daje pouku o rastavi od stola i postelje. Takva rastava je dopuštena samo u slučaju da je ostati zajedno pogibeljno za zdravlje i život te ako ni duhovni pastir nije mogao pronaći «svrsishodni liek» za pomirenje. Rastavu od stola i postelje mora odobriti «Duhovni stol» i tek nakon njegovog sudskog rješenja mogu se razdvojiti. Očito su za takve slučajeve bili uglavnom krivi muževi, zato je ohrabrenje za pomirenje naslovljeno supruzi: «Valjana kršćanska supruga, će sve moguće načine i sriedstva pokušati, samo da se sa mužem svojim izmiri... Neće ona paziti na ono što je bilo, već ako se je pokazao izgléd muževljeva poboljšanja, ona će se bez oklievanja, s'njim izmiriti jer neima kukavnijeg i pogibeljnijeg stanja za oženjene, za njihovu djetcu i za imanje nego li ženitbeno razstavljenim biti».[487]

3.2.3.4. Odnos muža prema ženi

Čitav život u braku mora biti prožet posebnim odnosom ljubavi između muža i žene. Uz pouke i savjete gledom na odnose muža i žene s osobitim naglaskom na bračnu ljubav i vjernost, te uz upute o upravljanju materijalnim dobrima, Ivan Antunović donosi pouke svakom posebno u podnaslovima «Odnošaji muža prema ženi» i «Odnošaji žene prema mužu». Te pouke su svojevrsni «recepti» za sreću u braku. Zanimljivo je da su pouke i savjeti upućene muževima puno kraći nego li oni upućeni ženama. Antunović je poučen iskustvom iz svoje obitelji koja je rano ostala bez oca, uvidio svu moć i veličinu žene – supruge i majke. Kasnije se u to uvjerio također u svom pastoralnom radu, jer je sigurno nailazio na takve primjere u svojoj svakidašnjici. Iz istog razloga Antunović je djevojkama, suprugama i majkama posvetio nekoliko svojih članaka u kojima ukazuje na važnost njihovog kreposnog života jer on donosi slatke plodove obitelji, Crkvi i društvu. U tim člancima on ukazuje na opasnost i na zlo koje iste ustanove trpe ukoliko one nisu na visini svog ljudskog i kršćanskog dostojanstva.[488] To ne znači da je Antunović umanjio ili okrnjio ulogu muškarca, muža i

[487]Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 725.

[488] O djevojkama, suprugama i majkama Antunović piše u sljedećim člancima: Divojke, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, I(1870), br. 15, str. 102.; Brzo na divojačku obranu, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), br. 17, str. 116.; Ženska mladež, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, II(1871), br. 29, str. 199.; Hvaljene žene“, u: Bunjevačka *i šokačka vila*, III(1873) br. 4, str. 14; br. 5, str. 17.; br. 6, str. 21.;

oca, kako će to biti vidljivo i iz ovog prikaza. On je jednostavno smatrao, a to je bilo i njegovo pastoralno iskustvo, da djevojka, žena i majka mogu i njih vući naprijed i pomoći im da ostvare svoje zadaće u obitelji, društvu i Crkvi.

Antunović polazi od istine koju Crkva crpi iz Svetoga pisma, tj. da je muž glava ženi i da je on glavar obitelji. To mu, međutim, ne daje pravo gospodarenja. Muž prema ženi mora biti blag jer srdit, grub i okrutan muž postupa kao da «nema mozga u glavi ni srca u grudima». Svojom grubošću samo odbija ženu od sebe i čini je neposlušnom. Muža u odnosu prema ženi trebaju voditi mudrost i ljubav. On mora biti zaštitnik svoje supruge. Ne smije prihvaćati olako optužbe koje na nju čuje sa strane a ako bi u čemu i kriva bila «tada će je s ljubavlju veoma oprezno okarati».[489]

Antunović nije zaobišao u svojim poukama ni klasičan problem braka i obitelji, a to je odnos «snaha – svekrva». Muž će «ženu svoju braniti toliko te će po naputku svetoga Evandjelja, ako se poradi žené sa svojimi roditelji ne bi mogao složiti i od njih se u ljubavi razstati samo da se ženitbena sloga i jedinstvo sačuva, osigura».[490] Međutim, na drugom mjestu ističe, kako do toga nikada ne bi moralo doći kad bi između snahe i svekrve bio odnos kakav je bio odnos Noemi i Rute, o kojem svjedoči Sveto pismo.[491] Klasičan problem sastoji se u tome što majke prema snahama imaju neku ljubomoru zato što njihovi sinovi više vole svoje supruge nego li njih.[492] Da su sve svekrve kao Noemi «od deset bi nesložnih ženitaba ili bolje, bračnoga života, zasigurno devet odpalo.» Mudra svekrva osjeti čak i tajne nesporazume svoga sina i snahe te ih tako upućuje i upravlja da se sve za kratko vrijeme uredi i smiri. Svekrva može biti takva ako je «s Isusom spojena kao što bijaše udova Noema s Jahvom». S druge strane učvršćenju ljubavi doprinosi sličan stav snahe: «Srdce nam se od radosti razigra slušajuć

Slavianke kao supruge, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 24, str. 93.; Slavianke matere, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 25, str. 97.

[489] «Izdajica je svoje supruge» onaj muž koji dopusti da je bilo tko vrijeđa a osobito ako to dopusti djeci ili ako on sam pred «tuđinom» u kući zahtijeva od nje djela koja «njenu čast utamanjuju i nju na obće ruglo izmieću», usp. Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 722-723.

[490] *Isto,* str. 722. - Zaista iznenađuje ovakav savjet jer su tada uglavnom svi živjeli u obiteljskim zadrugama. Znak je to Antunovićeve mudrosti i ispravnih moralnih načela koja moraju imati prednost pred tradicijom i običajima.

[491] «Da sve svekrve ovako čine kao što činjaše Noema, imale bi tada nedvojbeno u svojih snaha prave Rute», *isto,* str. 86.

[492] Time one očituju da im nije u srcu Bog koji bi se zbog te «ljubavi i spojenja srdaca mladenačkih radovao, već im se djavao udomio koji po materinskoj mržnji zavist, srdžbu, te nesložni život mladenaca» izaziva i tako svoje đavolsko kraljevstvo širi i rasprostranjuje, usp. *isto,* str. 86.

kako Ruta svekrvi svojoj Noemi govori da će s njom živjeti i umrijeti. - Kći Božja u svekru i svekrvi gleda uviek Isusa, koga u njimi cjeliva i časti».[493]

U nabrajanju ispravnog odnosa muža prema ženi Antunović upozorava i da je dužan paziti na ženino zdravlje. Zasigurno je gledao u ponekoj obitelji kako žena radi težačke poslove koji ne odgovaraju njezinoj tjelesnoj snazi i zato upozorava: «Mužu se trieba i za zdravlje svojé suprugę brinuti i takov poso njojzi ne dozvoljavti koji je obično njenomu zdravlju ubitačan. Tako je škodljivo n. p. za nju vrieće (džakove) skidati, nositi i má kakov teret dizati. Ženski bo spól nije Bogom za dizanje tereta stvoren pa se u tome veoma lahko pokvari». I zato veoma griješe muževi koji «njekom ludom sramežljivošću zasliepljeni» bolesnu suprugu i ne pitaju kako joj je i da li joj što treba niti se «za njenu podvorbu i liečenje brinu». Također ukazuje na čudno ponašanje nekih muževa koji svoje žene ljube samo dok su zdrave a kad se razbole misleći da se pretvaraju, tjeraju ih na posao i tako nemoćne. Imajući u vidu veliku ulogu koju žena ima u obitelji, kaže: «Zadosta je njoj tereta djetcu nositi i radjati. Stoga ako je bolna, neka ju nadgleda i ako se ne može na virna kakova poslužnika osloniti, neka ju tada sám dvori i lieči».[494]

Trudnice i rodilje moraju biti posebna briga muževa. Mnoga bolna životna iskustva pokazuju da nerazborit i grub odnos prema njima može imati kobne posljedice kako za samu ženu tako i za čitavu obitelj: «Ovakove nesriećne rodilje pogibeljne bolesti na se navúku i prije vriemena poginu. Iza sebe sirote ostave ili pako mnogo godina nevoljno kiukaju, pa niti žive niti umiru već su sebi na žalost a djetci i mužu svomu na teret». Ove pouke i prijekore muževima završava upitom: «Zar muževi ne znadu da se žene i same od sebe žure postelju svoju što prije ostaviti i tako se prietećoj pogibelji izmetnuti?!»[495]

Muž mora paziti također da uvijek bude jasno prikazano i uređeno imovinsko stanje obitelji. Mora biti jasno što svakako ostaje djeci ako bi im mati mlada umrla. Budući da se mladi muževi udovci obično ponovno ožene, pravednost zahtijeva ispravnu raspodjelu dobara, da niti maćeha ne zakida djecu iz prvoga braka, niti djeca maćehu u njezinom pravu. To zato što «maćuha kod diobé nastoji navadno djetcu prve

---

[493] *Isto,* str. 86-88.
[494] *Isto,* str. 723.
[495] *Isto,* 723. - U nastavku oštro primjećuje: «nisu muževi već nemilosrdne ubojice» oni koji ženi «poslie poroda ni malo odpočinka, za oporavljanje ne dozvoljuju već je odmah peti ili šesti dan iz posteljé iztiraju», *isto,* str. 723.

ženitbé, gledom na dielove, pokratiti», ali i zato «da se djetci ne pruža prilika maćuhu njenoga prava oplieniti».[496]

U odnosu muže i žene može biti «kamen smutnje» i može poremetiti sklad bračne ljubavi također i muževljev odnos prema ženinoj rodbini. Krivo i nerazborito čine oni muževi «koji roditelje i rodjake svojé supružé zanemare ili ih baš uvriedjuju, jerbo tiem sjedinjenje ženitbeno uviek samo slabe».[497]

Na kraju pouka i uputa muževima podsjeća na značaj i potrebu sitnih znakova pažnje koje uvijek ženama donose radost i umnažaju ljubav: «Budući da je ljubav ženitbena 'čuvstvom, koje se ne samo riečju izražuje, nego takodjer i djeli zasviedočuje, zato veoma razborito čine oni muževi, koji vraćajući se sa sajma ili proštenja k'suprugama svojim, ako i malene, ipak donašaju im darove...».[498]

3.2.3.5. Odnos žene prema mužu

Konkretne savjete i pouke ženi Antunović upućuje s istom namjerom kao i mužu. On postavlja retorsko pitanje: »Nije li sav život muža i obitelji u rukuh žene?»[499] A na drugom mjestu naglašava: «Udatbom nalažu se ženi tri veoma velike dužnosti: prvo da bude vierna supruga, drugo ljubežljiva mati i treće, dobra i brižljiva gospodarica».[500]

Pobožnost je najvažnija krepost koju mora posjedovati žena. Velik je doprinos braku i obitelji takva žena.[501] Bezbožna žena u brak i obitelj unosi razdor,[502] a pobožna žena u stanju je «čovjeka lava u jaganjca, a bezbožna jaganjca u lava pretvoriti».[503]
Nakon kreposti pobožnosti po važnosti stavlja krjepost pokornosti i poslušnosti onomu koji je «po Bogu i po ljudi priznana ženitbe glava». To nije ropska poslušnost nego poslušnost «slobodné supružé, kojé se volja uviek neprestanom ljubavlju kreće». To čineći i sebi dobro čini jer dobro «zna da je muž najsvietlijom njenom krunom, a i to da

[496] *Isto,* str. 723.
[497] *Isto,* str. 723.
[498] *Isto,* str. 723.
[499] *Isto,* str. 367.
[500] *Isto,* str. 730.
[501] «Pobožna žena je milokrvna, a bezbožna, nemilosrdna. Pobožna žena može nadoknaditi muževu neviernost i neviernost djetce i svoje čeljadi, te tako Božju i čovječju ljubav obitelji svojoj pribaviti...», *isto,* str. 367.
[502] Iz nje «izvire otrov i pokaranje Božje. Te ako Bog hoće kojega muža kazniti, ne trieba mu više dati i učiniti ništa nego mu samo bezbožnu ženu za drugaricu na vrat objesiti», *isto,* str. 367.
[503] *Isto,* str. 367.

se nitko ne može glavé dotaknuti prije nego što bi s'nje krunu sbacio i srušio». Ljubav ju je dovela k mužu i stoga se prema njemu uvijek mora odnositi s ljubavlju i samo je onda tužna kad nije uspjela otkriti i izpuniti muževljevu volju. Njoj je uvijek na pameti samo kako da svom životnom drugu «pribavlja radost i veselje». Ženina pokornost i poslušnost prema mužu mora biti uzor djeci i drugim ukućanima kako se trebaju prema njemu odnositi pa će doprinijeti dobrobiti svoje obitelji.[504]

Svaka žena mora paziti da svog muža ne sramoti i ne pogrđuje. Morala bi biti svjesna da je njoj «na grehotu» ako iznese na vidjelo ono što je mužu «na sramotu». Svjesna pogriješaka i mana svoga muža ona će se najprije za njega Boga moliti. Kad žena moli u njoj «sama ljubav moli. I pošto je Bog najizvrstnija ljubav, naskoro će molitvu razcviljené supruge uslišati». Nakon molitve supruga će nasamo razgovarati s mužem. Takav postupak će prije donijeti ploda nego bilo kakva srdžba i vikanje jer «ljutitost navadno ne priznaje svoju krivnju niti što dobra nauči». Istina ima puno «zločestih muževa koji nemaju milosrdja i ljubavi prama svojoj supruzi ili ako ju imaju a ono ju riedko kad pokazuju» ali i takvima se, ipak, može više krotkošću pomoći jer žena «može krotkošću svojom ljutitosti žalac oduzeti». Naime, «razborita žena će u svojoj krotkosti, kada je s'mužem svojim nasámo, te ovaj nije srdit, već je baš triezan i u duši umiren, liepo moliti i moleć opominjati da ono što je zlo ostavi».[505]

Poniznost je sljedeća krepost koja mora resiti suprugu. Poniznost o kojoj govori Antunović sastoji se u priznanju pogriješaka te u prenošenju pohvala na muža kao i stalnog ustupanja i pribavljanja svega boljega mužu – i jela i pića i mjesta. Sljedeću rečenicu žena je mogla jednostavno naučiti napamet i učiniti je svojom izrekom: „Da moj muž ima pametniju i brižljiviju, vještiju ili bogatiju suprugu, ovo se zacielo ne bi bilo dogodilo». Takva će poniznost «ražariti lice srietnom mužu» i ljubav će se njegova prema supruzi «razpaliti te će ju kano jedinu zjenicu svog oka cieniti i štititi». Međutim, ako je žena ohola «i samu sebe uzvisuje a muža kudi i ponizuje, i koja si - neobziruć se na muža - u jilu, piću i odielu sebi ugadja, naskoro će svoga műža u nevolju stisnuti i u siromaštvo strmoglaviti». To će se međutim okrenuti protiv nje jer poniznu će ženu u obitelji svi hvaliti i uzvisivati a oholu prezirati i optuživati da je ona «svu tugu i nevolju na obitelj svoju navukla».[506]

---

[504] Usp. *isto*, str. 723-724.
[505] *Isto*, str. 724.
[506] *Isto*, str. 724.

Veća privrženost supruge obitelji iz koje je ponikla nego li obitelji njezinog muža može biti pogubna za bračnu ljubav. Da bi suprugu uvjerio koliko je značajna njezina privrženost muževljevoj kući, Antunović je ispjevao svojevrsni hvalospjev muževljevoj obitelji.[507] Poseban «hvalospjev» uputio je muževljevim roditeljima, koje njegova supruga poštuje i ljubi kao „svoje ljubljene roditelje" a osobito „s njihovimi manama strpljivost ima, jerbo zna da se ljudi bez slabostih na sviet ne radjaju". Također mora biti svjesna „da bi svaka i najmanja uvrieda, koju bi ona roditeljem svoga muža naniela, ovoga se živo kosnula, koji u takovom slučaju ne bi želio ni roditelje svoje razcviliti a ni suprugu svoju ražalostiti".[508] O odnosu prema njima puno toga ovisi a isto tako s njima može biti vrlo teško, našto mora biti spremna. Isto tako je, međutim, iskustvo koje nosi iz svoje obitelji o ljubavi prema starima, uči „da ništa nije tóli lahko kao što je starim ugoditi". Stog će i svoga muža „poticati i ohrabrivati da ih ničim ne povrijedi i nikada ga neće protiv njih buniti».[509] Bude li tako činila oni će priznati njezinu mudrost i u mnogim slučajevima će prihvati i ispuniti njezinu volju i način njezinog rada i razmišljanja, koji je donijela iz svoje u njihovu obitelj.

Supruga također mora biti dobra prema muževljevoj braći i sestrama (diverovi i zaove) jer će ga i to veseliti a oni su i onako s malim zadovoljni jer «ako im snaša samo liepu rieč iskaže, da ma i najmanju milostinju učini, tada ju svi hvale i u zviezde kuju, a svekar i svekrva na dlanu nose».[510]

Rad je daljnji značajni momenat u kojem žena u odnosu prema mužu ima važnu ulogu. Ona mu u svemu treba pomagati. I to spada na ljubav i nježnost u braku.[511] Kad s njim ne ide vani raditi ona će se potruditi da sve u kući na vrijeme poradi i pospremi da joj muž nizašta «ne zapne». Sve će pripraviti da ne mora čekati za jelom i pićem, kad se s posla vrati. To je bitno jer je «već za djetinske svoje dobé upámtila da je umoran čoviek uvriedljiv».[512] Za mir, sreću i blagostanje važno je također da žena muža ničim

---

[507] «Djevojka, kada se uda, mora se sa svimi svojimi čuvstvi k'obitelji svoga muža, prignuti... Jer ako se je prava i iskrena ljubav u srdcu njenom ugniezdila onda joj mora sve drágo i milo biti što god je s'njezinim mužem skopčano. Njoj je mila i ugodna muževa kuća, njegovo bogatstvo ili siromaštvo, roditelji i rodjaci. Njoj su povoljni muževi običaji, pa ih nastoji proučiti a one koji su manjkavi, trsi se razborom i ljubežljivošću izpravljati», *isto,* str. 724.

[508] *Isto,* str. 724.

[509] *Isto,* str. 724.

[510] *Isto,* str. 724.

[511] «Ona će danju i noću na desnici muža prebivati, pazeć gdje bi mu mogla u pomoć priskočiti», *isto,* str. 725.

[512] *Isto,* str. 725. – U nastavku istoga teksta potanko objašnjava kako se treba ponašati: sve «po volji i želji svoga muža naredi i njega veselim licem dočeka, znajuć, da ako se je čoviek má kako poslovanjem utrudio, al ako kod svoje kuće sve u redu nadje i svoje supruge veselo lice opazi, odmah se u snazi

ne razljuti jer zna da je muškarac po sebi «na ljutitost brz» i stoga ga nikada neće «podpaljivati i podbádati, jerbo je već davno izkusila da nijedna šteta nije toliko škodljiva, koliku može razljućen čoviek prouzrokovati».[513] Lijep primjer svim ženama i suprugama dala je u tome Abigaila, koja je svojim smirivanjem muža otklonila veliku pogibelj od svoje obitelji. Krivo čine supruge koje ljutitog muža ne smiruju nego ga «grižljivimi riečmi i osornim ponašanjem još većma podpaljuju». Zbog toga onda počinju rasprave i svađe koje prouzrokuju mnoge nesretne slučajeve i upropašćuju blagostanje obitelji.[514]

Muževljevoj smirenosti doprinijet će i ako žena bude djecu i sve ukućane poticala na poslušnost «da se volja njena múža u svačem izpunjuje». Svojom ženskom pronicljivošću i intuicijom pazit će također «da joj tko muža ne prevari i ako što na to smierajuća opazi, odmah će műžu svojemu saobćiti».[515]

Ruta može biti primjer mladenkama kako je za sklad u braku važno ne zanemariti ni svoje tijelo. «Ljepota i čistoća jesu kano miris i boja koja od cvieća dolazi, a ove ljubav i nagnuće podhranjuju. Stoga valja da mlade u tielu svoju čistoću a u odjeći uz ovu i urednost njeguju. Gad i neurednost u odjeći može najveću ljubav uništiti».[516]

Ženu mora resiti krepost štedljivosti ali također i pozornost da u kući uvijek bude ono što je nužno «da rodjake, prijatelje i susjede, má u koje vrieme pošteno i bez stida dočekati može».[517]

Muževljeva bolest je osobita prilika za iskazivanje ljubavi i vjernosti.[518] To će činiti i sa sviješću kako bi muževljeva smrt bio veliki gubitak i za nju i za djecu jer bi onda upravo na nju pala sva briga i sav teret.

U braku su normalne krize i razne poteškoće, no «dobra žena ni zločesta muža do zadnjega časa ne ostavlja». Za takvu odluku postoje mnogi razlozi koji izviru iz svetosti i sakramentalnosti braka i obitelji al i iz svijesti žene «jerbo zna da je samo donle gledana i štovana, dok se u kući muža svoga nalazi a čim se s mužem svojim raztavi, odma u části i ugledu pada».

svojoj ponovi i oporavi». I još jedna dragocijena pouka: «Ako se je u kući što nepovoljna dogodilo neće ona odmah to pried povrativšim se svojim mužem izliti, nego će tek onda, kada ga je nahranila, napojila i izpokojila, saobćiti mu sbivšu se nepovoljnost», *isto,* str. 725.

[513] *Isto,* str. 725.

[514] Usp. *isto,* str. 99.

[515] *Isto,* str. 724.

[516] *Isto,* str. 88.

[517] *Isto,* str. 725.

[518] «Vierna žena neće muža svoga ni u kakovoj nevolji ostaviti već, ako se muž razboli, ona će okolo njegove posteljé oblietati, ljubezno ga dvoriti i liek mu pribavljati», *isto,* str. 725.

I krepost «sramežljivosti» (stida) mora resiti dobru suprugu i majku. Sramežljivost «valja da sve njezine rieči i sva djela onako na sebi nosé kao voće modrinu». Tom krepošću ona će moći i razuzdanom i raspuštenom mužu «čistoću djevicá i viernost ženitbenu osiguravati».[519] Ni žene, međutim, nisu pošteđene napasti nevjerstva, stoga ih upozorava: «Ako žena, samo malo prag sramežljivosti prekorači, mužkarci će odmah gad nečistoće po svőj kući razliti». Posljedice takvog posrnuća osjetit će djeca i svi ukućani te nitko više neće «dužnu čast izkazivati ženi koja je granice stramežljivosti razorila». Da bi posvijestio koliko je ženina vjernost važna nabraja Antunović čitav niz posljedica njezine nevjerosti: «Odmah se ljubav ženitbena ugasi. Ona može kašnje tisuće na stől muža, svoga tovariti: on će ju trpiti ali ju neće ljubiti milovati».[520] I svi drugi, pa i njezini najbliži će je prezreti.

Slijede savjeti koji mogu pomoći da se takvo zlo ne dogodi: «Molite se dakle gorljivo žene, da ne upadnete u napasti! Uklanjajte se svim griešnim prigodam! Oružajte se milošću Božjom!». Ponekad je, ipak, nemoguće izbjeći susret s drugim muškarcem, ali da bi se otklonila svaka sumnja muža i okoline i da bi se izbjegla konkretna griješna prigoda potrebno je da se žena drži sljedeće upute: «Ogradite se proti razpuštenosti mužkaracá javnošću ili prisutnošću barem jednoga djeteta da vas sotona s'tudjim čoviekom na skrovitom mjestu nikada nasamo ne zateče. Jer ako se ne bi triebalo za drugo što bojati, a ono se valja barem skrbiti za dobro i pošteno ime i bojati se ozloglašenja te pobunjenja mira i srdca svojega muža».[521]

---

[519] *Isto,* str. 726. - S koliko dosjetljivosti i detalja Antunović opisuje svoje tvrdnje očituje i sljedeća: «Čista i sramežljiva žena kádra je jednim samo pogledom razvezanom jeziku takovu opomenu dati na temelju kojé će se ubuduće ustručavati sebe u gad nečistoćé zamočiti. Žena je dakle Bogom pozvana razpuštenosti mužkaracá zaprieke stavljati...», *isto,* str. 726.

[520] Grijeh ženinog preljuba je velik i stoga jer iz njezine «utrobé trieba da na slavu Božju i na diku čoviečanstva ciela jedna obitelj izidje», *isto,* str. 726.

[521] *Isto,* str. 726.

3.2.4. Život u obitelji

Obitelj je za biskupa Antunovića temeljna ustanova. Na početku, kada muž i žena stvaraju obitelj sve mogućnosti su otvorene. Samo o njima ovisi kojim će putem krenuti njihova obitelj. Od bračnog para koji stvara novu obitelj, ovisit će «da li će plod i ród, koji íza njih ostane, njih nad grobom slaviti ili ih pako proklinjati?" Da bi im obitelj bila izvorom radosti na zemlji i vječnoga spasenja na umu im uvijek mora biti Isusova „opomena": „Budite izvrstni, kao što je i Otac moj nebeski izvrstan!" (Mt 5, 41).[522]

Obitelj kao ustanova je izvor radosti i ljubavi: «Da nije obitelji, odmah bi nestalo one radosti koju roditelji u djetci a ova opet u roditeljih svojih uživaju. Nestalo bi one ljubavi kojom se djetca u roditelji svojih, u braći i sestrama, nasladjuju».[523]

Antunović raspravlja i na svoj način daje pouke za život u obitelji pod različitim vidovima kako slijedi.

3.2.4.1. Bog je temelj i kruna obitelji

Na istini Bog je «temelj i kruna obitelji» Antunović gradi sve svoje moralne pouke o obitelji kao i poruke koje upućuje svakom članu obitelji. Ukoliko bi obitelj ipak bila bez Boga imalo bi to dalekosežne posljedice. Bez Boga «razbjeći će se obitelj, raztrošiti narod i u kratko nestati čovjeka sa lica zemlje». Već u njegovo vrijeme neki su narodi – on ih naziva poganima – izbjegavali rađanje djece što je upereno izravno protiv njih samih, jer «na poginuće dietcu svoju izostavljaju».[524] Isus je vratio ženi dostojanstvo koje je imala na početku. Kršćanska obitelj je izvorna obitelji. Ona je sada «skroz podpuna», onakva kakvu ju je zamislio Stvoritelj i kakva je bila u «raju zemaljskom». Prava obitelj je slika trojedinoga Boga. Sada se u obitelji «predstavlja Božja pravda, tj. Bog Otac; milosrdje, tj. Bog Sin i ljubav, tj. Bog Duh Sveti. Tu se predstavlja Bog Otac u otcu, Bog Sin u materi a Bog Duh Sveti u ljubavi, tj. u djetci».[525]

Samo obitelji utemeljene na Isusu Kristu, u kojima se živi po njegovoj zapovijedi ljubavi, mogu se održati, jer vršenje zapovijedi ljubavi otklanja od obitelji zle

---

[522] *Isto,* str. 567.
[523] *Isto*, str. 525.
[524] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 599.
[525] *Isto*, str. 377.

posljedice neljubavi. U obiteljima bi nestalo svako zlo kada bi se svi u njoj pridržavali te zapovijedi. Iz obitelji bi se, pak, to blagostanje proširilo i na društvo u cjelini, jer bi obitelji spojene „svezom svete ljubavi" stvarale bolje i ljepše «veliko družtvo čoviečanstva, družtvo narodno».[526]

3.2.4.2. Rađanje djece

U redovitim okolnostima prvi i pravi plod ljubavi «svetootajstvom ženidbe skopčanih brakova» jesu djeca. Rađanje djece je Božja zapovijed. Muškarcu i ženi Bog je povjerio dužnost «čoviečanstvo ženitbenim sjedinjenjem uzdržavati».[527] «Teret rađanja ženi je nametnut» kao posljedica grieha. Taj teret joj je olakšao Spasitelj koji blagoslivlja ženidbu. No, olakšanje «tereta rađanja» imaju samo žene koje žive u zakonitoj ženidbi. Tu svoju tvrdnju Atnuvović obrazlaže na zanimljiv način, ističući da oni koji nisu vjenčani u crkvi, ne mogu uživati ni milosti koje je Isus namijenio onima koji stupaju u brak po Božjoj volji i po nauku Crkve. [528]

Antunović daje niz savjeta trudnicama i rodiljama. Trudnica mora smatrati velikom milošću i radošću «znanje i uvjerenje da će naskoro materom postati». Trudnice se moraju čuvati bučnih veselja, jer time «strovaljuju u pogibelj zdravlje i život koli svoj toli i život čeda svoga». Upozorava na problem teških porođaja. Tumačeći Marijin pohod Elizabeti uči kako se oni mogu izbjeći: «Kada bi majke po primjeru sv. Elizabete u molitva i bogoljubnosti čas svoga porodjaja izčekivale tada ne bi toliko groznih, toliko pogiblju punih i nedozrelih porodjaja bilo kao što ih kraj današnjeg načina živovanja trudnica uistinu ima».[529] I često obraćanje Gospi u trudnoći osigurava sretan porod.[530] Također im preporučuje da se ispovijedaju i pričešćuju. U

[526] *Isto,* str. 279. Na drugom mjestu kaže: „Ukoliko se ova zapovied u kojoj obitelji, obćini ili državi obdržaje, u toliko se odanle i zle posliedice neljubavi udaljuju. Da se možemo kadgod tamo uzpeti gdje se u svakoj kući i obćini ova zapovied podpuno održavala, onda bi tamo svako zlo prestalo", *isto,* str. 274.

[527] *Isto,* str. 751.

[528] «Žena koja djetcu svoju izvan prave i zakonite ženitbe, izvan ženitbe katoličke, radja ne može računati na olakšanje bolesti svoga radjanja, po Spasitelju obećane. Zato takve nezakonite ženitbe sv. Majka Crkva ne blagoslivlje... A žena, koja u zakonitoj ženitbi djetcu svoju želi Spasitelju privesti, ona ima milost u svetotajstvih, ima blagoslov u posviećivanjih, dakle sjedinjuje se sa Spasiteljem, koji joj bolest radjanja olakša a i teret uzgajanja djetce, snošljivim čini», *isto,* str. 26.

[529] *Isto,* str. 214.

[530] «Oj vi noseće majke! Pozdravljajte bez prestanka blaženu djevicu Mariju pa će se na njezino uticanje plod vaše utrobe posvetiti i vi ćete se po Duhu Svetom tielesnom i duševnom jakošću, mudrušću i strahom Božjim nadahnuti te čedo sriećno radjati i pobožno odgajati», *isto,* str. 462.

trudnoći se osobito moraju čuvati grijeha jer bi taj grijeh ne samo njihovu nego «i ploda njihova dušu i tielo opoganio».[531]

Govoreći o propisu čišćenja žene poslije poroda, na što podsjeća blagdan «Očišćenja Marijina» ili Svijećnica, upozorava rodilje, te - «po sv. Majci Crkvi počašćene matere», da poslije porođaja moraju odležati određeno vrijeme i tako se oporavati jer «niti se Bogu dostojno klanjaju a niti zdravlju svom ugadjaju ako prije dolaze u crkvu nego što su po izkustvu ljudskom postelju svoju sasviem odležale».[532]

Rodilje se isto tako trebaju čuvati grijeha.[533] A upozorava još i na loš običaj da se k rodilji ili djeci dovode maškare. To ne samo da nije pametno nego je i grješno, ponekad i s kobnim posljedicama jer se djeca mogu prestrašiti.[534]

Antunović je cijenio i podržavao brojne obitelji. U tom smislu postavlja retorsko pitanje: «Je li što ljepšega vidjeti, nego li malo jato sitne djetčice, u kojoj ne gospoduje jošter zloba, zavist niti slavoljublje, već sama i jedina ljubav?». I dodaje «Isus živi u dječici i u njoj se nasladjuje. Ona su najljepša, najdivnija i najjača uda kraljevstva Isusova». Desetoro djece nije teško odgajati jer «desetoro djetce lahkše je čemu naučiti nego li jedna samo odrastla čovjeka».[535] Djeca su uz to otvorena za slušanje o svetim stvarima i rado se o njima raspituju. Ali djeca postaju teret i djeci prestaje biti lijepo u obitelji kad im roditelji nisu pobožni.

Dužnost je roditelja nakon poroda djetetu dati ime. Ne treba djetetu davati očevo-djedovo ili majčino-bakino ime - «ta nije njihova slika niti njihov primjer nami za uzor ili primjer ostavljen». Uzor nam je svima Isus. Djeci treba davati uvijek kršćansko ime, tj. ime nekog sveca ili svetice a takvih je dosta.[536]

Potrebno je spomenuti i nekoliko Antunovićevih misli o krštenju djece. U njegovo vrijeme bila je velika smrtnost djece pa je stoga hvalio roditelje koji odmah krste svoju djecu. Razlog tomu nije samo da dijete ne bi umrlo bez krštenja nego da se

---

[531] *Isto*, str. 233.

[532] *Isto*, str. 463.

[533] «Rodilja nije u stanju nikakov grieh učiniti bez da se posliedice ovoga i čedanca njena dojmile ne bi... Nemojte dakle, matere, zaboraviti da mnoge težkoće, bolesti i nevolje vašeg poroda (djeteta) izvor svoj i počelo u razuzdanih vaših strastih imaju», *isto,* str. 233.

[534] «Ovakove budalaštine moraju roditelji strogo u svojoj kući zabranjivati, jerbo se s njih mogu njekoje osobe takova straha dopasti, da će im lice na očigled sahnuti a duša uvehnuti ili se pako mogu zadobiti velike bolesti, koje ne samo i najčvršćeg čovieka u duši i tielu izkida, nego takodjer i na nesrietni porod prelazi. Premnogo je već bolestih i nevolja na svietu, pa ih zato nemojmo sami na silu umnožavati", *isto,* str. 706.

[535] Usp. *isto*, str. 322.

[536] Usp. *isto*, str. 622.

što prije s njegove duše skinu «tragovi okova sužanjstva djavla paklenoga» i da se duh djetetov «odmah k Bogu svome prigne».[537]

Daje i konketnu pouku za krštenje u nuždi.[538] Tješi roditelje čije je dijete umrlo bez krštenja. Podsjeća na nauk svetih otaca po kojem će «pravedni Bog» toj nevinoj dječici «u neizmiernoj svojoj mudrosti dostojno miesto dati».[539] Mogućnost krštenja u nuždi, međutim, ne oslobađa roditelje osobite brige i zaštite djeteta, «da plod utrobe materine, budi prije poroda ili pako u samom porodu ne pogine».[540] Međutim, dijete i zimi valja nositi brzo na krštenje. U takvom slučaju roditelji trebaju zaštititi dijete od hladnoće a sve ostalo prepustiti Bogu.[541]

Antunović spominje također neplodne brakove odnosno usvajanje djece. On svaku tešku situaciju u braku i obitelji, koja nije posljedica grijeha, pokušava izdići iznad čisto ljudskog promišljanja i gledati je Božjim očima. Tako neplodne bračne parove uči da moraju paziti da im «ljubav u srdcu ne usahne». Zboga toga što nisu rodili djecu ne znači da su bezvrijedni. Njih je Bog odredio možda za druga plemenita djela. Na primjer, da po njima «čovječanstvo uzdržaje, uzgaja, suze njegove briše, plač tješi, glad tiši i goloću pokriva».[542] Ako usvojeno dijete bude zahvalno dobrotvori će «stostruku radost ćutiti». No ako im usvojena djeca budu i nezahvalna neće biti na gubitku, jer će im imena biti upisana «vjekoviečnjoj knjizi» a Isus će im s pohvalom reći: «Kada ste sirote odhranjivali, mene ste uzgajali!».[543]

---

[537] *Isto,* str. 621.

[538] «Crkva da slabašno koje malano diete bez ovog otjastva ne bi umrlo te iz broja blaženih izostalo, dozvoljava da u nuždi može svaki čoviek, bez razlike spola, doba i vierozakona, krstiti, želeć jedino da krsteći ima pravu volju i odluku onako krstiti kao što to sveta Mjaka Crkva hoće i želi… Ali čim pogibelj i nužda mine, ima se takovo diete odmah nositi u crkvu da se ostali još krštenju spadajući sveti obredi i čini nadopune», *isto,* str. 622.

[539] *Isto,* str. 623.

[540] *Isto,* str. 622.

[541] «Naša je dužnost diete koje se na krštenje nosi, dobro umotati i glavicu mu skrbno pokriti a sve ostalo na Boga osloniti. Bog koji je djetetu odnosno čovieku život dao, zaštitit će ga i zimi i ljeti od svake nesgode i nepogode... Vierujte da Angjeli o kojih se u Svetom pismu veli da gledaju lice Otca nebeskoga, nad djetčicom vašom ne bdiju, uzalud bi sva vaša i vaših pestinja pažljivost bila», *isto,* str. 622.

[542] *Isto,* str. 370. - Glede siročadi, kojima su otac ili mati ili oba roditelja umrla, potiče: «Kada umre otac ili mati, tko će tada biti sirotami otac ili mati? Vas dakle neplodnih dužnost je da sirotčad takovu primite. Vi ćete s blaženom djevicom Marijom primiti sv. Ivana za sina. Vi ćete sirote pod svoju zaštitu uzeti pa ćete imati po tome više djetce i više radosti, nego li baš oni koji su djetcu radjali». Takvim dobrotvorima Bog sprema onu radost koju je «odhranitelj Isusov, sv. Josip uživao», *isto,* str. 370.

[543] *Isto,* str. 370.

3.2.4.3. Odgoj djece

Odgoj djece Antunović smatra najvažnijim djelom svih roditelja. Toj tematici posvetio je puno prostora, s mnogim detaljima. Čini se kao da je želio svaki slučaj koji je poznavao staviti na papir kako bi mogao poslužiti kao uzorak ili poticaj svima koji će čitati njegove knjige. Sva pozitivna i negativna iskustva odgoja opisuje detaljno želeći roditeljima pomoći da ono što je dobro usvoje a ono što je loše izbjegavaju. No, odgoj nije samo briga i teret roditelja. Djeca su i Božja briga. Zato ohrabruje roditelje: «Neka se više nitko u ženidbi ne brine kako će djetcu svoju othraniti, buduć da se o tome stara Bog koji ih stvara a naša je samo dužnost moliti i raditi».[544]

Odgoj započinje primjerom života. Kako u molitvi tako i u ponašanju i moralnom vladanju roditelji moraju biti djeci uzor jer «djetca što god čuju i vide, to sve u srdce primaju». To ističe na primjeru psovke.[545] Nitko od roditelja ne bi volio da ih djeca pred Božjim licem optuže riječima: «Ovu sam psovku od oca ili od matere naučio!» Stoga treba izbaciti psovku iz svoje obitelji. Roditelji će u odgoju imati pravi autoritet samo ako i sami budu činili ono što od djece zahtijevaju. Dakle, ćudodredni život roditelja je korijen uspješnog odgoja, «jer čim dietca opaze da su im roditelji opaki, odmah će izhlapiti iz njihova srdca čast prama njimi. Bojažljivost će se možda koje vrieme uzdržati: ali kad ljubav izgine i strah će propasti».[546]

Kao što je Bog «temelj i kruna obitelji» tako je Isus i njegovo evanđelje temelj odgoja. Nema dobroga odgoja bez kršćanstva.[547] Na temelju te tvrdnje ističe kako je prvo pravilo odgoja «uztegnuće strastih, zatajanje sáma sebe i nasliedovanje Isusa i onoga što je Isus kod sv. Matea evadjeliste objavio, veleć : 'Ako tko hoće za mnom ići, taj neka zataji sáma sebe, ponese križ svoj, i sliedi mene' (Mt 16,24)». U svakodnevnom životu to znači «umjerenost u jelu, piću i odjeći od maloće». Roditelji trebaju paziti da djetetu ne ugađaju u svemu. Onaj tko to čini je njegov «nepazitelj» i taj će «sigurno njegovo tjelesno i duševno blaženstvo porušiti».[548]

---

[544] *Isto,* str. 222.

[545] «Jedan je otac ali je cieli čopor djetce. On jedanput samo opsuje i evo već svi za njim psuju», *isto,* str. 713.

[546] *Isto,* str. 734.

[547] «Zato svim otcem i materima trieba zapamtiti da izvan viere kršćanské neima pravé mudrosti i pravoga blaženstva. Vŕstan dakle uzgoj ima tamo smierati da razum i srdce malanih što većma s'Isusom skopča i Duhom svetim nadahne», *isto,* str. 726.

[548] Usp. isto, str. 726.

U Antunovićevo vrijeme u tadašnjoj Južnoj Ugarskoj započelo je «tjeranje mode» i među Hrvatima - Bunjevcima i Šokcima. To su činile i skromnije obitelji što je bilo na veliku štetu obiteljskog «budžeta». Svrha je odijela da bude zaštita tijela od nepogodna vremena ali i da bude njegov ukras. No, zbog toga nije potrebno stalno mijenjati «ruha». Oni koji često mijenjaju ruha očituju da to ne čine poradi sebe nego radi drugih – «da ih vide», što ne spada u krepost. Zbog takve «mode» siromašniji roditelji «ne mogu odoljeti zlovolji svojé kćeri: te kad otac odrpan na službu hodi, a mati možda jedva u deset godina, jednu suknju promieni, tada kćerka od zlata i srebra trepti i svilom šušti». Nisu bolji ni muškarci iz poljodjelskih obitelji. Oni «nedjeljom i svetcem po troje i četvore gaće navuku te zlatom i drugim úresom izvezene prsluke nose». I to nije sve. Oni ne paze na svoju odjeću nego se «moraju svakoga blâgdana ne samo opiti nego takodjer vinom, pivom ili rakijom i politi». Otac takve djece će makar imao samo jednog sina i jednu kćer početi finacijski oskudijevati, a ako ih ima više «tada može sigurnim biti da će kao vrba oguljen biti».[549] Loš utjecaj mode je i u tome što se skupocienom haljinom želi izdići iznad drugih ljudi.

Pod prvo pravilo odgoja spada također paziti kakve zabave, plesove i kazališne predstave djeca posjećuju. U načelu to ne mora biti ništa loše «ako té zabave nisu za mlado srdce pogibeljne i za kućevno blagostanje škodljive». Problem je što oni mladi koji imaju talente i koje očituju na zabavama ne žele iste upotrijebiti i Bogu na slavu.[550]

Drugo pravilo kršćanskog odgoja je «pokornost». Čovjek koji nosi u sebi posljedice grijeha uvijek se spontano buni «proti svakoj naredbi naših starijih i protiv poglavara zlovolji». Zbog toga je dužnost roditelja «djetcu od malоćé priučavati pokornosti, da se narav umiriti, a volja poniziti nauči». Pokornost (poslušnost) je potrebna svakom čovjeku jer «bez pokornosti se ne mogu niti tri čovieka sasma složiti». U postizanju kreposti poslušnosti uvelike će pomoći ako roditelji od malih nogu djecu uče Boga moliti, pouče ih o temeljnim istinama katoličke vjere i nauče poštivati Božje zapovijedi.[551]

[549] *Isto,* str. 727. – Daljnja posljedica toga je oholost: „Čim tko malo bolju odjeću na sebe navuče, odmah misli da mu se ne pristoji više u crkvi kraj klupi stajati, već mora mjesto starih i nemoćnih zauzeti. Njemu se ne pristoji više ni nauke slušati, te se čini, kano da mu zmija paklena milo šapće: 'Nije istina što Bog govori!'“, *isto,* str. 727.

[550] «Čuditi nam se je što one gospodjice, koje na javnih mjesti s'liepim glasom svojim tako ugodno zabavljaju ljudstvo, srame se na slavu velikoga Boga i čast blažené djevice Marije pjevati, da umiljatim svojim glasom kršćane razvesele i poput miomirisne ružé vrt bogoljubnih pjesam ukrase», *isto,* str. 727.

[551] Usp. isto, str. 728.

U djecu je važno usaditi iskrenost i poštenje. Roditelji moraju uložiti puno napora i sva sredstva da im djeca ne bi lagala i krala.[552] Roditelji od malih nogu moraju bdjeti da im djeca što ne ukradu i ukradeno u kuću donesu. Obično se u krađi počinje sa sitnicama i zato im se ne smije glede toga ni u čemu popustiti. Kradljivci nanose štetu cijeloj obitelji a «prenesu svoje nepoštenje i na svoju djetcu, koja će se imena svojih roditelja sramti i pri spominanju istih od srama zacrveniti».[553]

Među odgojne dužnosti roditelja nabraja još nekoliko koje spadaju na majku i nekoliko koje spadaju na oca. Radi sklada u obitelji svatko mora činiti ono što na njega spada. Tako se znalo što je majčina a što je očeva dužnost, a cilj je bio postići bolji odgojni učinak kod djece. «Izvrstna žena» kao «vierna supruga, ljubežljiva mati i brižljiva gospodarica» mora «kćeri svoje na to naučiti da kod kuće sjede. Neka ih priučavaju na poslenost, na čitanje dobrih i koristnih knjigá, da srdce njihovo navikne u oviem nasladjenje svoje nalaziti. Jer ako ovo nije u kući roditeljá veselo, nikada se neće kući műža svoga priljubiti i tamo sasviem naviknuti».[554]

Očevi i braća moraju osobito paziti na kćerke odnosno sestre.[555] Djevojke koje su «radost i veselje cielé obitelji» majka će brižljivo njegovati i čuvati «da ju tko ne otruje i tiem cielu obitelj ne ražalosti». Ona osobito mora paziti tko ju posjećuje. Posjetiteljima treba postaviti vrlo visoke kriterije.[556] Privilegij pohoditi kćer može imati samo mladić koji je mogući budući muž njezine kćeri a one za koje unaprijed zna da ne mogu biti među takvima «odmah će liepim načinom, ali bez svakog stida ili straha od svoje kućé odpraviti».[557] Takav odlučan stav je potreban zbog posljedica koje su često vrlo kobne za cijelu obitelj.[558]

---

[552] «Probitačno je djetci gad laži, varanja i kradje pried oči stavljati i razložiti joj da ovakovi ljudi pried svakim čoviekom izgube čast i povjerenje; nitko ih ne trpi u družtvu ni u svojoj kući, svatko ih izbjegava...», *isto,* str. 760.

[553] *Isto,* str. 760. – Nadalje ističe kako je važno odmah djecu ispitati odakle im ono što su donijeli kući a nije njihovo: „odmah neka ju izpituju gdje su to dobili, ne zadovoljujuć se tiem ako kažu da su našli ili na poklon dobili. Ako su što našli trieba im naložiti da propitaju čija je ta stvar i tu vlastniku povrate. Jesu li pako što ukrali, onda ih valja prisiliti da ma baš i jedna igla bila natrag odnesu. Poslovica veli: 'Od iskre biva vatra'", *isto,* str. 760.

[554] *Isto,* str. 731.

[555] Jer one «nisu lutke s'kojimi se možemo donjekle igrati i kada nam dosade, odbaciti ih. One su dikom otčinske kućé, koju braniti jest sveta dužnost otca i brata», *isto,* str. 731.

[556] «Veoma liep i čedan mora biti u ponašanju onaj kome će mati dozvoliti da u pohod njené kćeri u kuću dodje i tamo koje vrieme u prisutnosti roditelja, provede», *isto,* str. 731.

[557] *Isto,* str. 731.

[558] «Kuću našu ne držimo kafanom i svratištem da se u njoj mladići izmienjuju i poslie kratke zabavé podsmjehivanjem i ogovaranjem odstranjuju. Žalostno su se poradi toga već mnogi roditelji, ali kasno, u prsa udarali. S'lutkami se mladići veoma rado igraju, ali ih riedko kad za vjekovite druge odabiru», *isto,* str. 731.

U tumačenju odgojne zadaće Antunović je napisao i čitavu raspravu o potrebi školovanja, kako bi što više roditelja privolio da redovito šalju djecu u škole.[559] Naime, mnogi roditelji su bili popustljivi prema djeci, pa ako su ova rekla da ne bi išla u školu onda ih nisu «tjerali», a i sami su iz raznih razloga zabranjivali djeci školovanje. On odlučno naglašava da je roditeljska dužnost slati djecu u škole te da to spada u dobar odgoj djece. To ne učiniti ravno je grijehu propusta: «Dakle, tko pismo i tisak, kao sriedstvo ljudskoga obćenja pohuli, taj se protivi Isusu koji nas poziva da budemo izvrstni kao što je i Otac njegov nebeski izvrstan».[560] Antunović to naglašava jer su mnogi pripadnici njegovog «milog Roda» tada bili nepismeni, dok su narodi s kojima su živjeli (Mađari i Nijemci) napredovali u školama i tako su postali «gospodari» njegovom narodu, što je smatrao vrlo pogibljenim. Uz gospodarsku nadmoć to je bila prigoda i za odnarođivanje. U gospodarskom smislu puno se toga promijenilo i zato valja pratiti napredak i ne protiviti mu se nego ići ukorak s njim.[561]

U njegovo vrijeme već su se počele pojavljivati tzv. «mješovite škole» a postojale su i «protestantske» i «židovske» zato je naglašavao kako katolici moraju djecu slati isključivo u katoličke škole. Ta je škola otvorena jednako za bogate i siromašne. O značaju takve škole piše: «U pravoj katoličkoj učioni, u kojoj je Isus nevidljivi učitelj, t.j. svako se predavanje ili obuka tako na razvijanje pameti i oplemenjenje srdca upravlja, da sé po njoj uviek Isus proslavljuje; u njoj se priznaje, da je svake nauké izvorom Isus, te se znanost zato traži da čoviek postane vještim i sposobnim ono što je Bog stvorio, na svoje veće blagostanje upotriebiti, ali uviek tako, da se ljubav prama Bogu i bližnjemu ne povriedi».[562] U takvim «učionama» se ne uči samo vjeronak nego i «svjetovni nauk» koji je također potreban djeci «da pametnija, otvorenija, ugodnija i poslušnija postanu». U mnoštvu ljudi i različitih ponuda «trieba

[559] «Računati znati potriebno je čovieku, bio kojega mu drago stališa. Ako to ne znamo, onda će nas pri prodavanju i kupovanju svaka šuša prevariti. Čitanje i pisanje su one oči s'kojimi vidimo i ono što je drugi čoviek mislio i ćútio… To su ona uha, po kojih čujemo i ono što je na stotinu i više miljá daljiné rečeno; onaj jezik s'kojim se razgovarati možemo i s'onim koga nigda vidili ni čuli nismo». Osobito ističe značaj čitanja i pisanja za kršćane: «Tko zna čitati taj od svakog svetog, pobožnog, učenog i mudrog čovieka sveg vieka, svieta i vriemena kršćanskog, čitanjem uzima danak da sebe hrabri, tješi, svjetuje i naučava, a Boga prosi, moli, hvali i proslavi», *isto,* str. 729.

[560] *Isto,* str. 730.

[561] «Zato valja ići u učionu da naučimo kako trieba iz zemljé veći i mnogovrstniji plŏd izvaditi, a marhu, konje i ovce umnažti, odhranjivati... jer se inače niti s'korunom najisti nećemo moći, a mjesto četiri konja, na kojih se naši stari voziše i mjesto šest volová, koje su otci i djedovi naši u plug prezali, zahvaliti ćemo Bogu ako budemo mogli jednog konjička u taljige upregnuti», *isto,* str. 730.

[562] Usp. *isto,* str. 727-728.

veoma nastojati pamet našu znanostmi obskrbiti da ono što nam je Bog dao, upotriebiti umijemo i razumom iz njih dvostruku korist izvadimo».[563]

U raspodjeli odgojnih zadaća na očeve spada kontrolirati što djeca čitaju. To je vrlo važna odgojna zadaća.[564] Davati djeci da čitaju knjige bez ikakvog kriterija značilo bi «bez provjere vráta srdca svoga svom širinom otvoriti da se u nj sotona u drűžtvu svih sedam glavnih grieha useli». Takve knjige imaju snažan utjecaj na djecu pa i na odrasle tako da ih «gutamo» iako znamo «da nam dušu truju, znamo da nam duševni život prikraćnju... sve dotle dok dušu u naručju grieha na toliko ne zanihamo da se niti na času smrti neće osviestiti i probuditi».[565]

Antunović je u radu za svoj narod isticao jednaku važnost obitelji, Crkve i države odnosno društva u odgoju i poučavanju djeci, stoga je poticao da zajednički djeluju u tom pogledu: „Crkva i država moraju svoja uda odhranjivat i poučavat a poklem se to sbiva u škuli, to je prirodno pravo da su obadvije sporazumne glede odgojenja i poučavanja".[566]

3.2.4.4. Odgoj za čistoću

Biskup Antunović je «odgoj za čisoću» smatrao osobito značajnim. Tjelesni nagon je uvijek kod mladih bio snažan pa i u ono vrijeme kada su mladi imali drugačiji odnos prema spolnosti. Grijeh bludnosti je mnoge unesrećio i zato je htio svojim moralnim poukama glede te problematike s jedne strane pomoći mladima u pripremi za bračni i obiteljski život a s druge strane zaštititi ih od mnogih štetnih posljedica nemoralnog života.

Ne vrijedi opravdanje da zbog tjelesnog nagona nije moguće očuvati čistoću, jer je Bog, koji je stvorio čovjeka i darovao mu nagone, odredio da «lijek požudi» bude bračna ljubav. Osim toga Stvoritelj je čovjeku darovao i druga sredstva za očuvanje čistoće. To su prije svega Božje zapovijedi kojih se treba držati, ali i sveta misa, Božja riječ (evanđelje), ispovijed i pričest, dobra djela, molitva, post i milostinja. Oni koji ta sredsta odbijaju ili se njima ne služe nisu kadri sačuvati djevičanstvo prije braka niti

---

[563] *Isto,* str. 729.

[564] U odabiru knjiga oni moraju biti «pozorniji í oprezniji, nego u odabiranju sjemena, kojim žele oranicu svoju zasijati» jer «sotona... sad je već i u tisku gniezdo svoje savio». Kroz tisak sotona sije praznovjerje i krivovjerstvo a krajnji mu je cilj «zatajenje pravoga Boga, a po tomu bezsramnost i nečistoću širiti», *isto,* str. 731.

[565] *Isto*, str. 731.

[566] (Ivan ANTUNOVIĆ), Šetnja po Europi II., u: *Bunjevačke i šokačke novine,* br. 27., str. 191.

sačuvati vjernost u braku. Posljedice nečistoće i nemoralnog načina života su velike a često i kobne kako u ovom životu tako i u vječnosti.[567] Tko počne griješiti bludno i navikne se na taj grijeh teško će ga se osloboditi.[568] Upozorava, ipak, da ne mora svaka misao i pogled odmah biti grijeh.[569]

Kao što vrijedi za druga područja života tako i ovdje vrijedi pravilo da djeca uče i prihvaćaju ono što vide. U tom smislu je primjer života samih roditelja dobro i nužno sredstvo u odgoju za čistoću.

Roditelji osim primjerom trebaju u odganjanju djece za čistoću primjeniti i druga poznata i provjerena sredstva. To su prije svega gore spomenuta duhovna sredstva, ali postoje i druga koja je svrstao u četrnaest uputa sa željom da pomognu roditeljima u toj važnoj odgojnoj zadaći. Možda se iz današnje perspektive odnosa prema spolnosti i različitim oblicima spolnih neumjerenosti neke navedene upute čine staromodnima, ipak bi pridržavanje mnogih od navedenih uputa i danas puno pomogle djeci i mladima da se zaštite od grijeha bludnosti kao i da njeguju krepost čistoće i uživaju njezine plodove. U tim uputama navodi kako je potrebno učiti djecu da Bog sve vidi. Treba voditi brigu o tome kako se djeca igraju sa životinjima (mačka, pas, janje); potreban je oprez kod jahanja dječaku a posebno djevojčici; u spavaćojoj sobi razdvojiti mušku i žensku djecu; mladeži uskraćivati jaka i opojna pića; voditi računa o pohađanju javnih plesova; slobodno je veseliti se ali kod poznatih ljudi; izbjegavati mjesta koja pogoduju razvoju putenih strasti; voditi računa o odjeći ženskih osoba; od najmanje dobi voditi računa o čednom odijevanju; bogatiji roditelji ne smiju raspuštenu čeljad (sluge) zadržavati u kući; paziti s kojim se momcima djevojke druže; voditi računa o opasnim knjigama. Na sve je to važno paziti jer čovjek kao slika Božja treba biti moralno čist.[570]

---

[567] «Na sudnji dan će se otkriti koliko je krvavih ratova kroz bludnost vodjeno… koliko obiteljih osiromašeno, koliko života mačem i otrovom ukinuto, koliko ženitba neplodnimi učinjeno, koliko djetce u materinoj utrobi ugušeno, i koliko rodjenih usmrćeno…Bludnost je ubojicom čovečanstva... Tko se bludnosti poda, taj će se riedko kad noktijuh djavla paklenoga izbavit… Da nam se očistilište i pakao otvori, koliko bismo ih tamo našli, kojima je bludnost gorke muke nametnula», Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 750-751.

[568] Bludnik je «opojen od bludnosti kao pijanac od vina. Kao što ob ovomu kažu da mu vino iz očijuh kaplje, tako ob onomu trieba reći da mu putena požuda iz očijuh viri», *isto,* str. 753.

[569] «Dogodi se da njekad i na vedru nebu munja sievne i grom pukne. Isto tako se njekad i u čistoj pameti pojave zločeste misli i želje. Ali ako mi ove hotimice nismo probudili, niti smo se s njimi nasladjivali, pače smo se s njimi borili i trsili se izbiti ih iz pameti i srdca, tada ne samo nismo griešili, nego smo pomoćju Božjom još i kriepost pokazali, poradi koje ćemo u vječnosti nagradnjeni biti», *isto,* str. 753.

[570] Usp. isto, str. 752-753. - Nabrajanje sredstava za očuvanje čistoće, zaključuje lijepom slikom iz prirode: „Za rana proljeća dobro je mlad razsad pokrivati, jer ako ga je jednom mraz opalio, nikada se

3.2.4.5. Pomoć roditelja pri izboru djetetova životnoga staleža

Roditelji moraju pomoći djeci u izboru njihovog životnog staleža. Ovoj problematici Atnunović pristupa s velikom razboritošću i stoga ističe da «zlo čine oni roditelji, koji bez obzira na sposobnosti svojé djetcé silom ju daju na veće nauke, koje nisu kadri proučiti... Drugi opet ne gledaju na snágu svoga djeteta, te još slaba daju na téžak zanat, koji će ga prije vriemena umoriti. Treći ne obaziru se na svoj imetak pa si diete privežu kakovom zanatu, koji veliku glavnicu iziskuje, pa ga siromašnih roditeljâ sin ni začeti neće moći».[571]

Krivi postupci u izboru zanimanja za djecu nikada ne donese željene plodove. Mudro, dakle, čine samo oni roditelji koji svom djetetu preporučuju i pomažu da odabere i ostvari zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima kako tjelesnim tako i duševnim. Dobro je da se u tome posavjetuju kod učenijih i izkusnijih ljudi a napose da na tu nakanu mole i češće se pričešćuju.[572]

S osobitom pozornošću trebaju roditelji pratiti dijete ukoliko u njemu primjete i osjete nagnuće prema znanosti ili duhovnom zvanju. Antunović se zauzimao da djeca idu «na nauke» jer je to nužno za napredak naroda. U tom smislu, kako je poznato, i sam je pomagao mnogim učenicima. Stoga i roditeljima stavlja na srce da podrže djecu koja se ne odluče za poljodjelstvo ili neki zanat nego za znanost.[573] Čitava obitelj treba podržati «od Boga pozvanog u odličan čovječanstva bud svjetovni ili duhoni stalež». To će i njima biti na čast i ponos, ali i na korist jer «učeni ako se nije od Boga odmetnio svakda je na korist svojoj obitelji i rodbini ako ničim drugim a ono barem savjetom».[574]

---

više biljka neće razveseliti... Kao što se iz pupoljka stabla razvija cviet a iz cvieta plod, tako se i u čovieku razvija misao na želju a iz želje čin bludnosti“, te zaključuje konkretnim savjetom: „Da se dakle duša naša sačuva od nečiste misli i bludne požude: trieba nam uztegnuti oči da svašta ne gledaju a uha da svašta ne slušaju. Roditelji neka opomenu i pouče svoju djetcu… da oči naše nisu zato stvorene da na sve strane i svaka mjesta s njima svrćemo, već da s njimi pried noge gledamo i ne posrćemo“, *isto,* str. 752-753.

[571] *Isto,* str. 753.

[572] Pričešćivati se treba: «Kada za djetcu našu kakav stališ odabiremo da bi nam Isus pamet otvorio da uviditi uzmognemo, što će djetci našoj za ciela njihova vieka biti koristno i spasonosno. A djetci našoj udieli iztrajanje, volju i razum dužnosti svoje vierno izvršivati», *isto,* str. 627.

[573] «Ako dakle opaze da im djetca stališu otčevom ne prijanjaju, na nj volje neimaju, nego krieposti duhovne za druge pokazuju: tada im razboriti roditelji neće put priečiti, nego će ju dapače podpomagati, plemenitija svojstva u njih razvijati, buditi i podupirati, za da mogu potriebnu si nauku i obuku za budući svoj stališ pribaviti. Podjedno moraju roditelji znati da su svetom dužnosti obvezani u tu svrhu trud i trošak svoj po mogućnosti ulagati», *isto,* str. 52.

[574] *Isto,* str. 52.

Posebno su sretne obitelji koje imaju svećenika jer se one «njekim načinom uciepe u obitelj Isusovu».[575] Nevolje obitelji bile bi veće da nema redovnika i redovnica koji se za njih mole i žrtvuju.[576]

3.2.4.6. Odgoj za duhovna zvanja

Na roditelje spada svoju djecu tako usmjeravati da izaberu stalež koji će biti za njih po volji Božjoj. I taj važan događaj mora pratiti molitva: «Zato nam dozvoli, o premilostivi Isuse, da ovo naše dite N. k tebi privedemo i skrušeni, u srcu i duši, tebe ponizno zamolimo da označiš onaj stališ u koji triba da ovo naše drago dite stupi, u kom će se po njem Bog proslaviti i njegovo blagostanje opravljati».[577]

Kod molitve «O štivenju poslanice» na misi moli se za duhovna zvanja. Najprije se u molitvi posvješćuje da su duhovna zvanja - svećenici i "duvne" - «naši sinovi i naše kćeri, iz našeg naroda, iz naše obitelji». Nadalje molitva ističe da je njihov rad na dobrobit svih kršćana i čitave Crkve ali osobito našem narodu «koji smo jedne krvi s njimi» te se njihov rad i nama «u račun», «u zasluge upisuje».[578] Isto tako ističe opasnost pomanjkanja duhovnih zvanja i zato moli: «Ah, Isuse! Usliši prošnje naše i dostoj se udiliti nam neprocinjeni dar da se naši sinovi i kćeri odzivaju pozivu tvomu, kao svećenici, redovnici i duvne». Na kraju se moli za ustrajnost onih koji su krenuli Isusovim putem: «Usliši naše revne molitve i udili nam neprocinjeni dar da naši sinovi i kćeri ako se upišu u red službe tvoje, ne odkreću oči svoje od pluga na koj su ruke svoje postavili… Neka obstoje stalni, makar bi pod težkim brimenom zatajanja i zauzdavanja svojih strastih, na koljena klecali».[579]

---

[575] *Isto,* str. 574.

[576] «Neima obitelji koja ne bi žalila, ne ima ulice u kojoj tuga i bol ne mori, niti ima obćine, u kojoj zima i žestina izmjenice ne dosadjuje. Gorke suze prolievaju se nad kolievkom, nad ženitbenom posteljom i nad grobom. A koliko bi se više suza prolievalo da ove družbine (Redovi obadva spola) po gradovih i pustinja nastanjene, kod betlemskih jaslica, pred presvetim oltarnim otajstvom vazda ne bdiju, sne svoje ne prekidaju, s Mandalienom križ Isusov ne grle i za kršćanstvo milosrdje Božje ne prose», *isto,* str. 578.

[577] Ivan ANTUNOVIĆ, *Čovik s Bogom…,* str. 669.

[578] *Isto,* str. 47

[579] *Isto,* str. 47-48.

Za duhovna zvanja moli se i u molitvi „ponediljkom” u Marijinu čast. U ovoj molitvi zagledan u Marijino djevičanstvo molitelj si posvješćuje da biti pozvan u duhovno zvanje jest čast “u našem narodu” i u obitelji.[580]

3.2.4.7. Dužnosti djece prema roditeljima

Antunović u djelu «Bog s čoviekom na zemlji» pod dva podnaslova: «Ljubav djetce napram roditeljem» i «Roditeljem dužna poslušnost» razlaže dužnosti djece prema roditeljima. Radi se zapravo o detaljnom tumačenju IV. Božje zapovijedi. Tu je zapovijed Bog čovjeku dao zato što se često događa da «djetca tako zaborave na svoje roditelje, kano da ih nisu ovi rodili bili». U toj zapovijedi Bog je «naložio da djetca svoje roditelje ljube, štuju i slušaju, obećajuć joj radi toga dúg i sriećan život». Bog je to učinio i stoga jer «dobro znade, da ako mi roditelje naše, koje vidimo, zanemarimo još ćemo prije zanemariti Boga, koga ne vidimo».[581]

Kao uvod u tumačenje dužnosti djece prema roditeljima, još jednom posviješćuje kolika je i kakva ljubav roditelja prema djeci. Najprije ističe kako Bog nije roditeljima dao posebnu zapovijed ljubavi prema djeci jer se «riedko dogadja da roditelji ljubav napram djetci svojoj izgube, jerbo im je težko zaboraviti da je ovo njihova krv i njihovo tielo».[582] Roditeljska skrb za djecu je velika i trajna. Ona je velika i kad imaju jedno dijete a napose kad imaju brojnu obitelji. Tada je njihova briga tako velika da s njom ustaju i s njom lijegaju. Roditelji žive za svoju djecu i u svojoj djeci.[583] Roditeljska briga ne prestane ni kad djeca odrastu i podome se jer ta briga poslije prelazi na unuke i tako «ostarjele im kosti do hladnoga groba prati». Roditeljska duša i srce «takovim plamenom ljubavi gori da ju nikakova nezahvalnost, okrutnost ili zloba utrnuti ne može». Osobito je uočljiva majčina briga: «Mati, dok god diete u utrobi svojoj nosi’ uviek štrepi i trne, čekajuć hoće li ga zdrava na sviet donieti... Njezino je

[580] «U ovo divičanstvo… začudjeni gledamo, o draga Majko! Pa te prosimo da isto ostane vazda u velikoj časti u našem narodu, našoj obitelji, pa da se uvik nalazilo bude momaka u koji se za rana probudi ljubav prama Bogu te se bogoljubni u red svetih Božjih službenika uvršćuju, da spasenje svojih bližnjih, kao svećenici, redovnici unapridjuju, navišćivanjem svetoga Evangjelja… Neka se nadje uvik plemenitih divojaka u kojih srcu tako plamti ljubav Božja da ona obuzme njihovu dušu, srce i volju, pa sve nagone svoje upregnu u službu Božju…», *isto,* str. 334.

[581] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…, str.* 565-568.

[582] *Isto,* str. 737.

[583] «Vidit ćete ih gdje hode odrpani a djetcu svoju narese. Oni zebu a djetcu zaogrću. Oni gladuju a djetcu hrane. Oni i zadnji novčić potroše samo da blagostanje svoje djetcé utemelje», *isto,* str. 737.

srdce i njena pamet vazda kod malana joj dieteta. Tielom ga svojim goji i u naručju njeguje».[584]

Taj hvalospjev roditeljskoj ljubavi Antunović je stavio ovdje da u djeci pojača svijest odgovornosti kako bi na toliku ljubav odgovorili svojom ljubavlju. To pojačava i upozorenjem da će «neljubav» prema roditeljima uroditi lošim plodovima za sav njihov život.[585]

Slijedi opširno nabrajanje svega onoga što je po njegovom mišljenju sadržaj IV. Božje zapovijedi. Sve je potkrijepljeno mnoštvom detalja i konkretnim primjera iz svakodnenog života. S tolikim detaljiziranjem i ovdje i u čitavom djelu «Bog s čoviekom» Antunović želi pomoći čitatelju da shvati i prihati da je dobro tako činiti i da će mu to donijeti sreću.

Djeca su dužna u svemu slušati roditelje, osim u onom što protivi Božjim zapovijedima. Djeca su, ipak, dužna poštivati i zle roditelje.[586] Djeca imaju pravo na zaštitu od zlih i nemarnih roditelja. U takvim zgodama najprije se moraju obratiti za zaštitu Bogu i moliti ga da se smiluje i obrati zle roditelje. Osobito podsjeća kumove da u takvim slučajevima priskoče djeci u pomoć.[587] Djeca zle roditelje imaju pravo ukoriti: «Trieba im istinu ponizno, krotko i ljubezno kazati... Nipošto pako ne smijemo biti prama njima otresiti, odurni i goropadni». Ističe Isusov primjer koji je, kako svjedoči Evanđelje, sve do tridesete godine svoga života bio poslušan svojim roditeljima (Lk 2,51-52). A «u gorkoj svojoj muki, kada mu već smrt u oči gledaše, brine se on za ljubljenu svoju majku, te ju Ivanu, a ovog opet njoj za sina preporučuje, da joj bude utješitelj i štap starosti».[588]

U trinaest točaka iznosi Antunović sadržaj IV. Božje zapovijedi.[589]

1) Djeca nemaju pravo raspravljati o tom što roditelji zapovijedaju, nego im valja to izvršiti.

---

[584] *Isto,* str. 736-737.

[585] «Bojte se dakle sinovi i kćeri, roditelje svoje ucviliti, jer će vam život u godiná veoma kratak biti. Siromasi ćete biti u blagoslovu, neplodni, nesriećni u djetci i imanju», *isto,* str. 737.

[586] «Djetca ne imaju vlást roditeljem se svojim protiviti ili im mane njihove priedbacivati jer je Bog djetcu u svakom obziru roditeljem podčinio te ne ima slučaja ni načina u komu bi diete nad roditelje bio podigao», *isto,* str. 737.

[587] «Kumovi dakle i kume ne smiju misliti da su dužnost svoju napram kumčadi izvršili ako su ju na krštenje nosili ili na krizmanje vodili. Za ovako diete trieba im se vazda brinuti, dok se god ne udomi i na krila svoja se osloni», *isto,* str. 737.

[588] *Isto,* str. 739.

[589] Usp. *isto,* str. 738-739.

2) Slušati moramo roditelje ne samo zato što su nas rodili nego i zato što je tu poslušnost Bog naredio.

3) Paziti da roditelje ne uvrijedimo.

4) Dužnost im je pomagati u njihovim poslovima.

5) Nevjernost djece na poslu i u imetku je grozna rana obitelji.

6) Djeca su dužna u bolesti roditelje svoje dvoriti i liječiti.

7) Djeca su dužna braniti svoje roditelje i ispričavati njihove pogreške.

8) Roditelje moraju u starosti i nemoći njegovati, jer su roditelji djeci i djeca roditeljima prvi bližnji.

9) Velika je stvar i veseli nas kad roditelji djecu odgajaju, a još je veća i ljepša kad sin brine za oca ili majku.

10) Kad roditelji preminu treba ih pristojno sahraniti. Treba paziti na umjerenost u troškovima oko sahrane - ni previše, ni premalo. Za imućnije vrijedi, pak, drugo pravilo: «Ako smo imućniji nećemo griešiti ako tom prilikom siromake obilnije nahranili i nadarili budemo. Neka je svaki čin imućniká s'obradovanjem siromaká spojen, jer je ovih molitva Bogu veoma drága i ugodna».[590]

11) Ako roditelji to nisu učinili za života ili oporukom, djeca će se pobrinuti za mise te za pomoć siromasima, bolnicama, školama…

12) Ne žuriti s diobom. Najružnije je kada se braća i sestre poradi imetka očeva natežu i svađaju.[591]

13) Uvijek moliti za roditelje, sv. mise dati služiti te molitvom i milostinjom im biti na pomoći. To je najviše što možemo za njih činiti poslije smrti. Oni su to zaslužili jer to je tek mala nadoknada za sve ono što su oni za života za nas učinili.

Nakon detaljnog razlaganja kako se vrši IV. Božja zapovijed, Antunović tumači zašto je neposlušnost pogubna za obitelj, društvo i Crkvu.[592] Neposlušnost na bilo kojem od tri spomenuta područja jest «pomršnja obćenitoga reda» a takva «pobuna prieči blagostanje sadanjega a zločestim primjerom i budućeg naraštaja. Stoga je

---

[590] *Isto,* str. 738.

[591] «Pristojnost iziskuje da običajno vrieme čekaju i tada se tek o diobi otčeva imetka bez srčbé u bratskoj ljubavi porazgovore i naravnaju. Ako se pako poradi važna kakova razloga spomenuto vrieme dočekati ne bi moglo, onda neka svakog tudjina odstrane i sami medju sobom se nagadjaju», *isto,* str. 738.

[592] «Duhovna i svietovna vlást stoji nad čoviečanstvom kao sunce nad zemljom. Kao što ljudi moraju kopati, orati, i sijati a ne samo zaprieke odstranjivati, nego i puteve otvarati, po kojih svietlost i vrućina u zemlju dopire, da ju plodonosnom učini: isto tako je nuždno, da obitelji u svom okrugu odstranjuju zaprieke, te srdce, pamet i volju pripravljaju, da vlást duhovna i svietovna do svake osobé dopre», *isto,* str. 739.

sigurno da neposlušni prema IV. Božjoj zapovijedi ne žive dugo jer će ih Bog «kao protivnike kraljevstva Božjega, samo njeko vrieme na ovom svietu, da káznu trpe i drugim za primjer služe, zadržati», jer Sveto pismo za neposlušnike veli: "Dnevi su vaši izbrojeni".[593]

Činjenica je, međutim, da nepoštivanja roditelja i starijih ima. U svom članku „Zašto mlađi ne poštivaju starije" Antunović se pozabavio i problemom krivog odgoja. On u nekim krivim postupcima starijih vidi razlog tog nepoštivanja.

Antunović razjašnjava i kakav treba biti odnos očuha i maćehe prema djeci i obratno. Očuh i maćeha dužni su se brinuti za djecu koju su preuzeli ženidbom s udovcem odnosno udovicom i ljubav im iskazivati. Ako to ne bi činili Bog ih ne bi smatrao «za zakonite drugove, već kao nemilosrdne vuke, koji se nepravednim putem u ženitbu uvukoše, da obitelj podkopaju». I djeca moraju poštovati očuha i mećehu.[594] Međusobna ljubav i poštovanje na korist je jednima i drugima, a očuhu i maćehi osigurava vječnu nagradu.[595]

3.2.4.8. Obiteljsko zajedništvo

U poglavlju koje je naslovio «Uzdržanje kućnoga mira» Antunović se osvrće na obitelji u kojima je živjelo više generacija zajedno.[596] Da bi se sačuvao potrebni mir u u kući, u obitelji jako je važno da svi članovi obitelji imaju razumijevanja jedni za druge te da u svemu budu složni.

Na prvom mjestu upozorava stare roditelje koji su na čelu obitelji da budu oprezni i obazrivi u ispravljanju pogrešaka mladih bračnih parova koji su ostali u kući. Treba im osigurati samostalnost jer su po ženidbi njih dvoje «jedna put». Da bi se izbjegao klasični problem zvan «snaha-svekrva», roditelji moraju biti vrlo oprezni jer

---

593 *Isto*, str. 739.

594 «Ako im pak ovo uzkrate i s'njimi možda neuljudno i okrutno postupaju neka si pamte: da proti četvrtoj zapoviedi Božjoj grieše i neće moći zasluženoj kázni izbjeći», *isto*, str. 740.

595 Usp. *isto*, str. 740.

596 O svakdonevnom životu u hrvatskim bunjevačkim obiteljima Antunović je pisao u svom djelu "Bog s čoviekom na zemlji". No toj tematici posvetio je i ni niz svojih članaka u *Novinama* odnosno *Vili*. Ti su članci zapravo u knjizi obrađeni i dorađeni, pa ih ovdje ne navodim, nego samo donosim njihov popis. I ovi članci objavljeni su u *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* koja je bila dodatak *Bunjevačkim i šokačkim novinama*, stoga u zagradi donosim u kojem se broju *Novina* nalazi *Vilin* dodatak koji donosi navedeni članak: (Ivan Antunović), Kuća bunjevačka, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, II(1871), str. 50. – (N, br. 51); u: *Bunjevačka i šokačka vila*, III(1872), str. 2. (N, br. 1); str. 8. (N, br. 3); str. 20 (N, br. 9); str. 24 (N, br. 11); str. 27 (N, br. 13); str. 32 (N, br. 15); str. 36 (N, br. 17); str. 48 (N, br. 23); str. 56 (N, br. 27); str. 60 (N, br. 29); str. 67 (N, br. 33); str. 72 (N, br. 35).

muž i žena uvijek moraju jedno drugom biti i najdraži i navažniji. Stoga «zlo čine oni roditelji, koji ako se od snahe uvridjenimi ćute, jedva čekaju da se sin kući povrati te mu ulje tužbom proti snahi naliju».[597] Treba izbjegavati takvo što činiti jer to unosi zavadu i nemir. Bolje je, iako je puno teže, «život zasladiti» umjesto «ogorčat». No, s druge strane ponašanje i postupak snaha jedan je od češćih razloga nepoštivanja starih roditelja, naročito ako se u to još umiješa i njezina rodbina.[598]

Stari u obitelji su posebno blago. Dočekati starost je velika milost. Stari koji su dugo živjeli imali su prilike učiniti puno dobrih djela «za koja će ih Bog u viečnjem kraljevstvu, neizcrpljivim blaženstvom nadariti». Zločestim starcima i staricama je starost kao «vrieme za pokoru ostavljeno da po njoj viečnjem pokaranju izbjegnu».[599] Mladi se prema starima trebaju odnositi s poštovanjem i ljubavlju, jer je starost sama po sebi vrijedna poštovanja.[600] Stoga će djeca učiniti sve da produže život svojih roditelja. Njihova prisutnost u obitelji važna je i onda kada u kući svojim radom ništa više ne mogu «privrieditit», jer svojom molitvom mogu itekako puno doprinijeti. Prisutnost starih znak je prave kuće i sretne obitelji «jer je istina da je ona samo kuća blažena gdje se starost s'djetinstvom sustiže».[601] Međutim, neki starci i starice «buduć neprestano kod kuće sjede, na teret i dosadu su koli sebi toli i svim ukućanom». «Probitačno» bi bilo, poučava Antunović, da takvi osim što kod kuće mole za blagoslov svoje obitelji, idu svaki dan i na misu, a osim toga «svaki dan po jedan sat, prije il posli podne, kako im zdravlje dopušta u crkvi proborave, te se u Presvetom oltarnom otajstvu Spasitelju svojemu klanjaju, komu naskoro doći žele». Na taj način «stalo bi se na put mnogoj zavadi, nemiru i psovki, te bi se nedvojbeno i više molitvica izlilo i blagoslova Božjeg ne samo na pojedine obitelji, nego i na ciele obćine izprosilo».[602]

Udovice u obitelji su poseban i povlašten stalež. One također trebaju dati svoj doprinos i slozi i napretku u obitelji. Udovištvo ima prednost pred novom ženidbom. Da bi tu prednost («izvrstitost») mogle postići i tako postati Bogu ugodne, moraju se u

---

[597] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 743.

[598] Ona, naime, «jedan komadić ne može ostalom rodu pregoriti, osobito ako ima s'njezine strané takovih rodjaká, koji ju još uzbunjuju. Ona sve dotle mužu govori dok ovaj uztrpljenje ne izgubi i naravnu prama roditeljem čast ne potare», *isto,* str. 734.

[599] *Isto,* str. 233.

[600] «Starost već sama po sebi pojedinu osobu čašću kiti. Koji je ostario taj je tečajem svog života mnogo trpio, radio, brinio se, za griehe pokoru činio i kreposti tvorio. Takov muž se otcem mnogih i sinova i odjedom više unuka nazivlje. Zato je svačije srdce sklono starijemu čast izkazati, koji starijemu dužno štovanje zatajuje i uzkraćuje taj svoju opakost odaje te će ga zaslužena kazna prije ili poslie stići», *isto,* str. 204.

[601] *Isto,* str. 739.

[602] *Isto,* str. 233.

skladu s tim i ponašati. Uzor im mora biti biblijska udovica Judita.[603] Udovicama «koje su svietovnu obranu svoju izgubile i veselje zakopale» i koje su odlučile ostati u udovičkom staležu preporuča da snagu traže u klanjanju i u duhovnom životu općenito. Pobožnost će im biti izvor nadahnuća i snage u odgoju djece (siročadi) a plodovi toga će biti da im «djetca njihova neće dužnu pokornost uzkratiti, a susjedi i rodbina neće jih proganjati, buduć da će ih Isus vazda i u svačemu braniti».[604]

Uzor pak udovicama koje su se ponovo udale treba biti Ruta. Takve ne traže novoga muža zbog putenih požuda nego «zato da obitelj svoju uzdignu te da sirotčad otca odhranitelja, a stari obskrbitelja i hranitelja dobiju». Takvih je, nažalost, malo a više je onih koje jedva čekaju da prođe vrijeme kajanja za pokojnim mužem a «tada ne gledaju one tko će svekra i svekrvu dvoriti, tko li će sirotčad učiti, snažiti i njegovati: nego se odmah narese, nakite i nagizdaju, u namjeri ne bi li kog dražesti svojom zamamiti i pridobiti mogle».[605] U takvom slučaju najviše trpe djeca.

Starim udovicama upućuje posebnu poruku. One mogu prouzročiti puno nemira u kući jer im je «dan preveć dug i nesnosan» one po cijeli dan mlađe ukućane karaju i na njih viču pa unose neslogu u kuću. Bolje bi bilo i njima i ukućanima kada bi „marljivo crkve pohadjale", jer se tada snahe ne bi morale tužiti «na tielom iznemogle, ali jezikom kriepke svoje starice, nego bi ih blagoslivljale i ljubile».[606]

Za «uzdržanje kućnoga mira» potrebno je imati i dobre odnose s rodbinom. Dobri odnosi s rodbinom šire vidike jedne obitelji i «razprostranjuju ljubav» jer po njima dolazimo «u tješnji i pouzdaniji doticaj s drugimi obitelji i djetci našoj put u život otvaramo». Dobri odnosi s rodbinom su korisni i u dobru i u zlu.[607]

Antunović ističe da je i sa susjedima potrebno živjeti u ljubavi, prijateljstvu i jedinstvu «jerbo nam oni mogu češće u pomoći biti, nego li isti roditelji». S njima također dijelimo radost i veselje. Poznat je, međutim, i klasični problem «posvađanih komšija» jer i među susjedima dođe do zavade i prepirke. To je obično zbog djece i

[603] U protivnom «Udovica koja se svakom prilikom u skupocieno odielo oblači, mnogo u družtvih i po ulica pokazuje te za obilnimi i punimi stolovi sjedi, ona će se naskoro ili uodvištvu iznevjeriti ili će ga pako posve osramotiti», usp. *isto,* str. 155.

[604] *Isto,* str. 262.

[605] Isto, str. 87.

[606] *Isto,* str. 233.

[607] Ukoliko bi se u obitelji dogodila nesreća te djeca rano ostanu bez roditelja, «utješeniji ćemo s'ovoga svieta polaziti, ako znamo, da će se ljubežljivi rodjaci za njih zauzeti i smiljenjem ju svojim obkoliti», usp. i*sto,* str. 743.

živine. Zbog toga te zavade i prepirke ne treba uzimati ozbiljno. Važno je sačuvati mir i međusobnu ljubav a izbjegavati srdžbu koja zaslijepljuje pamet.[608]

Antunović je živio u okruženju u kojem su bile vidljive socijalne razlike. Zanimljivo je njegovo gledanje na te razlike odnosno «nejednakosti» u društvu.[609] Zbog te činjenice bogati i siromašni uvijek će jedni na druge biti upućeni.[610] Biti bogat za Antunovića je talent, Božji dar zato bogataš griješi smrtno ako ne čini od Boga naređena duhovna i tjelesna djela milosrđa.[611] Sveto pismo bilježi kako se Bog u Starom zavjetu brinuo za siromahe propisima o svakoj sedmoj i pedesetoj godini, a u Novom zavjetu Isus je naložio da ih osobito ljubimo kao njegovu «najmanju braću». Najvažnije je dakle, prema slugama i sluškinjama odnositi se kao prema osobama koje su vrijedne, prema njima «imati ljubavi i milosrdja, te s'njima kao braćom i sestrama postúpati». «Služinčadi» gospodari moraju redovito davati plaću i hranu. Isto tako ne smiju prema njima biti osorni nego strpljivi s njihovim slabostima kako bi se popravili. Prema njima treba biti napose pažljiv i obazriv ako su bolesni. «Služinče ako se razboli odmah od sebe ne odbacimo već liečimo, pa ćemo tiem i naš boljak promicati i posao pried Bogom i ljudmi hvalé vriednim učiniti». Treba mu dati i dostatno vrijeme za odmor jer je njemu tjelesna snaga ona «glavnica koja mu treba kamate donositi». Zauzvrat Gospodin će «ljubav i milosrđe, koje smo služinčadi našoj izkazali u djelo milostinjé uračunati». Uz to se treba brinuti i za njihov duhovni život. Kad bi se gospodar brinuo i o spasu duše svoje služinčadi, budući da su oni najčešće iz siromašnijih obitelji, mogao bi tako doprinijeti njihovom napredovanju kako u poslu tako i u ćudorednoj naobrazbi. Na taj način bi se mnoštvo «siromašnih obiteljih na slavu Božju, diku i blagostanje čoviečanstva utemeljilo».[612]

---

[608] Naime, «djetca kako se izmedju sebe posvade, tako se i pomire; a živine ne imaju razuma, da bi štetu, i susjedovo imanje poznati morale». Zato treba da se «mirno, da se hladnokrvno i pametno šteta iztraži». U takvom raspoloženju šteta će se lako nadoknaditi a sačuvat će se, toliko važni, dobri odnosi među susjedima, usp. *isto,* str. 733. i 743.

[609] «Jerbo smo ůmom i tjelesnom snágom, umjetnošću, znanošću i posjedovanjem milosti Božje nejednaki, različiti: zato ma ćemo koliko o jednakosti sanjati, uviek ćemo na imućne i siromahe, umjetne i neumjetne razdieljeni ostati», *isto,* str. 740.

[610] «Kao što imućni moraju imati sluge i služavke da im se posao vrši i zemlja obdjelava, isto tako sluge i služavke imaju svoje gospodare da se uzmognu hraniti i odievati», *isto,* str. 740.

[611] «Zato imućni ljudi grade kuće za bolestnike i ulažu stanovite svote na kamate, da se iz otih nemoćnici ove ili one obćine hrane a bolestni lieče. Zato se bogati nadtječu tko će veću glavnicu uložiti da se uzmogne više sirota uzgajati a siromaška djetca u učiona, hranom, odjećom i knjigami opskrbiti. Bogati se nadtječu tko će više siromašnih momaka oženiti, djevojaka udati, više udova razveseliti i žalostnih utješiti…», *isto,* str. 754-755.

[612] *Isto,* str. 732-733.

Sluge i sluškinje moraju također imati ispravan i pravedan odnos prema gospodarima. Već u izboru kuće u koju idu služiti moraju biti oprezni i razboriti. Moraju gledati da li je kuća katolička i da li se u njoj živi kršćanskim životom. Ako je to tako onda će u tu kuću ući makar i za manju plaću «znajuć da u njoj prebiva Božji blagoslov od kojeg će sluga i služavka takodjer dio svoj primiti».[613]

U odnosu prema gospodaru važno je povjerenje jer «povjerenje je jedino na kom sa osniva djelotvorna ljubav». Antunović pojam »služenje» želi izdići iz onog redovito ponižavajućeg odnosa te ističe: «Dakle, vi siromasi ste dűžni, u izvršenju časti Isusu spodobni postati, te svoga gospodara poštivati ne poradi kruha, kojim vas hrani, nego i poradi vlásti, koju mu je Bog na to podielio».[614] Isto tako trebaju poštivati djecu gospodarevu i sve ukućane. Takav stav će im donijeti puno mira ali i materijalne koristi. Antunović je mislio na sve posljedice nepoštenog i nemarnog služenja, a osobito na osvećivanje nepravednim gospodarima. Osveta se najviše osveti onom tko se osvećuje, ali nanosi štetu i drugima.[615]

I siromahe koji dolaze na vrata kuće Antunović je ubrajao u «članove obitelji». Njih nikada ne treba odbiti od svoje kuće nego ih uvijek ljubazno dočekati pa čak ako mu i ne možemo pomoći treba ga počastiti bar lijepom riječi. To će biti doprinos blagoslovu obitelji jer «siromasi molitvom svojom poput jakih stupová kuću našu podupiru».[616]

Antunović je bio svjestan da sloga i ljubav doista kuću grade. Stoga se tako zdušno zalagao za „uzdržanje kućnog mira", odnosno da međusobni odnosi svih ukućana budu odnosi poštivanja i ljubavi. Takav će način života, smatrao je on, urodit mirom i blagostanjem u obitelji a prenijet će se i na društvo odnosno državu pa i na Crkvu kao zajednicu vjernika.

---

[613] *Isto*, 741.

[614] Isto, str.

[615] «Siromaku dakle trieba zapamtiti da svaka šteta neviernošću, nemarljivošću ili osvetom nanešena uztegnuće milostinja i umanjenje nadnicé prouzroknje... Nevierne sluge neprijatelji su siromaká, jerbo je poradi njihove neviernosti gospodar prisiljen nadziratelje plaćati. Što dakle ovim odsieče, to onim odvuče», *isto,* str. 741. - Osim te štete i osobna kazna na zemlji i u vječnosti čeka slugu koji se osvećuje. Bilo je naime slučajeva da su sluge u srdžbi zapalile dio imanja ili na drugi način uništavali imovinu. Usp. *isto,* str. 740-741.

[616] *Isto,* str. 743.

3.2.4.9. Obiteljske zadruge

Sloga i blagostanje pojedinih obitelji uvelike je ovisila o međusobnim odnosima kako pojedinaca tako i samih združenih obitelji. I o ovoj temi pisao je Antunović puno u *Novinama* i *Vili*.[617]

Antunović je cijenio i podržavao život u obiteljskim zadrugama. U takvim zadrugama je stanovalo više obitelji zajedno. U tim obiteljima živjeli su stari, mladi i djeca. Svi su zajedno radili i stjecali imanje. On ističe prednost života u takvim zadrugama.[618] No, iako su prednosti takvoga života velike, ipak se ne može unaprijed reći koliko dugo trebaju članovi pojedine obitelji ostati u zadruzi. To ovisi o više okolnosti ali i od kreposti članova obitelji odnosno o njihovim grijesima. «Ako vidimo da je sloga nestala, da se podložnost iznevjerila, da je mir i pokoj iz kuće izbjegao, onda se takim valja dielit, jel u ovakom stanju što dulje obstojimo to se većma kvarimo u imovini i vjeri». Razborito je i opravdano razdijeliti zadrugu «ako su bratja već djecu udomila, pa se obitelni članovi već tako nasporili da ih ugled jednog upravitelja nije kadar ravnati. Onda je nastalo vrieme da se bratinski razdielimo i da se svaka grana kao stablo obiteljsko u tlo osobene samostalnosti usadi».[619]

Za skladan život u obiteljskoj zadruzi je jako važna pravična raspodjela materijalnih dobara odnosno imanja. Dobro je da u obiteljskoj zadruzi potpuni nadzor nad imanjem ima jedna osoba.[620] Bunitelja koji drugu djecu uznemirava treba iz kuće udaljiti, no ne ostaviti ga posve bez baštine «nego mu trieba od onoga, što bi mu inače u dio pasti ímalo, barem jednu četvrtinu izdati».

Jedan od problema u zadrugama predstavljala je tzv. «prćija» odnosno posebno imanje koje je poneki član imao. To odgovorni gospodar kućne zadruge neće dopustiti jer «gdje u kući takove „prćije" vladaju, tamo se naskoro zadruga razpasti ili u ništa obratiti mora". Međutim, „prćije" su nastajale i zbog toga što je zadružni gospodar

[617] Usp. (Ivan ANTUNOVIĆ), Potriboća udruženja, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, III(1872), br. 38, str. 150.; br. 39, str. 154.; br. 40, str. 158.; br. 41, str. 162; br. 43, str. 170.; br. 44, str. 174.

[618] «Zadrugu trieba smatrat kao vrilo gradjanskog žića svakog čovjeka u pogledu duševnom i tvarnom... Zadruga je dakle ogledalo u kom se zrcali ćudoredan i gospodarski život. Što god dulje ostajemo u zadrugi to se većma može nasporit naše dielo u očevini. To se većma mogu umnožit naše krieposti krštjanske i razvit naše vrline gradjanske», Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji...*, str. 526.

[619] *Isto*, str. 526.

[620] «Neima sriećnijeg ni srdačnijega stanja, nego što je ono, kada se ciela jedna razgranjena obitelj pod upravom mudra otca ili razborita starijega brata nalazi. Tu neima tudjiné, nego svoj svojemu stječe, radi i čuva. Gdje je pokornost pod jednim kućnim poglavarom i sloga rodbinstvom i krvlju sjedinjenih, tamo svaki posao pod njihovom rukom - reć bi - gori i obilje dobarâ naprieduje», *isto*, str. 735.

kasnio ili propuštao na vrijeme namiriti potrebe članova obitelji, osobito domaćice, pa su one kradom uzimale ono što im je bilo potrebno a to je bilo redovito više te se tako imanje rasipalo. Da bi se to izbjeglo «razboriti zadružni gospodari ne samo svjestno namiruju svake potrieboće svoje družiné, već sitnije stvari, kao pritekuću mást, maslo, sir, mlieko, perad, voće itd., gospodaricam na razpolaganje prepušćaju».[621]

Pokazao je veliko razumijevanje i prema starima koji također vole imati nešto novca a nije ni razborito da «starija kućna čeljad niti novčića pri ruci neima, kojim bi dietci ili rodbini kakov darak pribaviti morali. Otci trieba da su pravedni i ljubav svoju jednako izkazuju, osobito svu unučad jednako ljube i daruju a najmanja bo nepravda i nejednakost uviek na rovaš obćé slogé i jedinstva biva».[622]

Ne treba pod silu držati sve na okupu, jer to ne vodi dobru. Isto tako nije dobro odmah im sve razdijeliti. I starim roditeljima treba da ostane nešto za starost. Dobro je da oni svoju djecu malo pomalo sami osamostaljuju tako što će svakom «ogranku svojé obitelji posebnu kuću pribaviti. Ako pak nisu u stanju ovo učiniti, onda barem neka potriebito posudje i orudje priskrbe». Postojao je loš običaj da su se stari držali pravila «dok dišem ne pišem», pa su sinovi pod njihovom vlášću i osijedili a kad su se poslije njegove smrti razdijelili nisu imali «kamo ni glavu svoju zavući, niti stola uz koji bi sjesti mogli». Osim što će sinovima osigurati sve što im je nužno za samostalan život, oni neće «niti to zaboraviti, da si sina u svačem, što se upravljanja kućé tiče a tako i u svakovrstnu poslovanju upúte».[623]

Zalaže se za zajednički rad i nakon podjele obitelji, jer se i na takav način može uštedjeti i napredovati.[624]

Za života treba djeci razdijeliti samo dio imetka, a ostalo poslije smrti, to će u njima izazvati poštovanje prema roditeljima. Svi u obitelji moraju znati i za pravilo da će ostatak imanja oporukom ostaviti najpobožnijem i najbrižljivijem sinu. Tako će izazvati u djeci zdravo nadmetanje.[625]

---

[621] Usp. *isto*, str. 735.

[622] *Isto*, str. 735.

[623] *Isto*, str. 735.

[624] „Ovo je u svakoj obiteli moguće a i po svakog vidnim postaje da se u zajednici trošak umanjava, a plod rada usporava te će pomoći da obitelji napreduju i u svačem obiluju“, *isto*, str. 527.

[625] «Ako pako roditelji koji dio svog imetka djetci u ruke postave, naoružaju ih da si mogu lakše u sviétu mjesto zauzeti, i obiteljski život začeti: tiem načinom se i roditeljem pruži najsgodnija prilika sinove si u svakom obziru razsudjivat i upoznati, koji je brižljiviji, ćudoredniji i pobožniji, te kojega će se obitelj na slavu Božju i blagostanje čoviečanstva razširiti, da tako mogu vriednijem i dostojnijemu od pridržana dobra veći dio oporukom ostaviti», *isto*, str. 735.

Ohrabruje nositelje imanja da na vrijeme, za zdrave pameti, napišu oporuku. Ne treba imati glede toga nikakvog straha ili predrasude. Poučava ih kako treba pisati oporuku, koja je njezina vrijednost i kad i kako stupa na snagu. Onomu tko nije vješt sam napisati oporuku, peporuča da se obrati svom duhovnom pastiru za savjet. Oporuku tako valja sastaviti da poslie smrti oporučitelja ne bude svađe među braćom i sestrama, nego da im budu zahvalni i da ih blagoslivljaju. Na kraju im Antunović daje, za današnje vrijeme, nepojmljivu preporuku. Potiče ih, naime, da za života ili oporukom ostave dio dobara za potrebe Crkve, škole ili bolnice. «Mudri kršćanski roditelji kako u svjetovnih tako ni u duhovnih stvarih ne običaju se na dobru volju svoje djetcé oslanjati, već bud' za života, bud pako oporukom, običavaju ostaviti stanovite svote novaca na crkvu, kanoti dom u kom smo tolikih duhovnih darová primili; na učionu, u kojoj smo svete, koristne i liepe stvari naučili; na bólnice, gdje se siromasi lieče, a nemoćni dvore; na sirotišta, gdje se sirote na slavu Božju i na radost čoviečanstva uzgajaju».[626]

3.2.4.10. Rad i upravljanje materijalnim dobrima[627]

Za blagostanje u obitelji i za «uzdržanje kućnoga mira» potrebno je, osim sloge i međusobne ljubavi, da svi članovi obitelji rade, obavljaju svoje dužnosti a u kući paze na red i na stvari. Rad je za Antunovića svetinja, dužnost od Boga naređena. Nitko u obitelji ne smije biti bez dužnosti a još manje smije ljenčariti. Loš je bio stari način razmišljanja i ponašanja: «Stari po vazdan pried kućom il na ulici u besjedi sebi ugadjaju a djeca da se do starijih godina uviek sigraju». Došla su nova vremena i za napredak obitelji nužno je usvojiti novi način ponašanja: «Da stariji svaki dan crkvu pohadjajuć za mladje se Bogu revno mole a kada se kući povrate nadziraju djecu i kućnu životinju. Djeca pak da se ranije na rad i posao navijaju». Iz toga slijedi logičan zaključak: «Nuždno je da oni koji u obitelji troše dodju u sklad s onimi koji stječu». Naime, nekada se gotovo sve ono što se trošilo, većinom u kući i sticalo i proizvodilo –

---

[626] *Isto*, str. 735-736.

[627] O radu i o problematici rada Antunović je također puno pisao u svojim člancima koje je objavio u *Novinama* i *Vili*. Donosim popis samo nekoliko članaka u kojima je ova problematika vrlo dobro obrađena: Rad kao spas duše i tila, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), br. 15, str. 94.; Rad i poslenost povisuju familie a danguba je ruši, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), br. 18, str. 119.; Zašto pišemo o tom ko radi i ne radi?, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, II(1871), br. 32, str. 211.; Zašto se Salveni u broju i imovini gube, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, II(1871), br. 1, str. 6.; br. 2, str. 14.; br. 3, str. 22.; br. 4, str. 30.; br. 5, str. 39.; br. 6, str. 47.

kako hrana tako i odjeća. Novi društveni poredak ali i običaji zahtijevaju i nova pravila. Sada «mora svako obiteljsko udo novičić svoj u domaću blagajnu postavljati da se ovako u trošak uračunana forinta, što je moguće prije skupi». Posljedice nerada su dobro poznate: «Tko sjedi, taj ne naprieduje, a tko ne naprieduje, taj nazaduje. Što se ne množi to se umanjuje, a što se umanjuje, to mora konačno i nestati». Prije je «zemlja za godinu potrebni kruh rodila a živine su troškove namirivale». Sada više nije tako i stoga «trieba razum rukama u pomoć donieti» da bi čovjek mogao mudrim radom i upravljanjem povisiti zemlji plodnost a i stoku tako odgajati da bi bila korisnija u gospodarstvu i izdašnija za hranu. Treba raditi tako da tim mudrim upravljanjem ono «što smo na broju izgubili, umnijim gospodarenjem na vagi i mjeri dobijemo». Iz toga razloga nužno je školovanje jer «kao što se snaga i vještina tiela poslovanjem razvija, tako se i um u Crkvi i učiona, po nauku usavršuje da oštriji, svietliji i u razumijevanju i shvaćanju kriepkiji postane». To je potrebno i zato da bi «svaka glava obitelji već u napriedak znao što koji obiteljski član prieko ciele godine potriebuje, pa da mu sva za život nuždna sriedstva za vriemena pribavi». Pravom gospodaru i domaćinu mora biti «sve u gospodarstvu umjereno i razmjereno, da tako kadar bude kraj s krajem svezati».[628]

U nastavku slijede pouke glede novca i drugih materijalnih stvari u kući. Novac i dragocjenosti treba držati pod ključem da djeca i sluge ne padnu u napast krađe. Gospodar mora imati kontrolu nad onim što se kupuje i na što se troši kao i koliko je ušteđeno.[629] Razboriti gospodar će paziti da u kući uvijek bude dostatnih zaliha zato neće «ako je dobra ciena sve do zrna prodati u nádi, da će skoro nova hrana prispjeti. Može bo se dogoditi, pa će baš pried žetvom pofaliti, te će morati još skuplje, nego što je prodao, kupovati».[630]

Može se reći da je Antunović «nacrtao» kako se postupa s novcem prigodom odlaska na vašar (sajam), kako se postupa s buđelarom (lisnicom), kako i gdje se čuva novac.[631] Upozorava na zavodljivost novca. Uspoređuje ga sa zmijom otrovnicom «koja

---

[628] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 527.

[629] «Nije dobro ako stanje kuće nije gospodaru vazda skroz poznano, jerbo neće znati kraj s'krajem svezati, pa će ga nevolja iznenada zateći», *isto,* str. 742.

[630] *Isto,* str. 742.

[631] "Ako je na sajam (vašar) ići i tamo mnogovrstne stvari kupovati, triba pažljivo novac izbrojiti, u džep ostaviti... A kada imamo više novca, nije probitačno sve u jednom džepu držati... da pri kupovini sve novce ne vadimo, jerbo ih možemo lako izgubiti ili nam ih može tko sgrabiti i s'njimi pobjeći... Ni to nije dobro, što njeki novce u zemlju zakápaju. Jerbo to mož njetko opaziti... ili možemo mi prije, nego što smo komu takovo mjesto pokazali, iznenáda umrieti. Razborit čoviek meće novce u škrinju, koje ključ

potajnom njekom snagom gledaoca k'sebi privlači dok napokon tako blizu ne dodje da ga ujide i otruje». Stare ne treba ostavljati bez novca same kod kuće «da se od nenadane kakove nevoljé izbaviti mogu».

Pouke poljodjelcima upućuje polazeći od izreke: «Od duga valja se čuvati kao od vatré». Poljodjelac mora biti oprezan jer on nije trgovac «da bi umio s novci tako razpolagati da mu ovi izim kamatá još i korist nose». Samo u najvećoj nuždi, ako si ne može nikako drugačije pomoći, smije posuditi novac i ako to učini, mora ga čim prije vratiti. Važno je dugove vraćati na vrijeme da ne bi izgubili povjerenje «kod mogućnijih ljudi, pa nam drugi put neće u nevolji pomoći».[632]

Poseban problem je «poček» (veresija). Na poček ili veresiju «ne trieba nikada ništa kupovati, jer takova stvar se prvo dvostruko plaća, a drugo kada smo već koju stvár potrošili, težje je za nju plaćati nego li dvie nove pribaviti». Zato je koristan savjet: «Kupuj kad imaš novacá, a prodaj kad vidiš da imaš želećá kupca. Nemojmo se na to učiti, da sve kupimo što nam se dopadne, jel nam ovako ni najveće bogatstvo neće dovoljno biti».[633] U kupovini mora postojati ispravna ljestvica. Najprije se kupuje ono bez čega se ne može, zatim ono što je potrebno i napokon ono što je korisno i lijepo. Ako se čini obratno onda se ostane i bez onoga što je nužno za život.

U materijalnim stvarima valja tražiti savjet drugih, koji se u to bolje razumiju. «Učiti nije sramota, nego je sramota u neznanju tumarati i vlastitom štetom sebi gubitak namećati».[634] U hrani i odijevanju treba se držati svojih mogućnosti. Po naravi se čovjeku dopadaju lijepe stvari pa kad ih vidi na drugima ili kod drugih poželi ih imati. Baš zato treba biti oprezan jer «kada smo se u trošnju samo jedanput povrh našega stánja uzpéli, onda nas već i stid uzdaje, da dolje ne sidjemo, i tiem točnost našu u gospodarstvu porušimo, svakim danom natrag idemo, dok konačno do siromaštva ne prispijemo». Takvi loši postupci izvor su drugih grijeha i krivih postupaka kao što su laž, varanje, krađa i preljub. Tako se napokon izgubi ne samo imetak nego i poštenje te mnogi poslije čame u siromaštvu «ili pako postanu samoubojicami i tako sebe u pakao zakopaju».[635]

čuva gospodar ili gospodarica… Mjesto, gdje novce držimo, trieba da je poznano supruzi, ili ako ove nije, starijemu sinu ili kćeri...", *isto,* str. 742.

[632] *isto,* str. 742.

[633] Usp. *isto,* str. 742.

[634] *Isto,* str. 742.

[635] *Isto,* str. 742.

U razlaganju ove problematike Antunović kaže da treba obratiti pozornost također na ono što može prouzročiti štetu u kući.[636] Vatra je jedna od najvećih opasnosti i na nju treba paziti kao na oči svoje. Isto tako treba u kući i u dvorištu sve pospremiti i staviti na svoje mjesto.[637] Dobar domaćin i gospodar će se potruditi da se za kuću potrebno oruđe nabavi jer nitko ne voli takve stvari posuđivati.[638] Ipak najveća je šteta ne raditi i zato na kraju poruka: «Nijedna šteta nije toliko i toli škodljiva kao što je bez posla zanemareno i potraćeno vrieme, jer se Božjim svemogućstvom uviek novi dan radja, bez da se stari ikad više povraća, dočiem svaki novi vlastiti svoj teret nosi a izgubljeno vrieme nikada ne naknadjuje se pa zato trieba da ono što po Božjoj milosti za život dobijemo, na duševnu i tielesnu našu korist obratimo»[639].

[636] «Ko se šteté boji, taj će se od njé i sačűvati a tko je nemaran, onoga će šteta kao bura biljku slomiti», *isto*, str. 743.

[637] «...da diete ili živina nehoticé ne naidje i ne osakati se. Kasno je onda jaukati, kada se već šteta dogodi, nego trieba da smo vazda oprezni...», *isto*, str. 743..

[638] «Nikom nije drágo, da stvari, koje je za svoje novce pribavio, drugi tare», *isto*, str. 743.

[639] *Isto*, str. 528.

3.2.5. Molitva kao temelj obiteljskog života

Ivan Antunović je bio vrlo detaljan i opširan u svojim moralnim poukama. Kako je već rečeno, želio je zabilježiti sve pozitivno i negativno što se događalo u običnom svakodnevnom životu njegovoga naroda kako bi mu to predočio i poučio ga da jedno izbjegava a drugo čini. To detaljiziranje uočljivo je i u molitveniku. Naročito je to vidljivo u dijelu koji bi se mogao nazvati «Obiteljski molitvenik». U tom dijelu molitvenika mole se svi članovi obitelji i moli se za sve u obitelji. Molitva je snaga obiteljskog zajedništva. Obitelj živi od molitve. Molitvom svi u obitelji jedni drugima pomažu. Molitvom su protkani svi međusobni odnosi članova obitelji kao i svi značajni događaji u njoj. Imajući u vidu njegovo cjelokupno djelovanje i pisanu riječ može se zaključiti da je ovim dijelom molitvenika želio dati doprinos za spas obitelji od propasti odnosno molitvom im pomoći da budu zdrave te tako pridonesu ostvarenju sretnije budućnosti Crkve i društva u cjelini. Antunovićeve su molitve govor Bogu i razgovor s njim. On je u usta muža stavio molitvu za ženu i obratno. Isto tako roditelji pričaju Isusu o svojoj djeci i mole ga za njih. Djeca imaju svoj razgovor s Isusom o roditeljima, itd. Sve ima naglašenu poučnu nit.[640]

Kako je Antunović pridavao veliku važnost euharistiji, značajna je njegova molitva za obitelj «prid Prisvetim oltarskim sakramentom». On je bio svjestan snage sjedinjenja s Isusom u svetoj pričesti ali isto tako i snage susreta s Isusom u euharistijskom klanjanju. U ovoj molitvi molitelj se obraća Isusu prisutnom u Presvetom Sakramentu i priča mu o svojim brigama i potrebama. Obraća mu se kao roditelj, dijete, muž, supruga… Moli ga posebno za članove svoje obitelji.

U poučnom dijelu, molitelj dok moli, ujedno i uči kakav bi trebao biti. Najprije je govor o grijehu koji je zapreka dotoku Božje milosti u život obitelji. Zato Boga prosi da ga zaštiti od tako velikog zla. U molitvi za bračne drugove ističe se temeljna teološka zadaća bračnih drugova - muž da bude «prilika» Isusa Krista, a žena da «pridstavlja svetu majku Crkvu». Tu je i zaziv za starije i za sve roditelje da budu mlađima «knjiga mudrosti», tj. uzor kreposnoga života.

[640] Usp. Ivan ANTUNOVIĆ, *Čovik s Bogom…,* str. 653 – 732.

I roditelji i djeca su djeca Božja, zato jedni za druge mole da toga uvijek budu svjesni. To se dobro vidi u dugoj molitvi iz koje se donose u bilješci kratki izvaci.[641]

Antunović je svakom događaju u obitelji pridavao važnost i zato je nastojao da sve bude protkano molitvom, kako bi i svi dionici tih «specifičnih stanja» u obitelji dali svoj doprinos dobrobiti cijele obitelji. Te molitve nalaze se u raznim dijelovima molitvenika, ovdje su skupljene na jedno mjesto radi preglednosti njegove misli o navedenoj tematici bračnog i obiteljskog života.

3.2.5.1. Muž – žena

Bračni drugovi su jedno drugom najbliži. Čitav život su jedno na drugo upućeni i jedno na drugo se moraju oslanjati. U bračnim i roditeljskim dužnostima nailaze na mnoge poteškoće i nevolje. Proživljavaju radosti i tuge, uspjehe i neuspjehe. U svemu tome molitva im je od velike pomoći. «Molitva supruga jedno za drugo» prati život supružnika od vjenčanja do smrti. Božja je volja da su «jedno drugom prišli i došli» zato njemu dnevno u molitvi preporučuju svoj brak. To je, mogli bismo reći, molitva «uživo».[642]

Svjesni slabosti koje pojedini supružnik ima oni mole da mogu nositi breme jedan drugoga. Nadalje mole da uvijek budu svjesni i dobrih osobina svoga bračnog

---

[641] „Ah, pridragi Isuse! Ako se u nas kanoti roditelji, ugnizdi grih, onda izbjegava našu obitelj blagodarna tvoja ruka, pa ne dobivaju tvoje milosti naša dica, naša čeljad i naša imanja. /.../. Dozvoli mi, dakle, u neizmirnoj dobroti tvojoj, da ti se utičem za se, za svoju dicu, za moje roditelje, rodjake i prijatelje, suparnike i sunarodnike, za sve gradjane i kršćane: da naše misli izpraviš, naša čuvstva izminiš i grih od nas odstraniš, da se ponovi u nas tvoj lik, u koj rado gleda Otac nebeski pa da dostojni budemo njegovimi se sinovi i kćermi nazivati, te pravo na nekrvnu žrtvu, svetu misu, divno Evangjelje, svetootajstva i sve blagoslove dobiti. /…/

Tebi priporučamo sve naše ženitbe, da u ovih uvik bude muž istinitom prilikom tvojom, koji sebe u gorućoj ljubavi pridaješ za ljudstvo, da ga spasiš - a žena da u neuzkolebivoj viri, uhvanju i ljubavi, vazda pridstavlja svetu majku Crkvu, koja i svaki trun od sebe odklanja, samo da ljubav svoga zaručnika Isusa ni na jedan čas ne izgubi ./…/

Tebi, o Isuse, ovdje u Prisvetom oltarnom otajstvu, priporučamo sve naše starije, sve roditelje - da ih nadahneš, pa da nam budu knjigom mudrosti, u koju ma kad pogledamo, ma ju gdi otvorimo, uvik nadjemo naputak, kako da se u svakoj okolnosti tako ponašamo, da Boga ne uvridimo, izkrnjega ne ožalostimo, ne oštetimo i ne smutimo…

O, pridragi Isuse! Tebi priporučamo i dovodimo u ovom svetom oltarnom sakramentu, sve naše sinove i kćeri (a sinovi i kćeri svoje roditelje), da blagotvoreću ruku na glavu njihovu postaviš, da se um, srce, volja u njih razvije poput onoga, kako si nas u 'Otčenašu' učio da upoznaju da imaju svemogućnoga Otca u nebesih, koji može spasiti i pokarati…», *isto,* str. 315 - 328.

[642] «Pod tvoju dakle obranu preporučam, dragi Isuse, našu ženitbu, da ju svakim danom posvećuješ. Da, da, Isuse ljubljeni, svakim danom - pošto ona svakim danom prolazi kroz mnogovrstne napasti. Blagoslovi ju dakle svakim danom, da se ne pomrsi, ne pomete. Ti si rekao da budemo jednom dušom i jednim tilom. K tebi se dakle utičemo da našu pamet, naše srce, tako ujediniš da se u onoj ne pojavi nikakova misao, u ovom pako ne pokrene nikakovo čuvstvo, koje bi moglo povriditi tu po tebi utemeljenu jedinost», *isto,* str. 653.

druga a ne samo mana. Vrijedno je ovdje zapaziti da se moli i za rast u ljubavi, koja mora biti tim veća što su stariji. Prava ljubav je pak moguća ondje gdje ima pravoga poštivanja i vjernosti.[643] Danas se premalo u govoru o braku naglašava zadaća bračnih drugova da svojom ljubavlju budu slika one ljubavi kojom Krist ljubi Crkvu. U molitvenom zazivu muž i žena mole da mogu biti, „lipim odzivom te najkrasnijom i najizvrstnijom slikom sjedinjenja Isusa i svete majke Crkve ovdje na zemlji».[644]

Zdravlje je veliko blago a bolest je u braku i obitelji uvijek teška. Zato je Antunović napisao čitavu studiju o zdravlju, koju je objavio u svojim *Novinama* odnosno *Vili* u sedam nastavaka.[645] Kad piše o zdravlju onda ima pred sobom čitavu osobu te stoga govori kako o zdravlju tijela, tako i o zdravlju duše: „Poštivat dakle i uzdržavat će zdravlje kršćanin ne samo zato da kadrim postane sve svoje obiteljne i gradjanske dužnosti izvršivat, već i da može i kripostne čine dilovat, pa što višu u kraljevstvo nebesko se uzpeti… Ja sam rad samo mojeg roda pozornost na one okolnosti i sridstva svrniti od kojih zavisi uzdržanje zdravlja osobena i obiteljna".[646]

Bolest je teško i bolno iskustvo, bilo da se radio o osobnoj bolesti ili o bolesti naših bližnjih. To iskustvo je, međutim, i prigoda za iskazivanje ljubavi.

U molitvi «za oboljelu ženu ili ove za oboljela muža» Antunovićev molitelj «podsjeća Boga» na njegov naum o braku i obitelji te ističe kako su za normalno funkcioniranje važni oboje i kako je važno da budu zdravi. Obitelj je «onda samo cila i zdrava ako se ravna po otčevoj razboritosti i okripljuje po materinoj ljubavi. Manjka li joj otac ili mati onda obitelj izgleda kao dan bez sunca, kao noć bez miseca». Iz takve svijesti izviru i žarke molitve za zdravlje bračnog druga. Najprije je molitva «žene za bolestna muža» koja se moli «svaki dan dokle god se zdravlje ne povrati» a zatim

---

[643] «Ne daj da se zavedu moje oči i prignu moja uha, te uzkipi moje srce ma napram kakvoj drugoj osobi… Daj mi, Isuse, da moje srce bude izvorom one supružke ljubavi koja se vazda za svaku misao, za svaku rič, za svaki čin vadi, crpi, grabi al se nikada ne izgrabi, te što god bivamo starijimi to da tiem više tvorimo kripostna djela i dostojnimi bivamo medjusobna štovanja, bez kojeg ne ima prave ljubavi», *isto*, str. 655.

[644] *Isto*, str. 656.

[645] (Ivan ANTUNOVIĆ), O zdravlju, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, II(1871), br. 22, str. 166.; br. 23, str. 172.; br. 25, str. 184.; br. 26, str. 190. – Ovi nastavci objavljeni su u *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* koja je bila dodatak novinama, ali su brojevi stranica u njoj bili u nizu onih iz *Novina* dotičnog broja. Drugi dio članaka o zdravlju objavljen je također u dodatku *Bunjevačka i šokačka vila*, ali su brojevi stranica objavljeni u vlastitom nizu. U zagradi se nalazi broj *Bunjevačkih i šokačkih novina*, u kojima je navedena vlastita stranica u *Vili:* O zdravlju, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, I(1871), str. 3. – (N, br. 27); str. 12. – (N, br. 31); str. 15. - (N, br. 33).

[646] (Ivan ANTUNOVIĆ), O zdravlju, u: *Bunjevačke i šokačke* novine, II(1871), br. 22, str. 166

«muža za svoju bolestnu ženu». Ove molitve protkane su molitvom «Zdravo Marijo», odnosno «Oče naš».[647]

U molitvi muža za zdravlje žene je prepoznatljiva omiljena Antunovićeva tema o supruzi i majci koja ima posebnu ulogu u obitelji. S njezinom bolešću u kući kao da sve «staje». Supruga, koja je u njegovo vrijeme uglavnom bila domaćica, ispraćala je muža kad je polazio na rad. Ona ga je, kad se s posla vraćao, dočekivala. Ona mu je bila utjeha u tuzi, odmor nakon napornog rada. Ova molitva svjedoči da je u Antunovićevo vrijeme bilo obitelji u kojima je vladalo toplo ozračje.[648]

U jednoj drugoj molitvi supruzi mole za uzajamno zdravlje ali i za nadahnuće kako bi uvijek mogli činiti ono što je korisno za obitelj, za ostvarenje Božje volje i poslanje njihove obitelji. Naglašena je želja da mogu biti uzorni supruzi te svi ukućani na njima uvijek vide i čuju «ono što je Bogu drago i milo». Ova molitva završava molitvom za predanje u Božju volju te za vjernost do groba i blaženu smrt. U toj molitvi izražena je također svijest o prolaznosti ovozemaljskih odnosa te vjera u vječno sjedinjenje u nebu.[649]

S grešnošću bračnoga druga valja se suočiti i sve protkati molitvom. Za tu situaciju Antunović donosi dvije molitve: «Molitva žene za muža valjajućeg se u grihu» i «Molitva virnog muža za posrnuvšu ženu». Prije ovih molitava određuje da se izmoli «Virovanje apoštolsko», jer takve se situacije mogu prihvatiti snagom vjere i u svjetlu vjere tražiti za njih adekvatno rješenje. U tim molitvama najprije je istaknuto kako grijeh mijenja i izobličuje čovjeka i njegovo ponašanje. Zatim se zaziva Božje smilovanje i milost obraćenja za «posrnule» a u zaključku je molitva za novi početak koji će nastupiti, snagom Duha Svetoga, nakon obraćenja: «Učini, Duše Sveti, da gdi je danas žalost, tamo da bude sutra radost. Ta ti znaš da će se onda obradovati ne samo svi dobri ljudi na zemlji, nego će se razveseliti takodjer sveti i Andjeli u nebu; a mi, mi, Duše Sveti, danas žalostna supruga i razcviljena majka, te zanemarena dičica, uzradovat

---

[647] Ivan ANTUNOVIĆ, *Čovik s Bogom…,* str. 655.

[648] «Ah, smiluj se privelikim svojim milosrdjem vrhu nas te izliči moju suprugu da ograne sunce tvoje ljubavi nad kućom mojom. Ah, Bože, čim se ona pridigne odmah će sve oživiti u njoj kao ono prolićom u polju, kad ograne sunce nebesko... Ti si, premilostivi Otče, u njoj meni dao ljubljenu suprugu, brižljivu domaćicu i dičici milu majku. Nemoj nas razstaviti, pridobri Otče!», *isto,* str. 680.

[649] «I ako bude, Bože, tvoja sveta volja da preminem, neka u cilosti supružke jedinstvenosti duše i tila, pameti i volje, pred tvoje prisveto lice dodjem i tamo u radosti vičnoj, vikovito sjedinjenje u blaženstvu nebeskom izčekujem», *isto,* str. 657.

ćemo se u dnu srca i hvaliti svemogućega Boga što nam je povratio raj zemaljski u obitelj, u kojoj triba da onaj vični zaslužimo…».[650]

3.2.5.2. Roditelji - djeca

Po uobičajenom slijedu u obitelji, nakon molitve muža i žene dolazi molitva «roditelja za dicu». U toj molitvi roditelji najprije zahvaljuju Bogu za darovanu djecu.[651] Zatim mole za djecu da uvijek budu dobri kršćani i ostanu vjerni Katoličkoj crkvi te da odstrani od njih «svako zlo duše i tila». U nastavku roditelji mole za djecu dar poslušnosti i poniznosti. Najvažnije je, međutim, da uvijek teže za Isusom i ostanu mu vjerni: «Podaj im takovo srce koje uvik onako teži za tobom, kao biljka za svitlošću sunca… Sačuvaj ih, Isuse, do konca njihovog života da se lik tvoj ne otare s njihova obraza…».[652]

U molitvi majci Božjoj roditelji za djecu mole dar pobožnosti i molitveni duh; dar ljubavi prema Božjoj riječi , da se kroz sakramentalni život pripreme za borbu protiv napasti «nevirstva».[653]

Bolest djeteta je jedno od najtežih i najtužnijih iskustava u životu svake obitelji. Zato Antunović u svom molitveniku stavlja nekoliko molitava roditelja za bolesnu djecu. U svim molitvama za zdravlje obraća se Bogu kao gospodaru svakog ljudskog života jer je zdravlje prije svega njegova briga a tek onda briga roditelja odnosno supružnika. No i njihova je briga i želja da im dijete ozdravi tako snažna da bi bili spremni razboljeti se umjesto njega. U istoj molitvi prose Boga da ne kažnjava djecu zbog grijeha koje su oni sami počinili. To je sadržaj molitve «tužnoga otca i matere uz postelju bolestnoga svoga diteta».[654]

---

650 *Isto,* str. 686.

651 «Milostivi Bože! Ponajprije su tvoja ova dica, jer da nam ih ti nisi dao, nikada ne bismo ju imali. Hvala Ti na velikom tom daru!», *isto,* str. 662.

652 *Isto,* str. 664.

653 "Sveta Divo! Izprosi nam milost od Otca nebeskoga da sva dica naša radostno polaze crkvu, da se marljivo sakupljaju oko Isusa u svetoj misi, gdi on dili svoj blagoslov... Izprosi nam milost da se naša dica rado sakupljaju k nauku gdi Isus sije u njihov um i srce sime vičnjeg života, da se njihove misli i ćuti rado svijaju okolo riči Božje... Izprosi nam, o majko divo, milost da naši malašni rado polaze crkvu, tamo svete sakramente i po njih primaju milost mudrosti i znanosti kršćanske da ih ne uzmogne napast nevirstva, ma se ova obukla u znanost svitovnu…», *isto,* str. 433.

654 «Ti si nam ovo dite darovao, pa smo se mi roditelji nad ovim darom radovali. Al evo ga obuze nemila bolest, pa mu takove boli zadaje da je tuga i žalost materi i otcu gledati kako ga ova muči i mori. Oj, što ne bismo žrtvovali da ga možemo od boli osloboditi i zdravlje mu povratiti! Al sve je uzalud: ništa mu dosad ne pruže likovi, ništa ga ne olakšava naša ljubežljivost. Ja sam mu otac (mati), pa da mi je

Klečeći pred križem Isusovim, roditelji podsjećaju Isusa na sva njegova čudesna ozdravljenja djece i mole da se to isto dogodi njihovom djetetu. Sličnu molitvu upućuje i «tužna majka pred kipom ili slikom blažene divice Marije»: «Oj, Majko divo! Prosi, moli se kod tvoga Sina, našega otkupitelja da spasi dite moje od ove i svake druge bolesti, pa ga okripi u duši da u nju nikakovo zlo ne pridje. Zaštiti njegovo tilo da ovo nikakova bolest ne obuzme već da zdrava duša u zdravu tilu stanuje i Boga Otca vazda proslavlja, na vike vika. Amen».[655]

Tjelesna bolest djeteta bolno pogađa svakog roditelja. No, još je gore kad grijeh rani čovjekovu dušu. I to nemilo stanje može zadesiti djecu u obitelji. Kad se takvo što dogodi žarko moli majka «za sina s puta ćudorednosti sišavša» i «otac za kćer zabludjelu». U molitvi je predviđeno da se doda ime sina ili kćeri i naziv grijeha koji je počinjen. Uzima sliku iz prirode da bi pojasnio kakvi su mladić i djevojka ranjeni grijehom. Oni su kao priroda bez "zelene trave vesela prolića", bez "ugodna cvita", "tečna voća" i "zelenog lista".[656]

U ovim molitvama dolazi do izražaja i muka majke odnosno oca u odgoju djece. Oni su svjesni da su im djeca skrenula s pravoga puta i počinila grijeh i tako navukla «Božju pravdu» na sebe ali i osramotila obitelj i sablaznila druge. Sljedeća je molitva usmjerena Bogu da im se smiluje i da ih obraćene vrati u obitelj. Majka moli s pouzdanjem i u nadi da će je Bog uslišiti, jer joj srce «kipi od ljubavi»: «O, Isuse, prosti materi u kojoj kipi srce od ljubavi, pa ti ne zna kazati žali li većma sina, koji se odkinuo ne samo od tebe već i od roditelja svojih kada je u nećudorednost zapao, pa se boji da će sada naići na njega tvoja pravda i strmoglaviti ga u pakao. Il' je veća ona ljubav, koja gori i plamti željom da ga vidi obraćena i obučena tugovačom skrušenja, klečeća pred križem i moleća za oproštenje griha».[657]

Posebni dio Antunovićevog "Obiteljskog molitvenika" čine molitve djece za roditelje kao i molitva za očuhe i maćehe. Jedna molitva za roditelje nalazi se kod četvrte postaje Križnog puta. Tu djeca postaju svjesna uvreda koje su nanijela svojim roditeljima i zato mole Božje smilovanje. Zatim je molitva za ispravno vrednovanje i

moći, legao (legla) bih misto njega da ja trpim a njemu da odlahne, odmine. Al evo goloće i nemoći naše volje, bez tvoje moći i podpore!», *isto,* str. 670.

[655] *Isto,* str. 673.

[656] «O, milostivi Isuse! Kako ću ti očitovati da moja kći N. (ode ju triba imenovati) nije ovakovom posudom (čistoće). Ona se podala grihu N. (ode valja označiti opačinu) pa putem kojim ona hodi ne zeleni se trava vesela prolića, već onudan sve to dobiva sliku kasne jeseni, kada nije viditi ugodna cvita, nije više sabirati tečna voća, nije viditi zelena lista», *isto,* str. 698.

[657] *Isto,* str. 696.

pravi motiv ljubavi prema roditeljima te molba da se roditelja nikada ne zastide, da ih u starosti njeguju a poslije njihove smrti za njih mole.[658]

Na drugom mjestu «dica za roditelje» mole: «Otče nebeski! Tvoja je volja bila da smo u našem otcu i materi dobili svoje roditelje u kojih tebe priznajemo…». Zatim si posvješćuju koliko su roditelji brige i napora učinili za njihov rast i odgoj: «Oj, koliko su oni truda podneli, dok su nas na noge podigli! Oni nisu znali sustati, niti su se tužili na zimu il žestinu, kad su vršili težak svoj posao da nas kruhom nahrane i ruhom zaodjenu.» Zato mole Boga da ih nagradi i blagoslovi za njihovu ljubav kako bi im mogli još dugo pomagati svojim "zamedljanim naukom"; "bogoljubnim činima" i na taj način ih odvraćati od krivog puta i voditi ih na "put spasa". Potrebne su im i dalje roditeljske molitve da s njima "kucaju na vrata nebeska"[659] i izmole im potrebne milosti.

U molitvi «O deset zapovidih Božjih» moli i za poštivanje roditelja: «Okripi nas milosti da roditelje kroz koje si nas na svit pozvao i sobom u rodstvo postavio, nikad ni pogledom, ni ričju a niti dilom ne uvridimo».[660]

3.2.5.3. Članovi obitelji s posebnim statusom: mladi, zaručnici, neplodne žene, trudnice, rodilje

U prethodnom poglavlju prikazao sam Antunovićevu misao o zajedništvu članova pojedine obitelji koje bismo mogli nazvati redovitim. To zajedništvo se učituje u zajedništvu muža i žene, odnosno oca i majke te u zajedništvu roditelja i djece. Na ovom mjestu skupio sam njegove misli o zajedništvu onih članova obitelji koje je također prisuto u obiteljima ali nije, da tako kažem, dugotrajno i zato sam nekim članovima obitelji dodijelio „poseban status". Taj status, kako je vidljivo iz podnaslova imaju momci i djevojke, zaručnici, neplodne žene, trudnice i rodilje. Antunović im daje takav „status" u svom molitveniku „Bog s čoviekom".

«Momci i divojke» u obitelji uvijek imaju poseban status. Svojim rastom oni s jedne strane povećavaju brige roditelja a s druge strane oni u njima bude nadu da će im biti na pomoć te će doprinijeti napretku njihove obitelji. Te brige i nade povezane su s

[658] «O Isuse!... Udili nam milost da ne ljubimo zato naše roditelje što bi nam dobra zemaljska u dar ostavili, već što su nas rodili i ovako nam po Bogu život dali te udimi svete matere Crkve učinili. Daj nam milost da se nikada ne zastidimo naših roditelja, bili oni siromasi, nevoljni ili nemoćni… Daj da ih nikada ni ričju ni činom ne uvridimo, već da ih za života najsrdačnije njegujemo a poslie smrti za nje se revno molimo i tako s njimi zajedno spasimo na vike vika. Amen!», *isto*, str. 146-147.

[659] Usp. *isto*, str. 665.

[660] *Isto*, str. 192.

njihovom budućom ženidbom od čega puno toga ovisi kako u njihovom daljnjem životu tako i u životu obitelji iz koje potječu. U «Molitvi mladića i divojke» oni prije svega zahvaljuju na milosti što su stigli do mladenaštva u kojem im valja razmišljati o svojoj budućnosti i gledom na ženidbu.[661] Oni u istoj molitvi stavljaju pod Božju zaštitu sebe i sve svoje korake kako bi njihov izbor bio po Božjoj volji te im donio sreću u braku po kojem će moći postići i vječni spas: «Neću, da u izboru vlada moja sloboda; ovu ti ja, dragi Isuse, polažem u tvoju svetu volju i molim da se po meni i u tom izpuni tvoja volja… Daj mi po tvojoj volji naći u nastupajućoj ženitbi ono što je u tebi i po tebi lipo, dobro, pravo i sveto».[662]

U molitvi za zaručnike ide se korak dalje. U toj molitvi misli se već i na njihov budući bračni i obiteljski život. Na početku i na kraju ove molitve je zaziv za zaručnike a u sredini za budući brak dotičnih zaručnika i za djecu koja će im se roditi. Prava ljubav zaručnika i prava ljubav bračnih drugova ohrabrenje je svim mladima da se ne boje braka. Na tu nakanu se posebno moli u molitvi, koja se upućuje Gospi, u znak sjećanja na njezine zaruke sa sv. Josipom.[663]

Neplodnost žene je posebno stanje koje može biti vrlo bolno. Zato neplodna žena traži snagu i utjehu u molitvi. Neplodna žena u podužoj molitvi nabraja kako je rađanje djece od Boga određeno, kako su djeca veliko blago i zato kao da uvjerava Boga kako bi bilo dobro i korisno da je obdari plodnošću: «O, mili Bože! Radost neugasiva bi moje srce razdragala kada bi službenica tvoja izprosila milost da nam se rodi dite u kom bi se Otac nebeski ugodio, u kom se cina Isusove smrti ne bi izgubila, u kom bi ljubav Duha Svetoga stostruki plod doniela. Ah, Bože trojedini! Kakovo bi to veselje bilo u domu službenice tvoje kada bi se u njenoj utrobi začeo čovik, koji će vazda davati Bogu što je Božje…».[664] Ova molitva završava pozivanjem na primjer neplodnih žena kojima se Bog smilovao kao što su Ana, Rahela, Elizabeta…

---

[661] «Sladki Isuse! Tvoja je volja bila pa sam dorasao(la) do one dobe u kojoj se valja pripravljati na onu svrhu, na koju si nas ovdje na svitu opredilio i koja se ženitbom postizava…», usp. *isto,* str. 666.

[662] *Isto,* str. 666 - 667.

[663] «O, Divo... usliši milostivo naše molitve i izprosi na sve zaruke naše, koje se sklapaju u našoj obitelji, u našoj obćini i domovini, al i u ciloj svetoj Majki Crkvi, plodoviti blagoslov da se one pod neuvehlim vincem čistoće, naših mladih sklapaju i ženitbe u duhu svetoga Evangjelja izvadjaju... Posveti, o Isuse, na prošnju blažene divice, sve naše zaručnike(ce) i daj im da ona ljubav koja ih vodi k oltaru, nikad ne izgine iz srca njihova već ih doprati do groba, pa svaki tko ih god vidi, ne zastraši se ženitbe ili udaje, već da se u njem probudi želja takovu sklopiti i u njoj srićnu i blagoslovljenu dicu roditi», *isto,* str. 430 - 431.

[664] *Isto,* str. 705.

Trudnoća je veliki događaj za bračne drugove i za čitavu obitelji, ali je osobito značajno i specifično razdoblje u životu svake žene koja pod svojim srcem nosi dijete. Trudnoća je svakako događaj koji treba osvijetliti i zaštititi molitvom.
«Molitva noseće žene, prid prisvetim oltarnim otajstvom» izražava prije svega vjeru u Isusovu živu prisutnost u Presvetom oltarskom sakramentu. Trudnica je svjesna da je Bog stvoritelj čovjeka i zato mu se obraća s pouzdanjem: «Ti si, o Isuse, onaj koji čovika u mojoj utrobi stvaraš. Ti si, koji njegovo tilo ustrojavaš, ti si koji mu oživljujuću dušu udahnjuješ. Tvoj je cili čovik, koga u nutarnjosti mojoj stvaraš. Meni si ostavio zaslugu ako ga virno nosila ili kaštigu ako mu razvitak pričila ili pomrsila budem».

Ta je molitva puna nježnosti, kao što je nježna majčina utroba koja nosi dijete. Trudnica je svjesna da rađanje djeteta ne može proći bez porođajne boli i da su zdravlje i bolest u Božjoj ruci, ipak moli usrdno da On zaštiti "dušicu i tilešce čedašca" koje nosi pod svojim srcem.[665]

U molitvi «noseće žene prid bl. Divicom Marijom» obraća se Gospi koja je također bila u blagoslovljenom stanju te traži njezin zagovor da ona, koja je Isusa nosila, hranila i njegovala, moli svoga Sina da je zaštiti od napasti i od svega što bi «zlim uplivalo» na nju i na njeno čedo, te zaključuje vapajem: «Usliši, usliši me, premilostiva Majko, pa mi izprosi onu radost u porodjaju momu koju si ti, vridna i dostojna, uživala kada si u betlemskoj štalici Isusa, našega Odkupitelja, srićno rodila te vas svit, nebo i zemlju obradovala».[666]

Osim molitve trudnice Antunović u molitvi na «uspomenu pohoda bl. divice Marije, kod svete Elizabete, matere svetoga Ivana Krstitelja», potanko razrađuje koje milosti treba izmoliti trudnicama. Prije svega one bi trebale za vrijeme trudnoće "odlaziti u crkvu, klanjati se i pričešćivati" jer će time krijepiti i posvećivati kako sebe tako i «zrijuće svoje čedo». Molitva je upućena Gospi: «Sveta Divo! Utiči se Duhu Svetomu koji te je divicu obsjenio, da on nadahne sve noseće kršćanke neka se Bogu Otcu, u crkvi predstavljaju, i nastoje svaki blagoslov primiti, pak tiem o tom rade, da sebe i zrijuće svoje čedo svete i kripe u duši i tilu». U istoj molitvi je podsjećaj na

[665] «Ah, smiluj, smiluj mi se, Isuse i ne dopusti da ikoji vanjski ili nutarnji upliv kvari ono što ti u meni ustrojavaš; da se ne ozliedi dušica pod mojim srcem ležećega čedašca; da se ne pomete razvitak njegova tilešca: već daj, o pridragi Isuse, da bude zdrava duša u zdravu tilu… Udili mi radost bogoljubne roditeljke, pa kada ugledam novorodjenče da mi se srce razdraga i da sve pritrpljene boli zaboravim», *isto,* str. 659.

[666] *Isto,* str. 661.

propis «očišćenja poslije poroda»: «A kad se s porodom srićno razstale, daj da u nastavšem za očišćenje vrimenu, bezizprično čedom svojim polaze crkvu i odredjenim blagoslovom budu s čedom ujedno posvećene».[667]

Nakon molitve «noseće žene» slijedi molitva «rodilje, poslie, kako je po svećeniku s novorodjenim u crkvu uvedena i blagoslovljena bila». U ovoj molitvi majka prikazuje Bogu svoje dijete i moli za njegovu budućnost.[668]

Za rodilje, majke i djecu moli se o blagdanu «na čast očišćenja bl. Div. Marije» ili «Svitla Marija». Sadržaj ove molitve je sličan prethodnoj. U molitvi je naglašena želja da se vrši volja Božja glede postupanja žene nakon poroda a za dijete moli Božji blagoslov uz želju da ono uvijek bude na Božju slavu. Ako rodilje učine sve po crkvenim propisima i Božjoj volji one će po blagoslovu «uvoda» biti «očišćene i okripljene» te će se po njima i muževi i očevi posvetiti a djeca će se njihovom poukom i njihovim vladanjem okrijepiti i u svakom dobru učvrstiti.[669]

«Mlade», t.j. mlade supruge i majke u obitelji zaslužuju također «specijalni status». I o njima će puno toga ovisiti u životu pojedinih obitelji. Zato im je u molitvi na blagdan Nevine dječice-Mladenaca posvetio dosta prostora. U molitvi za mladenke, po zagovoru Nevine dječice, moli se za njihovu iskrenu ljubav prema djeci, za otklon požude i zabranjenog "užitka ženidbenog", napose da budu otvorene životu a protivnice svakoga sprečavanja začeća. Aludirajući na problem "čedomorstva" odnosno neprihvaćanja djetetovog spola, moli mladim majkama i tu milost da svako rođeno dijete "uvis podignu", t.j. da ga radosno prihvate: «Molite da naše mlade i matere uvide da na svitu ne ima plemenitije svrhe no radjati i uzgajati dicu. Jer ovim se izpunjuje ona volja Božja, kojom stvara prvoga čovika… Sladki odabranici Božji! Ne odstupljujte izpred pristolja Isusova, dok ne izmolite da se u našem narodu ne nadje mlada, koje bi bud kojim načinom začeće u utrobi svojoj pričile; da se ne nadje matera, koje ne bi iz sve snage i iz sve kriposti nastojale da rodjeno mužko i žensko čedo u vis podignu…".

Završetak ove molitve posvećen je odgoju djece. To je "brime materinsko", koje valja "kripko snositi". "Mlade" i matere su dužne sačuvati "nevinost" djece koju su

[667] *Isto,* str. 512-513.

[668] «Dragi Otče! Tvoje je ovo čedo. Ja sam mu mati, ali si ga ti stvorio, ti si ga živa i zdrava na svit izveo. Oprosti materi, koja se usudjuje s njim pred tvoje sveto lice stupiti i na golih koljenih klečeć, ponizno te zamoliti da milostivo pogledaš na mater i ovo malo čedo onom ljubavlju primiš, kojom si malahne k sebi prizvao i blagoslivljao… Nisi ga za drugo, o Bože, stvorio već da ovdje na svitu neprekidno ime tvoje sveti i volju tvoju izpunjuje. Dakle, dragi Otče, tako uredi sve njegove puteve da se u njem izpuni tvoja sveta volja…», *isto,* str. 662.

[669] Usp. *isto,* str. 432-434.

primila na krštenju i pomoći im da rastu u svetosti kako bi postigla vječni život. Budu li tako činile bit će slične onim majkama iz evanđelja, koje su donosile svoju djecu k Isusu da ih blagoslovi. Štoviše, bit će puno veće od njih.[670]

Ovdje pridodajem i molitvu majke, kojom moli da može, po zagovoru Blažene Djevice Marije, prenositi na svoju djecu bogoslovne kreposti: “Izprosi nam, o Majko divo! Milost da naše sve kršćanske matere, najvećom marljivošću nastoje bogoslovne kriposti, viru, uhvanje i ljubav u srce naše dice ulivati, usadjivati, podhranjivati, podkripljivati, uzbudjivati, i uzpaljivati - pa će onda momci i divojke biti čisti u duši i tilu; muževi i žene Bogu virni; starci i starice bogoljubni te svi blaženi i spašeni u Isusu, na vike, vika. Amen».[671]

3.2.5.4. Duhovni život u obitelji

U obitelji duhovni život mora biti na prvom mjestu. On će biti u obitelji izvor snage i nadahnuća roditeljima kako za ispravan odgoj tako i za sticanje i upravljanje materijalnim dobrima. Bez duhovnog života nema ni pravog suživota u ljubavi među članovima obitelji.

Sagledavajući stanje u obiteljima svoga vremena Antunović je uočio mnoge negativnosti u vjerničkoj praksi svojih sunarodnjaka. Neki čini «puka nose na sebi više znak poganstva nego li kršćanstva». U te «poganske čine» ubraja prije svega nepoštivanje nedjelja i svetkovina jer su «obukle nečedni lik običnih poslenih dneva». U svetoj misi sudjeluju i sakamente primaju samo stari, nemoćni i djeca «dočiem ostali, muževi najme i žene, množinom posala i trgovinom zaokupljeni samo po tome znaju da je kakov svetčani dan osvanuo što djetcu svoju u čistije odielo obuku i obitelj obilnijom hranom ponude». Nije mu promaklo uočiti i upozoriti na pogansko ponašanje mladih: «Mladići se sastaju s djevojkami uz crkvene zidine te se pod sv. misom i propoviedju o popoldnevnom veselju razgovaraju…».[672] Roditelji su izgubili vjeru u snagu molitve. Oni ne mogu dočekati kraj sv. mise te izjure iz crkve i prije nego blagoslov prime te žure kući da se tobože djeci ne bi nešto dogodilo. Primjeri iz života očituju suprotno

---

[670] «Ah! Ne, ne. One su u nidrih svete majke Crkve, uz dobra muža, još više jer su slične Blaženoj Divici Mariji, koja ne gleda na tegobe daleka puta i silne na istom patnje, već obgrljava Isusa da ga izpred mača krvnika Irudovih izbavi». One svoju djecu trebaju tako čuvati i odgajati da mogu stupiti pred Isusa i reći mu: «Evo ih, dragi Spasitelju! Koje si odkupio i na krštenju posvetio, mi ih sačuvasmo i za uživanje veselja nebeskoga sposobnim odhranismo…», isto, str. 421. Za cijelo poglavlje usp. *isto,* str. 418-421.

[671] *Isto,* str. 434.

[672] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 719.

iskustvo jer se više nezgoda djeci dogodi dok su roditelji na poslu nego li u crkvi. Nije dobro što su roditelji škrti u vremenu posvećenom Bogu dok od njega prose zaštitu za djecu.[673]

Zbog takvoga stanja, biskup Antunović u svojim djelima donosi vrlo sadržajan i konkretan opis duhovnog života koji mora resiti kršćanske obitelji kako bi se mogle oduprijeti suvremenim poganskim trendovima i tako sačuvati od propasti kako svoje obitelji tako i cijeli narod i državu.

Žena odnosno majka u kršćanskoj obitelji mora biti predvodnica pobožnosti i širiteljica evanđelja.[674] Prava je tragedija za obitelj ako su u njoj majka ili kćerka bezbožne.[675] Naprotiv žena vjerna Isusu je na diku, slavu i sreću.[676] Otac i majka predstavljaju djeci Boga i Isusa, zato im moraju davati primjer duhovnog života. Kršćanin, usprkos «svakom poslovanju i mnogimi brigami, kojimi je svaki pojedinac manje ili više opterećen, ne smije nikad zaboraviti i zanemariti molitvu». Najbolja je molitva sveta misa. Zbog toga hvali «starije i odrastle» ljude «koji u imenu Isusovu i u poslenih dnevih (radićaci) crkvu polaze i tamo pod svetom misom sebe, svoju djetcu i unuke, čeljad i imanje Bogu otcu prikazuju». Takva će molitva «svima za koje prikazana bude, milost i blagoslov Božji donieti».[677]

Crkva je mjesto gdje svi članovi obitelji primaju potreban blagoslov za osobni i zajednički život.[678] Kakva je korist i blagodat odlaska u crkvu na svetu misu moguće je

---

[673] «Dok su roditelji djetcu svoju u strahu Božjem uzgajali, nju poslie molitve u družtvo Angjela preporučivali i po molitvi angjeoskoj na to družtvo priučali, dotle su djetca poput jedrih grozdova rastla, ali odkako pokraj svakog djeteta po jedna pestinja (dadilja) sjedi, od ono se doba umnažao broj gluhe, sliepe, kljaste, sakate i kržljave djetce», *isto,* str. 472.

[674] Žene «moraju pobožnost počimati, izvršivati i promicati» jer «srce i sudbina čovječanstva, položena je u ruke ženskoga spola», *isto,* str. 377.

[675] Takve obitelji idu prema propasti, a prije toga će «čast izgubiti; radost i veselje će u njoj izginuti, ljubav rodbinska ohladiti, srieća se sakriti, napriedak prepriečiti, a siromaštvo zavladati», *isto,* str. 377.

[676] «Dakle ako se u kojoj obitelji nevjera i bezbožnost uselila, tada već neima drugoga načina, kojim bi se ista izkorienila, nego li po viernoj ženi, kćeri ili sestri. Nu to i ne može biti inače, znajuć da su vjera i ufanje u ljubavi usadjeni i da je gniezdom ljubavi žena kanoti mati, kći i sestra», *isto,* str. 377.

[677] *Isto,* str. 348-349. Isto to, ali opširnije piše na drugom mjestu: «U Novom zavjetu predvidjeno je da vjernici svaki dan sudjeluju u misi, ali ova dužnost ne veže poljodielce, vrlo težke žene i matere malane jošter dojeće djetce. Ali svi starci i starice kao što i oni rukotvorci, koji poslove svoje doma obavljaju, dužni su po duhu sv. Majke Crkve svaki dan crkvu polaziti, te sebe, svoju obitelj i cielu obćinu u milosrdje Božje proporučivati», *isto,* str. 590-591.

[678] Radi ljepote, dubokog sadržaja i konketne poruke suvremenim obiteljima navode se o tome na ovome mjestu Antunovićeve misli opširnije: «Ovdje (u crkvi) se zaručenikom na uzdržanje posvećenje i spasenje čovječanstva obilna milost podieljuje... Ovdje se otci i matere onako bogoljubno... mole da ih Bog u porodu njihovom razveseli, pomladi te mirom duše i srdca nadari. Ovdje udove...molitvom, postom i lemozinom ruke svoje sklapaju te za smilenje nebesko prama velikim i malim svojih sugradjanah vapiju. Ovdje čisti mladići i djevice... vierom, ufanjem i ljubavlju okićeni jedinom se Bogu klanjaju. Ovdje se sakupljaju mnogi malani… Nad njimi u crkvi milo opočiva pogled Isusov, kanoti nad mladim rojem, koji

provjeriti ako «napose pokušali budemo dneve u koji smo svetu misu slušali s onimi u kojih smo ovu zanemarili, prispodobiti. To čineć pokazati će se odmah u kojih smo mi i naša družinčad s poslovanjem našim bolje napriedovali… Gdje je Isus tamo je svagdie napriedak i obrana».[679]

Za duhovni život u obitelji važno je redovito ispitivati svoju savjest kako bi pojedini članovi obitelji provjerili da li su dobro i revno vršili svoje dužnosti. A isto tako je važna redovita sveta ispovijed. Prednjačiti u ispovijedanju moraju gospodari i roditelji kako bi svojim dobrim primjerom bili na poticaj «služinčadi» i djeci. Ako se ona budu redovito ispovijedala bit će «poslušna, krotka i uslužna, pomnjiva, čista, triezna i umjerena», jer ispovijed više doprinosi poslušnosti i vršenju dužnosti nego li «najstrožija zapovied i prietnja».[680]

Puninu milosti svi pak primaju po pobožnom i dostojnom primanju svete pričesti. Obrazlaže zašto se svi članovi obitelji trebaju pričećivati. Naglašava da to trebaju činiti zaručnici «da Isus posveti njihovu ljubav»; trudnice, radi zdravlja ploda i umanjenje boli i pogibelji prilikom poroda; roditelji kad žene sina ili udaju kćerku da bi njihov brak umnožio obitelji za «zemaljsko blagostanje» i «nebesko spasenje». Pričest je dragocjena roditeljima u odabiru životnog staleža za djecu.[681]

Na drugom mjestu jednako tako detaljno opisuje kako i na koje nakane trebaju moliti pojedini članovi u obitelji. Prikazuje kako mole djeca, mladići i djevojke, roditelji te starci i starice. Dječja molitva upućena s majčina krila Bogu je osobito mila jer «gdje su malani, tamo su Angjeli čuvari i sveti odvjetnici, tamo je već pol raja». Pred mladima je život, «put lijepe nade» ali i zamki đavolskih. Zato ih hrabri: «Oj, vi liepi mladići i ljubežljive djevojke, molite se da ne unidjete u napast». Roditelji moraju u svakom času, u svakoj prigodi i na svakom mjestu moliti za djecu jer je u djeci sva njihova sreća i nikakvo blago ovoga svijeta ne može se usporediti s dobrom djecom. Bez valjane, sretne i zdrave djece «oči će vaše suziti a srdce tužiti», poručuje roditeljima. Iskustvo staraca i starica je ogromno, poput neke knjige u kojima je zapisano sve bitno iz njihovog života ali i iz života njihovih prijatelja i prijateljica.[682] Na poseban način

će sladak med slave Božje proizvesti. Ovdje su mnogi bivši razsipni sinovi ali sada skrušeni pokornici. Tu su mnoge razcviljene radi uvrieda ogorčene, tužne suze roneće Mandaliene», usp. *isto,* str. 584.

[679] *Isto,* str. 591.

[680] *Isto,* str. 635.

[681] Usp. *isto,* str. 627.

[682] Usp. *isto,* str. 680.

preporuča obiteljima molitvu Gospi, jer ona je majka svima i svima želi i može pomoći.[683]

Dijeliti milostinju je sastavni dio duhovnog života. Za djecu je korisno iskustvo kad zajedno s roditeljima dijele milostinju potrebnima.[684] Siromah će iz njihovih ruku rađe primiti taj dar jer mu oni neće kasnije to predbaciti. Naime, mnogi su siromasi često nezahvalni ali i dobročinitelji «mnokrat u djelih svojih oholi». «Milostinja je zalogom obiteljskog i obćinskog mira te svetošću zakona» ali samo ako bogati imaju neprestano u svijesti svoju dužnost «Gladne nahraniti, gole zaodjenuti...» a siromah dužnost zahvaljivati bogatašu na njegovoj darežljivosti. Ako bilo jedno, bilo drugo izostane «onda ćemo široka vrata otvoriti zlobi i zavisti koje poradjaju laž i prievaru: za ovimi sliedi srčba i osveta iz koji se radja otimanje, zločin paleža i napadanje na život».[685]

Duhovni život je za biskupa Antunovića sastavni dio života kako za pojedinca tako i za obitelji i za društvo u cjelini. On ističe da bez duhovnoga života niti nema pravoga i potpunoga ljudskoga življenja. Duhovni život ima prednost pred «zemaljskim stvarima». Međutim, čovjek kršćanin uvijek je u opasnosti da to zaboravi ili da podlegne đavolskoj napasti koja ga odvraća od toga života. Zbog toga je duhovni život njegova velika briga i mora se neprestano hraniti molitvom i euharistijom. U molitveniku „Čovik s Bogom" Antunović je to jasno istknuo. U opširnoj molitvi «Prid svetom misom» hvali žene Galilejke koje su Isusa pratile na putu u Jeruzalem. Ta molitva je poticaj vjernicima da kad čuju «oglasivanje službe Božje» (t.j. kad čuju crkvena zvona koja pozivaju na misu), sve svoje misli i osjećanja odvrate od zemaljskih stvari te «bez oklivanja» pohite k oltaru Gospodnjem. Bog uvijek mora biti na prvom mjestu. Nitko, pa ni bračni drug niti dijete ne smiju biti prepreka u ostvarivanju ljubavi prema Bogu. «Posid Isusa» mora svakomu biti «najskupociniji i najmiliji». Da bi u to uvjerio vjernike u molitvi je upit iz kojega slijedi odgovor koji jasno naznačuje što im je činiti: «Zar one Galilejke nisu imale svoga imetka, zar nisu imale svoje muževe, zar nisu imale dicu svoju? One su sve to imale, ali je glas Isusov sladji bio od glasa muža i dice; posid Isusa bijaše skupociniji i miliji, neg što je bio posid vaskolikog zemaljskoga

[683] «Zdravo Marijo! Evo ti se preporučuju roditelji da im djetcu blaženom učiniš, sirote da im milosrdne zaštitnike pribaviš; sudci da im u zamršenih stvarih prosvietu od Duha Svetoga na pravedno razlaganje parba priskrbiš, poljodjelci da im obilje zemaljskog ploda izprosiš…», *isto,* str. 464.

[684] I ovo djelo potkriepljuje konkretnim primjerom: «Mudro čine oni roditelji, koji tiem nalogom djetci svojoj voće daju, da ovo sa siromašnom susjedovom djetcom podiele ili kada po djetci svojoj daju siromakom novac, jilo i odjeću», *isto,* str. 698.

[685] *Isto,* str. 698.

blaga. Pa su Isusa tja iz Galileje dopratile u Jerusolim da mu kao Bogu i čoviku prije muke i smrti, poslidnju uslugu izkažu.». [686]

U molitvama za obitelj istaknuta je uloga svih osoba Presvetoga Trojstva. Ljubav prema Bogu je zalog prave ljubavi prema bračnom drugu i svim članovima obitelji.[687]

U molitvi «O pričesti misnika» kada se i «virni u duhu pričešćuju» naglašen je značaj Isusove milosti za život u obitelji. Bez te milosti bio bi narušen odnos među članovima obitelji a čovjek bi bez pravog zajedništva bio osuđen na samoću: «Ej! Da nije milosti Isusove, to bi što prije izginula ljubav roditelja i dice, braće i sestara jednih naprama drugim, pa bi nam život izgubio svu slast, radost i veselje: ćutili bismo se medju ljudmi kao osamljeni u pustinji.»[688]

U molitvi Duhu Svetom tumači ulogu djelovanja Duha Svetoga u životu obitelji. On «sveze obitelji» zaslađuje kako bi se cijelo biće svakoga člana pojedine obitelji, njihove rodbine i prijatelja okrenulo vjeri, ufanju i ljubavi kao što se cijela priroda otvara «izašavšemu suncu». U takvoj otvorenosti upućuje se molitva Duhu Svetom: «Tebi se do tla klanjamo, pa te neprestano iz dubljine poniznosti zazivamo, da nas u svakom poduzeću, radu i poslovanju razsvitliš da umijemo ono i onako tvoriti koje i kako će nam po dušu i tilo koristno biti.»[689]

Zahvalnost je sastavni dio duhovnog života u obitelji. Bračni drugovi uvijek moraju biti svjesni da je sakrament ženidbe velika milost koju su primili od Boga. Za taj sakrament uvijek treba zahvaljivati. Antunović posvećuje posebno poglavlje molitvi zahvale za «milosti primljene po svetootajstvih». U tom poglavlju nalazi se i zahvala za sakrament ženidbe. Božje djelo stvaranja, otkupljenja i posvećenja u svijetu se sada «vrši u kršćanskoj ženitbi». Oni koje je Bog pozvao u bračni i obiteljski stalež samo po sakramentu ženidbe imaju zalog vječnoga života i sigurnu obrana od đavolskih zavođenja. U toj svijesti se bračni drugovi trebaju obraćati Isusu molitvom zahvale: «O, Isuse! Klecam pred križ tvoj... pa se iz dubljine harnoga srca molim: usliši, o usliši nas

686 Ivan ANTUNOVIĆ, *Čovik s Bogom…,* str. 23.

687 «Ako Boga ljubim, onda je jedino moja ljubav u ženitbi jedno za drugo, po roditelje, po dicu, po braću i sestre, po rodbinu osigurana… Dakle ako hoću da me dica, roditelji, suprug(a), braća i sestre ljube, onda moram da Boga nadasve ljubim». U ovoj molitvi je jasno izražen njezin «razgovorni» dio s tumačenjem i obrazloženjem: «Jer zašto ljubim roditelje, supruga(u), braću, sestre i dicu? Zato jer je ovo krv od moje krvi, pa sam o njih uviren da će me u svako doba obgrliti, u dobru utvrditi a iz zla izbaviti, ma bi tim svoje imanje, pa baš i isti život pogibelji stavili», *isto,* str. 306.

688 *Isto,* str. 108.

689 *Isto*, str. 135.

Isuse, milosrdno pa nas ogradi neporočnom čašću svetootajstva ženitbe kao jedine utvrde razvitka duše i obrane od ujida djavolskoga u tilu ljudskom, koji bi mu zemaljsku i vikovitu smrt prouzrokovao.»[690]

Za vrijeme «prefacije» u misi stavlja molitvu prikazanja Bogu cijele obitelji i svih društvenih struktura. Prikazanje obitelji Bogu i molitva za njegovu zaštitu i blagoslov je osobit način skrbi za duhovni život obitelji. Za sklad i slogu u obitelji, za napredak društva ali i da Crkva kao zajednica vjernika može biti na visini svoga poslanja, nužno je da svi budu od Boga blagoslovljeni. U ovoj molitvi su stoga nabrojani svi članovi obitelji te odgovorne osobe u Crkvi i društvu.[691]

Za duhovni život koji vodi k svetosti u braku i obitelji značajna je krepost čistoće. Ona je bitna i za one koji su u duhovnom zvanju. To je sadržaj molitve «protiv bludnosti». Bludnost je izvor mnogovrsnih zala. Ona napada zdravlje tijela i duše, pomućuje razum i oslabljuje snagu volje ali može biti kobna i glede vječnoga života. Molitva za čistoću je vapaj Isusu: «Ne daj da se bludnost useli u moje misli, u osićanja». To je poziv Isusu da «kripošću čistoće» podigne ogradu koja će zaštititi bračnu vjernost ili obećanja dana po zavjetima ili po sakramentu svetoga Reda: „Učini neka svagdje, svakda gospodujeu meni milost… da budem kadar(ra) sačuvati čistoću ženitbe ili udovstva, divičanstva ili svetoga reda, te da budem dostojan(na) jednoć s anđeli i svetimi Božjimi radost vikovitu diliti. Amen".[692]

Usprkos svim nastojanjima i borbi, pa i revnom duhovnom životu, svi ljudi griješe. Uz grijeh bludnosti i drugi grijesi su veliko zlo. Grijeh uništava svaku ljubav. Zbog grijeha stradavaju međuljudski odnosi u obitelji. Na tu činjenicu Antunović ukazuje u molitvi na Veliku subotu.[693] No, nije dovoljno samo uvidjeti svoju grešnost. Zato je u misi kod «Kyrie» stavio molitvu koja pobuđuje svijest grešnosti i moli za oprost grijeha. Posebno spominje i grijehe bračnog i obiteljskog života: «Stupimo li u družinu, koju si svezom ljubavi spojio, al eto ih, gdi muž i žena, misto da jedno drugom

---

[690] *Isto*, str. 215.

[691] «K tebi dakle polazimo da u duhu privedemo naše supruge, našu dicu, naše roditelje, našu braću i sestre, našu služinčad, naše gospodare, naše sudije i upravitelje, naše zakonoše, naše stare i mlade, naše uboge i bogate, naše mladiće i divice u svakom zvanju i vrsti života; naše careve i kraljeve, naše biskupe i svećenike, naše rodovnike i duvne: sve, sve s kojimi u svetom obćenju živimo. Tebe molimo, da nas uvedeš u svoje blagovalište, pa nam podiliš sve slasti svih blagoslova tvojih… sve kriposti, s kojimi si nadario svoje apoštole, mučenike i izpovidnike», *isto,* str. 81.

[692] *Isto* str. 225-226.

[693] «Čim mi se poda duša grihu, odmah izgubi ljubav i Boga i čovika… A kada se strastmi zabuši vrilo ljubavi Božje, onda za čas izčezne ljubav roditeljska, ditinja, supružka i rodbinska, pa ostaje sebičnost, koja kamo god se okrene sve vehne, trune, ruši se i suši pod njenim nogami», *isto,* str. 459.

u čašu života med ulivaju, a oni ti žučju, svadjom i prepirkom još isto jilo i piće truju. Eno ti braća i sestre, kako se poradi zemaljskih dobara grde, pa još i svoje dobre roditelje u grobu pogrdjuju…».[694] U takvoj situaciji potrebno je veliko Božje smilovanje da im to ne bude razlogom konačne propasti.

U duhovnom životu svakog kršćanina i svake obitelji neizostavan je i sakrament pomirenja ili ispovijedi. To je najbolji način borbe protiv grijeha. U svom molitveniku Antunović posvećuje dosta prostora pripremi za ispovijed, ispitu savjesti, samoj ispovijedi i zahvali za ispovijed. U pripravi za ispovijed donosi najprije načela «sabiranja griha prije izpovidi» ističući da svi u obitelji i društvu trebaju ispitivati savjest: «bio on dite ili otac, muž ili žena, gospodar, sluga, gazda ili nadničar, brat ili sestra, kralj, svećenik, učitelj, sudac, upravitelj, svake vrsti zvaničnik, trgovac, vojnik ili gradjanin, član ma koje obitelji…». Ispit savjesti vodi k osjećaju gađenja na grijeh: «Ovako stoji i upiljiduševne si oči u grdnu tu sliku, dok mu se misli malo po malo ne razbistre i srce ne pokrene, pa tek onda počme uvidjati strahovitost svoga stanja i ćutiti grdnu nezahvalnost svoju napram Bogu najboljemu si Otcu…». Takav osjećaj tjera ga na odluku da pođe na ispovijed. U ovoj je molitvi sadržano i ohrabrenje za taj sveti čin. «Ne kasni dakle već podji, kreći se! - Evo te čekaju tvoji virni prijatelji, Anđeo čuvar s desne a tvoj zaštitnik(ca) s live strane, da te podižu, podpomažu i privedu k Isusu na križu razpetu, gdi se je izjednačila i izmirila pravda s milosrđem a sada se vazda izmiruje na podnožju njegova križa, gdi je postavljena stolica svete izpovidi».[695]

Molitvama vezanim za ispovjed posvećuje Antunović u molitveniku preko dvadeset stranica što svjedoči koliki je značaj za duhovni život pridavao sakramentu pomirenja.[696]

3.2.5.5. Sveci i obitelj

Ljudska slabost s jedne a velika odgovornost s druge strane za sve što se događa u braku i obitelji razlog je zašto vjernik mora potražiti u svojim molitvama i pomoć svetaca, napose Majke Božje. Marija je naša nebeska majka a sveci su naša proslavljena braća i sestre u nebu s kojima smo povezani posebnim nitima ljubavi. Njihovo

[694] *Isto*, str. 33.
[695] *Isto*, str. 276.
[696] Usp. *isto*, str. 264-286.

djelovanje u životu zemaljske Crkve je toliko očito da im se s pravom smijemo obraćati u svojim potrebama i tražiti njihov zagovor i pomoć.

3.2.5.5.1. Obitelj pod Marijinom zaštitom

Na molitvu koja se moli «sridom» poziva sve članove obitelji da se mole Gospi, da joj pjevaju: «Svi, dakle, skupite se, dico, otci i matere, mlado i staro, mužko i žensko, pa zapivajte u jedan glas: Zdravo kraljice nebeska…».

Antunović je u svojim djelima posebnu pozornost posvetio ženi i majci u obitelji, ističući njezinu dragocjenu i nezamjenjivu ulogu. To se vidi i iz ovog niza molitava u čast Blaženoj djevici Mariji, koje su sve usmjerene na «ženski dio obitelji», tj. za djevice, mladenke, supruge, majke, udovice i starice. Za svaku se moli da bude «blažena», t.j. krepostima puna u svom staležu kako bi mogla doprinijeti ljepoti i napretku obitelji te prenositi na druge i širiti kreposti kojima je sama obdarena.[697]
U molitvi «na Malu Gospu», moli se za djecu da ih ništa ne odvuče od Boga i Crkve te da uspješno, po njezinu zagovoru, nadvladavaju svoje strasti i opiru se đavolskim napastima. «Stavi dicu našu, o Divo, pod zaštitu svoju, da ne dopre do nje nikakovo drugovanje, koje bi ju od Boga odvelo i kuću Božju nemilom joj učinilo. Izprosi joj, o Divo, Isusovu milost da ovom okripljena, nadvlada sve navale strastih svojih, sva mamljenja svita i sve napasti djavla».[698]

---

[697] «Prekrasna divo! Moli za naše DIVICE, da budu blažene; neka se u svakoj kući gdi je jedna, ukrasi sva obitelj njezinom krotkoćom, stidljivosti, spremnosti i poslušnosti… A kad se ove udadu tada daj (da kao MLADENKE), unesu u kuću stostruki blagoslov, da se u njoj svašta u red uvede, čega se ruke njihove dotaknu i kamo god stupaju, da za njimi ostaje čistoća i da svakom starijemu olakša brime života.

Izprosi nam milost da budu blažene naše ŽENE, pa da se u svakoj kući po njimi uzbudjuje vira u Boga, pokripljuje njegova služba, pomladjuje njegovo uhvanje i uzpiruje njegova ljubav. Kamo god se kršćanska žena krene, tamo neka se razastire blagoslov, kojim se umnožaje obilje dobra, odstranjuje sve, čim bi se zlo u kuću uselilo, a sve što je dobro, utamanilo.

Izprosi nam blagoslov da budu naše MATERE blažene, pa gdi su one tamo da se ne nadje ludosti, sablazni, razsipanja, zanemarenja Boga, klevetanja proti Bogu i grdjenja proti ljudem, već neka se posvuda razastire ćudorednost, bogoljubnost, radinost i štednja.

Izprosi nam milost da naše UDOVE budu vazda blažene, pa da se po njih razastire u ljudskom družtvu strah Božji, zatajanje samoga sebe i umirenost. Neka se svako osiroćeno utiši, bolestno podvori, neuko nauči a progonjeno u njih obranu i zaštitu nadje.

Izprosi nam milost da budu naše STARICE blažene i gdi su one tamo da ne bude zavade i kavge već da s njihova lica odsiva dobrota, pa da se u svem, što s njimi u doticaj dolazi, uzbudjuje virnost, marljivost i točno izvršivanje dužnosti… Izprosi nam da tko god pogleda na naše starice, taj se odmah siti koli je koristno kršćanske dužnosti izpunjavati jer se tiem utemeljuje mir i pokoj u duši i srcu, koji se ponudja već i po samu blagu licu ovako blagoslovljenih starica…», *isto*, str. 345 – 353.

[698] *Isto*, str. 526.

U «Nizu molitava na čast Blažene divice Marije - nediljom», Mariji preporuča i moli njezin zagovor za mlade i djecu. U ovoj molitvi je izražena želja da mladi rado idu u crkvu te da se ondje otvore višestrukom djelovanju Božje milosti poput cvijeta pred suncem. Ta milost im je potrebna da bi sačuvali čistoću.[699] Zatim moli da se "naplode dica" koja će biti od Boga blagoslovljena i donositi plodove korisne obitelji, Crkvi i društvu te na radost starijima. Kao uzore djeci navodi dječaka Isusa koji se nije pridružio hodočasnicima na povratku iz Jeruzalema da bi duže ostao u hramu. Tako bi i «naša dica» trebala rado boraviti u crkvi i rasti u dobi, mudrosti i znanju te u poslušnosti roditeljima. Spominje djecu koju je Isus zagrlio i blagoslovio i onu «evanđeosku dičicu» koju su majke nosile k njemu da ih se dotakne. Plod ove molitve Gospi treba biti da djeca tako hrle k Isusu koji će ih blagosloviti «da se u njima obraduje svatko stariji, u nadi da će u njimi biti dar vire, uhvanja i ljubavi Božje dobro sahranjen, te će se u njimi pomladiti i kripošću osnažiti obitelj, oplemeniti Crkva i domovina, buduć da će postati vridnimi gradjani…».[700]

3.2.5.5.2. Obitelj pod zaštitom svetaca

Antunović osim Gospe, u vezi s brakom i obitelji spominje i sljedeće svece: sv. Josipa, sv. Joakima i Anu, sv. Ivana Krstitelja, sv. Luciju, sv. Agnezu i sv. Alojzija.

Molitva sv. Josipu je molitva za obitelj da može živjeti po uzoru na sv. Obitelj. U ovoj molitvi se moli za bogoljubnost, vjernost majci Crkvi, za život po Božjim i crkvenim zapovijedima te za radinost. Rad posebno povjerava njegovom zagovoru: «Tebi se dakle, sveti Josipe, utičemo i sve poslove naše obitelji, zemaljske i nebeske, u zaštitu pridajemo... Izprosi nam milost da svi članovi obitelji naše budu vazda bogoljubi, svomu stališu virni, u njem bogobojazni i neumorni radenici».[701] Za djecu se upućuje molitveni zaziv u kojem se moli da ona uvijek žive po Božjoj volji. Ondje je i zaziv za roditelje da uvijek mogu biti uzori svojoj djeci. Ni ovdje nije zaboravio svoj «Rod» koji također stavlja pod zaštitu sv. Josipa.[702] U ovom nizu molitava u čast sv.

---

[699] «O, dobra divo! Izprosi nam milost da naši mladi, momci i divojke, rado pribivaju u crkvi; pa kao što cvitni kalež prid svitlosti i toplinom sunca, svoja nidra razkriljuje, tako da i naša mladež otvara svoj um u crkvi, za da se ovaj prosvitli ričju Božjom, a srce napuni milinom nauka evandjeoskoga i naužije slasti tekuće iz prisvete misne žrtve, iz prisvetoga oltarnoga otajstva, za da si nakupi ugodno dišeća mirisa blagoslova Božjih, pa tako sačuva mio lik divičanstva Bogu i čoviku», *isto,* str. 333.

[700] Usp. *isto,* str. 334 .

[701] *Isto,* str. 387.

[702] Antunović je u molitvenik stavio šest različitih molitva u čast sv. Josipu, usp. *isto,* str. 385-392.

Josipu jedna je posebno zanimljiva sadržajem. Upućena je za «glavare obitelji». Vjerojatno je mislio prije svega na one koji su na čelu «kućne zadruge». Njima je za tako odgovornu zadaću potrebno puno mudrosti, snage i ljubavi u vođenju. U svemu je najvažnije ne zanemariti duhovni život.[703]

Među molitve «na čast sv. Josipa» Antunović je stavio i molitvu za očuhe i maćehe. Velika je i odgovorna njihova uloga u odgoju djece koja su ostala bez oba ili bez jednog roditelja. Zato se molitelj u ovoj molitvi obraća sv. Josipu za pomoć i zagovor jer je on bio «očuh» Isusov te ih može razumjeti i biti im uzor.[704] Tako je učinio i sv. Josip koji se «na prvu angjeosku opomenu nije ustručavao na dalek i veoma trudan put krenuti tja u Egipat samo da spasi Isusov život od krvopije Iruda…«. Po zagovoru sv. Josipa traži za očuhe i maćehe nadahnuće Duha Svetoga «da nikad ne povride priuzete dužnosti, nego da im bude svaka rič, svaki čin prama pastorčadi takov da ova ako u nje pogledaju ne osite bol u srcu i da ne oćute da su osirotila…».[705]

Roditeljima blažene djevice Marije, Joakimu i Ani, upućena je molitva za obitelji, napose za roditelje i stare. U odgoju djece je vrlo važna roditeljska ljubav koja se očituje u brizi za tijelo i dušu djeteta. Naglašena je napose potreba da se djeca «naplođuju po svetoj misi, propovidi, svetimi sakramenti s dobrimi misli, svetimi čuvstvi i bogoljubnimi čini».[706] U dijelu koji se odnosi na starije osobe, upozorava na njihovu dragocjenu ulogu u odnosu prema unucima. Za uzvrat će primiti Božji blagoslov, jer živjeti u društvu «dobre unučadi» znači biti pod zaštitom «Anđela čuvara».[707]

Zagovor sv. Joakima i Ane potreban je i za ispravnu ljubav starijih (svekra i svekrve; punca i punice) prema snahama i zetovima. Stariji trebaju u mladoj obitelji

---

[703] «Prisveti ugodniče Božji! Pošto znadeš kakovi tereti pritiskuju ramena onih koji vladaju i ravnaju s obitelji, to te molimo da im izprosiš od Isusa milost da im vazda um razsvitljuje nauk Isusov, radi kojega da rič Božju pomnjivo slušaju i o ravnanju obitelji svoje poučavaju se. Neka im milost Božja nataplja srca i volju im svraća na sliđenje Božjih i ckrvenih zapovidi. Poticaj ih zato, ugodniče Božji, da ne zanemare prisustvovati svetoj misi i primati svetootajstva, kanoti jedina sridstva mudrosti i kriposti ljudskih…», *isto,* str. 387-388.

[704] «Utiči se, o Božji ugodniče nebeskomu Otcu, da Duh Sveti nadahne sve očuhe i maćuhe onom ljubavlju kojom si ti ljubio Isusa». Njihova je uloga osobito štititi djecu od svih pogibli, jer oni su za njih «preuzeli na oltaru Božjem dužnost, da im budu otac ili mati», *isto,* str. 384.

[705] *Isto,* str. 384.

[706] *Isto,* str. 392.

[707] «Izprosite svim starijim milost da pripoznaju dužnost svoju, ljubiti unučad svoju, te da ove roditeljem budu u pomoći kod njihova uzgajanja. Neka smatraju za najveći Božji blagoslov ako mogu u krugu dobre unučadi živiti, buduć da su onda u krugu Angjela čuvarah, koji odstranjuju pogibelji ne samo od malenih, već i od starih», *isto,* str. 393.

uvijek djelovati pomiriteljski a ne potpirivati «vatru». Poučava ih da u muževima uvijek raspiruju strpljivu ljubav a u ženu potiču na pokornost.[708]

U čast sv. Joakimu i Ani donosi još i posebne molitve za roditelje, djecu i mladež. Sukob generacija je «normalna stvar», ali to je ipak zlo koje nikomu ne donosi sreću. Stoga i odnos između roditelja i djece mora biti takav da bude na uzajamnu radost i posvećenje. To je sadržaj nastavka molitve sv. Joakimu i Ani.[709]

Osim molitve u čast svetoga para Jaokima i Ane ima i par molitvenih zaziva koje se Isusu upućuju samo po zagovoru sv. Ane. U toj molitvi podsjeća i na proročicu Anu, kći Fanuelovu iz događaja Isusovog prikazanja u hramu. Cilj ove molitve je izmoliti milost pravoga suživota među različitim generacijama u obitelji. U ovoj molitvi također je prepoznatljiv Antunovićev poučni sadržaj, koji je ovog puta namijenjen starijima - da trebaju ići češće u crkvu i moliti za mlađe: «Usliši, o sv. Ano, prošnje naše te izmoli od Isusa da naši stari marljivo polaze kuću Božju, tamo se po primjeru svete Ane Fanuelove k Bogu utiču i zadobivenu milost Božju svaki dan kući donašaju, po kojoj milosti će se mladji u duši i tilu kripiti, na dobro hrabriti, da zlo nadvladaju i u dobru uztraju».[710] Mladi pak moraju poštivati starije i biti poučljivi.[711] Na koncu sv. Ani preporuča i djecu da im izmoli zaštitu od zla, krepostan život te otvorenost za prihvaćanje dobrih savjeta i pouka.[712]

Mladi vode brigu o svojoj tjelesnoj ljepoti i izgledu. No, to nije jedina ljepota. Sljedeća je molitvena nakana po zagovoru sv. Ane za unutarnju ljepotu koja je plod kreposnog života. Takav život će dovesti do sklada u odnosima među članovima obitelji i učinit će da Božje oko radosno bdije nad obiteljskim domom. «O, sv. Ano, pridraga

---

[708] «Izprosite im, sveti Joakime i sveta Ano, da ljube snahe i zetove svoje, pa ako se ma u čem začme između mladih, bud kakovo nesporazumljenje da ih ne zavede krv i tilo i zaslipi im razum te misto da vatru trnu, istu još podpiruju, već neka pripoznaju u svakom slučaju dužnost svoju da u mužu uzpiruju ljubav, koja ima strpljivost a u ženskoj podpomažu pokornost, koja ne traži sebe već dragovoljno nosi križ…», *isto*, str. 392. – 393.

[709] «O, Isuse, koji si se dostojao po materi tvojoj posvetiti i njene roditelje: udili radost i veselje svim roditeljem da se i oni posvećuju u kćerimi svojimi i sinovi, da njihove riči i čini ovećaju milost u nihovih roditeljih, pa da se u njih nikad ne začme srčba, zloba i mržnja, već širi po njimi ljubav. Učini, o Isuse, da se iz ponašanja mladeži nikada ne razliva žalost u starijih, niti da se ovi razcviljuju njihovimi ričmi i čini, već neka se razdragava njihovo srce, kad god pogledaju na svoje sinove i kćeri, unuke i unukinje…», *isto,* str. 394 - 395.

[710] *Isto,* str. 396.

[711] «Usliši, o sveta Ano, prošnje naše i od Isusa izmoli da naši mladji nalazili budu nasladjenja duševna u svitovanju i opomenama njihovih starijih te im srce bude vazda naklono, ono marljivo vršiti što im stariji priporučuju; da na stazi njihova života ne poraste trnje žalbe i tužbe starijih…», *isto,* str. 396. - O poštivanju starijih raspravlja i u svom članku: Stari Rodoljub, Zašto mlađi ne poštivaju starije, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, VI (1876), br. 1, str. 2; br. 2, str. 5.

[712] Usp. Ivan ANTUNOVIĆ, *Čovik s Bogom…,* str. 396-398.

majko Isusove matere! Izprosi našim mladićem i djevojkam da traže lipotu lica u vrlina, izvršivanih po sedam glavnih kriposti… Ovako ćeš nam, o sveta Ano, nabaviti ugodnost, roditeljem u dici a ovim opet radost u roditeljih, pa će zavladati u našem domu sveta kršćanska zadovoljnost, te će oko Boga otca, radostno otpočivati na domu našemu».[713]

Dvije su molitve posvećene sv. Ivanu Krstitelju. Prva je posvećena molitvi «da bi sve majke postale revne Marijine štovateljice», kako bi joj mogle "privađati svoja čedašca". A kad djeca upoznaju Mariju i kad je budu revno štovali onda će se Isusu "danju i noću klanjati".[714]

Druga je molitva sv. Ivanu Krstitelju nesvakidašnja. U njoj moli njegov zagovor za roditelje da bi razborito izabrali kršćansko ime svome djetetu.[715]

U molitvi na čast sv. Lucije roditelji mole njezin zagovor kako bi uvijek imali ispravnu nakanu u odgoju svoje djece za budući bračni život, osobito da u budućoj ženidbi ne traže svoju materijalnu korist. Djeci se moli milost da im "pamet" bude oltar Isusov, a srce hram Duha Svetoga: «Moćna si ti pred Bogom, o svetice Božja, djevičanskom i mučeničkom krunom nakićena. Evo nas roditelja koji se k tebi pouzdano utičemo da nam se na tvoju prošnju smiluje Bog pa da u ženitbi ili udaji dice naše, ne tražimo bogatstvo, u kom ne stoji bračno blaženstvo, već u blagoslovu Isusovu, na čistu ljubav mladeži izlivanu. Draga s. Lucijo razastri prošnje svoje nad našimi sinovi i kćerimi da pamet njihova bude oltarom Isusovim, na kom se prikazuje Otcu nebeskom miomiris sv. Evangjelja i nekrvne misne žrtve, a srce njihovo ne prestaje biti crkvom Duha Svetoga, u kojoj se razliva čista ljubav…».[716]

Sv. Agnezi upućena je molitva za djevojke koje rastu i u kojima se bude naravna čuvstva da im ne budu "slađe radosti svita" od onih koje su im namijenjene, ali u granicama Božjih zapovijedi. «Ti sveta Agnezo, miljenice Isusova, moli se za naše divojke... da u doba zarudjujuće mladosti, plemenita njihova čuvstva nikad ne padnu žrtvom nezasitljive požude i ne poviruju da su sladje radosti svita, Božjom zapovidi

---

[713] *Isto*, str. 396 - 399.

[714] "Slava tvoja, neka se ori u svih obiteljih, sveti Ivane... Izprosi od Isusa da naše matere budu revne štovateljice svete Bogorodice, pa da joj marljivo privadjaju svoja čedašca, za da se s njezinom poniznošću i neograničenom pokornošću za rana upoznadu, jer gdi god se blažena divica Marija štuje, tamo se svagdi Isusu kao spasitelju, danju i noćju klanjaju», *isto,* str. 501.

[715] «Sveti odabraniče! Budi vična slava tebi, koga su sveti roditelji, čudnovatim načinom, Ivanom nazvali. Stupi pred Isusa pa izmoli svim kršćanskim roditeljem milost da oni porodu dičice svoje ne traže sjaj, i njeku vanrednu diku u imenih, po kojih bi se tobož pod sjenu ljudske moći stavljali, već neka ju u svetom krštenju, imenom po svetih uzveličanom, sborove svetih usnivaju», *isto,* str. 501.

[716] *Isto*, str. 584.

zabranjene, nego li one koje im se po vrimenu otvaraju, u granica zapovidih Božjih." U nastavku je molitva roditelja sv. Agnezi za sinove i kćeri da nad njima Božje oko "vazda veselo i radostno opočiva" kako bi se na njima očuvala milost Duha kao na "voću nježna modrina". To će uroditi plodom pa će svatko tko ih pogleda na njima ugledati «krasnu sliku divičanstva» a Božje oko će počitvati nad njima «vazda veselo i radostno».[717]

U molitvi sv. Alojziju roditelji mole za čistoću i djevičanstvo svoje djece. Čovjek se mora darovati nepodijeljenim srcem bilo budućem bračnom drugu, bilo Bogu u svećeničkom ili redovničkom staležu i upravo zato je važno sačuvati čistoću. «Bog nas je stvorio i neće da se u nam iskim dili, već hoće da mu se dar divičanstva neporočan sačuva ili pako vincem ženitbe okruni. A buduć da smo svi roditelji željni ili jedno ili drugo dici našoj doživiti dati, to tebe sv. Alojsijo kao zaštitnika divičanstva, gorljivo zazivamo i tebi u obranu divičanstvo dice naše priporučamo, da joj ovo neokaljano sačuvati, utočištem svojim pomogneš…».[718]

3.2.5.6. Smrt u obitelji

Smrt je događaj koji je teško podnijeti bez molitve. Antunovićev "Obiteljski molitvenik" sadrži razne molitve za pokojnike. Za pokojnike moli «razcviljena mati» koja «tuguje nad umrvšim jedincem ili jedinicom», zatim «žena za umrvšim mužem». Slijedi molitva «muža za umrvšu ženu, prid slikom bl. Div. Marije» te dvije kratke molitve - «nabožne žene za preminuvšega muža» i «muža za umrvšu ženu» i na koncu još molitva «dobre dice za umrvše svoje roditelje».[719]

Molitelji su različiti ali u svakoj molitvi je vidljiva tuga i bol zbog gubitka voljene osobe ali i prihvaćanje Božje volje. U molitvi muža za umrlu ženu, muž najprije opisuje što mu je žena značila u životu.[720] Taj opis i sve što slijedi u toj molitvi pa i u

---

717 *Isto*, str. 586.

718 *Isto*, str. 602.

719 Usp. *isto*, str. 706-719.

720 "Svemogućemu se je svidilo moju ljubljenu suprugu k sebi pozvati, koja mi je sladila život i njegov teret olakšavala. Ej, koli mi je za njena života dobro bilo! Ako sam bio otišao od kuće da kakove vanjske poslove obavim, nije mi bilo stalo do kuće, jer je tamo bila moja supruga, koja je s menom jedno mislila i ćutila pa se je rano i kasno uvik tamo desila, gdje je što tribalo urediti, spremiti i sačuvati. Sasvim miran podao sam se momu radu i veselim licem kući povraćao jer me nije morila misao da mi je možda nešto kroz nemarnost ili nesmotrenost propalo, osakatilo se, porušilo ili nestalo. Oj, koli mi je drago bilo kada sam na prag kućni stupio, pa sam u licu moje ljubljene supruge kao u zrcalu vidio da joj je drago i milo što me je srićno ugledala. Što god mi je pružila, to je sve sladkim razgovorom popratila.

drugim molitvama za pokojne svjedoči koliko je i kako biskup Antunović sudjelovao u boli vjernika svog «milog Roda». Sigurno je gledao i slušao mnoge tugujuće te je onda ono što je vidio i čuo zapisao i stavio u svoj molitvenik kao pouku onima koji će to čitati.

U nastavku spomenute molitve muž se tuži Gospi kako mu je teško bez žene: "Sad je ne ima, draga Majko! Otišla je k Bogu Otcu pa je mene ode ostavila zada sam tužim i cili teret života nosim. Ne imam s kim da se pouzdano razgovorim, komu da rane srca otvorim i lika potražim. Ne imam s kim da se nasmijem, skim da proplačem".[721] Djeca koja su ostala siročad također su pogođena majčinom smrću i trpe zbog toga nedostatka, što mužu udovcu odnosno ocu te dječice još više povećava bol.[722] Otac se u molitvi, promatrajući djecu, obraća "potajno" izravno i njima. No, budući da ih nježno ljubi želi ih poštedjeti svojih suza.[723]

Usprkos svoj boli i trpljenju zbog napuštenosti voljene osobe, ipak utjehu treba tražiti u prihvaćanju volje Božje i u molitvi. Tako na pr. moli žena za pokojnog muža: "Tvoja je providnost, tvoja je mudrost djelovala, kada je moga muža k sebi pozvala. A sve što je tvoje, to je neizrecivo. Neću da se u to upušćam što i naći ne znam. Neću da to izpitujem na što se odgovor ne dobiva već se do zemlje klanjam tvojoj naredbi jer je sveta, jer je dobra, jer je pravedna». Nakon poniznog prihvaćanja volje Božje slijedi molitva za pravi način žalovanja i za snagu: «Samo mi dopusti, o Bože, da mi je slobodno plakati i žaliti, al tako da tebe ne uvridim i da u žalosti ne siđem s puta koji vodi u Kraljevstvo nebesko pa da snagom duše i tila ne klonem. Ta ti najbolje znaš što je za me dobro i koristno».[724] Potpuno predanje je u takvim prilikama najviši oblik molitve.[725]

Puna mi je kuća bila. Nikakova nevolja nije me svladati mogla, nikakova tuga oboriti, jer mi je virna drugarica vazda uz bok stajala…", *isto,* str. 714.

[721] *Isto,* str. 715.

[722] "Koliko puta grozne suze ronim tamo, gdi me nitko ne vidi. Ta ni srcu ne smijem sasviem na volju pušćati da se izplače, pa da mi bar tako odlahne jer tu su malašni, sitna, ostavljena sirotčad. Oj, koli mi je tužno kada tu dičicu pogledam i mislim se da im nije majke, koja će ju milovati, koja će ju po sto puta cjelivati, koja će ju tako posvitovati da joj svaka rič ide i ulazi u srce te ni onda kada ju kazni, ne rani, već ljubavlju sve izravna i izpravlja", *isto,* str. 715.

[723] "Oj, vi malahni, alaj ste mi sirotani. Ne ima tko da vas u kuću Božju, u školu odpravi, najlipšim savjetom, naputkom obskrbi. A kad se kući vratite ne ima vaše ljubljene mame da vas na vratih dočeka, da vam sve tilo, svu odiću prigleda, da vas od početka do kraja razpita i uviri se niste li gdi što sagrišili i jeste li Bogu i ljudem ugodili. Ah, žalosti, da, privelike žalosti, koju mi nije slobodno ni ričju odati, ni u suza pokazati da se srce malahnih još većma ne razcvili", *isto,* str. 715-716.

[724] *Isto,* str. 712.

[725] «Dozvoli mi iskati od tebe da ja i po mojoj žalosti izpunim tvoju volju u koju se sasviem pridajem dušom i tilom, sa svom mojom dičicom, sa cilom mojom imovinom. Moja je kruna pala na

U molitvama za pokojne izražena je nada u vječni život i zajedništvo svetih. Tako gotovo sve molitve završavaju žarkom molbom da pokojnici budu spašeni i pridruženi svetima i postanu zagovornici onih koji su na zemlji dok i njih Bog ne pozove te se ponovno nađu, ali u vječnom zajedništvu, pred Božjim licem. “Spasi, o spasi, dragi Bože, moga muža i udili mu kraljevstvo nebesko da bude i njem dozvoljeno za nas ovdje zaostavše tebi se moliti i milosrđe tvoje prositi na vike vika”.[726] Slično moli i muž za pokojnu suprugu: “Usliši moje užgane prošnje i prinesi ih k tvomu sinu, našem Spasitelju da se smiluje mojoj virnoj drugarici koja je u Bogu preminula te joj udili milost da se opere, očisti od svakoga truna i da bude primljena u ono kraljevstvo u kom je radost vikovita… Tebe dakle gorljivo molim da učiniš moju suprugu dionikinjom te radosti zada ja i moja dica dobijemo u njoj najvirniju prijateljicu koja će se za nas uticati k Bogu i za nas prositi milosrđe”.[727]

Neprimjerena žalost je grijeh. Nitko ne smije zbog nečije smrti sebi poželjeti smrt. U tu napast je pala žena koja je sahranila muža. Pokajala se i skrušeno moli: «Evo, Otče nebeski, sada uvidjam da sam ti se dvostruko ogrišila. Evo me, želeće da se sa životom razstavim! Nije li to, uplitati se, u tvoje pravo, koje nikom nisi povirio. Tvoje je, o Bože, pravo kako i kada ti se dopada u život pozvati ili čovika iz života odzvati…».[728]

Jednaka je bol roditelja koji plaču za umrlom djecom i djece koja plaču za pokojnim roditeljima. Marija – Žalosna Gospa može biti utjeha i jednima i drugima. Zato je molitva subotom u čast Žalosne Gospe namijenjena upravo za njih. U uvodnom dijelu te molitve je meditacija o Mariji koja u krilu drži mrtvoga Isusa te mu iz ranjene glave vadi trn po trn i “svaku ranicu” suzom zalijeva i “poljupcem tare”. Marija može biti uzor kako valja svoje mrtve oplakivati a da to bude u skladu s Božjom voljom. To će biti moguće ako tugujući bude Isusa u “oltarskom Sakramentu” uzeo u “svoje krilo”.[729]

---

zemlju. U zemlju sam ju ukopala. Budi mi ti, Otče nebeski, sad i ovdje na zemlji krunom…", *isto,* str. 712-713.

[726] *Isto,* str. 718.

[727] *Isto,* str. 719.

[728] *Isto,* str. 708.

[729] «O, žalosna Majko! Ti si puna materinske lipote u onom prizoru kada Nikodem i Josip Arimatejac prisveto Isusovo tilo s križa skidaju i ovo najprije u tvoje materinsko krilo polažu da ti njegovo sveto lice krvlju obliveno, suzami tvojimi opereš. Krasna li prizora razcviljene majke, gdi sve jedan po jedan trn vadi iz njegove svete glave, koji su se u nju pozabijali, kada su mu trnovu krunu naticali. Ti si svaku ranicu toplom svojom suzom zalivala i tu opet, materinskim svojim poljupcem trla… Plemenita majko! Ti si mrtvo tilo Isusa, tvoga sina, u nadi da će uzkrsnuti, u krilu držeć, dostojnom

Molitva u trenucima boli zbog smrti najmilijih je važna jer ona može sačuvati vjeru i zdravlje. Često ističe da je najbolje utjehu tražiti u misi i u "oltarskom Sakramentu".[730]

Posljedica smrti muža i žene je udovištvo. Na ovom mjestu navode se molitveni zazivi udovca i udovice da svoje udovištvo prožive dostojno, prema Božjim zapovijedima. «Oj, usliši, usliši, dragi Isuse, moje prošnje i kada bude tvoja sveta volja onda utišaj moje boli. Ali uvik budi uz mene, u meni i s menom da bude moje ponašanje dostojno udovičtvu Bogu drago». Udovica moli za milost čistoće i pobožnosti: "Daj da budem mojoj dici, mojoj čeljadi uzorom čistoće… Nadari me duhom nabožnosti da radostno idem u crkvu, svetu misu prikazujem, svetu rič Božju s korišću slušam, svetotajstva veselo primam i svete blagoslove svakom prigodom marljivo potražim". Udovica završava molitvu pogledom na svete udovice i zazivom: "Učini me, o Bože, dostojnom sliditi život svetih udovica, po tebi, u Svetom pismu pohvaljenih."[731]

Duboka je i molitva muža udovca koji se obraća Gospi s vjerom i sviješću da će «moći i htiti» isprositi mu milost Duha Svetoga kako bi se mogao «ograditi proti svim napastima» i koji će ga vazda učiti i porsvjetljavati kako da ispunjava svoje dužnosti prema djeci. Ovu svoju molitvu završava prikazanjem - «na oltaru Isusovu» - svih njegovih misli, osjećaja i volje Presvetom Trojstvu kako bi svaki njegov čin bio uređen tako da bude «na veću slavu Božju» te na spasenje «duše i tila» njemu i njegovoj djeci. Ako bude tako živio nada se vječnoj nagradi i zato moli: «Daj da ovako živeć budem vridan i dostojan radost i veselje ovdje na zemlji u dici mojoj doživiti i njihov mio pozdrav, mojoj ljubljenoj drugarici, na smrtnom času u nebesa prinieti i tamo s njom ujedinjen Boga neprestano hvaliti i onu radost uživati koju nam je Isus-Isukrst pripravio kada je za nas na križu gorku muku i smrt pritrpio".[732]

---

postala da budeš primjerom svemu ljudstvu, kako valja nad mrtvim žaliti da se Bog nad nami ne razljuti, anđeli pako i sveti ne smute. Jest, od tebe naučismo da i nama triba Isusa u oltarskom sakramentu, u svoje krilo uzeti, da se naviknemo tako oplakivati mrtve naše, kako je blažena divica svoga jedinka oplakivala", *isto*, str. 367.

[730] «Zato te molimo, da ako vidiš more naše žalosti, budi nam dobrostiva Isusa moliti da nam ulije milost onamo bez oklivanja hititi, gdi je prisveto tilo i krv njegova, gdi je oltarski sakramenat, da tamo crpimo onu jakost i onu snagu koja će nam svu pamet i sve srce obuzeti, pa ćemo moći žaliti da zdravlju ne nahudimo i spasenje duše ne izgubimo», *isto*, str. 368.

[731] *Isto*, str. 713-714.

[732] *Isto*, str. 717-718.

4. ANTUNOVIĆEV MODEL ZA OPSTANAK I NAPREDAK NARODA

Kada se sa 55 godina života počeo ozbiljno baviti pisanjem, teško je zamisliti da je Ivan Antunović imao pred sobom određeni model za napredak i opstanak naroda kojemu je pripadao. Međutim, iz njegovog bogatog pisanog opusa i uopće djelovanja mogu se izvući određene činjenice koje upućuju upravo na model prema kojem bi trebao živjeti „njegov mili Rod" ako želi napredovati pa i opstati unutar društvenog okvira tadašnje mađarizacije i germanizacije.

Utemeljeno se može zaključiti da je Ivan Antunović imao pred sobom jasan cilj koji se kao zlatna nit provlači kroz svekoliko njegovo djelovanje. Taj cilj je u najširem smislu bila dobrobit njegovog hrvatskog naroda – „milog mu bunjevačkog i šokačkog roda". On je pripadnik tog naroda i svjestan je svih njegovih vrlina ali i mana. Svojim radom on svoj Rod, „koji kipi od ljubavi" i kojeg smatra „zjenicom oka" želi učvršćivati u svim vrlinama koje posjeduje: sačuvati sve što je u obitelji, crkvi, školi, općini, državi - lijepo i dobro, sveto i pravo. Želi mu pomoći da se oslobodi svih mana i grijeha koje ga priječe u napretku kako na vjersko-moralnom tako i na narodnom području života. On neizmjerno ljubi svoj narod i zato se toliko stara o njemu. On ističe da može biti netko tko je od njega pametniji i prosvjetljeniji ali da ne postoji nitko tko bi od njega više ljubio svoj Rod - „tako ko ja može ga ljubiti, al ne većma no što ga ja ljubim",[733] ističe Antunović.

On i kad čita i kad piše, i kad putuje i kad moli uvijek ima pred sobom svoj narod i želi mu služiti, „dvoriti ga". Svoj narod želi poučiti kako treba živjeti i što treba raditi da bi mogao opstati i napredovati, jednom riječju da bi mogao biti sretan na zemlji i dostići vječnu sreću u nebu. Po svakom svom članku i po svakoj svojoj knjizi kao da čitatelja, držeći ga za ruku, vodi k tom cilju.

Taj cilj je Antunović zacrtao nakon što je uvidio u kakvom se stanju nalazi njegov narod i u kakvim okolnostima živi, a one nisu bile nimalo sjajne. Stoga sagledavanje prilika i okolnosti života njegovog naroda, možemo smatrati prvom sastavnicom u stvaranju „Antunovićevog modela" djelovanja. Budući da je vidio u kakvom se stanju

[733] Pismo Đeni Duliću, Kalača, 16. studeni 1878., u: MATIJA EVETOVIĆ, Život *i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 171.

nalazi njegov mili Rod, mogao je zacrtati i jasan cilj svoga djelovanja i odrediti način djelovanja, što je i bio neposredni povod stvaranja određenog modela djelovanja. Prilike i zacrtani cilj Antunovićevog djelovanja koji smo izrazili riječima opstanak i napredak njegovog naroda, stvorili su daljnje sastavnice u stvaranju istoga modela. To je najbolje i najlakše ostvarivati preko obnove ustanova braka i obitelji kao temeljnih stanica Crkve i društva. No, Antunović je shvatio da nije dovoljno Boga moliti i ići u crkvu, jer ga upravo život po evanđelju potiče da dade svoj doprinos općem dobru kako svog naroda, tako i drugih naroda s kojima živi. Da bi to moga činiti, on se mora najprije „probuditi”, postati svjestan tko je i što je i zato je daljnja sastavnica u ostvarenju zamišljenog cilja upravo narodni preporod. Taj preporod, međutim, nije moguće ostvariti bez prosvjete, budući da je dobar dio njegovog naroda bio nepismen. Zato se zauzima za opismenjavanje i školovanje svih pripadnika njegovog „milog Roda”, počevši od osnovnog do visokog obrazovanja. Osim toga za opstanak i napredak jednoga naroda potrebna je i materijalna podloga. Stoga se zauzima za gospodarski napredak svog naroda koji je moguće ostvariti kroz marljivi rad, uključivanje u suvremene tokove obrade zemlje i rada općenito te razboritim gospodarenjem materijalnim dobrima i štednjom. No, ostvariti u potpunosti tako uzvišeni cilj kao što je opstanak i napredak naroda, moguće je samo ako su u to ostvarivanje s ljubavlju uključe svi pripadnici njegovog naroda. Ti „svi” su za Antunovića pojedinci, obitelji, Crkva kao ustanova, škola ali i općina i država. U svemu je naznačajniji doprinos ali i najveća odgovornost onih koji stoje na čelu pojedinih institucija.

O svemu tome bit će riječi u četvrtom poglavlju ovoga rada, koje nam želi pokazati da je Antunović svojim neumornim radom doista stvorio svojevrstan model djelovanja da bi postigao zacrtani cilj svoga djelovanja, a taj je napredak i opstanak njegovog naroda odnosno njegovog „milog Roda”.

4.1. Prilike kao motiv za stvaranje modela

Antunović je izvrsno „snimio” što se događa u svijetu, što se događa u njegovoj državi i kakve je to posljedice imalo za njegov narod. Pozitivno i negativno vrednuje promjene nakon Mađarske revolucije 1848. godine. Ističe da je umanjena prednost koje je imalo plemstvo i građanstvo i da su svi dobili slobodu, pravo na privatno vlasništvo, ali su došle i nove obveze kao što je plaćanje poreza. Svima je bilo

omogućeno školovanje. No, novi su zakoni jako utjecali i na život obitelji, što je smatrao lošim. Raspale su se obiteljske zadruge, rascijepano je imanje, uvedene su građanske ženidbe… Njegov narod se u tim promjenama nije najbolje snašao. Nestalo je uglednih Bunjevaca u crkvi, u školi, u svakoj upravi i sudu. Mnogi su od vrsnih domaćina i upravitelja svojih imanja tada postali sluge u raznim imućnijim obiteljima ili na općinskim imanjima. Opire se centralizmu i anarhiji, aristokraciji, apsolutizmu i radikalizmu. Jasno je upozorio na opasnosti socijalizma, komunizma i etatizma. Sve su to grane na kojima rađa samo „gorko voće” koje ne doprinosi Stvoriteljevoj namisli o čovječanstvu. U tom svjetlu on je dobro sagledao i popisao uzroke propadanja njegovog naroda i s te pozicije je davao upute kako da se vrati u život i okrene napretku.

Imao je najbolje namjere, ali je nailazio na nerazumijevanje pa i odbijanje i protivljenje, premda je svojim radom želio pomoći kako pojedincima i obiteljima a i dati svoj doprinos općem dobru njegova naroda pa i drugim narodima u okviru Kaločko-bačke nadbiskupije. Često je bio sam u tom teškom i važnom poslu, ali baš zato ističe da treba podvostručiti rad jer je malo onih koji razmišljaju kao on. Odlučan je i zato kaže da ga prilike mogu spriječiti u njegovu nastojanju ali mu volju ne mogu slomiti. Jer je njegova nakana čista kao sunce koje sve obasjava i svemu daje život. On svom narodu jednostavno želi biti svećenik i učitelj i stoga želi buditi zaspale duše svetim i evanđeoskim naukom.

Ljubav prema njegovom „milom Rodu” nije u Antunoviću stvarala odbojnost prema drugim narodima. Kao svećenik - kao kanonik i kao naslovni biskup - jednako je služio Mađarima, Nijemcima i Hrvatima – Bunjevcima i Šokcima koji su živjeli na području tadašnje Kaločko-bačke nadbiskupije. Uvijek je vrednovao ono dobro što je zapažao kod drugih naroda. Želio je i sva njihova plemenita svojstva „pokupiti” te njima „Rod svoj nakititi”. Ipak, u okviru postojeće nadbiskupije i države u kojoj je živio njegov narod, posebno se zauzimao za prava svoga naroda ne samo za ona koja mu pripadaju u Crkvi nego i za ona koja mu pripadaju u obitelji, školi, općini, i državi. Tim svojim zauzimanjem nikada nije planirao dizati revoluciju niti se zauzimati za izdvajanje njegovog naroda iz postojeće države. On je samo želio omogućiti svom narodu da raste u vjeri, nacionalnoj svijesti, znanju i imovini kako bi i pripadnici njegovog naroda mogli biti ugledni građani svoje države i dobri članovi svoje Crkve.

4.2. Cilj i način rada oblikuju model

Antunović je stalno imao pred sobom jasan cilj: pomoći svom Rodu da opstane i da raste u vjeri, nadi i ljubavi, da sve radi Bogu na slavu i napreduje kao pojedinac, kao obitelji i kao narod. Taj cilj nametao mu je i određeni način rada. Uvidio je da je njegov narod u jadnom stanju, stoga ga je prije svega želio probuditi, pokazujući mu bez uljepšavanja stanje u kojem se nalazi i situaciju u kojoj živi i potaknuti ga na odlučan rad za svoju budućnost. Da bi postigao tako jasan cilj bio je ponekad i oštar i ironičan s namjerom da izazove sve „uspavane i usijane glave". On nije teoretizirao nego je životom i primjerom ukazivao na životnu praksu. Svojim radom pruža ruku svom bunjevačkom i šokačkom rodu da ga povede naprijed. Kao duhovni pastir, narodni preporoditelj i prosvjetitelj uči ga što treba raditi kao pojedinac, kao član obitelji i Crkve, kao član općine i domovine da bi dao svoj doprinos za opstanak i boljitak svog naroda. Predlagao je konkretne akcije. Želio je u taj rad uključiti sve slojeve svoga naroda, od običnog puka do intelektualaca i gospodarstvenika.

Svom narodu želi napredak jer je to izričita Božja volja već od samog stvaranja kad je htio da mu čovjek bude suradnik u djelu stvaranja i nastavi njegovo stvarateljsko djelo. Želja mu je svom narodu vratiti ugled koji je nekoć imao ali ga je zbog asimilacije i neznanja izgubio. Stoga hoće oplemeniti srce svom narodu, pamet obogatiti znanjem i otvoriti ga na taj način svakojakom napretku. Napredak je pak zalog opstanka, jer onaj puk umire koji se ne množi, koji ne povećava svoju imovinu, koji svoj um ne prosvjetljuje novim spoznajama i koji svoje biće ne oplemenjuje vjerom i moralom. Naprotiv, onaj puk je cijenjen i poštovan koji je brojan, obrazovan, marljiv i koji mudro stiče i upravlja materijalnim dobrima. Često je ponavljao da je njegova jedina želja da „uči i živi" njegov plemeniti rod. I to da živi svoj obiteljski i društveni život, ali ne kao „siroče", nego da postane puk ugledan i cijenjen. I zato je ohrabrivao svoj narod da dade svoj doprinos napretku svoga roda rastom u vjeri, u nacionalnoj svijesti, u prosvjeti i u gospodarstvu.

U načinu Antunovićevog rada treba istknuti dvije značajke. Prva se odnosi na *molitveni život*. Mogli bismo ustvrditi da tajna uspjeha Antunovićevog djelovanja, osim u neumornom radu i neustrašivom zauzimanju za svoj narod, leži i u njegovoj dubokoj vjeri i molitvenom životu. Sam je svjedočio da je Sveto pismo čitao na koljenima. On moli Boga koji je stvorio sve narode da u njegov narod ulije duh života, duh ljubavi

prema sebi, svojoj obitelji i svom narodu. Kad to ostvari moći će bolje poštivati i druge narode te se zauzimati i za ostvarenja njihovih prava kao i općeg dobra.

Priznavao je da mu je puno puta bilo teško raditi, ali da radi „jer smo pozvani na borbu".[734] U toj borbi vjera mu je davala snagu u cjelokupnom radu i poticala ga na ustrajnost. Molitvom na koljenima potkrjepljivao je svoj rad.

Druga značajna odlika načina njegovog rada jest *poniznost.* Svoj rad nikada nije hvalio. Svjestan je svojih propusta, slabosti kao i nedostataka svoga rada. Osobito je bio svjestan manjkavosti u pisanju članaka i knjiga, jer u tome nije bio vješt. Jasno mu je da je posao u koji je ušao ogroman a da su mu sile slabe. Ipak je posao obavljao oduševljenim srcem, jer je želio doprinijeti razvitku duševnih i materijalnih sila svoga naroda.

4.3. Sastavnice u stvaranju modela

Antunović u svom radu nije naglašavao da ova ili ona aktitvnost ima prednost, niti je sustavno pristupao određenoj problematici. Bavio se različitim pitanjima i problemima imajući uvijek u prvom planu želju da ponudi što je moguće više konkretnih uputa kako živjeti i raditi da bi „njegov Rod" bio cijenjen i uspješan u budućnosti. Ovdje mislimo prije svega na onaj dio njegovog života i rada kada se počeo javno baviti prosvjetno-preporoditeljskim radom, a to je bilo u njegovoj pedeset i petoj godini. Naravno, Antunović je i ranije, kao kapelan i kao župnik i kao kanonik, radio za dobrobit povjerenog mu stada. Upravo taj rad mu je bio temelj ovog drugog, drugačijeg rada. To je razumljivo jer je kao duhovni pastir dobro znao da bez Boga čovjek ne može ni opstati ni napredovati, kao što ni Crkva i društvo ne mogu opstati niti napredovati bez zdravih i svetih obitelji. Zato kao prvu sastavnicu u stvaranju Antunovićevog modela ističem njegovo nastojanje da širi vjersko-moralno učenje a odmah zatim i njegovo zauzimanje za vjersko-moralnu obnovu braka i obitelji. Slijede zatim preporoditeljski i prosvjetni rad te zauzimanje za gospodarski napredak i „udruženo" djelovanje svih za opstanak i cjeloviti napredak njegovog naroda.

---

[734] Pismo Iliji Okrugiću, 11. veljače 1880., u: Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 160.

4.3.1. Promicanje vjersko-moralnog učenja

Antunovićeva tvrdnja u Predgovoru knjige *Bog s čoviekom na zemlji*: „Vjeru u narodu utamanit, jest u čovieku uzbudit oholost i uzglanicu neradinosti prostrt", te tvrdnju: bez vjere se „narod ne podiže, već svakim danom dublje pada"[735] možemo nazvati temeljnim polazištem njegovog zauzimanja za svoj narod, kako glede rasta u vjeri tako i u prosvjetiteljskom i preporoditeljskom smislu. Sam je naglasio da je cilj pisanja tog njegovog najopsežnijeg djela ljubav prema „milom, dragom i nikad zaboravljenom Rodu".[736] Taj cilj izražava riječima: „Jedna je u meni čvrsta želja: svoj rod ovdje u službi Božjoj revnim i vjernim, u radu marljivim, u užitku umjerenim učiniti i u vječnje blaženstvo uvest… Idjem dakle čvrstom voljom, da ono što posjedujem iznesem na ublaženje ljubljenog roda… ajdmo dakle učit ono na zemlji, čega ćemo znanost i u nebu zadržat".[737] Svoje zauzimanje za rast u vjeri njegovog naroda poduzima i stoga što „neznanje (nepoznavanje) vjere" ima za posljedicu „ne obdržavanje Božjih i crkvenih zapovijedi", a takav život onda postaje „najugodnijim gniezdom neprijatleja, u kojem on po volji hara i kršćanski uzgoj onemogućuje".[738]

Antunović je svjestan da bez čvrste vjere i krjeposnog, ćudorednog života nije moguće ostvariti cilj koji je zacrtao. Svjestan da je nemoguće voljeti ono što ne poznaješ i stoga nastoji prije svega poučavati svoj narod u vjeri. To je kao kapelan i kao župnik činio ustrajno i zdušno kroz redoviti pastoral. No, važno je istaknuti da je kao župnik u Aljmašu, u svom pastoralnom radu naglasak stavio na rad sa zaručnicima, kojima je tečajeve držao i po godinu dana. Vjerovao je da solidna priprema mladih za budući bračni i obiteljski život postavlja dobar temelj i za buduće zdrave obitelji, koje će onda same po sebi postati zalogom napretka društva u cjelini i Crkve kao zajednice vjernika.

Kad je sa župe prešao u nadbiskupiju i postao kanonikom Stolnoga kaptola Kaločko-bačke nadbiskupije, Antunović je počeo na stvari gledati drugačijim očima, odvažio se započeti i prosvjetno-preporoditeljski rad.[739] Došao je do zaključka da je potrebno staviti veći naglasak na vjersko-moralnu obnovu u osobnom, obiteljskom, ali i

---

[735] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* Predgovor, str. VI.

[736] *Isto,* str. VI.

[737] *Isto,* str. 6-7.

[738] *Isto,* str. 624.

[739] Taj rad je nakon desetak godina pripreme dobio i javni oblik objavljivanjem *Bunjevačkih i šokačkih novina*, a kasnije i pisanjem knjiga.

u društvenom životu. Zbog toga je želio kroz prosvjetu i narodni preporod pomoći svome narodu napredovati u nacionalnoj svijesti, kulturi i gospodarstvu.

U Antunovićevu djelovanju se prepoznaje njegovo praktično-pastoralno usmjerenje. Nakon pouke o temeljnim istinama katoličke vjere davao je i konkretne duhovne savjete i upute kako treba živjeti i sve to ostvariti u svojoj svakidašnjici. Na taj način je svom „milom Rodu" želio približiti cjelokupni kršćanski nauk pa i onaj koji se odnosi na dogmu i moral. Pri tom je imao pred sobom vrijeme u kojem je živio, društveno-političke okolnosti, ne zanemarujući ni crkvene strukture, u čiji je rad bio aktivno uključen, jer su i one često zapostavljale njegov narod. Pa, ipak, nastojao je uvijek sve probleme i sva događanja vrednovati najprije kršćanski, to jest osvijetliti ih svjetlom Božje riječi i crkvenoga nauka.

Nauk Katoličke crkve sustavno je izložio u svom najopsežnijem teološkom djelu *Bog s čoviekom na zemlji.* Tu zamašnu knjigu možemo s pravom nazvati svojevrsnim katekizmom Katoličke crkve onoga vremena. U tom djelu možemo sagledati što je Antunović „propovijedao" o vjeri i moralu. Sveto pismo je vjerodostojan izvor vjere i morala. Ono čini okosnicu njegovog dogmatsko-moralnog učenja. On daje konkretne upute za čitanje Svetoga pisma kako bi ga vjernici čitali s velikim poštovanjem i razumijevanjem. A ako bi u čitanju naišli na poteškoće i nerazumijevanje onda trebaju potražiti savjet duhovnog pastira koji će im protumačiti stvarni smisao pojedinog dijela Svetoga pisma.[740]

Osim toga Antunović vjernike i psihološki priprema kako bi lakše i s razumijevanjem prihvatili nauk vjere i morala koji je sadržan u Bibliji. Antunovićeve su pouke o vjeri i moralu konkretne i praktične. Radi se o tzv. biblijskim katehezama, koje su se tada tek počele primjenjivati. Mogli bismo reći da je njegovo opsežno djelo *Bog s čoviekom na zemlji* uspjeli priručnik tih biblijskih kateheza. To svjedoči da je Antunović bio vrlo suvremen i da je pratio teološke tokove svoga vremena. A u uvodniku svog molitvenika *Čovik s Bogom,* sam je naglasio da on sadrži „molbe i prošnje ljudske… na temelju naših u Katekizmu, sakupljenih virskih istina" i odnose se na sve čovjekove potrebe. Te molitve upućne su svemogućem Bogu u „duhu kršćanske poniznosti i ditinjega ufanja".[741] Možemo stoga zaključiti da je taj svoj molitvenik zamislio kao

[740] Ta Antunovićeva uputa je tim dragocjenija kad se uzme u obzir da se u njegovo vrijeme, t.j. u drugoj polovici 19. stoljeća, a tako je praktički bilo sve do Drugoga vatikanskog koncila, u Katoličkoj crkvi slabo poznavalo i čitalo Sveto pismo, a negdje se čak i branilo čitati ga privatno.

[741] Ivan ANTUNOVIĆ, *Čovik s Bogom,* str. III. - IV.

egzistencijalnu i konkretnu primjenu dogme i morala na život vjernika. Na taj način ih poučava kako konkretno živjeti u susretu s Bogom, s Kristom, kako ustrajati u vjeri u svakidašnjem mukotrpnom životu, a sve u cilju postignuća vječnog blaženstva.

U svojim djelima Antunović veliko značenje pridaje i učiteljstvu Crkve, kojemu je bio u svemu vjeran. U raspravi o novoj dogmi o Papinom primatu slijedi nauk I. vatikanskog sabora. Nauk enciklike pape Pija IX. iz 1864. godine *Quanta cura* (*Syllabus),* zastupa kad tumači kakav treba biti odnos Crkve i države. Na isti dokument se poziva i kad govori o raznim, tada suvremenim, društvenim gibanjima kao što su racionalizam, indiferentizam, socijalizam, komunizam. Posebnu pozornost posvetio je pojavi etatizma. Napose je napadao monopol države glede školstva te miješanje države u „Božje stvari" kao što je građanska ženidba. Iako je s razumijevanjem prihvaćao odijeljenost države i Crkve, ipak je isticao da potpuna odijeljenost nije dobra ni za vjernike ni za građane.[742]

Ivan Antunović je imao dalekosežne poglede kamo će dovesti Crkvu i kršćanstvo takav smjer. Istisnuti Boga i vjersku pouku iz škola i društva, znači oduzeti prirodno pravo vjernicima da Boga upoznaju, da budu poučeni u vjeri i moralu, sakramentalnom životu i životu Crkve i zato je pisao: „Neka se u virske poslove ne pača svitovna ruka, ma da bi ona baš i carska bila. Jerbo nije po Isusu na to ovlaštjena. Pa zato kadgod se tamo maša, sigurno je da nikad ne zidja, već uvik ruši, ne oživotvorava,

---

[742] Opširno o tom piše u svom glavnom teološkom djelu „Bog s čoviekom na zemlji" pod naslovom „Nepogriešivost Svete Stolice". Ondje „Syllabus" i izravno spominje, premda ne navodi sam dokument: „Ako je u ovakvom kraljevstvu s jedne stane zavladalo načelo da nitko izim države vlastita posjeda neima: ne bi li tada ljudjakom bio svaki, koji bi se trudio i radio, videć da država sve dotle povećava porez dok samo i jedan zalogaj kruha u ustijuh gradjanina vidi? A s druge strane da nitko neima vlasti, (ne bi imalo smisla) jarcima i medjami zemljišta svoja ogradjivati, budući da ova nisu samo njegova, već takodjer i svakoga drugoga čovjeka imovina – i to počam od ženitbe, pa sve do čaše i lončića. Ne bi li se ovakova mudrost u ludnicu poslati morala, kao i onaj čovjek, koji bi se trudio i radio, dok bi drugi na sve grlo zavikao i u bezposlenosti tudju muku pravom uživao? – Sva ova nemogav gledati rimskia papa, kao nasliednik svetoga Petra i namjestnik Isusov, u njegovom kraljevstvu na zemlji, sakupi sva ovakova pogibljena načela u jedno „Sylllabus" zvano klupko, odbaci ih i sve pod anathemu svetoga Pavla apoštola stavi. Tiem načinom povrati i uzpostavi kršćansko načelo na svoje mjesto u državnoj upravi, a tako i u znanstvenih sustavih", Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom…*, str. 555. – U istoj knjizi o tom govori i pod naslovom: „Posliedice Francezkoga prevrata" (str. 523. – 524.); „Kriva načela mudraca i prosvietljenika unešena u zakone i učione pomrsila su svietovne nauke i zakone" (str. 529. – 530.); „Odciepljenjne svietovnoga nauka od kršćanskoga, ubitačno je za obielj i za domovinu" (str. 530.); „Duh koji je danas svietom zavladao svagdje podiže zaprieke uplivu sv. Majke Crkve" (str. 530. – 532.); Crkvu iz škole izagnati, reći će dušu iz tiela i gradjanine od kršćanina razdieliti" (str. 532.); Proti Crkvi uvedena ženitba zaniekuje Boga u državi" (str. 532.-533.); „Kršćanska ustavna sloboda" (str. 545.-546.). Slično piše i u svojim člancima: (Ivan ANTUNOVIĆ), Papalska nepogrišivost i kraljevsko dovoljenje (placentum), u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), br. 22., str. 158.; br. 24., str. 175.; (Ivan ANTUNOVIĆ), Oružani proletarijat, puko siromaštvo, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* III(1872), br. 47., str. 185.; br. 48., str. 189.; br. 49., str. 193.; br. 50., str. 197.; br. 51., str. 201.

već živo umorava”.[743] A da bi narod pripravio na te pokušaje i upozorio na opasnosti koje im prijete, poučavao ga je kako treba nauk učiteljstva primijeniti na obiteljski, društveni pa i politički život.

Sljedeća odlika Antunovićevog dogmatsko-moralnog učenja bilo je njegovo *pastoralno obilježje*. I dogmu i moral stavlja u službu pastorala, u službu vjerskog odgoja, u službu kršćanske kulture i kršćanskog pogleda na svijet. Tako osposobljuje svoj narod da se na pravi način suprotstavi i odupre protukršćanskim pogledima koji su sve više prodirali i u njegovu sredinu.

Antunović slijedi liturgijske pokrete svoga vremena, osobito glede česte svete pričesti. Euharistija je za njega izvor jedinstva vjere i Crkve, zajedništva ljubavi, pravde i milosrđa u ljudskoj obiteljskoj zajednici. I zato se što češće treba dostojno pričešćivati.[744] Potiče vjernike na duhovnost povezanu s liturgijom. Zato opširno tumnači značenje svete mise i svih sakramenata. Zalaže se za podjelu sakramenata pod svetom misom.

Promicanje vjersko-moralnog učenja je za Antunovića temelj svega u kršćaninovu osobnom, obiteljskom i u društvenom životu.

4.3.2. Brak i obitelj: vjersko – moralna obnova

U člancima i knjigama Antunović je posvetio puno prostora problematici braka i obitelji kao temeljnim ustanovama društva i Crkve. Nakon proučavanja svega dostupnog pisanog materijala koji se odnosi na tu problematiku, možemo zaključiti da je Ivan Antunović u vjersko-moralnoj obnovi braka i obitelji *vidio put koji će njegovom narodu omogućiti opstanak i napredak*.

Antunović je, kao župnik, dobro snimio „situaciju na terenu” i uvidio kakvo je stanje u brakovima i obiteljima njegovoga naroda. Osim toga on je za tadašnje prilike vrlo dobro poznavao psihologiju bračnog para - muškarca i žene. Poznavao je dušu i mentalitet svoga naroda. Čvrsto stojeći na tim temeljima u svom je djelovanju, s jedne strane, želio detaljno prikazati što o pojedinim pitanjima vezanim za život u braku i obitelji piše u Svetom pismu i što o tome uči Katolička crkva, jer je dobro poznavao

---

[743] Ivan ANTUNOVIĆ, *Naputak za one koji osićaju napast postati Nazarenom,* Kaloča, 1882., str. 148.; usp. i: I. ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…“,* str. 531-539; str. 547-551. (bilješka 1 u tekstu).

[744] Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zmlji,* str. 626-632.

teologiju sakramenta ženidbe i moralne stavove Crkve glede problematike braka i obitelji. S druge strane, brojnim uputama i moralnim poukama, služeći se slikama iz svakodnevnog života, svom 'ljubljenom Rodu', kako je običavao nazivati hrvatski živalj odnosno Bunjevce i Šokce, nastojao je jednostavnim i razumljivim stilom i rječnikom objašnjavati i poticati na ono što je važno za čovjeka i kršćanina. Antunović uvijek polazi od činjenice da je život po Božjoj volji, usklađen s Božjim zapovijedima, zalog istinske sreće u braku i obitelji i zalog opstanka i napretka Crkve i društva. Naprotiv nevjera nosi sa sobom mnoge opasnosti, „jel nevierstvo može razorit obitelj, občinu i razstrošit državu"[745] i tako nanosi neopisivu štetu svima.[746] Zato život po vjerskim načelima obitelji donosi blagoslov i blagostanje. Vjera svemu u obitelji daje pravu vrijednost. Ona je izvor svih obiteljskih krieposti.[747] Kakva je u čovjeka vjera takav je i njegov odnos prema obitelji, ali i šire prema općini i prema državi.[748]

Polazeći od Božjega nauma o muškarcu i ženi, Ivan Antunović poziva mladiće i djevojke koji nisu u braku da promisle i premisle svoje odluke. Ženiti se i imati obitelj je dužnost od koje može ispričati samo bolest i duhovno zvanje. Života u braku i obitelji ne treba se bojati, jer je Bog one koji ostvaruju njegov naum obdario posebnim milostima i blagoslovom, a ženidba je uzdignuta na dostojanstvo sakramenta.

Važno je naglasiti da Ivan Antunović inzistira na sakramentalnosti ženidbe odnosno na značenju i ulozi milosti u bračnom životu. To, drugim riječima, znači da bračni drugovi nisu sami u svojim problemima, s njima je Bog koji je spreman uvijek pomoći. Za tako shvaćen kršćanski brak potrebna je temeljita priprava. Zbog toga puno prostora posvećuje upravo pripravi za brak. Uz molitvu, koja mora pratiti sve one ljudske i vjerničke korake koji svaki odgovorni mladić i djevojka moraju poduzeti u izboru svog životnog druga, Antunović nudi upute odnosno kriterije koji mogu biti od

---

[745] (Ivan ANTUNOVIĆ), Hajka na svećenike, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 10., str. 38.

[746] „Pomislimo samo ako se nevjera podigne na priestol, koliko pomuti plemeniti glava, ako se dočepa krmila uprave koliko otvori vrila, da se okuži javna ćudorednost, ako se utiska u zakonodavstvo, kako mutnim duhom zadahne zakone. A ko bi opiso one grozne posljedice, koje se razvijaju u odnošajih ćudorednih, duševnih i tvarnih svih stališa, ako obsidne srce sudie, odvietnika, umjetnika, liječnika i učitelja. Ovi nesrićnih posliedicah strahota će se onda samo uvidit, kada se bude otvorila na sudnjem danu knjiga u kojoj stoje zapisana djela svakog čovieka", (Ivan ANTUNOVIĆ), Hajka na svećenike, u *Bunjevačka i šokačka vila,* (IV)1874., br. 10, str. 38.

[747] „Svagdi, u svačem, kod svakog u osobi, u obiteli, u narodu, u ljudstvu trieba vjere, pa ako ove nije, onda je sve izgubilo svoju cienu… Bez ove neima pouzdanja ni smilenja, bez ove neima sigurnosti, marljivosti, poštenja, krieposti…", (Ivan ANTUNOVIĆ), Vjera i znanost, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 18, str. 69.

[748] Usp., (Ivan ANTUNOVIĆ), Crkva i država u škuli, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 20, str. 77.

velike pomoći u toj značajnoj odluci. Riječ je o konkretnim stvarima, poput odnosa prema imetku, vjeri, dobi, bolesti… Zanimljivo je da Antunović više upozorenja daje mladićima nego li djevojkama. U pripravi za brak važna je i njegova uputa da zaručnički staž traje duže kako bi se i duhovno ali i temeljnim zaručničkim tečajem, koji također treba duže trajati, mogli pripremiti za budući zajednički život.

Antunovićeva opširna rasprava o građanskim ženidbama[749] se danas čini možda suvišnom jer je to u suvremenom društvu gotovo 'normalna pojava', ali tada je njegovo konkretno protivljenje da se građanska ženidba ozakoni bio stvarni pokušaj zauzimanja za vrednote kršćanskog braka u društvu.

Život u braku, odnos muža prema ženi i žene prema mužu, mora se temeljiti na ljubavi koja izvire iz pravednosti i jednakosti. Antunović ustvrđuje da je za taj odnos nužno imati korektne odnose prema roditeljima i rodbini bračnog druga, ali isto tako i zajedničko upravljanje materijalnim dobrima. Narušeni odnosi na tim područjima zajedničkog života ugrožavaju temeljni odnos ljubavi bračnih drugova. Autor raspravlja o konkretnim odnosima između muža i žene u braku od svakodnevnih oblika ponašanja do odnosa prema vjeri i Crkvi. On govori 'ondašnjim rječnikom' i načinom shvaćanja tih odnosa, no njegova poruka, da bi to trebale biti teme teoloških rasprava i pastoralnih nastojanja, vrijedi i danas.

Na ispravnim odnosima muža i žene, kao na čvrstom temelju, gradi se obitelj. Bez Boga nema zdrave i sretne obitelji, ali nema ni trajnosti obitelji. Iz te perspektive Antunović konkretizira neka pitanja poput značenja djece za obitelj, daje konkretne savjete trudnicama i dojiljama, savjetuje roditeljima da svojoj djeci daju kršćanska imena, tumači da je dijete potrebno što prije krstiti, a neplodne bračne parove tješi i potiče da im „ljubav u srcu ne usahne“.[750] Objašnjava im da neplodnost nije prokletstvo, dapače, ako usvoje djecu, ona im mogu biti izvorom blagoslova i mogu im donijeti „stostruku radost“.[751]

Odgovorne zadaće bračnog i obiteljskog života moguće je ostvariti na pravi način samo ako u obitelji duhovni život bude na prvom mjestu. To bi mogla biti vrlo značajna poruka i suvremenim obiteljima. Duhovni život u obitelji izvor je snage i

---

[749] Antunović je o problematici građanske ženidbe pisao u svojim člancima i knjigama. (Ivan ANTUNOVIĆ), Korteška pjesma, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, III(1872), br. 24, str. 94. (Ivan ANTUNOVIĆ), Građanska ženidba, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, III(1873), br. 9, str. 33; br. 10, str. 37.; Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom…*, str. 522-523.

[750] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 370.

[751] *Isto,* str. 370.

nadahnuće roditeljima u odgoju djece ali i za stjecanje i gospodarenje materijalnim dobrima. Bez duhovnog života nema ni pravog suživota u ljubavi među članovima obitelji.

Antunović je osim toga ukazao na sve negativnosti i iskrivljeno poimanje vjerničkog života. To je prije svega nepoštivanje nedjelja i svetkovina. Nikada zbog posla i obveza ne smije se zanemariti molitva. Sveta misa je najbolja molitva.

Stalni sadržaj duhovnog života u obitelji mora biti dnevni ispit savjesti, ispovijed i pričest. Sveta pričest svima u obitelji donosi konkretnu duhovnu korist. Tako pričest zaručnicima posvećuje ljubav, trudnicama daruje zdravlje plodu i umanjuje buduće porođajne boli. Pričest je dragocjena i roditeljima u odgoju djece i pomaže im u odabiru budućeg životnog staleža.

U opisu duhovnoga života u obitelji zanimljivo je i Antunovićevo isticanje potrebe dijeljenja milostinje. Važno je i korisno za djecu da roditelji zajedno s njima dijele milostinju. Milostinja je zalog obiteljskog i društvenog mira.

Odgoj je najvažnije djelo svakog roditelja. U svojim djelima Antunović detaljno opisuje sva pozitivna i negativna iskustva u odgoju djece. Kao da je za svaki slučaj imao pred sobom konkretnu obitelj. Odgoj djece započinje primjerom života jer djeca ono što čuju i vide „u srce primaju". Ćudoredni život roditelja temelj je uspješnog odgoja, a temelj ćudorednog života je Isus i njegovo evanđelje. Dakle, Antunović je bio svjestan da je Isus vrhovna norma morala. Nema dobrog odgoja bez kršćanskih načela. Pravi odgoj ide za tim da razum i srce djeteta što više poveže s Isusom i nadahne Duhom Svetim. S obzirom na odgoj autor govori o konkretnim stvarima. Tako na primjer ističe da roditelji od malih nogu odgajaju djecu za umjerenost u jelu, piću i odijevanju, zatim da moraju također budno paziti na kakve im zabave, plesove i kazališne predstave djeca odlaze. U odgoju za poslušnost uvelike pomaže molitva i poštivanje Božjih zapovijedi.

Krepost čistoće je uvijek kod mladih najviše u opasnosti zato je tom području Antunović posvetio posebnu pozornost. Spolni nagon je čovjeku darovan, a bračna ljubav je lijek požudi. Da bi svojom spolnošću mogao služiti u skladu s njegovim naumom, Bog je čovjeku darovao sredstva kao što su zapovijedi, sveta misa, Božja riječ, ispovijed, pričest, dobra djela, molitva, post i milostinja. Oni koji odbijaju ta sredstva ili se njima ne služe neće biti kadri u slobodnom stanju djevičanstvo, a u ženidbi vjernost očuvati. Zato je odgoj za čistoću vrlo potreban i važan. U tom smislu

nabrojao je Antunović čak četrnaest konkretnih uputa koji se mogu sažeti u savjet da paze na svoje oči i uši, da paze na svoje tijelo, čuvajući svoju intimu.[752]

Važan odgojni moment je pomoći djetetu u odabiru njegovog životnog staleža. Upozorava da treba dobro i iskreno sagledati djetetove sposobnosti da ga se ne bi nepotrebno opteretilo, bilo intelektualno bilo tjelesno. Posebnu pozornost roditelji trebaju obratiti na dijete koje pokazuje nagnuće prema duhovnom zvanju ili znanosti. U tom je potrebna i potpora cijele obitelji.

Kao krive odgojne postupke Antunović osuđuje roditelje koji svojoj djeci daju alkohol ili ih preko mjere hrane, uče ih psovati ili pred njima psuju, šalju ih na neprimjerene zabave pod izlikom „idi proveseli se dok si mlad".

U kažnjavanju djece Antunović se zalaže za primjerenu kaznu. U svemu treba paziti da ne bude previše grubosti u kažnjavanju a najbolji način odgoja je razgovor s djetetom i potanko objašnjavanje zloće određenog čina kako bi dijete samo uvidjelo da je pogriješilo i zaslužilo kaznu, a najviše da mu bude žao zbog zlog čina.

Četvrtu Božju zapovijed je detaljno protumačio i istaknuo u trinaest točaka dužnosti djece prema roditeljima. Djeca su dužna u svemu slušati roditelji osim u onom što se protivi Božjim zapovijedima. Poštivanje roditelja je zapravo uzvraćanje ljubavlju na ljubav. Osim poslušnošću djeca očituju svoju ljubav prema roditeljima i pomaganjem u njihovim poslovima, ispričavajući njihove pogrješke, osobito im pomažući u starosti i bolesti te lijepo ih pokapajući. Isto je tako znak ljubavi prema roditeljima za njih poslije smrti moliti i dati služiti svete mise i ne žuriti s diobom.

U hvalospjevu starima u obitelji Antunović ističe da je njihov dug život znak da su puno dobra učinili, a starost im je prigoda kako za pokoru zbog propusta i pogrješaka koje su u životu učinili, tako i kao mirna priprema za vječnost. Zbog toga se mlađi prema starima uvijek trebaju odnositi s poštovanjem i ljubavlju jer je starost sama po sebi vrijedna poštovanja.

Posebno se osvrće i na udovice u obiteljskim zadrugama. Udovištvu daje prednost pred novom ženidbom, koja međutim nije zabranjena. Udovice u duhovnom životu i molitvi trebaju tražiti snagu i nadahnuće za odgoj „siročadi" koji sada spada samo na njih.

---

[752] Usp. Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji…,* str. 752-753.

Po dobrim odnosima s rodbinom i susjedima šire se vidici jedne obitelji i rasprostranjuje se ljubav te se tako djeci u doticaju s drugim obiteljima otvara put u život. Dobri odnosi s rodbinom i susjedima su korisni i u dobru i u zlu.

Bogatije obitelji imale su u kući sluge i sluškinje. Zato je naveo kriterije za pravilan odnos prema njima. Ljubav mora biti temeljno načelo i u odnosu prema slugama i sluškinjama. Treba im dati pravednu plaću, vrijeme za odmor i pravovremeno i adekvatno liječenje ako im zatreba. Gospodari se moraju pobrinuti i za pravi duhovni život svojih slugu. Služenje ne mora biti ponižavajuće jer onima koji služe osigurava životnu egzistenciju zato sluge i sluškinje potiče na ispravan i pravedan odnos prema gospodarima. Isto tako trebaju poštivati gospodarevu djecu i sve ukućane.

Antunović ubraja u članove obitelji i siromahe «koji dolaze na vrata». I njima treba uvijek adekvatno pomoći. Takav odnos doprinijet će blagoslovu obitelji jer siromasi svojom molitvom «poput jakih stupova» podupiru u kući one koji im pomažu.

Antunović je podržavao, ali ne pod svaku cijenu, život u obiteljskim zadrugama u kojima je živjelo zajedno nekoliko generacija. Za takav život traži se puno odricanja, razboritosti a napose mudroga vodstva. U tom smislu upozorava «stare roditelje» koji su na čelu takve zadruge da budu obazrivi prema mladim bračnim parovima. Nalaže da se njima osigura neka vrst samostalnosti. Odnos snahe prema svekru i svekrvi u takvim zajednicama je klasični problem, zato im daje korisne pouke. Roditelji trebaju biti svjesni da muž i žena moraju jedno drugom biti najdraži i najvažniji zato će izbjegavati ono govoriti i činiti što bi ih razdvajalo i unosilo među njih nemir.

Antunović je mudre savjeti dao i glede dijeljenja zadruga. Koliko će dugo jedna zadruga opstati ovisi o grijesima i krepostima članova pojedinih obitelji koje sačinjavaju zadrugu. On potiče da se zadruga razdijeli čim se opazi u njoj nesloga jer održavanje zadružnog života u takvim okolnostima samo šteti i vjeri i imovini. Treba se razdijeliti bratski tako da se svaka grana «kao stablo obiteljsko u tlo osobne samostalnosti usadi».[753]

Antunovićeve pouke koje se odnose na bračni i obiteljski moral u njegovom molitveniku *Čovik s Bogom* mogli bismo nazvati *jedinstvenim i nesvakidašnjim*. Riječ je o „specifičnom molitveniku” koji ne sadrži samo molitve nego svaka skupina molitava sadrži u sebi i jedan posebni *katehetski dio* uobličen u molitvu. Te molitve kao kateheze

[753] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji...*, str. 526.

su zapravo moralne pouke upućene molitelju da bi učvrstile njegovu vjeru i povećale u njemu molitveni žar.

Nakon iscrpne analize, možemo ustvrditi da je mnoge molitve, koje se nalaze u njegovom molitveniku, Antunović sam i napisao. On je u tom molitveniku, uobličio u molitvu sve ono što je obradio sustavno o braku i obitelji u drugim svojim djelima, napose u teološkom djelu *Bog s čoviekom na zemlji* kao i u teološkim člancima objavljenim u *Novinama* i *Vili*.

Antunović nije previše pazio na eventualne pogrješke i stil pisanja. Važno mu je bilo prenijeti poučiti svoj mili Rod i prenijeti mu poruku Božje riječi. Zauzimao se stoga da što više pripadnika njegovog naroda prima njegove *Novine* i ima u svojoj kući njegove knjige. Poznato je da je svoje dvije glavne knjige: *Bog s čoviekom na zemlji* i *Čovik s Bogom u svojih molba i prošnja,* uglavnom razdijelio. Želio je da ih svaka obitelj ima u kući kao „svete knjige"[754] i danomice ih upotrebljava kako bi uz pomoć molitve lakše mogli ostvariti svoju zadaću i svoje poslanje u Crkvi i društvu.

Antunovićev molitvenik *Čovik s Bogom* sadrži mnoge molitve koje se odnose na bračni i obiteljski život. Nakon analize tih molitava možemo zaključiti da on i kroz molitvu poučava pojedine članove obitelji. Uči ih kako se trebaju postaviti u određenoj životnoj situaciji s naglašenom željom da u svemu vrše Božju volju i da sve bude u skladu s Božjim zapovijedima, držeći se revno u svemu obveza svoga staleža.

U t.z.v. „Obiteljskom molitveniku" Antunović u molitvu stavlja sve situacije bračnog i obiteljskog života. Predočava sve negativno i poučava kako to izbjeći a ukazuje i na sve pozitivno kako bi se moglo podržati i usavršavati. Svi u obitelji mole za sve u obitelji. Obitelj od molitve živi. Ona je snaga obiteljskog zajedništva. Muž moli za ženu, a žena za muža, roditelji mole u različitim prigodama kako za zdravu tako i bolesnu djecu. Djeca mole za roditelje. Veoma su zanimljive molitve mladića i djevojaka za mladenaštvo, zaručnika za sretnu budućnost, neplodne žene kao i molitva trudnice i rodilje.

Izbor životnog staleža a osobito duhovnog zvanja djece i mladih mora također pratiti molitva. Ta molitva je tako sastavljena da u moliteljima budi poštivanje duhovnog zvanja i ponos ako Bog dijete u to zvanje poziva. To je neprocjenjivi dar za obitelj.

---

[754] Tako su Hrvati Bunjevci nazivali molitvenike. Držali su ih u svojim obiteljima na počasnom mjestu, ali na dohvat ruke i njima su se danomice služili u svojim molitvama.

Smrt u obitelji je veliki i značajan događaj. Antunović je svjestan da je taj događaj teško shvatiti, prihvatiti i podnijeti bez molitve. Brojne su molitve za slučaj smrti. Tu su molitve majke koja plače nad umrlim jedincem ili jedinicom, zatim žene koja tuguje za pokojnim mužem. Muž moli za umrlu suprugu pred slikom bl. Djevice Marije. Djeca, pak, mole za pokojne roditelje. Svaka molitva najprije ističe tugu i bol zbog smrti voljene osobe a zatim slijedi predanje i prihvaćanje volje Božje koje donosi utjehu i mir.

Možemo zaključiti da je Ivan Antunović i kroz molitve u konkretnim životnim situacijama poučavao kršćane kako se ponašati na moralnom području u braku i obitelji.

4.3.3. Narodni preporod

U pastoralnom djelovanju i susretanju s ljudima Antunović je uočio da mnogi pripadnici njegovog naroda imaju jako slabo razvijenu nacionalnu svijest. Ta činjenica je stajala kao velika zaprjeka ostvarenju njegovog cilja. Shvatio je da se obnova temeljnih ustanova braka i obitelji mora proširiti na rad za sav narod, koji je prije svega trebao preporod. Za djelo narodnog preporoda tražio je podršku najprije intelektualaca, a onda i svega puka. Taj preporod počeo je ostvarivati preko *Bunjevačkih i šokačkih novina* i *Bunjevačke i šokačke vile*, a kasnije i izdavanjem knjiga različitog sadržaja. Kao preporoditelj naroda isticao je važnost svijesti o nacionalnoj pripadnosti. Tu svijest naziva „silnom silom" i krepošću pred kojom se sve neprijateljske snage uklanjanju i slobodan ulazak ostavljaju pobožnosti i svakovrsnim vrlinama. Bez te svijesti su tijelo i duh mrtvi. U tom smislu oštro upozorava „izrode", izdajice svoga naroda. Upozorava ih oštrim riječima da će ih stići srdžba Božja jer je upravo Bog svaki narod pozvao u život, da se u svakome pojedinom razvija sve ono što je lijepo, dobro i sveto. Zatajiti ili odbaciti svoju narodnost isto je što i zatajiti ili odbaciti svoju majku.[755] Tim činom onemogućuje se dotok Božjih darova u osobni i obiteljski život. Oni koji su to učinili uveli su svoju djecu u tamu neznanja koja će ih strmoglaviti u bezdan „duševnog i tvarnog siromaštva". Nakon toga narod će nestati, bit će izbrisan iz „knjige života" a zemlju za koju su „naši stari krv svoju junački prolivali"[756] dušmani će im oduzeti i

[755] Usp. (Ivan ANTUNOVIĆ), *Pismo Đeni Duliću*, Kalača, 16. studeni 1878., u: MATIJA EVETOVIĆ, Život i rad biskupa Ivana Antunovića…, str. 169.
[756] *Isto,* str. 149.

ubuduće posjedovati. Zbog toga je i narodni preporod sastavni dio borbe za opstanak i napredak naroda.

4.3.4. Prosvjeta

Prosvjeta je sljedeća sastavnica koja potpomaže rad za opstanak i napredak naroda. U odgojnu zadaću roditelja spada također «djecu u škulu slati». To spada na dobar odgoj. Naime, mnogi pripadnici njegovog naroda u krajevima gdje je on djelovao bili su nepismeni. Mnogi roditelji su prema školi imali prijezirni stav a kućne poslove smatrali važnijima od učenja. Ivan Antunović je zbog toga u svojim djelima opširno govorio o važnosti školovanja. Čak je posebno tumačio zašto je potrebno «računanje» a zašto «čitanje i pisanje». Ne slati djecu u školu, ne naučiti čitati i pisati grijeh je propusta i tko to prezire protivi se Isusu koji je pozvao da budemo savršeni kao što je savršen Otac nebeski. Crkva i škola dvije su riječi koje Antunović često spominje zajedno. Crkva i škola moraju djelovati zajedno za opće dobro svega naroda. I svi se moraju zauzimati da djeca redovito pohađaju i „crkvu i škulu", jer su one usko povezane kao lijeva i desna ruka. Zauzimati se za jednu a drugu odbacivati isto je kao odsjeći si jednu ruku.[757] Antunović se za prihvaćanje te istine zauzimao svim silama a glede prosvjete činio je i neke konkretne korake. Tako je nastojao da školske sestre „Naše Gospe" dođu u velika središta gdje je živio njegov mili Rod - u Kaloču, Baju, Suboticu, Bač i Novi Sad - kako bi ondje u školama poučavale djecu, osobito žensku mladež.[758]

U jednom svom dopisu iz Kaćmara ističe: „Ako tko danas ne uči, taj ne živi, jel što je nenaučno to je neuko – a što je neuko to se natrag tiska… Divanom koji se provadja na ulicah i piankom ne teče se kuće… radom i otimanjem možemo pijanku nadulje povuć, al svojoj obitelji temelj postojanosti nećemo sagradit. Živili katymarski

[757] Usp. (Ivan ANTUNOVIĆ), Crkva i škula I., u: *Bunjevačka i šokačka vila,* III(1873), br. 21, str. 82.

[758] Kućni poslovi, Kalača, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), br. 11, str. 62. - Članak je nepotpisan, ali po svemu sudeći pisao ga je Ivan Antunović kao urednik *Novina*, a govori o sestrama „Naše Gospe". U njemu se izražava velika želja da te Sestre počnu djelovati i u Subotici kao što već djeluju u Baji. Tim više što već u njihovom samostanu u Kaloči ima i djevojaka koje su rodom iz Subotice. Ta njegova želja ostvarila se već 1874. godine kada su Sestre otvorile svoju kuću u Subotici (usp. Mirko Štefković, Sestre Naše Gospe u Subotici, u: *Zvonik*, br. 186, str. 4).

Bunjevci, koji uvidili budu da je spas jedini tila i duše po čovika i obitelj u crkvi i škuli postavljen”.[759]

U tom smislu je zapažen i njegov članak o povezanosti vjere i znanosti.[760] U tom članku on ističe da Crkva nije protiv znanosti ali isto tako traži da se u znanosti uvažava mišljenje Crkve. „Sve što nas okružuje i što služi čovjeku, sve je plod znanosti ali ističe Antunović i dodaje, ali „i to znamo da čoviek uz svu svietlost znanosti, ni kao pojedini, ni kao obitelj, ni kao narod ne može obstojat ako neima u pameti i srcu Božje nauke, koja ga vodi krieposti i Božjoj milosti da ga čuva, brani, razveseljava, razgaljiva…”.[761] To osobito naglašava jer se u nekim općinama u kojima je bio vjeronauk u školi, pojavila odbojnost roditelja da djecu šalju i u crkvu i na župni vjeronauk.[762]

Ipak, Antunović ističe da se vjera i znanost ne protive jedna drugoj „jerbo znamo da je ona u jedan isti čas rodjena s vjerom. Ta bez nje ne bi umili ni ovu rieč Bog i čoviek izustit, bez nje ne bi se kruha najili, ni vode napili”.[763] Bog daje smisao i ljepotu svemu i svako čovjekovo djelo od Boga prima puninu i istinsku ljepotu. Antunović naglašava da svaka „znanost obuzima cilog čovieka i zasica u sve ono što trieba duševnom, čuvstvenom i tielesnom čovieku” i stoga „ono nije prijatelj ko razdvaja znanosti po Bogu u čovieku spojene”.[764] Božja prisutnost, odnosno vjera, u znanosti garant je moralnog djelovanja čovjeka u svim područjima života. Takav život i

---

[759] STARI RODOLJUB, Dopisi - Kátymár, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* (IV)1874., br. 7, str. 27. U jednom drugom članku zanimljivom izrekom „Više škula nego mijana“ želi ohrabriti svoj narod da se zuzima za otvaranje novih škola i školovanje djece a s druge strane da upozori na opasnost pijanstva: „Mi želimo da u svakom slavianskom selu bude više škula nego mijanah jel smo uvjereni da će iz škulah izrast sinovi i sinovci da natrag prikupuju one zemlje koje su od otacah i djedovah Švabi priko naši mijanski pragovah u posjed pouzimali“, (Ivan Antunović.), Novo ljeto – mladi Božić, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* (III)1873., br. 1, str. 2.

[760] (Ivan ANTUNOVIĆ), Vjera i znanost, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* (IV)1874., br. 18, str. 69; br. 19, str. 73.

[761] (Ivan ANTUNOVIĆ), Vjera i znanost, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, (IV)1874., br. 18, str. 70.

[762] Tu pojavu Antunović komentira ironično: „Poljodilske obćine imadu već tako oštroumne školske sborove da ovi uvidjaju da dietetu ne trieba polazit crkvu, ni u zimu ni u ljeto“ ili pak jednom ili dva puta godišnje. „Ovi su tako zasjali pametju da im je mučno ako se djeca dvaput nediljom poučavaju vjeronauku“, naglašavajući da je to gubljenje vremena…“, *isto,* str. 70. - Takav stav on smatra izdajničkim usklikom Jude Iškariotskog i dodaje: Ako ljudi Boga izbace iz znanosti brat će vrlo loše plodove jer to znači čovjekove „misli, osićanja, rieči i čine propuštat priko vražieg masla ljudske oholosti… pa će biti svakog zla u svijetu… Brat neće bratu vjerovat, kći materi neće smiet ništa povjerit, jel bit će izdaje, privare, u kući, obćini i državi“. I vizionarski tvrdi: „Platjat će se svake godine veći porez al će se nemilo trošit i neće doticat. Sporit, nitit, snovat će se male i velike škole, al će ipak malo biti svietlosti, manje oduševljenja a najmanje ćudorednosti“, *isto*, str. 70.

[763] *Isto,* str. 70.

[764] Usp. (Ivan ANTUNOVIĆ), Vjera i znanost, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* (IV)1874., br. 19, str. 74.

djelovanje donosi čovjeku blagostanje. Međutim ako je vjera izbačena iz znanosti narušava se sklad na svim područjima života.[765]

Oni koji napreduju u «škulama» i koji znaju čitati, moći će puno toga lijepoga i korisnoga naučiti. Ako više znamo više ćemo i lakše pomoći svojim obiteljima i narodu. Oni koji su pismeni i znaju čitati otvaraju svoju pamet, oštre razum, oplemenjuju čuvstva. Čitanje je važno i za duhovnu izgradnju. Onaj tko zna čitati, može čitati i duhovno štivo, osobito život svetaca i mučenika pa će ga njihov primjer ohrabrivati za dobra djela. Upoznat će duhovni život drugih vjernika iz drugih mjesta i nasljedovati ih u svemu onom što je dobro i sveto.

Čitanje, znanje a napose školovanje vrlo je važno za život pojedinca, obitelji, naroda i same države jer potpomaže svestrani napredak. I zato ohrabruje one koji se bave prosvjetnim radom ističući da je lijepo i korisno biti prosvjetitelj puka, ali uz obveznu napomenu da to neće biti u potpunosti moguće bez svjetla evanđelja. I zato i on želi, a potiče i sve druge prosvjetne djelatnike, da uz pomoć evanđelja prosvjetljuju pamet svog Roda kako bi mogao biti koristan i dragocjen član svoje države a ne samo svog naroda.

4.3.5. Gospodarski napredak

Ivan Antunović se dobro razumio i u gospodarstvo. I sam je mudro gospodario materijalnim dobrima Crkve kao i svojim osobnim dobrima. Isticao je da je za blagostanje u obitelji potrebno, osim sloge i međusobne ljubavi, da svi članovi obitelji rade, revno izvršavaju svoje dužnosti a u kući paze na red i na stvari, ne rasipaju dobra koja imaju i da štede. Za Antunovića rad je svetinja, dužnost od Boga naređena. Nitko u obitelji ne smije biti bez dužnosti, a još manje ljenčariti. U upravljanju materijalnim dobrima poznata je njegova izreka: «Tko sjedi, taj ne napreduje a tko ne napreduje taj nazaduje. Što se ne množi to se umanjuje, a što se umanjuje to mora konačno i nestati».[766] Za gospodarsko napredovanje nužno je školovanje jer pravom gospodaru i

[765] „Ono je prijatelj ljudstvu ko posestrime znanosti ne razdvaja, već ih u svih odnošaji ljudskih spaja da se jedna na drugu oslanjajuć svaki dan boljma razvijaju na obću blagodat duše i tiela čovieka“, *isto,* str. 74.

[766] Ivan ANTUNOVIĆ, *Bog s čoviekom na zemlji,* str. 527.

domaćinu mora biti sve u gospodarstvu «umjereno i razmjereno da tako kadar bude kraj s krajem svezati».[767]

Budući da je njegov narod raspolagao s malo novca i materijalnih dobara, dao mu je konkretne upute kako s tim postupati da ne bi pretrpio nepotrebnu štetu. Tako mu objašnjava kako da čuva novac u kući i kad ide na sajmove. Upozorava da je opasno posuditi novac. To se smije činiti samo u nuždi, a posuđeni novac treba što prije vratiti. Veresija je isto tako opasna. Zato je bolje držati se načela: kupuj kad imaš novaca a prodaj kad vidiš da imaš pogodnog kupca. U materijalnim stvarima treba tražiti savjet drugih koji se bolje razumiju.[768]

No, kao što prosvjeta bez Boga i duhovnog života ne pridonosi napretku, tako bez Boga nema ni materijalnog blagostanja i gospodarskog napretka. „Moliti i raditi" nužno ide zajedno. Narod treba učiti da je nebo sa zemljom sljubljeno i da je i jedno i drugo važno za ljudski život. Zato je za čovjekov opstanak i napredak jednako bitno i moliti i raditi. Za napredak je, dakle, potrebna crkva u kojoj će narod moliti, škola u kojoj će učiti i tvornica u kojoj će raditi.[769] A u ocjeni uzroka siromaštva njegovog naroda glasovita je njegova izreka: „Vjera, radinost, marljivost, štedljivost jesu čuvari svake obitelji da se odbie nevolja i puko siromaštvo".[770] Ovomu treba pridružiti i važnost nataliteta, koji je u Antunovićevo vrijeme u njegovu narodu počeo opadati. On stoga podsjeća da svaki narod koji sačinjavaju osobe i obitelji, ukoliko ne želi propasti mora sačuvati „plodnost i imućnost", jer pad nataliteta uzrokuje siromaštvo u narodu. Brojno potomstvo je zalog napretka.

---

[767] *Isto,* str. 527.

[768] Kad bi se na jedno mjesto skupilo sve ono što je Ivan Antunović pisao o socijalnoj problematici u svojim člancima (ima ih preko trideset) i u raznim svojim djelima, mogli bismo sastaviti jednu dobru knjižicu pod naslovom „Socijalni nauk biskupa Ivana Antunovića". Ovdje navodim samo neke opširnije i značajnije članke. – (Ivan Antunović), Otkud siromaštvo, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), br. 14, str. 90.; (Ivan Antunović), Čega je znak ako se gdje spore prosiaci, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* IV(1874), br. 21, str. 81; (Ivan Antunović), Rad kao spas duše i tila, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), br. 15, str. 94.; (Ivan Antunović), Rad i poslenost povisuju familie a danguba je ruši, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), br. 18, str. 119.; (Ivan Antunović), Komasacija – razdilba zemaljah, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* I(1870), 38, str. 293.; br. 39, str. 302.; br. 40, str. 309.; (Ivan Antunović), Zašto se Salveni u broju i imovini gube, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* II(1871), br. 1, str. 6.; br. 2, str. 14.; br. 3, str. 22.; br. 4, str. 30.; br. 5, str. 39.; br. 6, str. 47.; (Ivan Antunović), Potriboća udruženja, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* III(1873), br. 38, str. 150.; br. 39, str. 154.; br. 40, str. 158.; br. 41, str. 162; br. 43, str. 170.; br. 44, str. 174.; (Ivan Antunović), Obćinski porez, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* IV(1874), br. 1, str. 3.; br. 2, str. 5.; (Ivan Antunović), Štedionica, založaonica i pučka banka, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* IV(1874), br. 7, str. 25.

[769] Usp. (Ivan ANTUNOVIĆ), Crkva i škula II, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, III(1873), br. 22, str. 85.

[770] (Ivan ANTUNOVIĆ), Novo ljeto – mladi Božić, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* (III)1873., br. 1, str. 2.

Antunović, kao svećenik i svoje zauzimanje za narod putem gospodarskog napretka, kao i putem svog društvenog i prosvjetno-preporoditeljskog djelovanja, nužno povezuje s duhovnošću. Školovanje koje je zalog gospodarskog napretka i materijalnog blagostanja mora biti povezano s kršćanskim krjeposnim životom. Naime, „štogod se izobraženost u kojoj zemlji po svih razredih pučanstva više širi, to je blagostanje domovine i naroda sve temeljitije, sve prostranije. Pridružena li je ovomnu tvarnom blagostanju još vjera, nada i ljubav kršćanska, koja se po pravici riečju i djelom pokazuje, to je i duševna izobraženost - u najplemenitijoj rieči - ćudorednost, postigla vršak u cieloj obitelji, u cielom narodu”.[771] Takvo zauzimanje je još jedna značajna sastavnica u stvaranju njegovog modela koji ima cilj spasiti njegov narod i pomoći mu da se razvija i napreduje.

4.3.6. Udruženi za opstanak i napredak naroda

U „Antunovićev model” bitno spada i njegovo naglašavanje potrebe zajedničkog nastupa i rada za dobrobit naroda. Poziva sve koji vole svoj narod da se okupe oko barjaka s kojim će se boriti za slobodu osobe, obitelji i općine te za državu u kojoj će svoju narodnost razvijati i održavati. A kad se pripremao za istup u javnosti u korist svoga naroda, najprije je usmeno razgovarao sa svećenicima i intelektualcima svoga milog Roda, a kasnije je uputio i otvoreni poziv na suradnju kako „učenim” tako i „rodoljubnim” Bunjevcima i Šokcima. Očekuje da rodoljubi i školovani sinovi njegova naroda - svećenici, redovnici i svjetovnjaci, koji su svojim studijem i radom stekli ugled ili koji prednjače u ljubavi prema svom Rodu, neće moći gledati da on čami u tužnom stanju „neznanja” i nazaduje, nego će mu svojim znanjem i sposobnošću na pravi način pomoći da se digne i ide naprijed. Navodi kakvim su putem išli drugi narodi koji su ih natkrilili ili su se upravo izdigli istiskujući njih iz prednjih redova.[772] Put napretka je izrazio gorljivom željom „da stari molitvom bdiju u crkvi, da se mladjima dar milosti Božje ne uskrati, da otci i matere u Božjoj bojaznosti odgojavaju svoju djecu, da ovima u Crkvi, ne izginjiva evangjeoska a u škuli svietovna nauka”. To će moći postići ako

[771] Ivan ANTUNOVIĆ, *Poučne iskrice,* str. 55-56.

[772] „Razmišljajte kakvim su se sredstvima drugi narodi koji su vas nadkrilili, šal vas sve jednog po jednog iztiskivaju iz kuća vaši djedovah, i sa zemaljah vaših praotacah, bratjo slaveni, ako razmišljali budete naći ćete ih pobožne u crkvi, pozorne na krštjanski nauci, vreće im malane u škuli, neumorne radinje na oranici, šetdljive u jići i odjelu, iztrajne i izstrpljive u preduzećima“, (Ivan ANTUNOVIĆ), Novo ljeto – mladi Božić, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* (III)1873., br. 1, str. 2.

budu imali revne svećenika koji će „dan i noć misliti kako će vam dušu i tielo nahraniti", zatim „marljive učitelje i učiteljice" koji će poput mudrih i razboritih otaca i majki obavljati svoju svetu dužnost poučavanja te otvoriti njegovom narodu „staze spasonosnoj obraženosti"[773].

Uči postupnost u odgoju: prva škola za svakoga je naručje majčino. Ona je prva učiteljica, ona ga uči izgovoriti ime Boga svemogućega i Isusa milosrdnoga. Crkva je druga škola a zatim je škola oca, koji poučava djecu raditi i na kraju stvarna škola u okviru koje mora postojati i jedna „specijalna škola" za njegov Rod. To je škola u kojoj će svaki vjeran sin njegovog njegovog naroda postat učiteljem da u svim školama svijeta pobere nauk prikladan za njega, kako bi se onda mogao svugdje širiti dobar glas o našem narodu. Svjestan je, naime, svojih nedostataka i činjenice da je njegov narod mali narod i zato valja od drugih naroda uzeti sve ono lijepo i dobro što može koristiti i njegovom narodu. U tom „sakupljanju" svi trebaju sudjelovati da bi se tako što više „slatkog meda" skupilo za dobrobit Roda.

Antunović je u radu za svoj narod isticao jednaku važnost obitelji, Crkve i države, odnosno društva, u odgoju i poučavanju djece, jer je važno da se dijete odgoji tako da bude i dobar čovjek i dobar kršćanin jer tek onda može biti i dobar građanin. Važno je također da se jasno podijele nadležnosti, jer država postoji zato da štiti opće dobro osobe i obitelji ali nema pravo određivati što je dobro a što zlo, jer je to je Božje pravo, koje tumači i na ljude prenosi Crkva. Crkva je mjesto gdje svi članovi obitelji primaju potreban blagoslov za osobni i zajednički život.

Poziva na jedinstvo i slogu svih kako bi svoj narod spasili od sigurne propasti. A mir i sloga su zalog uspjeha i napretka kako obiteljskoga tako i narodnoga. Veliku nadu polagao je „Pučku kasinu", koja je osnovana u Subotici 1878. godine. Bila je to prva odobrena udrugu Hrvata Bunjevaca i Šokaca. U nju je Antunović polagao veliku nadu. I zato je Đeni Duliću, prvom njezinom predsjedniku, uputio opširno pismo ohrabrenja, ali i upozorenja, dajući mu konkretne savjete za djelovanje. Osobito je naglasio da „Pučka kasina" mora čuvati vjeru pradjedova kao najveću dragocjenost, jer je upravo vjernost Bogu zalog opstanka i napretka obitelji i društva. Kasine se, osim

[773] *Isto,* str. 2.

toga, mora pobrinuti da iz nje izvire i materijalno bogatstvo za pojedinca, za obitelj i za općinu.[774]

Osim tih općih načela nužnih za opstanak i napredak naroda, Antunović je, u svom stilu, detaljizirao odgovornost i ulogu pojedinih ljudi, posebno odgovornih za život zajednice.[775] Smatrao je da je njihova uloga osobito značajna. Prije svega se zauzimao za život manjih zajednica kao što su općine. Tumači prednosti općine i njezinog djelovanja. S njom je „skopčana sudbina ne samo svake obitelji, već ponajviše i osoba u njoj stanujućih". Osim za održavanje puteva, mostova i javnih zgrada, u koje spada i crkva, općina je dužna brinuti se za moral i javni red te karitativno djelovanje: „Obćina mora pazit da linčine ne navuku na se obrazinu nemoći pa se na račun krštjanske milostinje ne naspore besposlenici koji će radjat lupeže, bludnice, djidie...". [776] Općina se mora starati za sirote i udovice. U svemu tome velika je uloga općinskih otaca – načelnik, knez (gospodar, vladar), birov, solgabirov (općinski glavar; općinski sluga) i starješine-eškuti (koji su radili u općini pod prisegom).

Dužnost je starješine pohađati javna mjesta kao što su „mesare, mijane, i divani". On mora paziti da li se ono što ljudi kupuju daje u pravoj mjeri, da se kupci ne varaju, da se na takvih „javni miesti Bog ne grdi, da se na škodu obitelji rasap ne čini, da se po kartam ili bludnostju obća ćudorednost ne orani". Njegova je dužnost napose paziti na mlade da se ne ošteti ni „najmanjim mrazom nećudorednosti". I zato mora biti pozoran „da mijandžie i divandžie neuporabe neizkušanost mladjane dobe, da je naviknu na neumjerenost ili na kradnju. I poklem je knez čovik izkušan i znade da i

---

[774] Pismo je objavljeno kao brošurica koja mi u radu nije bila dostupna. Stoga se služim sljedećeim tekstom: Ivan Antunović, Pismo Đeni Duliću, Kalača, 16. studeni 1878., u: MATIJA EVETOVIĆ, Život *i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 168-172.

[775] Kao potkrjepu toj tvrdnji donosim ovdje popis svih članaka koje je namijenio takvim pojedinicima. – (Ivan ANTUNOVIĆ), Poštovanim svećenicima, učiteljima, kotarskim sudcem, solgabirovima, knezovima i biležnikom, kao i poglavicama puka, čast i poštenje, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* III(1872), br. 18, str. 70.; br. 19, str. 74.; br. 20, str. 78.; br. 21, str. 82.; br. 25, str. 98.; br. 26, str. 102.; br. 27, str. 106.; br. 32, str. 125.; (Ivan ANTUNOVIĆ), Bunjevački i šokački svećenici i učitelji, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, II(1871), br. 2, str. 9.; (Ivan ANTUNOVIĆ) Bunjevački i šokački učitelji, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, II(1871), br. 12, str. 89.; (Ivan ANTUNOVIĆ), Seonski starešine, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, br. 3, str. 17.; (Ivan ANTUNOVIĆ), Seonski starešine u: *Bunjevačka i šokačka vila,* II(1871), br. 2, str. 6; br. 3, str. 9.; (Ivan ANTUNOVIĆ), A vi svećenici, učitelji, biležnici, knezovi, kmetovi i svi koji ste pri sebi a radi ste i sebi i svome, pomagajte i primerom i poukom, pomagajte ako Boga znate, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, III(1872), br. 3, str. 10.; br. 4, str. 14.; br. 6, str. 21.; br. 7, str. 26.; (Ivan ANTUNOVIĆ), Obćinari u snovu nanovo ustrojeni općina, u: *Bunjevačke i šokačke novine*, III(1872), br. 21, str. 81.; br. 23, str. 89.; br. 25, str. 97.; br. 33, str. 129.; br. 34, str. 133.; br. 35, str. 137.; (Ivan ANTUNOVIĆ), Pučki poglavice, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, IV(1874), br. 8, str. 29; br. 9, str. 33; br. 11, str. 41; br. 12, str. 45; br. 13, str. 49; br. 14, str. 53; br. 15, str. 57; br 16, str. 61.

[776] (Ivan ANTUNOVIĆ), Samouprava snuje u svakoj obćini narpidak ili nazadak, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, V(1875), br. 1, str. 2.

najnevinie veselje, ako mjeru pridje u nećudorednost zaidje, postara se da se ovakva javna mjesta noću u deset sati pozatvaraju a zaostali kući otputjivaju".[777]

4.4. Plodovi Antunovićevog modela

Pokušali smo u ovom dijelu svoga rada pokazati da je Ivan Antunović i bez izravne namjere, stvorio svojevrsni „model" koji je bio vrlo koristan i učinkovit u njegovim nastojanjima za opstanak i napretak njegovog naroda. Kod svake od pet sastavnica toga modela naznačeno je kakav plod ona treba donijeti u ostvarivanju toga cilja. Razvoj događanja u životu i radu bačkih Hrvata pokazuje da je taj model donio željene plodove već u njegovo vrijeme, a još više u kasnijim razdobljima povijesti bačkih Hrvata.

Bački Hrvati su se probudili i počeli djelovati u korist svog naroda na svim onim područjima koji su Ivanu Antunoviću bili na srcu. Njihovo djelovanje donijelo je puno plodova koje je želio i za kojima je čeznuo. U razdoblju poslije smrti Ivana Antunovića zabilježeno je zapaženo djelovanje Bačkih Hrvata u Crkvi, u prosvjeti, kulturi, politici, pa i na gospodarskom području. Bilježim u tom smislu samo jedan podatak.

Još za vrijeme života Ivana Antunovića Hrvati Bunjevci počeli su i organizirano djelovati po „Pučkoj kasini" (1878.), koja je bila njihova prva, od tadašnje države, odobrena i priznata udruga, iako nije odobrena pod nazivom „Bunjevačka kasina", kako su to osnivači željeli. Ona je uspjela okupiti šire društvene slojeve, a ne samo intelektualce. Svoju radost zbog osnivanja „Pučke kasine" Antunović je izrazio u svom poznatom pismu Đeni Duliću, prvom njenom predsjedniku.[778]

Sljedbenik biskupa Antunovića, učitelj Mijo Mandić (Kaćmar, 1857. - Subotica, 1945.), pokrenuo je 1884. list Neven (1884-1914), koji je izlazio u Baji, Somboru i Subotici. Počeli su se objavljivati udžbenici za ugarske Hrvate. Pokrenuto je izdavanje dva kalendara: u Somboru se izdaje Zomborski pravi bunjevačko-šokački kalendar sa slikama (1882. i 1883.), a Pajo Kujundžić, (Subotica, 1859. - 1915.), u Subotici pokreće izdavanje kalendara „Bunjevačko-šokačka Danica" (1884.), koja je poslije preimenovana u „Subotičku Danicu", koja izlazi i danas. Zbog političkih

[777] (Ivan ANTUNOVIĆ), Seonski satrešine, u: *Bunjevačka i šokačka vila*, II (1871), br. 3, str. 9.

[778] Usp. Pismo Đeni Duliću, Kalača, 16. studeni 1878., u: MATIJA EVETOVIĆ, Život *i rad biskupa Ivana Antunovića…,* str. 171. sl.

okolnosti i otežanog institucionalnog djelovanja, bački Hrvati nacionalni rad djelomično provode kroz katoličke udruge bez nacionalnog imena u nazivu ali sa snažnim prohrvatskim djelovanjem poput subotičkih Katoličkog kruga (1895.), Katoličkog momačkog društva (1885.), Katoličkog divojačkog društva (1911.).

Poslije Antunovićeve smrti, dakle od 1888. pa do 1968. godine, prema zapisima bibliografije Ivana Kujundžića,[779] objavljeno je 458 naslova raznih knjiga i brošura a do Antunovićeve smrti, od 1683. do 1888. ukupno 166 naslova. Sve ukupno je svoje knjige objavilo 157 različitih autora. U periodu od 1870. do 1946. godine objavljen je i 91 kalnedar – godišnjak, različitog naslova i sadržaja. Od izlaska prvog broja Antunovićevih *Bunjevačkih i šokačkih novina* (1870.) do 1947. godine, bački Hrvati objavljivali su 43 novine, različitog sadržaja.

Bački Hrvati poslije smrti biskupa Ivana Antunovića rasli su i brojem. Po popisu iz 1919. godine u Subotici ih živjelo 101.286 stanovnika, a od toga je Hrvata bilo 65.135. Subotica kao duhovno, kulturno i gospodarsko središte bačkih Hrvata osobito se razvila pod vodstvom gradonačelnika Lazara Mamužića (1884. do 1902.). To su samo neki podaci koji ukazuju na rast i procvat bačkih Hrvata po modelu biskupa Ivana Antunovića.

Najveći procvat bački Hrvati doživjeli su nakon trijanonskog sporazuma (1920.) do II. svjetskog rata. U Crkvi ih je mudro vodio biskup Lajčo Budanović, koji je od 1923. godine upravljao Bačkom Apostolskom Administraturom, koja je zbog novih granica bila odijeljena od Kaločko-bačke nadbiskupije. Njegovo djelo je nastavio novi administrator, biskup Matija Zvekanović, pod čijim vodstvom je 1968. godine osnovana Subotička biskupija. Vrlo značajnu ulogu u životu bačkih Hrvata odigrao je i svećenik Blaško Rajić.

U to vrijeme započinje i organizirano politčko djelovanje bačkih Hrvata po „Bunjevačko-šokačkim strankama” dvadesetih godina XX. stoljeća kada joj je jedinstven nastup bačko-baranjskih Hrvata osigurao 4 zastupnička mjesta (Blaško Rajić, Vranje Sudarević, Stjepan Vojnić Tunić, Ivan Evetović) u prvom sazivu parlamenta i 3 mjesta nakon izbora 1923. (Blaško Rajić, Vranje Sudarević, Ivan Evetović). Predvodnici političkog organiziranja hrvatske zajednice bili su Josip Vuković Đido

[779] Ivan KUJUNDŽIĆ, Bunjevačko-šokačka bibliograifija. Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata, u: *JAZU, Odjel za suvremenu književnost*, (poseban otisak iz Rada 355), Zagreb, 1969.

(Bikić, 1889. - Subotica, 1950.) unutar Bunjevačko šokačke stranke potom i HSS-a u Bačkoj.[780]

Bački Hrvati i dalje žive, rade i izgaraju za svoj narod na čvrstim temeljima koje im je postavio njihov velikan, naslovni biskup Ivan Antunović. Većina bačkih Hrvata su i dalje vjernici - rimokatolici, a njihovo djelovanje vidljivo je na različitim područjima vjerničkog-crkvenog, narodnog i društvenog života i u državi u kojoj sada žive. Primjerice, Hrvati u Vojvodini danas imaju 39 različitih udruga.[781] Osobito je zapažena njihova izdavačka djelatnost. Tako je samo od listopada 2011. do listopada 2012. godine u Vojvodini objavljeno 35 knjiga na hrvatskom jeziku ili na hrvatskom ikavskom dijalektu.[782] Hrvati objavljuju i tjednik na hrvatskom jeziku „Hrvatska riječ", mjesečnik „Zvonik" – katolički list, i mjesečnik „Glas ravnice" - glasilo Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini.

[780] Usp. Mario BARA, Tomislav ŽIGMANOV, *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti: osnovne činjenice*, Subotica, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 2009., str. 25. (Rad Marija Bare je na str. 11. – 50). Vidi i: Mario BARA, *Pregled povijesti Hrvata u Vojvodini*, www.zkvh.org.rs

[781] Popis svih udruga, s kratkim opisom njihovog djelovanja također se može pronaći na www.zkvh.org.rs

[782] H.R., Nove knjige, u: *Hrvatska riječ,* Subotica, br. 500., 26. listopada 2012., str. 32.

5. ZAKLJUČAK

Proučavanje cjelokupne relevantne pisane baštine naslovnog biskupa Ivana Antunovića otkriva nam svijetli lik tog velikana hrvatskog naroda, bunjevačkog roda. Otkriva nam njegovu ljubav i izgaranje za narod iz kojeg je potekao i za Crkvu kojoj je pripadao. Otkriva nam i specifični način njegovog djelovanja.

Nakon proučavanja njegovih novinskih članaka, knjiga i pisama može se zaključiti da se kao zlatna nit u njima provlači Antunovićeva teološka stručnost i dobro poznavanje mentaliteta naroda kojemu je pripadao i za koji je radio i živio. To mu je omogućilo da opširno i na adekvatan način ukaže svom «milom Rodu» na sve vrednote nauka Crkve, a napose njezinog moralnog nauka o braku i obitelji. Može se nakon svega ustvrditi da je Antunović cijelim svojim svećeničkim životom i radom, koji se oslikava i u njegovom plodnom spisateljskom djelu, želio «dvoriti svoj narod»[783], tj. pomoći mu svojim poukama, savjetima i porukama da se opredijeli za prave vrjednote. Te vrjednote će mu donijeti istinsku sreću u bračnom i obiteljskom životu, dostatno materijalno blagostanje i tako mu osigurati sam opstanak te omogućiti njegov višestruki napredak i na koncu osigurati mu vječno blaženstvo.

Uzvišeni cilj koji je Ivan Antunović sebi postavio, zahtijevao je puno truda i rada, puno strpljivosti i ustrajnosti. Pronicljiv duh, koji je imao, poticao ga je na neumorni rad Bogu na slavu i na dobrobit njegovog naroda. Činio je to prije svega kao svećenik u svom svakodnevnom pastoralnom radu. Taj rad mu je, međutim, malo po malo otvarao oči i proširivao srce i pomogao mu da najprije sagleda u kakvom je stanju njegov narod, a onda i da shvati što bi sve mogao učiniti za njega. Vođen poticajima Duha Svetoga, na koljenima je molio za svoj „mili Rod”. Molitva ga je onda upućivala na konkretno djelovanje. Krenuo je od obitelji. Ona mu je od djetinjstva bila najviše na srcu. Budući da je dobro sagledao kakva je situacija u brakovima i obiteljima njegovog naroda, mogao je tim najstarijim i najvažnijim institucijama čovječanstva pomoći na pravi način. Pojedina pitanja i probleme opisivao je do u sitnice. Nije želio propustiti

[783] Izraz „dvoriti svoj narod” postao je „terminus technicus” među Hrvatima Bunjevcima a primjenjuje se na onoga tko se nesebično zalaže za svoj narod. Prvi je taj izraz upotrijebio dr. Matija Evetović u Subotičkoj Danici ili bunjevačako-šokačkom kalendaru za 1941. godinu primjenjujući ga na „Danicu” čija je uloga, zajedno s časopisom „Neven”, „dvoriti narod”.

ukazati ni na jednu negativnost koja bi mogla narušiti sklad koji mora vladati u svakom kršćanskom braku i obitelji. Isto tako nije želio propustiti ponuditi sva sredstva koja je Bog preko Crkve darovao bračnim drugovima za očuvanje vjernosti i za neprestani rast u ljubavi i svetosti. Izbjegavajući jedno a služeći se drugim, oni su mogli dostići onaj cilj za kojim čeznu i koji žele svi bračni drugovi. Taj jedinstveni cilj je mir i blagostanje u obitelji - u kući, koji rađa istinskom srećom, koju im nitko i ništa ne može narušiti niti oduzeti. Smisao načina života na koji je Antunović poticao bračne drugove jest u biti opstanak i napredak njegovog «milog Roda», jer samo sretni muževi i žene mogu stvarati sretne obitelji koje su izvor i temelj svakog društva i Crkve i zalog njihovog istinskog napretka.

Antunović ne idealizira obitelj nego ju jednostavno prihvaća i predstavlja kao Božju volju. Nema druge alternative za opstanak društva i Crkve. Obitelj je, međutim, ranjena grijehom iako ju je Bog ustanovio te želio i odredio da se po njoj nastavi njegovo stvarateljsko djelo u svijetu. Te rane narušile su ljepotu i sklad mnogih obitelji i prouzrokovale mnoge poteškoće i nevolje u njihovom životu, a mnoge su i razorile i uništile. Te rane bile su prepoznatljive i u obiteljima njegovog «ljubljenog Roda», to jest u obiteljima bunjevačkih i šokačkih Hrvata u Južnoj Ugarskoj u 19. stoljeću. Spas svoga naroda, koji je u ono vrijeme bio višestruko ugrožen, Antunović je vidio prvenstveno u vjersko-moralnoj obnovi institucije braka i obitelji. Stoga u procesu njihove obnove on prije svega zagovara povratak izvorima. Potrebno je, kao *prvo* vratiti se Božjem naumu i prihvatiti u potpunosti Božju volju i Božji pogled o braku i obitelji. Bez duhovnog života, bez milosnih sredstava koje je Bog namijenio za održanje i napredak obitelji, one su osuđene na propast. Pokazao je to Antunović brojnim primjerima iz života tadašnjih obitelji. Kao *drugo*, u tom procesu očuvanja obitelji ističe potrebu sloge i ljubavi te zajedničkog rada. A kao *treći* moment, koji je nužan za održanje obitelji, po Antunoviću jest pratiti i prihvatiti gospodarski napredak i razložno i mudro upotrebljavati materijalna sredstva. Poznato je da je on proputovao gotovo čitavu Europu i da mu je jedan od ciljeva putovanja bio upravo od naprednijih naroda pokupiti sve ono u čemu su oni mudro postupali da bi to mogao prenijeti svom narodu i uputiti ga što treba činiti kako ne bi čamio u siromaštvu i bijedi. Obitelji koje ne prihvate i ne uključe se u suvremene tokove čovječanstva ne moraju, doduše, propasti ali su sigurno osuđene da budu siromašne i u službi onih koji su te tokove prihvatili te uznapredovali.

U doktorskom radu pod naslovom *Vjersko – moralna obnova braka i obitelji – model opstanka i napretka naroda u djelima Ivana Antunovića* potvrdila se hipoteza, to jest da je vjersko-moralna obnova braka i obitelji temelj svekolikog razvitka na društvenom i gospodarskom području jednoga naroda, ovdje Hrvata – Bunjevaca i Šokaca. Ivan Antunović je u tom smislu bio veoma konkretan i, kako pokazuje rezultat ovoga doktorskog rada, trasirao je određeni model za napredak i opstanak njegova naroda koji je bio pod snažnim pritiskom mađarizacije i germanizacije.

Smatramo da prijedlozi Ivana Antunovića za život u braku i obitelji, u ozračju današnje krize braka i obitelji mogu, u širem smislu, biti poticajni također za današnje obitelji i za vrednovanje braka i obitelji u suvremenim okolnostima života. To se posebno odnosi na njegove vrlo konkretne prijedloge kako postupiti u pojedinim životnim situacijama u braku i obitelji, koje ne možemo susresti u suvremenoj literaturi o braku i obitelji. I „Obiteljski molitvenici" vrlo su rijetki, zato smatramo da bi bilo vrlo korisno preraditi Antunovićev „Obiteljski molitvenik" na suvremeni jezik i dati ga kršćanskim obiteljima na uporabu. Ni danas, kao ni u Antunovićevo vrijeme, nema prave obnove i napretka naroda bez obnove bračnog i obiteljskog života u kojima će se poštivati i njegovati temeljne ljudske i kršćanske vrline, koje mogu pomoći u izgrađivanju osobnog dostojanstva te sklada u bračnom i obiteljskom životu ali i uopće u životu jednoga naroda.

Uočljiva je i zanimljiva Antunovićeva upornost. Njegova osobna svjedočenja, kako o sebi i svom karakteru, tako i o načinu njegova rada i svim poteškoćama koje su ga u radu pratile, bacaju posebno svjetlo na sve što je bio i radio. Uzimajući ih u obzir možemo lakše ispravno prosuditi i pravo vrjednovati cjelokupni njegov rad. Kad je vidio da sam svakodnevni pastoralni rad nije dostatan da bi mogao probuditi i podići svoj narod, pokreće i druge akcije. Milosnim okolnostima je smatrao što je stariji ali i što je na višem položaju u svojoj nadbiskupiji. To ga je ohrabrilo da svom pastoralnom djelovanju pridoda i druge načine rada za svoj narod. Krenuo je s izdavanjem „Bunjevačkih i šokačkih novina", ali s jasnim ciljem da one pokrenu najprije intelektualce iz redova njegovog naroda, a onda i sav narod te da se uključe u borbu za svoj spas i napredak. Antunovićeva upornost očituje se i u spremnosti da odustane od onoga što „ne ide". Tako na primjer odustaje od izdavanja *Novina*, a kasnije i od izdavanja *Vile*, jer je ono bilo povezano s brojnim poteškoćama, ali se okreće pisanju

knjiga i to različitog sadržaja.[784] Počeo je s putopisom (*Poučne iskrice*). Taj opis putovanja po Italiji i višednevnog boravka u Rimu, najavio je kakav će biti stil i koji će biti stil njegovog pisanja knjiga jer je u njemu sve opisano tako i zato da posluži kao poruka i poticaj njegovom narodu. Dakako, da je naglasak stavljao na teološka djela. Zato je želio da ona budu što savršenija. Na njima je najduže radio. Glavna njegova teološka djela - „Bog s čoviekom na zemlji" i „Čovik s Bogom u svoji molba i prošnja" možemo smatrati vrhunskima, uzimajući u obzir vrijeme i okolnosti u kojima su nastala. Antunović je, međutim, vidio da će proširiti broj onih kojima će moći uputiti svoju poruku ako im ponudi „lijepu riječ" i u drugom obliku. Zato je pisao pripovijesti, pa i romane *(Svilenka, Nesretna Marija, Odmetnik, Bariša Kitković, Posliednji Gizdarev*). Upuštao se u rasprave s Nazarenima da bi upozorio katolike na opasnost njihovog krivovjerja i širenja u katoličkim sredinama *(Naputak).* Da bi osvijestio svoj narod u nacionalnom smislu, poduzima velike istraživačke pothvate ne bili utvrdio porijeklo Bunjevaca i Šokaca. Učinio je to i stoga jer baš ni njemu na početku nije bilo posve jasno hrvatsko porijeklo njegovog „plemena" odnosno „milog Roda". Utvrđeno je, naime, da hrvatski preporod nije zahvatio Hrvate u Južnoj Ugarskoj koji su se izjašnjavali kao Bunjevcima, Šokcima i Bošnjacima. Tako je nastala njegova poznata „Razprava o pudnavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih". Želio je svom narodu ukazati tko su i što su, jer je smatrao da samo pripadnici onog naroda koji su svjesni svoga porijekla, mogu biti dobri kršćani i dobri građani.[785]

---

[784] *Bunjevačke i šokačke novine* prestale su izlaziti 1872. godine. Antunović je u 49. broju *Novina* objasnio da zbog boleti i raznih poteškoća nije u mogućnosti izdavati i *Novine* i *Vilu* i zato se opredjeljuje samo za *Vilu*, usp. Urednik, Našim poštovanim čitaocem!, u: *Bunjevačke i šokačke novine,* III(1872), br. 49., str. 193.; O prestanku *Vile* i najavi izdavanja knjiga, piše: „Kada sam *Vilu* uveo i u ovu godinu, imao sam liepu nadu da ću je moći dovesti baš i do konca godine. Ali žali Bože prošlih dana sam se osviedočio da tamo ni najbolja volja nije dostatna gdje manjkaju sile… Obećajem: da kako mi se budu sile nešto povratile, to ću i odsele na to uporabiti da na drugom polju tarem put obraženosti milenom rodu… Slava Bogu i neprikidan napredak rodu", (Ivan ANTUNOVIĆ), Našim čitateljem, u: *Bunjevačka i šokačka vila,* V(1875), br. 5, str. 17. - *Vilu* je kratko uređivao Blaž Modrožić a konačno je prestala izlaziti 1876. godine. - Protivnici Antunovićevi „zlobno su se radovali što je prestala *Vila*. Ovo im veselje nije dugo potrajalo jer je Antunović naskoro počeo izdavati pučne i zabavne knjige za Bunjevce i Šokce", M. Evetović, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 60.

[785] Antunovićeva teološka i druga djela pozitivno su ocijenili i drugi koji su ih čitali i proučavali. U tom smislu spominjem sljedeće autore i njihove članke: Fides VIDAKOVIĆ, Ivan Antunović – putopisac, u: *Zbornik,* str. str. 23-32.; Ante STANTIĆ, Dogmatsko i moralno učenje biskupa Ivana Antunovića, u: *Zbornik",* str. 79-94.; Mato MILOŠ, Duhovnost u djelima biskupa Ivana Antunovića", u: *Zbornik,* str. 139-162. U novije vrijeme najviše je o Antunoviću i njegovu djelovanju pisao Lazar Ivan Krmpotić. Pod naslovom *Sto godina poslije*, tiskani su različiti njegovi članci objavljeni od 1988. do 1999. godine . usp. Matija EVETOVIĆ – Lazar Ivan KRMPOTIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića – narodnog preporoditelja*, prošireno izdanje, u ediciji: *Hrvatski književnici u Mađarskoj – Ivan Antunović,* Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh 2002., str. 337 – 432.

U svom oduševljenom buđenju i spašavanju njegovog „plemena", njegovog „milog Roda" Antunović, u ozračju agresivne mađarizacije i germanizacije, staje na stranu onih koji zagovaraju udruženje svih Slavena. U tomu mu je biskup Josip Juraj Strossmayer bio veliki uzor i osobno je s njim prijateljevao i surađivao. Nije se sramio kad su ga napadali da je „panslavist" ili „jugoslaven". On bi taj prigovor prihvatio mirno, jer u tom je vidio lakši put odbijanju asimilacije koju su nad njegovim narodom provodili Mađari i Nijemci.

Antunović se dakle zauzimao za svoj narod ne samo propovijedanjem i pastoralnim djelovanjem, nego i sveukupnim svojim djelovanjem a napose pisanom riječi. Njegova rodoljubiva i svećenička duša ohrabrila ga je da se lati pera tek sa 55 godina života. Svojom pisanom riječi Antunović je pomogao svom narodu u oblikovanju kako svijesti o nacionalnoj pripadnosti, tako i pripadnosti Katoličkoj crkvi. Njegovi tekstovi bili su za hrvatski živalj u to vrijeme gotovo jedina pomoć i u oblikovanju vjere u konkretnom životu. Riječ je dakle o vjersko-moralnom obrazovanju širokih slojeva ljudi koji nisu pripadali većinskom mađarskom ili austrijskom i njemačkom narodu.

U djelima i djelovanju Ivana Antunovića otkrivamo puno manjkavosti. Osobito je to vidljivo u njegovom pisanju. U pojedinim djelima ima dosta nejasnoća i nedorečenosti. On ne piše sustavno niti u svemu ima znanstveni pristup. O tom je i sam govorio bez okolišanja. Jednu poteškoću u čitanju i proučavanju njegovih djela predstavlja i stari jezik. To napose vrijedi za njegove novinske članke kao i prve knjige. Kasnije je taj jezik puno bolji, a njegova djela čitljivija, jer se trudio u cijelosti primijeniti tadašnji hrvatski književni jezik. U njegovim djelima ima i pretjerivanja, ali i zanimljivih rečenica koje obiluju humorom.

Zanimljivo je ovdje napomenuti, a što sam otkrio u proučavanju njegova pisanog opusa, da je dosta svojih članaka, preuređenih i dopunjenih, objavio kasnije i u svojim knjigama. Slično i danas, mnogi autori u knjigama objavljuju svoje članke ranije objavljene u časopisima ili izgovorene u radijskim emisijama ili slično.

U ovom radu prvi put se donosi objedinjen popis literature o Ivanu Antunoviću, što će olakšati rad onima koji se ubuduće budu bavili njegovom baštinom i njegovim djelovanjem.[786] Na temelju popisa članaka i objavljenih bibliografskih jedinica, držim

[786] U ovom popisu su objedinjene tri bibliografije koje sam prikazao u svom magistarskom radu: *Bibliografija Ante Sekulića*; Popis članaka objavljenih u *Zborniku Ivan Antunović 1*; *Nove bibliografske*

da ova doktorska disertacija može pomoći mnogima da se zainteresiraju za prebogatu i još uvijek nedovoljno istraženu i proučenu, a još manje vrednovanu, Antunovićevu baštinu. Vrijedilo bi se pozabaviti njegovim socijalnim i karitativnim radom, istražiti njegovu političku misao, zatim proučiti njegove doprinose u razvoju školstva kao i na gospodarskom području. Za svako od tih područja ima dovoljno radnog materijala. No, Antunovićevi članci i knjige nisu samo pogodni za istraživanje bogatstva njegove misli, nego mogu biti korisni i u traženju poticaja za ispravan ljudski i kršćanski život u suvremenom svijetu i Crkvi.

Doktorska disertacija je pokazala, i to nam se čini važnim znanstvenim doprinosom, da se na temelju sveukupnog djelovanja Ivana Antunovića može govoriti o određenom modelu, kojega sam nazvao „Antunovićev model". Sva poglavlja ovoga rada to potvrđuju. Ivan Antunović je doista svojim radom, ali bez izravne namjere, stvorio jedan model, kojega se on čvrsto držao i u koji je želio ugraditi sve pripadnike svoga naroda. Taj model ima jasne obrise koji su prepoznatljivi u slozi i udruženom nastojanju svih pripadnika njegovog naroda za življenje po načelima katoličke vjere. Zatim, u jasnoj svijesti i prihvaćanju svoje nacionalne pripadnosti hrvatskom narodu; nadalje u zauzimanju za prosvjetu i školovanje djece i mladih, te u praćenju suvremenih tokova napretka poljoprivrede i drugih gospodarstvenih grana kao i u razboritom gospodarenju materijalnim dobrima.

Život i rad bačkih Hrvata po takvom modelu, u razdoblju od 125 godina, to jest od smrti Ivana Antunovića do danas, svjedoči da njegovo nastojanje i njegov trud i rad nisu bili uzaludni. Biskup Ivan Antunović je pomogao svom hrvatskom narodu u prosvjećivanju i time mu omogućio višestruki napredak. Plod njegovog rada prepoznatljiv je u cjelokupnom kasnijem napretku bunjevačko-šokačkih Hrvata u tadašnjoj Južnoj Ugarskoj, odnosno u Bačkoj. Napredak je prepoznatljiv u vjerskom, kulturnom, društvenom i gospodarskom smislu.

Duh biskupa Ivana Antunovića prepoznatljiv je u kršćanskom življenju brojnih hrvatskih obitelji. Prepoznatljiv je i u kulturnom procvatu. Njegov mukotrpni rad i borba urodili su brojnim kulturnim i društvenim udrugama našega naroda na tim područjima. Ako uzmemo samo područje njegovog spisateljskog rada vidjet ćemo da je

---

jedinice o biskupu Ivanu Antunoviću, usp. Andrija ANIŠIĆ, *Bračni i obitelji moral u nekim djelima Ivana Antunovića – Bog s čoviekom na zemlji i Čovik s Bogom u svoji molba i prošnja,* magistarski rad, KBF, Zagreb, 2007., str. 150-158. - U drugoj i trećoj bibliografiji su jedinice koje sam otkrio za vrijeme svog višegodišnjeg bavljenja likom i djelom biskupa Ivana Antunovića.

ono udarilo temelje spisateljske djelatnosti koja je tijekom proteklih 125 godina među bačkim Hrvatima bila vrlo plodna. Vidljivi su pomaci u školovanju. Iz redova bačkih Hrvata nikli su mnogi vrijedni svećenici, znanstvenici, književnici. Zahvaljujući školovanju uočljiv je napredak među bačkim Hrvatima u poljodjelstvu i drugim gospodarskim poslovanjima. Polako je u nekima sazrela ispravna politička misao te su zdušno nastavili njegove preporoditeljske ideje, objedinjujući zdrave snage u jedinstveno djelovanje za dobrobit naroda i Crkve na tim područjima.

Drugi svjetski rat a napose dugo razdoblje bezbožnog komunizma kao i politička podjela Hrvata na Bunjevce i Hrvate, ostavili su brojne negativne posljedice među bačkim Hrvatima. U negativne posljedice možemo pribrojiti i izražene unutarnje podjele, te posljedice Domovinskog rata, zbog kojeg je iz Bačke iselio znatan broj Hrvata. Broj Hrvata, pa samim tim i katolika među Hrvatima u Bačkoj, znatno se smanjio isto tako i zbog izraženog pada nataliteta. Naš narod pomalo nestaje s područja bačkog Podunavlja a ugrožena su i nekoć velika središta Hrvata Bunjevaca i Šokaca: Subotica, Sombor, Baja, Bač i Novi Sad. Opasan je također po život svih vjernika i naroda koji ondje žive potrošački mentalitet suvremenog čovjeka kojega sve više zahvaća ravnodušnost i relativizam moralnih normi. U tom smislu Antunovićeva poruka, premda stara više od stotinu godina, danas postaje vrlo aktualna. Stoga možemo ustvrditi da bi život i djelovanje po „Antunovićevom modelu", ako ga se ispravno shvati, i danas moglo poslužiti kao nadahnuće onima koji se zauzimaju za narodni i vjerski napredak Hrvata Bunjevaca i Šokaca, koji danas žive dijelom u Vojvodini a dijelom u Mađarskoj. Svojim načinom razmišljanja i djelovanja Antunović na neki način povezuje starinu sa suvremenošću i tako utire put obnovljenoj sadašnjosti. Sve to potvrđuje njegovu veličinu i originalnost. Bio je doista veliki pastir duša. Stalo mu je do spasenja njegovog naroda kao i pripadnika svih drugih naroda koji su mu bili povjereni. Djelo biskupa Ivana Antunovića u njegovom hrvatskom narodu i „milom mu Rodu" bunjevačkom i šokačkom, prisutno je i živo. Njegovo životno geslo „sve za vjeru, narodnost i riječ svoju"[787] i dalje je misao koja nadahnjuje i svjetlo koje ih vodi u njihovom radu te donosi i danas one plodove koje mu je on želio i za koji je cijeli život

[787] Taj izraz upotrebljava Blaž MODROŽIĆ, u članku „1872", u: *Bunjevačka i šokačka vila,* III(1873), br. 1, str. 2. objašnjavajući prestanak izlaženja *Bunjevačkih i šokačkih novina*: „Njih stavismo u zabit do boljih vremenah dok ne ustane vitez dvostruka mača, a dotle obuhvatismo pouku i zabavu objeručke da se bližimo s rodom svojim cilju, spašavajućemu sve narode: sve za vjeru, narodnost i rieč svoju". Navodeći taj tekst, najbolji poznavatelj Antunovićeve baštine, Matija Evetović piše: „To je bila lozinka našeg Starog Rodoljuba i prvog prosvjetitelja Bunjevaca i Šokaca, biskupa Ivana Antunovića", Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića,* str. 57.

izgarao. Biskup Ivan Antunović ima što reći svom narodu ali i svim ljudima trećega tisućljeća. Njegove moralne pouke i mudre poruke mogu dati značajan doprinos u izgradnji bolje, ljepše i sretnije budućnosti hrvatskog naroda i Crkve u Hrvata i dati doprinos toliko željenoj civilizaciji ljubavi.

6. SAŽETAK

Autor ove doktorske disertacije bavi se bogatom pisanom baštinom naslovnog biskupa Ivana Antunovića, velikog duhovnog vođe i narodnog preporoditelja bačkih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca.

U svom magistarskom radu pod naslovom *Bračni i obiteljski moral u nekim djelima Ivana Antunovića – Bog s čoviekom i Čovik s Bogom u svoji molba i prošnja*, autor je istražio što Ivan Antunović govori o bračnom i obiteljskom moralu u svoja dva najvažnija teološka djela. U ovoj doktorskoj disertaciji obradio je pod vidom bračnog i obiteljskom morala sva relevantna Antunovićeva djela. U svom radu uočio je da Antunović inzistira na vjersko-moralnoj obnovi braka i obitelji jer su to temeljne ustanove društva i Crkve. Zato je za temu ove disertacije postavio sljedeću tezu: *Vjersko-moralna obnova braka i obitelji – model opstanka i napretka naroda u djelima Ivana Antunovića*. Glavni cilj doktorskoga rada jest cjelovito istražiti bračni i obiteljski moral u djelima Ivana Antunovića i analizom pokazati da je Ivan Antunović gradio poseban model za vjersko-moralnu obnovu obitelji. Očekivani znanstveni doprinos je na temelju dobivenih rezultata pokazati da je Ivan Antunović svojim aktivnim djelovanjem kao svećenik i prosvjetitelj snažno utjecao ne samo na vjerski nego i na društveno-gospodarski život svojega naroda, Hrvata Bunjevaca i Šokaca.

Uz Uvod i Zaključak doktorski rad ima četiri poglavlja. Radi boljeg razumijevanja značaja lika biskupa Ivana Antunovića i njegova djelovanja za njegov „mili Rod”, u prvom poglavlju pod naslovom *Život i rad biskupa Ivana Antunovića,* autor najprije u kratkim crtama prikazuje njegov život i rad. Iz tog prikaza vidljivo je da su obitelj iz koje potječe, a potom njegov studij te napose pastoralni rad, temelj njegovoga spisateljskoga rada u kojem je uz ostalo, razradio nauk Crkve o braku i obitelji, dajući svemu svoj doprinos konkretnim, originalnim moralnim poukama.

Drugo poglavlje nosi naslov *Povijesni okvir djelovanja Ivana Antunovića*. Značaj njegovog rada i njegov dragocjeni doprinos osvjetljavaju i povijesne, pastoralne i društveno-političke prilike u kojima je živio i radio. Stoga je i njih prikazao u prvom dijelu drugog poglavlja stavljajući ih u podnaslov *Povijesni kontekst.* U nastavku drugog poglavlja prikazao je što sam Ivan Antunović govori o sebi i svom vremenu. Njegova

osobna svjedočanstva o sebi i svom vremenu, odnosno o situaciji u kojem se nalazio njegov „mili Rod” baca posebno svjetlo na cjelokupni njegov rad i daje mu još veću vrijednost. Tako saznajemo značajne i zanimljive činjenice o njegovoj naravi i karakteru. Antunović potom ocjenjuje stanje u kojem su se nalazili bački Hrvati – Bunjevci i Šokci na početku njegovog javnog djelovanja. Doista, sav njegov rad, a napose moralne pouke, dobivaju posve drugačije značenje kada se prikažu u svjetlu njegova vremena i situacije u kojoj se nalazio njegov hrvatski narod, u ono vrijeme neprobuđene nacionalne svijesti, u okruženju naglašene mađarizacije i germanizacije. Poznavajući konkretnu situaciju, s jedne strane, i pobožnost, radinost i dobrotu svoga naroda, s druge strane, Ivan Antunović je višestruko želio pomoći svome narodu ne žaleći truda, vremena pa ni materijalnih dobara kojima je raspolagao.

U trećem i središnjem poglavlju pod nazivom *Ivan Antunović o braku i obitelji*, donose se i analiziraju njegove moralne pouke o braku i obitelji koje se temelje na Svetom pismu i nauku Učiteljstva Crkve, a protkane su i brojnim primjerima iz svakodnevnog života. Ivan Antunović je u svojim pisanim djelima uvijek pred sobom imao konkretne osobe i konkretne životne situacije pripadnika svoga naroda koji je ljubio cijelim svojim bićem i kojemu je želio pomoći svim srcem.

U prvom dijelu ovoga poglavlja opisane su *negativne pojave u braku obitelji*. Ivan Antunović je kao svećenik i dobri pastir svoga stada otvorenim očima i srcem gledao na svoj narod i na sve što se u njemu događa. Tako je zapazio i opisao sve negativnosti koje je zapazio u brakovima i obiteljima njegovog naroda. U drugom dijelu ovoga poglavlja prikazana je Antunovićeva misao o Božjem naumu i crkvenom nauku o braku i obitelji, i to *pod četiri vida*. Najprije je govor *o braku i obitelji općenito*. Slijedi *Život u braku* s detaljnim obrazloženjem važnosti sakramenta ženidbe za život u braku i obitelji. Zatim se donosi i analizira *Život u obitelji*. U ovom dijelu nalaze se mnoge Antunovićeve misli, budući da je tu doista išao do najsitnijih detalja. Četvrti vid Antunovićeve misli o braku i obitelji stavlja molitvu u središte obiteljskoga života: *Molitva kao temelj obiteljskog života*. Svi odnosi članova obitelji i sve što se u obitelji događa mora biti prožeto molitvom i mora izvirati iz duhovnog života. Kada je riječ o „obiteljskom molitveniku” Ivana Antunovića treba spomenuti njegovu specifičnost. On u tom molitveniku kroz molitveno-duhovni vid nudi i teološko-obrazovni vid što je za ono vrijeme bilo veoma važno. To ne čini tako da molitvama pridodaje jedan posebni

katehetski dio nego u razne molitve ubacuje katehetsko-moralne pouke kojima želi pomoći molitelju da bolje moli i „uvjeri" Boga zbog čeka treba uslišati njegovu molitvu.

Cjelokupno treće poglavlje vodi kao nekom razumljivom zaključku i opravdanju postavljene teze ovoga rada, t.j. da vjersko-moralna obnova braka i obitelji, kako ju je zamislio biskup Ivan Anutnović u okviru svog ukupnog djelovanja, vodi k opstanku a onda i napretku naroda.

Stoga se u četvrtom poglavlju ovoga rada pod naslovom *Antunovićev model za opstanak i napredak naroda* analizira cjelokupna Antunovićeva misao i način djelovanja pod vidom svojevrsnog „modela" za opstanak i napredak njegovog naroda. Prilike u kojima je živio i radio dale su početni motiv za stvaranje takvog jednog modela, a cilj i način njegova rada oblikovao je model kojemu su glavne sastavnice Antunovićevo vjersko-moralno učenje, zatim vjersko-moralna obnova braka i obitelji a daljnje sastavnice su narodni preporod, prosvjeta i gospodarski napredak njegovog naroda. U ostvarenju Antunovićevog cilja djelovanja po zamišljenom modelu potrebna je sloga, odnosno udruživanje svih narodnih sila, što će onda uroditi dobrim i slatkim plodom opstanka i napretka njegovog naroda. U završnom dijelu ovoga poglavlja ukazuje se i na neke konkretne plodove života bačkih Hrvata po modelu biskupa Ivana Antunovića.

Antunovićeva bogata pisana baština svjedoči jasno o njegovoj jedinoj želji i nakani: da svoj narod pouči i uputi kako treba živjeti da bi uskladio svoj način života s Božjom voljom jer je to zalog njegovog napretka u duhovnom, narodnom i materijalnom smislu. To je ujedno i put do istinske sreće ovdje na zemlji i postignuća vječnog blaženstva.

U zaključku ove disertacije autor ističe kako se nakon proučavanja novinskih članaka, knjiga i pisama Ivana Antunovića može zaključiti da se kao zlatna nit u njima provlači Antunovićeva teološka stručnost i dobro poznavanje mentaliteta naroda kojemu je pripadao i za koji je radio i živio. To mu je omogućilo da opširno i na adekvatan način ukaže svom „milom Rodu“ na sve vrednote nauka Crkve, a napose njezinog moralnog nauka o braku i obitelji.

Uzvišeni cilj koji je Ivan Antunović sebi postavio, zahtijevao je puno truda i rada, puno strpljivosti i ustrajnosti. Pronicljiv duh, koji je imao, poticao ga je na neumorni rad Bogu na slavu i na dobrobit njegovog naroda. Činio je to prije svega kao svećenik u svom svakodnevnom pastoralnom radu. Taj rad mu je, međutim, malo po

malo otvarao oči i proširivao srce i pomogao mu da najprije sagleda u kakvom je stanju njegov narod, a onda i da shvati što bi sve mogao učiniti za njega.

Krenuo je od obitelji. Ona mu je od djetinjstva bila najviše na srcu. Budući da je dobro sagledao kakva je situacija u brakovima i obiteljima njegovog naroda, mogao je tim najstarijim i najvažnijim institucijama čovječanstva i pomoći na pravi način. Pojedina pitanja i probleme opisivao je do u sitnice. Nije želio propustiti ukazati ni na jednu negativnost koja bi mogla narušiti sklad koji mora vladati u svakom kršćanskom braku i obitelji. Isto tako nije želio propustiti ponuditi sva sredstva koja je Bog preko Crkve darovao bračnim drugovima za očuvanje vjernosti i za neprestani rast u ljubavi i svetosti.

Antunović ne idealizira obitelj nego ju jednostavno prihvaća i predstavlja kao Božju volju. Nema druge alternative za opstanak društva i Crkve. Obitelj je, međutim, ranjena grijehom iako ju je Bog ustanovio te želio i odredio da se po njoj nastavi njegovo stvarateljsko djelo u svijetu. Te rane narušile su ljepotu i sklad mnogih obitelji i prouzrokovale mnoge poteškoće i nevolje u njihovom životu, a mnoge su i razorile i uništile. Te rane bile su prepoznatljive i u obiteljima njegovog «ljubljenog Roda», to jest u obiteljima bunjevačkih i šokačkih Hrvata u Južnoj Ugarskoj u 19. stoljeću. Spas svoga naroda, koji je u ono vrijeme bio višestruko ugrožen, Antunović je vidio prvenstveno u vjersko-moralnoj obnovi institucije braka i obitelji. Stoga u procesu njihove obnove, on prije svega zagovara povratak izvorima. Potrebno je, kao *prvo* vratiti se Božjem naumu i prihvatiti u potpunosti Božju volju i Božji pogled o braku i obitelji. Bez duhovnog života, bez milosnih sredstava koje je Bog namijenio za održanje i napredak obitelji, one su osuđene na propast. Pokazao je to Antunović brojnim primjerima iz života tadašnjih obitelji. Kao *drugo*, u procesu očuvanja obitelji ističe potrebu sloge i ljubavi te zajedničkog rada. A *treći* moment, koji je nužan za održanje obitelji, po Antunoviću, jest pratiti i prihvatiti gospodarski napredak i razložno i mudro upotrebljavati materijalnim sredstvima.

U doktorskom radu pod naslovom *Vjersko – moralna obnova braka i obitelji – model opstanka i napretka naroda u djelima Ivana Antunovića* potvrdila se hipoteza, to jest da je vjersko-moralna obnova braka i obitelji temelj svekolikog razvoja na društvenom i gospodarskom području jednoga naroda, ovdje Hrvata – Bunjevaca i Šokaca. Ivan Antunović je u tom smislu bio veoma konkretan i, kako pokazuje rezultat

ovoga doktorskog rada, trasirao je određeni model za napredak i opstanak njegova naroda koji je bio pod snažnim pritiskom mađarizacije i germanizacije.

Prijedlozi Ivana Antunovića za život u braku i obitelji, u ozračju današnje krize braka i obitelji mogu, u širem smislu, biti poticajni također za današnje obitelji i za vrednovanje braka i obitelji u suvremenim okolnostima života.

Ovaj rad je pokazao je također da je pisani opus Ivana Antunovića još uvijek nedovoljno istražen, a upotpunjena građa bogato vrelo za daljnja istraživanja. Vrijedilo bi se pozabaviti njegovim socijalnim i karitativnim radom, istražiti njegovu političku misao, zatim proučiti njegove doprinose u razvoju školstva kao i na gospodarskom području. Iz popisa njegovih članaka kao i iz popisa bibiliografskih jedinica vidljivo je da za svako područje ima dovoljno radnog materijala. No, Antunovićevi članci i knjige nisu samo pogodni za istraživanje bogatstva njegove misli, nego mogu biti korisni i u traženju poticaja za ispravan ljudski i kršćanski život u suvremenom svijetu i Crkvi.

Ova dokorska disertacija je pokazala da se na temelju sveukupnog djelovanja Ivana Antunovića može govoriti o određenom modelu, kojega autor naziva „Antunovićev model”. Sva poglavlja ovoga rada to potvrđuju. Ivan Antunović je doista svojim radom, ali bez izravne namjere, stvorio jedan model, kojega se on čvrsto držao i u koji je želio ugraditi sve pripadnike svoga naroda. Taj model ima jasne obrise koji su prepoznatljivi u slozi i udruženom nastojanju svih pripadnika njegovog naroda za življenje po načelima katoličke vjere. Zatim, u jasnoj svijesti i prihvaćanju svoje nacionalne pripadnosti hrvatskom narodu; nadalje u zauzimanju za prosvjetu i školovanje djece i mladih, te u praćenju suvremenih tokova napretka poljoprivrede i drugih gospodarstvenih grana kao i u razboritom gospodarenju materijalnim dobrima. Oktriće „Antunovićevog modela” može biti važan znanstveni doprinos. Život i rad bačkih Hrvata po takvom modelu, u proteklih 125 godina, to jest od smrti Ivana Antunovića do danas, svjedoči da njegovo nastojanje i njegov trud i rad nisu bili uzaludni. Biskup Ivan Antunović je pomogao svom hrvatskom narodu u prosvjećivanju i time mu omogućio višestruki napredak. Plod njegova rada prepoznatljiv je u cjelokupnom kasnijem napretku bunjevačko-šokačkih Hrvata u tadašnjoj Južnoj Ugarskoj, odnosno u Bačkoj. Napredak je prepoznatljiv u vjerskom, kulturnom, društvenom i gospodarskom smislu.

Djelo Ivana Antunovića u njegovom hrvatskom narodu i „milom mu Rodu” bunjevačkom i šokačkom, prisutno je i živo. Njegovo životno geslo „sve za vjeru,

narodnost i riječ svoju" i dalje je misao koja nadahnjuje i svjetlo koje ih vodi u njihovom radu te donosi i danas one plodove koje je on želio i za koje je cijeli život izgarao. Biskup Ivan Antunović ima što reći svom narodu ali i svim ljudima trećega tisućljeća. Njegove moralne pouke i mudre poruke mogu dati značajan doprinos u izgradnji bolje, ljepše i sretnije budućnosti hrvatskog naroda i Crkve u Hrvata i dati doprinos toliko željenoj civilizaciji ljubavi.

6 . SUMMARY

This doctoral dissertation named "*Religious and Morale Renewal of Family – The Model of Subsistence and Prosperity of The Nation through The Works of Ivan Atunović*" cultivates significant written heritage of the titular bishop Ivan Antunović, the great spiritual leader and national revivalist of Croats in Bačka – Bunjevci and Šokci.

The main goal of the dissertation is to completely explore matrimonial and family morale in the work of Ivan Antunović and to demonstrate that he built a special model of religious and morale renewal of family. As a result of this survey, the expected scientific contribution has indicated that active participation of Ivan Antunović as a priest and educator powerfully influenced religious life, as well as it influenced social and economic aspects of life of his nation, Croats Bunjevci and Šokci.

Besides the Exordium and Conclusion, there are four chapters of this doctoral dissertation. For the reason of better understanding the significance of bishop Ivan Antunović and his work for the "dear lineage", the author of this dissertation shortly describes his life and work in the first chapter titled "*The Life and Work of Bishop Ivan Antunović*". It is visible that the bases of his writing were his background, and later studies and pastoral work, where he elaborated the doctrine of Church about marriage and family combining them with his contribution in concrete and original morale instructions.

The second chapter is "*Historical Passe-Partout of the Work of Ivan Antunović*". The significance of his work and his precious contribution enlighten historical, pastoral, social and politic occasions of the time of his life and work. Therefore, those occasions are described through the first part of this chapter by the name "*The Historical Context*". The second chapter next reveals Ivan Antunović's words of himself and his time. From his words we can become familiar with important and interesting facts of his nature and character. Antunović afterwards evaluated situation of Croats of Bačka – Bunjevci and Šokci, which existed at the very beginning of his public life. All his work and moral instructions indeed receive completely different meaning when observed in the light of his time and situation of his Croat

lineage without awakened national consciousness in a surrounding of accentuated hungarisation and germanisaton.

The third and mid-chapter by the name "*Ivan Antunović about the marriage and family*" analyses his moral instruction about the marriage and family.

The first part of this chapter describes *negative appearances in marriage and family.* Ivan Antunović, as a priest and a good Sheppard, watched his nation and all the happenings with widely opened eyes and heart. He was able to notice and describe all the negative elements in marriages and families. The second part of this chapter shows Antunović's thoughts about the God's intention and the doctrine of Church about marriage and family *in four aspects*. The fist aspect is about *Marriage and family in general*. Then comes *The life in marriage* with detailed explanation of importance of the marriage sacrament in marriages and families. The next is *The life in family* where Antunović expresses various of his thoughts as he mentioned numerous and the tiniest details. The fourth aspect puts the prayer in the centre of family life – *The prayer as a foundation of family life*. Every relationship of family members and everything that occurs in the family has to be permeated by prayer and has to come from spiritual life. If "*The Family Prayer Book*" by Ivan Antunović is mentioned, its specificity has to be mentioned as well. Antunović besides devotional-religious aspect in his prayer book offers also theological-educative aspect, what was of an importance in those times.

The whole third chapter is led as an understandable conclusion and vindication of this work that religious and moral renewal of marriage and family brings to the subsistence and prosperity of the nation by the theses of bishop Ivan Antunović and all his work.

Therefore, the fourth chapter "*The Model of Subsistence and Prosperity by Antunović*" analyses general Antunović's thought and work as a certain "model" of subsistence and prosperity of his nation. Occasions occurred in his life and work gave initial motivation in making such a model, and the goal and method of his work formed the model with the main components of Antunović's religious and moral teaching, then religious and moral renewal of marriage and family, and with components of the revival of nation, education and economic progress of his nation. The closure of this chapter reveals certain concrete examples Croats' of Bačka fruits of lives by the model of bishop Ivan Antunović.

Rich written inheritance of Ivan Antunović clearly testifies about his only wish and premeditation: to teach and direct his nation to live through harmonizing its way of life with God's intentions as it is to be a pledge of its progress in spiritual, national and material manner. That is also the way of sincere happiness here on earth and the attainment of eternal bliss.

The author emphasises through the conclusion of this dissertation, after studying newspaper articles, books and letters of Ivan Antunović, it can be inferred that like a golden thread inside them, there is Antunović's theological expertise and great knowledge in the mentality of the nation he came from, he worked and lived for. This all gave him a chance to at large and adequately point to his "dear lineage" upon all values of Church doctrines, and above all its moral doctrina about marriage and family.

This doctoral dissertation "*Religious and Morale Renewal of Family – The Model of Subsistence and Prosperity of The Nation through The Works of Ivan Atunović"* confirms a hypothesis that the religious and moral renewal of marriage and family is the foundation of general progress in social and economical aspects of a nation, in this case Croats – Bunjevci and Šokci. The bishop was in this manner very concrete, and as the result of this dissertation shows, he laid out certain model of a progress and subsistence of his nation under the accentuated hungarisation and germanisation.

Suggestions of Ivan Antunović for the life in marriage and family, considering today's crisis in marriage and family can be widely observed as stimulating for current families and assessment of marriage and family in contemporary circumstances of life.

The dissertation also showed written work of Ivan Antunović as insufficiently explored, and its content as a well for further studies. It would worth to deal with his social and charity work, to explore his political thoughts, then to study his contributions to education and economy. It is visible from the corpus of his newspaper articles and bibliographical items that each field has rather enough working material. Nevertheless, Antunović's articles and books are not only useful for studying but also for seeking stimulus in kosher human and Christian life in contemporary world and in the Church.

The doctoral dissertation pointed out mentioning of a certain model founded on the bases of the work of Ivan Antunović, named "Antunović's Model" by the author. All the chapters of this dissertation cofirm this point. Without direct intentions, Antunović indeed created a model that he firmly followed and wanted to imbed all the

members of his nation. The model has clear structure recognisable in harmony and unanimity of the nation's members to live by principles of the Holy Catholic Church, then by clear awareness and acceptance their own Croatian ethnicity, the next by supporting education in general and of children and youth, and at the end but not less important by following contemporary progress of agriculture and other economy branches and prudent managing of material goods. Discovery of Antunović's model could be a scientific endowment. The work and life of Croats of Bačka in the past 125 years, since the death of Ivan Antunović, proves us his endeavour and trying were not in vain. Bishop Ivan Antunović helped his Croatian nation in enlightenment and in this manner enabled a great deal of progress. The fruit of his work was recognisable by latter progress of Croats, Bunjevci and Šokci, on the south of Kingdom of Hungary (Regnum Hungariae,) in today's Bačka. The progress was shown in religious, cultural, social and economic manner.

The work of Ivan Antunović for his Croat nation an "dear lineage", Bunjevci and Šokci, is present nowadays and very alive. His life motto "all for religion, ethnicity and one's word" is still a thought that inspires then and a light that leads them in their work and it brings the same fruits he strived for all his life. His moral precepts and wise suggestions could significantly contribute in making brighter, better and happier future of Croatian people and the their Church and give highly desired contribution to civilisation of love.

BIBLIOGRAFIJA

1. Popis radova Ivana Antunovića

1.1. Knjige

1. *Otvorena knjiga Ivana Antunovića, kaločkog kanonika, na sve rodoljubne Bunjevce i Šokce naputjena*. U Kaloči tiskom Malatina i Holmeyera /1870./ - Vel. 21,5 x 34,6 cm, 3 str.

2. *Poučne iskrice* - O koristnoj pučkoj zabavi, putem po Italiji godine 1869. sabrao Ivan Antunović, kaločki kanonik, *Bunjevačko-šokačkih novina* urednik. U Temišvaru, 1872, tiskom Braće Magjarah. Veličina 12 x 17,2 cm, 276 str.

3. *Odmetnik,* poviesna pripoviedka od Ivana Antunovića kaločkog kanonika i *Bunjevačko-šokačke vile* urednika. U Zagrebu, slovi Dioničke tiskare, 1875. Veličina 13,4 x 12,2 cm, 293 str.

4. *Slavjan - na svetih dnevih ili blagdanih crkveni*. Napisao Ivan Anutnović, urednik *Bunjevačko-šokačke Vile*. U Kaloči, tiskom Malatina i Holmeyera, 1875. - Veličina 8*, 135 str.

5. *Knjiga kojom je prisvitli gospodin Ivan Antunovich, naslovni bosonski biskup, veliki predstavnik prvostolne crkve kaločke i crkveno-sabornoga ispita pridsidnik, Gjenu Dulića, pridsidnika subotičke «Pučke Kasine» prilikom otvora Kasine pozdravio*. U Subotici, iz štamparije Josipa Bittermanna (1878). Veličina 10 x 16 cm, 14 str.

6. *Bog s čoviekom na zemlji. Djelo predstavljajuće trojedina Boga u doticaju s'čoviekom, u svih njegovih vjerskih i društvenih odnošajih. Napisao i izdao Ivan Antunovich, Kaločko-Bačke biskupije svećenik.* Tiskom G. Serédy Obrtna Zavoda Gluhoniemih, u Vacu, 1879. Veličina. 4* VI + 774 str.

7. *Kalocsa város fényképei - madár tévlatban.* Készitette: Füzesi Adamko. A kalocsai szegénjek részére épitendö munkaház alapjának javára. Vácz, 1879., Serédy G. Siketn. Iparint. Könyvnyomdája, 1879. Veličina 8*, 106 str. (Slike grada Kaloče – iz

ptičje perspektive. Napisao: Füzesi Adamko. U korist fonda za podizanje doma kalačke sirotinje).

8. *Fény és árnyképek. A lelkipasztorkodás téren gyüjtötte kalocsa-bácsi megyének egyik áldozára*. Vácz, 1880. Serédy G. Sketn. Iparin. Könyv-nyomdájaban, 188. - Veličina 8*, 256 str. (*Svijetle i tamne slike. S područja pastoralnog djelovanja. Napisao jedan svećenik kaločko-bačke biskupije.*)

9. *«Naputak» za one koji osićaju napast postati nazarenom.* Sastavljen po Ivanu Antunovichu. U Kaloči, tiskom Malatina i Holmeyera, 1882. - Veličina 8*, IV + 263 str.

10. *Razprava, o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom.* Napisao Ivan Antunovich, Kaločko-bačke biskupije svećenik. U Beču, tiskom Friederika Jaspera, 1882. Veličina 8*, 182 str.

11. *Čovik s Bogom u svojih molba i prošnja.* Napisao Ivan Antunovich, Kaločko-bačke biskupije svećenik. U Kaloči, nakladom pisca. Tiskom Franje Holmeyera, 1884. Veličina 8*, VII + 897 str.

1.2. Rukopisi

1. Posljednji Gizdarev, 357 str., 36 pogl.

2. *Bariša Kitković*, 451. str., 42 pogl.

3. Sophisticus magas miveltség morálja (Ćudoređe sofističke visoke naobrazbe), 22 str. (rukopis iz 1842)

4. Böjtrül (O postu), 94 str., 9 pogl. (rukopis oko 1840. godine).

5. Vjerske istine, str. 26, tri dijela (latinski rukopis).

6. O*bliek Subotice grada*

7. Egyházi vagyonról (O crkvenim dobrima).

8. Fragmenti: Sačuvana su tri članka, u kojima Antunović brani svećenike, koji su se istakli u javnom životu.

9. Az elemi iskolák és az új rendszer. (Osnovne škole i novi poredak).

1.3. Članci

1.3.1. BUNJEVAČKE I ŠOKAČKE NOVINE, 1870 – 1872.

1.3.1.1. Godište I, 1870.

1. Urednik, Zora je zazorila, br. 1, str. 1.
2. O čem se bave na saboru (dieti), br. 1, str. 2; br. 2, str. 6; br. 3, str. 10; br. 4, str. 16; br. 5, str. 20.
3. Osnova samouprave, br. 2, str. 5.
4. Urednik, Našim prijateljima, br. 3, str. 13.
5. Produženje samouprave, br. 3, str. 13.
6. Sloboda, br. 4, str. 15.
7. Uskrs, br. 5, str. 19.
8. Autonomia (katolička), br. 5, str. 23.
9. Koncil. Sabor ekumenički (skupština crkvena), br. 5, str. 25.
10. Kako ćemo sačuvati slobodu, br. 6, str. 27.
11. Tko će izkupninu vinskog desetka platiti, br. 7, str. 32.
12. Ministar pregleda tamnice, br. 7, str. 33.
13. Napoleon i glasovanje puka, br. 8, str. 37.
14. Sastav municipiah, županiah (varmegjah), gradovah, veliki i mali obćinah, br. 9, str. 45.
15. Imenovanje jednog školskog nadziratelja, br. 9, str. 48.
16. Jel slobodno Bunjevcem, Šokcem i Bošnjakom živiti?, br. 10, str. 55.
17. Ekumenički koncil – crkveni sabor, br. 10, str. 60.
18. Kako želi ministarstvo varmegje gradove i obćine uredit?, br. 11, str. 61.
19. Kućni poslovi, Kalača, br. 11, str. 62.
20. Domaći poslovi, Zagreb, br. 12, str. 71.
21. Svećenik u kršćanskoj obćini, br. 12, str. 72.
22. Židovi, br. 12, str. 75.
23. Uređenje municipiah (varmegjah, gradovah i obćinah) po duhu livice, br. 13, str. 78.
24. Opasnost opće ćudorednosti, br. 14, str. 86.
25. Otkud siromaštvo, br. 14, str. 90.
26. Slovnica, br. 14, str. 91.

27. Rad kao spas duše i tila, br. 15, str. 94.
28. Divojke, br. 15, str. 102.
29. Koja su ona sridstva po kojima se narodne sile izvijaju, br. 16, str. 103.
30. Ljudi koji se tiče narodne sile sakupljat, br. 17, str. 111.
31. Osobna sloboda i svemoćnost države, br. 17, str. 112.
32. Nazareni u Srimu, br. 17, str. 113.
33. Za spomenu iz Bača, br. 17, str. 113.
34. Nimački prinudni učitelji, br. 17, str. 114.
35. Brzo na divojačku obranu, br. 17, str. 116.
36. Rad i poslenost povisuju familie a danguba je ruši, br. 18, str. 119.
37. Zašto nam nije povoljno ustrojenje municipiah po prijedlogu visokog ministarstva?, br. 19, str. 127.
38. Razmirica Francuske i Pruske, br. 19, str. 131.; br. 20, str. 135.
39. Ljudevit Haynald, br. 20, str. 135.
40. Svemoćnost parlamentarska izlikuje se u saboru i ministarstvu, br. 20, str. 137.
41. Kod prijateljah Austrianacah, br. 20, str. 140.
42. Otvorena knjiga kao odgovor bratu S.M. i starosidiocu u Kaćmaru, br. 21, str. 145.
43. Francuski i pruski rat, br. 21, str. 147.
44. Pozdrav bratu M.S. kao pisatelju u 21. broju ukazanom, br. 22, str. 155.
45. Papalska nepogrišivost i kraljevsko dovoljenje (placentum), br. 22, str. 158.; br. 24, str. 175.
46. Sv. Stipan kralj apoštolski i sve Mađarske, br. 23, str. 166.; br. 24, str. 173.
47. Je li istina da oženjeni nisu hrabri vojnici?, br. 25., str. 179.
48. Skupština pučkih učiteljah u Pešti, br. 25, str. 181.
49. Čudotvorni izvor u Ilači, br. 25, str. 184.
50. Je li nam narod samo ukora vridan što je tako posrnuo a mladež mu ogreznula u stranputičnoj zabludi ili u takozvanoj modi, br. 25, str. 186.
51. Šetnja po Europi I., br. 26., str. 185.; Šetnja po Europi II., br. 27., str. 191.
52. Mađarski novinari, br. 26, str. 189.
53. Česi se s Nimci dogovaraju, br. 27, str. 197.

54. Služavke. Dvorkinje, kuvarice i sluškinje, br. 27, str. 202.
55. Nimac u svojoj slavi, br. 28, str. 205.
56. Ništo opet o škulah, br. 28, str. 212.
57. Bačka je kadgod po Bunjevca, Šokca i Srbina bila slavna, br. 29, str. 218.
58. Bunjevačke i šokačke divojke, br. 30, str. 227.
59. Nešto o obuci u našoj školi, br. 30, str. 228.
60. Bolje je na tuđoj nego na svojoj šteti učit, br. 31, str. 231.
61. Ovce, br. 31, str. 234.; br. 32, str. 242.
62. Zemaljska rimokatolička atonomička skupština, br. 32, str. 239.; br. 33, str. 248.; br. 34, str. 256.; br. 35, str. 267., br. 36, str. 275.
63. Zašto su u Švaba uske gaće, br. 32, str. 242.
64. Bismarck i confoederatia, br. 33, str. 247.; br. 34, str. 255.
65. Narodna ravnopravnost, br. 35, str. 266.
66. Javni odgovor g. T. K. i S. D. U Daljoku, br. 36, str. 275.
67. Bismarck i Gotschakoft, br. 37, str. 283.
68. Turska, br. 38, str. 290.
69. Kommasatia – razdilba zemaljah, 38, str. 293.; br. 39, str. 302.; br. 40, str. 309.
70. Javni odgovor M.S. U Daljoku, br. 40, str. 306.
71. Božić, br. 41, str. 313.
72. Izdavatelj i urednik, Ivan Antunović, Poziv na predplatu Bunjevački i šokački novinah, br. 41, str. 319.; br. 42, str. 328.
73. Pozdrav Bunjevcem i Šokcem o novoj godini, br. 42, str. 321.
74. Društvo svetog Jeronima u Zagrebu, br. 42, str. 324.
75. Urednik, javni odgovor na prikor subatički, Vanredni nadometak, str. 2.
76. Ivan Antunović, bunjevački i šokački novina urednik, Odgovor na javni list g. Ive Palića i po njemu poštovanoj braći zomborskoj, Vanredni nadometak, str. 3.

1.3.1.2. Godište II, 1871.[788]

77. Nova godina, br. 1, str. 1.
78. Zašto se Salveni u broju i imovini gube, br. 1, str. 6.; br. 2, str. 14.;

    br. 3, str. 22.; br. 4, str. 30.; br. 5, str. 39.; br. 6, str. 47.

    (V) = svi nastavci objavljeni u «Vili».

79. Bunjevački i šokački svećenici i učitelji, br. 2, str. 9.
80. Urednik bunjevački i šokački novina, književnost, br. 2, str. 16. - (V)
81. Seonski starešine, br. 3, str. 17.
82. Uređena općina je slava knezova, br. 4, str. 25.
83. Sunce je život a tmina smrt, opaske glede načela u dopisu br. 4 potaknutih, br. 5, str. 35.
84. Katolička autonomia na niti dvadesetsedmorice u kongresu osnovana, br. 17, str. 130.
85. Urednik, javni odgovor na dva pisma iz Katymara poslana, br. 7, str. 52.
86. Našim poštovanim čitateljem, br. 7, str. 53. (V)
87. Kalača. Na čistu sriedu. Sveta i slavna korizma, br. 8, str. 59.
88. Poljodilstvo, br. 8, str. 64. (V)
89. Dajte nam svietlosti da živimo, br. 9, str. 65.; br. 10, str. 74.; br. 11, str. 81.
90. Bunjevački i šokački učitelji, br. 12, str. 89.
91. Veliki petak, br. 13, str. 98.
92. Koga tražite? Uskrsnuo je, nije ovdje, br. 14, str. 105.
93. Zakon u pogledu ravnopravnosti narodnosti potvrđen 7. prosinca a obnarodovan 7. prosinca 1868. Godine, br. 16, str. 127.

[788] Godište II/1871. i Godište III/1872. imaju dodatak "Bunjevačka i šokačka vila"; u II/1871. *Vila* je imala brojeve stranica *Novina*, a od br. 26 pa do 52. broja 1872. *Vila* ima svoje vlastite brojeve stranica premda je i dalje dodatak *Novina* što je vidljivo iz naslovnice, budući da nema navedenih oznaka o godištu i broju; do 26. broja članke iz *Vile* navodim kod *Novina*, uz naznaku (V), što znači da su objavljeni u *Vili*, a od 27. broja nadalje sve članke iz *Vile* navodim kod popisa Antunovićevih članaka u *Vili*, budući da je u kompletima koje imam *Vila* isto tako izdvojena i posebno uvezana. Šteta je što je izdvojena iz *Novina* jer ovako, osim brojeva stranica, nema naznake ni broja, ni datuma, ni godine (osim na posljednjoj stranici na kojoj stoji: "Izdavatelj i odgovorni urednik: IVAN ANTUNOVIĆ, U Kalači, 1871. (ili 1872). Tiskom Malatin i Holmayera". Ipak, nastojao sam prema naznaci da će *Vila* izlaziti kao dodatak u svakom drugom broju *Novina* utvrditi kojem broju je bila pridodana pa uz podatak objavljenog članka u *Vili* (od 26. br. *Novina* 1871 i kroz čitavu 1872, stavljam naznaku "N", br... Na taj način će podatak biti jasniji jer će označavati i točniji datum kad je objavljen).

94. Pučke škole, br. 15, str. 113.; br. 17, str. 129.

95. Urednik, Kućni poslovi, br. 18, str. 139.

96. U Srijemu, br. 19, str. 143.

97. Mnjenje uredničtva, br. 19, str. 148.

98. Školski zakon iz 1868., br. 20, str. 151.

99. Književnost, br. 21, str. 115. (V)

100. Šta hoće Jugoslaveni, br. 22, str. 161.

100. O zdravlju, br. 22, str. 166.; br. 23, str. 172.; br. 25, str. 184.; br. 26, str. 190. – (V) = svi nastavci objavljeni u *Vili*.

101. Barbarstvo u Parisu, br. 23, str. 167.; br. 24, str. 173.

102. Mladež muška, br. 28, str. 195.

103. Ženska mladež, br. 29, str. 199.

104. Zašto naši učitelji gorko zasluženu plaću uredno ne dobivaju?, br. 30, str. 203.

105. Koji su ljudi bez posla?, br. 31, str. 207.

106. Zašto pišemo o tom ko radi i ne radi?, br. 32, str. 211.

107. Umirenje istoka, br. 33, str. 215.

108. Zašto je Turska u gospodarstvu vrhu kršćana na Istoku ostala, br. 34, str. 219.

109. Proštenje, br. 35, str. 223.

110. Veresia, br. 36, str. 227.; br. 37, str. 231.; br. 39, str. 239.; br. 40, str. 243.

111. Uredništvo, našim velecinjenim pritplatnicima, br. 37, str. 231.

112. Urednik, br. 38, str. 236.

113. Katolički starovirci u monakovskom kongresu, br. 41, str. 247.

114. Narodnosti u 19. Stoljeću, br. 43, str. 255.; br. 44, str. 259.; br. 45, str. 261.[789]; br. 46, str. 265.; br. 47, str. 269.

115. Kućni poslovi , Kalača, br. 44, str. 261.

116. Primjedbe uredničke, br. 45, str. 264.

117. Kućni poslovi, na mađarskoj dieti, br. 46, str. 266.

118. Čatadski nimački "Tag" (skupština), br. 48, str. 273.

119. Učitelji u društvenom kolu, br. 50, str. 281.; br. 52, str. 289.

120. Božić, br. 51, str. 285.

---

[789] U ovom dijelu *Novina* došlo je do pogreške u brojanju stranica. Budući da ni u originalu nije ispravljano stoga i ja ostavljam stranice kako su naznačene, premda će se neke stranice ponoviti.

1.3.1.3. Godište III,1872.

121. Mlado ljeto. Nova godina, br. 1, str. 1.
122. Urednik, o mladom ljetu viernim suradnikom, br. 1, str. 2.
123. Našem milom rodu u Gornjem sv. Ivanu, br. 2, str. 6.
124. Andrašyjeva politika, br. 3, str. 9.; br. 6, str. 21.; br. 8, str. 29.; br. 9, str. 33.
125. A vi svećenici, učitelji, biležnici, knezovi, kmetovi i svi koji ste pri sebi a radi ste i sebi i svome, pomagajte i primerom i poukom, pomagajte ako Boga znate, br. 3, str. 10.; br. 4, str. 14.; br. 6, str. 21.; br. 7, str. 26.
126. Uredništvo, zašto naziv Bunjevačke i šokačke novine, br. 3, str. 10.
127. Deak Ferenc i narodnosti ugarske na sjednici Peštanskog sabora, 23. siečnja, br. 5, str. 17.
128. Položaj nemađarskih narodnosti u Ugarskoj uopće i naše bunjevačke i šokačke napose, br. 7, str. 25.
129. U Bajmaku izpit škulski odraslih Bunjevacah, br. 11, str. 42.
130. Zakon za ustrojenje ugarskih obćinah osnovan na dieti 1871, br. 12, str. 45.
131. Uskrsnuo je, br. 13, str. 49.
132. Biranje obštinskog zastupništva i poglavarstva, br. 13, str. 50.
133. Poštovanim svećenicima, učiteljima, kotarskim sudcem, solgabirovima, knezovima i biležnikom, kao i poglavicama puka, čast i poštenje, br. 18, str. 70.; br. 19, str. 74.; br. 20, str. 78.; br. 21, str. 82.; br. 25, str. 98.; br. 26, str. 102.; br. 27, str. 106.; br. 32, str. 125.
134. Subatčani biraju svećenika, br. 20, str. 77.
135. Obćinari u snovu nanovo ustrojeni općina, br. 21, str. 81.; br. 23, str. 89.; br. 25, str. 97.; br. 33, str. 129.; br. 34, str. 133.; br. 35, str. 137.
136. Urednik, našem prijatelju u Daljoku, br. 21, str. 83.
137. Stari Rodoljub, Korteška pjesma, br. 24, str. 93.
138. Ugarske narodnosti posli saborskih izborah, br. 27, str. 105.; br. 28, str. 109.
139. Jezuite i sadanji slobodoumnjaci, br. 29, str. 113.; br. 31, str. 117.
140. Slaviani i djeca, br. 34, str. 134.
141. Slaveni i Mađari, br. 36, str. 141.; br. 37, str. 145.; br. 38, str. 149.
142. Potriboća udruženja, br. 38, str. 150.; br. 39, str. 154.; br. 40, str. 158.;

br. 41, str. 162; br. 43, str. 170.; br. 44, str. 174.

143. Nadničar, br. 42, str. 166.

144. Prusa i Rusa prijateljstvo prama Austro-ugarske, br. 44, str. 173.; br. 45, str. 177.

145. Oružani proletarijat, puko siromaštvo, br. 47, str. 185.; br. 48, str. 189.; br. 49, str. 193.; br. 50, str. 197.; br. 51, str. 201.

146. Ono što je ljudma najpotriebnije dieli se badava, br. 47, str. 186.

147. Urednik, našim poštovanim čitaocem!, br. 49, str. 193.

1.3.2. BUNJEVAČKA I ŠOKAČKA VILA, 1871 – 1876.

1.3.2.1. Bunjevačka i šokačka vila kao dodatak Bunjevačkim i šokačkim novinama, 1871 - 1872.

1.3.2.1.1. Godina 1871.[790]

1. O zdravlju, str. 3. – (N, br. 27); str. 12. – (N, br. 31); str. 15. - (N, br. 33)
2. Gospodarske rabadžije, str. 27. – (N, br. 39); str. 31. – (N, br. 41)
3. Gospodarske živine, str. 35. – (N, br. 44); str. 39. – (N, br. 45); str. 42. – (N, br. 47); str. 46. – (N, br. 49); str. 51. – (N, br. 51)
4. Kuća bunjevačka, str. 50. – (N, br. 51)

1.3.2.1.2. Godina 1872.[791]

5. Kuća bunjevačka, str. 2. (N, br. 1); str. 8. (N, br. 3); str. 20 (N, br. 9); str. 24 (N, br. 11); str. 27 (N, br. 13); str. 32 (N, br. 15); str. 36 (N, br. 17); str. 48 (N, br. 23); str. 56 (N, br. 27); str. 60 (N, br. 29); str. 67 (N, br. 33); str. 72 (N, br. 35).
6. Našim dobrovoljnim, žrtvonosnimi rodoljubivim suradnikom, str. 94 (N, br. 47).

[790] Ovdje donosim članke od srpnja 1871., dakle od onda kada je *Vila* dobila svoju vlastitu paginaciju. Dio članaka ovoga godišta objavljen je u *Novinama* za 1871. godinu i svi imaju oznaku (V). Te sam članke ostavio ondje jer imaju na sebi paginaciju. Budući da ovdje pojedini brojevi *Vile* nemaju nikakvih drugih oznaka osim stranice, kod naslova članka naznačujem samo broj stranice (na pr. str. 50), a dodajem oznaku (N, br.) što znači da je taj članak objavljen u *Novinama* pod tim brojem ali u dodatku *Vila* koja je, iako je bila dodatak *Novinama* imala svoje brojeve stranica.

[791] I za ovo godište vrijedi prethodna bilješka.

7. Narodnost, str. 95 (N, br. 47).[792]
8. Alaj bi božićkovao*, str. 102 (N, br. 51).

1.3.2.1.3. Godina 1873.[793]

9. Bunjevačka i šokačka vila – poziv na pridplatu, br. 1, str. 2.
10. Novo ljeto – mladi Božić*, br. 1, str. 2.
11. Seonski starešine,* br. 2, str. 6; br. 3, str. 9.
12. Hvaljene žene,* br. 4, str. 14; br. 5, str. 17.; br. 6, str. 21.
13. Da li je bolje razkomadano ili ujedinjeno zemljište,* br. 7, str. 26; br. 8, str. 29.
14. Mladićem kola bunjevačka i šokačka u Baji, br. 8, str. 30.
15. Građanska ženidba,* br. 9, str. 33.; br. 10, str. 37.
16. Obći jezik,* br. 11, str. 41.
17. Da li je istina da je Slavjan na službovanje stvoren?,* br. 12, str. 45.
18. Dobro stablo dobar, a zlo hrđav plod nosi! Isus, br. 13, str. 50.
19. Putevi, br. 14, str. 55.
20. Vojničtvo oženjeno,* br. 15, str. 57; br. 16, str. 61.
21. Bez alata neima zanata, br. 17, str. 65.
22. Da li je moguće da se narodno spasimo,* br. 18, str. 69.
23. Kolera, br. 18, str. 70; br. 19, str. 76; br. 20, str. 80; br. 23, str. 90.
24. Kako da se škularimo, br. 19, str. 73.
25. Državni porez ili porcia, br. 20, str. 77.
26. Crkva i škula,* br. 21, str. 81; br. 22, str. 85.[794]
27. Jedna nevolja kanda bi drugu rađala, br. 23, str. 89.
28. Glas vapijućeg u samoći, br. 23, Nadometak, str. 1.[795]
29. Svietska izložba, br. 24, str. 93.
30. Đakovo,* br. 25, str. 99.
31. Ova godina, br. 27, str. 109.

---

[792] Iako na kraju ovog članka piše "slidi", nisam pronašao nijedan nastavak.

[793] Od ove godine *Vila* izlazi samostalno, kao zaseban list te u popisu članaka navodim broj i stranicu.

[794] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 112. i Ante Sekulić, *Hrvatska preporodna književnost,* str. 97., naznačuju da je ovaj članak samo u 22. broju, međutim prvi nastavak ovoga članka objavljen je u 21., a drugi u 22. broju.

[795] Ovom broju pridodan je *Nadometak* budući da sljedeći broj nije izišao jer je urednik bio odsutan. *Nadometak* ima četiri stranice.

32. Gospodnji dan svetkuj, br. 28, str. 113.

1.3.2.2. Bunjevačka i šokačka vila kao samostalni list, 1874 – 1876.

1.3.2.2.1. Godina 1874.

33. Mastan sokak, br. 1, str. 2.
34. Obćinski porez, br. 1, str. 3.; br. 2, str. 5.
35. Dobra uprava je neprocinjiva, br. 3, str. 9.
36. Bogogrđe u psovki i kletvi,* br. 5, str. 17.
37. Štedionica, založaonica i pučka banka, br. 7, str. 25.
38. Svilenka,* br. 7, str. 27-28; br. 8, str. 31-32; br. 9, str. 35, br. 10, str. 39-40; br. 11, str. 43-44; br. 12, str. 47; br. 13, str. 51-52; br. 14, str. 54-55; br. 15, str. 59; br. 16, str. 62-63.
39. Pučki poglavice,* br. 8, str. 29; br. 9, str. 33; br. 11, str. 41; br. 12, str. 45; br. 13, str. 49; br. 14, str. 53; br. 15, str. 57; br 16, str. 61.
40. Hajka na popove,* br. 10, str. 37.
41. Veselimo se braćo, br. 11, str. 41.
42. Kuga samoubojstva, br. 17, str. 65.
43. Vjera i znanost,* br. 18, str. 69; br. 19, str. 73.
44. Crkva i država u školi,* br. 20, str. 77.
45. Čega je znak ako se gdje spore prosiaci,* br. 21, str. 81.
46. (Hvalospjev novom zagrebačkom sveučilištu), br. 22, str. 85.
47. Divojke,* br. 22, str. 85; br. 23, str. 89.
48. Zanatlije u ljudskom kolu,* br. 22, str. 86; br. 23, str. 91; br. 24, str. 96; br. 25, str. 100.
49. Slavianke kao supruge,* br. 24, str. 93.
50. Slavianke matere,* br. 25, str. 97.
51. Bunjevačka i šokačka vila (poziv na pretplatu i suradnju), br. 26, str. 101.
52. Tko ne miluje vino,* br. 26, str. 102.

1.3.2.1.4. Godina 1875.

53. Samouprava snuje u svakoj općini napridak ili nazadak,* br. 1, str. 2; br 2, str. 5.
54. Vatrogasci,* br. 3, str. 9.
55. Bunjevački prijatelji počinju izlaziti na mjedan, br. 3, str. 10.
56. Obštinski računi, br. 4, str. 13
57. Grišne navade oko službe Božje, br. 4, str. 16.[796]
58. Našim čitateljem,* br. 5, str. 17.
59. Po čemu se navadno odaje čovjek da je umom i srcom neotesan, neuglađen, neizobražen, br. 5, str. 18.
60. Stari Rodoljub, Šta čeka Bunjevce i Šokce,* br. 6, str. 21.
61. Stari Rodoljub, Naš zadružni život, br. 7, str. 25; br. 8, str. 29.

1.3.2.1.5. Godina 1876.

62. Stari Rodoljub, Zašto mlađi ne poštivaju starije,* br. 1, str. 2; br. 2, str. 5.
63. Stari Rodoljub, Jedni se tuže na druge, br. 4, str. 13.
64. Stari Rodoljub, O njezi konja, br. 4, str. 15.
65. Stari Rodoljub, Do boga uzdaj se u se,* br. 7, str. 25.
66. Stari Rodoljub, O gojitbi telićah, br. 7, str. 28.
67. Stari Rodoljub, Ljepota divojke nekad i sad, br. 9, str. 35; br. 10, str. 39.
68. Stari Rodoljub, Strojevi, br. 9, str. 37.
69. Stari Rodoljub, Žetva, br. 11, str. 45.
70. Najskuplje, najtrošnije,* br. 13, str. 51; br. 14, str. 56.
71. Stari Rodoljub, Nestretna Marija – crta iz života,* br. 15, str. 60-61; br. 16, str. 65; br. 17, str. 69.
72. Tko nam je prijatelj,* br. 17, str. 68; br. 18, str. 71.

1.3.3. Neven

1. Stari Rodoljub, Pronevirenje*, I/1884, br. 2, str. 16.

[796] Nastavak ovog članka nije objavljen iako na kraju ovoga stoji: “Slidi”.

2. Stari Rodoljub, Samoubojstvo*, I/1884, br. 6, str. 81.
3. Stari Rodoljub, Brak*, I/1884, br. 10, str. 147.
4. Stari Rodoljub, Slipcu triba vodja, V/1888, br. 5, str. 82.
5. Stari Rodoljub, Nek ti Bog plati, VI/1889, br. 5, str. 72.
6. Stari Rodoljub, Tudje dobro povrati, VI/1889, br. 7, str. 102.

1.4. Dopisi

1.4.1. Dopisi u Bunjevačkim i šokačkim novinama, 1870. – 1872.

1.4.1.1. Godina 1870.

1. O školah bezvirnih – Aljmaš, 11. ožujka, br. 8, str. 41.

1.4.1.2. Godina 1871.

2. Stari Rodoljub, Mateović, 14. lipnja, br. 25, str. 181.
3. Rodoljub, Aljmaš, 19. lipnja, br. 26, str. 187.[797]
4. Rodoljub, Aljmaš, 28. lipnja, br. 27, str. 193.
5. Stari Rodoljub, Bajmok, 25. lipnja, br. 28, str. 197.
6. Stari Rodoljub, Aljmaš, 30. lipnja, br. 28, str. 197.
7. Stari Rodoljub, Nemeš-Miletić, 15. srpnja, br. 30, str. 204.
8. Stari Rodoljub, Čonoplja, 18. srpnja, br. 30, str. 205.
9. Stari Rodoljub, Beč, 27. srpnja, br. 32, str. 213.
10. Stari Rodoljub, Beč, 28. srpnja, br. 32, str. 213.
11. Stari Rodoljub, Prag, 31. srpnja, br. 33, str. 216.
12. Stari Rodoljub, Berlin, 10. kolovoza, br. 34, str. 221.
13. Stari Rodoljub, Berlin, 12. kolovoza, br. 35, str. 225.
14. Stari Rodoljub, Hamburg, 15. kolovoza, br. 36, str. 229.
15. Stari Rodoljub, Amsterdam, 25. kolovoza, str. 232.
16. Stari Rodoljub, Brüssel, 31. kolovoza, br. 38, str. 237.

[797] Antunović se ponekad potpisao i s pseudonimom "Rodoljub".

17. Stari Rodoljub, London, 2. rujna, br. 39, str. 241.
18. Stari Rodoljub, Aljmaš, 25. rujna, br. 40, str. 243.
19. Urednik Bunjevačkih i šokačkih novina, 28. rujna, br. 40, str. 244.
20. Stari Rodoljub, London, miseca kolovoza, br. 40, str. 245.
21. Stari Rodoljub, London, miseca kolvoza (konac), br. 41, str. 249.
22. Stari Rodoljub, Paris, miseca kolovoza, br. 42, str. 252.
23. Stari Rodoljub, Paris, miseca kolovoza, br. 43, str. 257.
24. Stari Rodoljub, Friburg, miseca kolovoza, br. 43, str. 257.
25. Stari Rodoljub, Drezden, 17. srpnja, br. 49, str. 279.

1.4.1.3. Godina 1872.

26. Stari Rodoljub, Drezden, miseca srpnja, br. 2, str. 7.
27. Stari Rodoljub, Drezden, miseca srpnja, br. 3, str. 11.
28. Stari Rodoljub, Drezden, miseca srpnja, br. 6, str. 23.
29. Stari Rodoljub, Aljmaš, 17. svibnja, Biranje saborskog zastupnika, br. 22, str. 86.
30. Stari Rodoljub, Mateović, 18. svibnja, br. 23, str. 90.
31. Stari Rodoljub, Aljmaš, 15. lipnja, br. 26, str. 103.
32. Stari Rodoljub, Drezden, miseca srpnja, br. 33, str. 125.
33. Stari Rodoljub, Drezden, miseca srpnja, br. 34, str. 134.
34. Stari Rodoljub, Berlin, miseca srpnja, br. 35, str. 138.
35. Stari Rodoljub, Iz Lemeša, 26. kolovoza br. 36, str. 142.
36. (Stari Rodoljub), Švajc, 15. kolovoza, br. 38, str. 151.
37. Stari Rodoljub, Švajc, 15. kolovoza, br. 39, str. 154.
38. Stari Rodoljub, Aljmaš, 10. rujna, br. 40, str. 158.
39. (Stari Rodoljub), Monakovo u Bavarskoj, 18. srpnja, br. 40, str. 159.
40. Stari Rodoljub, Kumbaja, 12. rujna, br. 41, str. 162.
41. Stari Rodoljub, Monakovo u Bavarskoj, 18. srpnja, br. 41, str. 163.
42. Stari Rodoljub, Monakovo u Bavarskoj, 18. srpnja, br. 42, str. 166.
43. Stari Rodoljub, Aljmaš, 20. listopada, br. 45, str. 178.
44. Stari Rodoljub, Aljmaš, 22. listopada br. 45, str. 182.
45. Stari Rodoljub, Aljmaš, 25. listopada, br. 51, str. 206.*

1.4.2. Dopisi u Bunjevčakoj i šokačkoj vili, 1873. – 1876.

1.4.2.1. Godina 1873.

46. Stari Rodoljub, Siofok, 10. srpnja, br. 19, str. 74.
47. Stari Rodoljub, Balaton – Füred, 11. srpnja, br. 22, str. 86.
48. Stari Rodoljub, Balaton – Füred, 13. srpnja, br. 23, Nadometak, str. 3.
49. Stari Rodoljub, Hamburg, 26. srpnja, br. 24, str. 96.*
50. Stari Rodoljub, Roterdam, 28. kolovoza, br. 25, str. 101.
51. Stari Rodoljub, Maria Judska, br. 27, str. 111.

1.4.2.2. Godina 1874.

52. Stari Rodoljub, Aljmaš, br. 2, str. 6.*
53. Stari Rodoljub, Kaćmar, br. 7, str. 27.*

1.4.2.3. Godina 1876.

54. Stari Rodoljub, Ljubljana, 23. svibnja, br. 12, str. 49.*
55. Stari Rodoljub, Kaiser Franz Josefbad, 28. svibnja, br. 13, str. 53.*
56. Stari Rodoljub, Štajerski Bad-Neuhaus, 1. lipnja, br. 15, str. 61.*

1.5. Pisma

Antunović se dopisivao s najodličnijim ljudima u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji, Bosni, Hercegovini i Dalmaciji. Bio je u tijesnom prijateljstvu s biskupom Strossmayerom, istarskim biskupom Jurjem Dobrilom, Franjom Račkim, Ilijom Okrugićem, banom Ivanom Mažuranićem, fra Grgom Martićem, Ivanom Kukuljevićem, Euzebijem Fermendžinom i drugim poznatim ličnostima. Sa svima njima češće se dopisivao. Matija Evetović je, kako sam tvrdi, puno istraživao kako bi pronašao po koje njegovo pismo.[798] Njegova su pisma sačuvana u originalu ili prijepisu. Nažalost, mnoga

[798] Usp. Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...*, str. 138.

su uništena. Razlog tomu je vjerojatno i to što je Antunović sam to tražio od onih kojima je pisao, osobito od svojih učenika. Tako u pismu Miji Mandiću kaže: «A moja sva pisma stamani».[799] Molbu sličnog sadržaja vjerojatno je uputio i drugim svojim učenicima. To zaključujemo iz tvrdnje Matije Evetovića: «Šteta je velika što su neki Antunovićevi učenici poslušali njegovu opomenu, pa su uništili ova vrijedna pisma. To bi bili dragocjeni biseri, koji bi ukrasili mnoge znamenite stranice naše slavne prošlosti. Po njima bismo mogli upoznati još mnoge njegove krasne crte».[800] Pisma, koja su sačuvana, pisao je u razdoblju od 1870. do 1887. godine. Sve ih je objavio Matija Evetović u svom životopisu biskupa Ivana Antunovića.[801] Objavio ih je kronološkim redom. Ovdje navodimo osobe kojima je pisao s naznakom koliko im je pisama poslao. Miši Dimitrijeviću (1), Iliji Okrugiću (28), nepoznatom Srbinu u Novom Sadu (1), Jelisavi Prasnički rođ. Bertić (1), Dr. Edu Margaliću (6), Đeni Duliću (1), Lazaru Kneževiću (1), Ivanu Evetoviću (16), Iliji Kujundžiću (1), Danijelu Evetoviću (1) i Miji Mandiću (1).

2. Literatura o Ivanu Antunoviću

ANDRIĆ, Josip, Bačka Hrvatska uoči sabora bačkih Hrvata u Subotici 9. i 10. ožujka 1940., *7 dana*, *IV.*, 1940., br. 40.

ANIŠIĆ, Andrija, *Ivan Antunović, pokretač prvih novina za Bunjevce i Šokce, Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 103-116.

ANIŠIĆ, Andrija, *Bračni i obiteljski moral u nekim djelima Ivana Antunovića – Bog s čoviekom i Čovik s Bogom u svoji molba i prošnja, magistarski rad*, KBF, Zagreb, 2007.

AUGUSTINOV, *Željko, Biskup Ivan Antunović u prošlosti Bunjevaca,* Diplomska radnja, Visoka bogoslovska škola, Rijeka 1974. (rukopis).

B.M. (Blaž MODROŠIĆ), Književnost, *Neven,* 1(1884), br. 9, str. 139.

MIROLJUB (Ante Evetović), U slavu Staroga Rodoljuba, *Neven,* 2(1885), br. 5, str. 65.

[799] *Isto*, str. 181

[800] Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića...,* str. 137.

[801] *Isto*, str. 137-182. Izbor iz pisama Iliji Okrugiću sačuvan je i u posebnoj knjižici: *Ivan Antunović (iz pisama Iliji Okrugiću – Sremcu)*. Sredio: Milivoje V. Knežević, Subotica 1930.

BELJANSKI, Milenko, *Sombor i bunjavački nacionalni preporod (1879-1945),* Sombor 1971., str. 5 sl.

BERETIĆ, Stjepan, Antunovićeva Godina – Svećenici, *Bačko klasje,* Subotica, XVIII(1988), br. 47.-48., str. 3 – 4.

BERETIĆ, Stjepan, Propovijed prigodom otkrivanja reljefa biskupa Ivana Antunovića, *Bačko klasje,* Subotica, XIX(1989), br. 51., str. 10-11.

BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA KALENDAR za prostu godinu 1934, Subotica 1934. (urednik BALINT VUJKOV, izdaje Jug. nacionalno društvu biskupa Ivana Antunovića)

BLAŽ (Blaž Modrožić), Spomenik Antunoviću, *Neven* 14(1897), br. 10,

BOROVSZKY, Samu, *Bács-Bodrog Vármegye, I - II*, Budapest 1909.

BUKINAC, Beato, *De activitate franciscanorum in migrationibus populi croatici saeculis XVI et XVII*, Zagreb 1940., str.18, 61. sl.

BUNJEVAC, Ivanu Antunoviću, našemu najvrilijemu rodoljubu i ocu naroda nam, *Neven*, 5(1888), b. 2, str. 33-34.

CEPELIĆ, Mirko, I opet jedna stogodišnjica, *Hrvatska obrana, IV.,* Osijek 1915., br. 144, str.1-3.

ČOVIĆ, Marko, Književni lik biskupa Ivana Antunovića, preporo-ditelja bunjevačko-šokačkih Hrvata, *Hrvatska revija XII*, 1938., br.7, str. 362-366.

ČOVIK S BOGOM, *Neven*, 1(1884), str. 139.

ČUDOMIL, Ivan Antunović 1815-1888, *Neven* 33(1920), br. 8, str. 1.

DA SE RAZMEMO, *Neven* 45(1935), br. 8, str. 18-19.

DANICA ili BUNJEVAČKO-ŠOKAČKI KALENDAR (god. 1888, 1889, 1890, 1891), Subotica, s.a.

DIMITRIJEVIĆ, Mišo, isto, *Glas Crnogoraca XVII*,1888., br. 5.

DIMITRIJEVIĆ, Mišo, Ivan Antunović bunjevački Dositije, *Branik IV/1888*, br. 4, str.1-3.

DOPISNIK, Pismo iz Kalače, *Neven* 3(1886), br. 11, str. 161.

ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE. Svez L, Zagreb,1955., str. 131.

ERDELJANOVIĆ, Jovan, *Poreklo Bunjevaca,* Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1930.

ESIH, I., Antunović, Ivan. (19.VI 1815 -13. I 1888). *Leksikon pisaca Jugoslavije, I,* Novi Sad, Matica srpska 1972, str. 85-86.

EVETOVIĆ Ante (Miroljub), Pop Ive, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar,* 44(1927), str. 53-54.

EVETOVIĆ Ivan, Kratak životopis pokojnog biskupa Ivana pl. Antunovića velikog prepošta, *Neven* 5(1888), br. 2, str. 24-31.

EVETOVIĆ Ivan, Životopis biskupa Ivana antunovića, kalačkog velikog prepošta, *Danica ili bunjevačko-šokački kalendar,* 6(1889), str. 22-31.

EVETOVIĆ Matija, Biskup Ivan Antunović, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar,* 53(1936), str. 41-45.

EVETOVIĆ Matija, Naši biskupi, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar,* 58(1941), str. 84-86.

EVETOVIĆ, Ante Miroljub, *Ivi Antunoviću, (pjesma),* str. 208-209.

EVETOVIĆ, Ivan, Životopis biskupa Ivana Antunovića, kalačkog velikog prepošta, *Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 2*, Zagreb 1899., str. 234-244.

EVETOVIĆ, Matija - KRMPOTIĆ, *Lazar Ivan, Život i rad biskupa Ivana Anutnovića, narodnog preporoditelja*, Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh 2002.

EVETOVIĆ, Matija, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića*, Subotica,1935.

G. – L., Biskup Ivan Antunović, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar,* 55(1938), str. 41-43.

GABRIĆ, Antun, Stopama biskupa Ivana Antunovića, *Bačko klasje,* Subotica, XVIII(1988), br. 50., str. 14 – 15.

(GABRIĆ, Bela), Antunovićeva godina – Ivan Antunović, *Bačko klasje,* Subotica, XVIII(1988), br. 49., str. 35.

GABRIĆ, Bela, Znanstveni skup o biskupu Ivanu Antunoviću, *Bačko klasje,* Subotica, XVIII(1988), br. 50., str. 7 – 10.

GABRIĆ, Bela, Reljef Ivana Antunovića u subotičkoj katedrali – bazilici, *Bačko klasje,* Subotica, XVIII(1988), br. 50., str. 11. – 11..

GABRIĆ, Bela, «Odmetnik», pripovijetka Ivana Antunovića, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 9-14.

GABRIĆ, Bela, Pripovijetka Ivana Antunovića «Posliednji Gizdarev», *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 21-22.

GABRIĆ, Bela, Godina biskupa Ivana Antunovića, Subotička Danica, LXIX(1990), str. 81. – 83.

GAJARY, Edmund, *Kalacsai nagy prépost,* Nemzet,1888.

GROMOVIĆ, (Kujundžić Ilija), Ulomci iz života Ivana Antunovića, *Neven XXXIII/1920.*, br. 8, str.1-2; br.10, str. 18.

HORVAT, Rudolf. *Hrvati u Bačkoj, Bunjevci i Šokci*, Osijek 1922.

HOŠKO, Franjo Emanuel, *Suradnja E. Fermendžina u Antunovićevoj «Razpravi», Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 73-78.

HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, Svez. I., Zagreb 1941, str. 501.

I. S., Čovjek za naše dane, *Hrvatska riječ*, Subotica, br. 175., str. 4-5.

IVAN PL. ANTUNOVIĆ, NASLOVNI BISKUP I VELIKI PREPOŠT (pjesma), *Neven* 5(1888), br. 2, str. 21-23.

IVANKOVIĆ, Franjo, Tumačenje bunjevačkih narodnih običaja u knjizi «Slavjan» Ivana Antunovića, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 119-138.

IVÁNYI, István, *Szabadka története, I-II,* Subotica 1886.

IVIĆ, Aleksa, *Iz prošlosti Bunjevaca. O Bunjevcima*, str.17.

KARANOVIĆ, Mladen, Povodom 400. godišnjice Vojvodine i grada Subotice, ostvarenje sna najvećeg bunjevačkog rodoljuba, *Bunjevačke novine, IV/1927, II,1-2.*

KEMÉNY G. Gábor - MANDICS, Marin, Mocsáry és Šarčević, *Üzenet, VII/1977.,* Subotica br. 1, str. 3-32. (Melléklet, str. 24 sl.)

KIKIĆ, Geza, *Antologija proze bunjevačkih Hrvata,* Zagreb 1971.

KLAIĆ, Vjekoslav, *Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati, svez. III,* str. 197-205., Zagreb 1882.

KLASJE NAŠIH RAVNI, god. IV., br. 5, Subotica 1938, str. 1-3. 9-11.

KNEŽEVIĆ, Milivoje, Biskup Ivan Antunović i preporod bačkih Bunjevaca, *Soko na Jadranu II/1936,* br. 5-6, str.13-15.

KNEŽEVIĆ, Milivoje, *O Bunjevcima,* Subotica 1927, str. 31-34.

KNEŽEVIĆ, V. Milivoje, Biskup Ivan Antunović preporoditelj bačkih Bunjevaca, *Glasnik jugoslavenskog profesorskog društva,* Beograd 1938. knji. XVIII. svez. 11-12, str. 1005-1011.

KOKIĆ Aleksandar, Bunjevci biskupu Antunoviću, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar,* 55(1938) , str. 32.

KOPILOVIĆ Antun, Pastoralno-preporoditeljski lik biskupa Ivana Antunovića, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990.,str. 175-197.

KOSTALIĆ, Janko (Evetović Ivan), Pokojni Biskup Antunović kod Košuta, *Neven, V/1888,* br. 5, str. 79-80.

KOSTALIĆ, Janko, Posli smrti biskupa Ivana Antunovića, *Neven, V/1888*, br. 3, str. 41-45.

KRMPOTIĆ, Lazar I., Poruka biskupa Ivana Antunovića rodu svom, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 203.

KRMPOTIĆ, Lazar I., Poruka I. Antunovića našem vremenu, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 33-35.

KRMPOTIĆ, Lazar I., Zahvalno slovo biskupu Ivanu Antunoviću, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 205.

KRMPOTIĆ, Lazar Ivan, Biskup Ivan Antunović, preteča suvremenog ekumenizma, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 95-100.

KRMPOTIĆ, Lazar Ivan, Društvni i karitatini rad biskupa Ivana Antunovića, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 163-164.

KRMPOTIĆ, Lazar Ivan, Antunovićev književni rad, *Bačko klasje,* XVIII(1988), br. 49., str. 22.; Subotička Danica, LXVIII(1989), str. 155.-156.

KRMPOTIĆ, Lazar Ivan, *Sto godina poslije, (niz članaka) u knjizi Hrvatski književnici u Mađarskoj – Ivan Antunović,* Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh 2002, str. 337 – 432.

KRUNOSLAV (Stjepan Grgić), Imendanu «Starog Rodoljuba, (pjesma), *Neven* 1(1884), br. 5, str. 65-66.

KRUNOSLAV, Prisvitlom i Prečastnom gospodinu Ivanu Antunoviću, *Neven* 2(1885), br. 7, str. 97-102.

KUJUNDŽIĆ, Ivan, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*, Rad JAZU, 355, str. 667-769.

KUJUNDŽIĆ, Ivan, I*zvori za povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata*, Matica Hrvatska, Zagreb 1968.

KUJUNDŽIĆ, Tona, *Našem velikanu, (pjesma),* str. 8.

LIPOVČIĆ, Lauro, Nad grobom prisvitloga i prečastnoga gosp. začastnog biskupa i velikog prepozita u Kalači, *Neven, V/1888*, br. 2, str. 23-24.

MANDIĆ Mijo, Bunjevački biskupi, *Pravi bunjevački kalendar*, 1936, str. 55-58.

MANDIĆ Mijo, Kako su postale bunjevačke novine i bunjevački kalendari, *Pravi Bunjevački kalendar*, 1934., str. 33-38.

MANDIĆ Mijo, Nova Subotica, *Pravi bunjevački kalendar*, 1936., str. 47-49.

MANDIĆ Mijo, Povijest bunjevačke književnosti, *Neven 33(1920),* br. 229, str. 1-2.

MANDIĆ Mijo, Slava uspomeni Ivana Antunovića, *Neven* 33(1920), br. 8, str. 1.

MANDIĆ Mijo, Uspomene iz života pok. Antunovića, *Neven 33(1920),* br. 1, str. 1.; br. 5, str. 1-2; br. 10, str. 1-2; br. 13, str. 1-2; br. 18, str. 1., br. 26, str. 2;

MANDIĆ, Barnaba, Uspomena na Ivana Antunovića, velikog dobrotvora i prosvetitelja Bunjevaca, *Pravi bunjevački kalendar, I/1934*, str. 38-41.

MANDIĆ, Mijo /Seljanin/. Spomenriči, *Neven, XXV/1908,* br. 1, str. 10-11.

MANDIĆ, Mijo, Bunjevačko plemstvo, *Subobička Danica 1927,* str. 45-48.

MANDIĆ, Mijo, *Ivan Antunović 1815-1888,* Književni sever, II/1926, knjiga 2., svez. 6-8., str. 295-300.

MANDIĆ, Mijo, Sunce nam zađe, *Neven, V/1888,* br. 2, str. 34-37.

MANDIĆ, Mijo, Uspomene iz života biskupa Ivana Antunovića, *Pravi bunjevački kalendar*, Subotica 1935, str. 55-60.

MANDIĆ, Mijo, Uspomene iz života pok. Antunovića, *Neven XXXII/1919*, br. 290, str. 32.

MILOŠ, o. Mato, *Duhovnost u djelima biskupa Ivana Antunovića*, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 139-162.

MODROŠIĆ Blaž, Starom rodoljubu, *Bunjevačka i šokačka vila*, 6(1876), str. 39.

NAGY, Iván, *Magyarország családai czimerekkel, VII,* Pest 1860., IX. Pest. 1862.

NAŠ BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ, *Biskupa Ivana Antunovića kalendar,* 1935, str. 20.

OD BAJE DO KALAČE, *Neven* 14(1897), br. 9, str. 134-135.

PEKIĆ, Petar, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930, str. 156-163.

PEKIĆ, Petar, Tri bunjevačka velikana, *Subotičke novine XVII*, 1936, br. 10. str. 3-4.10-12.

PERCHICH-PRĆIĆ, Kata, *Sitni prilozi i primedbe*, Subotica, 1957. (rukopis)

PRĆIĆ, Ivan, Djelovanje biskupa Ivana Antunovića, *Zbornik predavanja Znanstvenog skupa u Subotici 12-14. VIII. 1986,* Subotica 1987, str. 97-107.

PRĆIĆ, Ivo – mlađi, *Gospodar Bariša Kitković, pripovijetka Ivana Antunovića, Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 15 – 19.

PRĆIĆ, Kata, Ivan Antunović, *Bunjevačke novine,* br. 46. od 10. 01. 1941., str. 1.

PUČKA KASINA, Biskup Ivan Antunović, *Klasje naših ravni*, 4(1938), str. 1-3.

RADIČEV, Marin, Bački i baranjski Hrvati, *Danica (Zagreb), 1941*, str. 52-54.

RADIKAL 2/1888. - 19. članak: Vladika - književnik i rodoljub.

RAZGOVOR O BISKUPU IVANU ANTUNOVIĆU, 13. siječnja 1935, Subotica.

RAZGOVOR O OSNIVANJU MATICE SUBOTIČKE. 14. siječnja 1934, Subotica.

SABATKAI, Ivan, *Životni put Ivana Antunovića*, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 51-55.

SEKULIĆ, Ante, *Bibliografija Ivana Antunovića*, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 199-202.

SEKULIĆ, Ante, *Književnost bačkih Hrvata*, Posebno izdanje Kritike, svez. 5, Zagreb 1970, str. 45-47. 99-103.

SEKULIĆ, Ante, *O djelu Ivana Antunovića «Razprava», Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 165-173.

SEKULIĆ, Ante, *O Ivanu Antunoviću i njegovu prinosu hrvatskom književnom jeziku,* Rasprave Zavoda za hrvatski jezik, 1993, 19, 303–318.

SEKULIĆ, Ante, Preporoditelj podunavskih Hrvata, *Glas Koncila,* Zagreb, 17.I. 1988, br. 3, str. 10.

SEKULIĆ, Ante, *Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića*, str. 57-70.

SELJANIN (Mijo Mandić), Bunjevština i Subotica, *Neven (Subotica), XV,1898,* br. 9, str. 132-134.

SELJANIN (Mijo Mandić), Uspomene iz bunjevačko-šokačkog života, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar,* 25(1908), str. 69-72.

SMOTRA BUNJEVAČKE PROŠLOSTI, KATALOG, Subotica 1935, str. 3-4. pod br. 10,11,16-34.

STAJIĆ, Vasa, Bunjevačko-srpski odnosi u prošlosti, *Soko na Jadranu, 1936,* br. 5-6.

STAJIĆ, Vasa, Dva pisma Ivana Antunovića, najvećeg budioca kod bačkih Bunjevaca, *Letopis Matice srpske, CIV, 1930, knjiga 324, svez. l,* str. 64-69.

STAJIĆ, Vasa, Ivan Antunović i ujedinjena omladina srpska, *Letopis Matice srpske CVI, 1932, knjiga 331, svez. 1-3,* str. 207-210.

STANTIĆ, Ante, *Dogmatsko i moralno učenje biskupa Ivana Antunovića*, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 79-94.

STANTIĆ, Marinko, *Inkulturazione della fede nella devozione popolare dei Croati-Bunjevci (Inkulturacija vjere kroz pučku pobožnost Hrvata – Bunjevaca),* Rim 2004. (Doktorska disertacija).

STAROM RODOLJUBU, (pjesma), *Neven* 5(1888), br. 2, str. 31-32.

str. 149-152.

str. 203-204.

ŠOKČIĆ, Albe, Istaknuti ljudi bačko-baranjskih Hrvata do 1918, *Klasje naših ravni IV/1942*, br.1, str. 8-9.

ŠOKČIĆ, Albe, Preporoditelj Hrvata preko Drave i Dunava, *Subotička Danica 1938*, str.113-114.

ŠOKČIĆ, Joso, Bunjevci pod Madjarima, *Neven* 45(1935), br. 2, str. 35-43; br. 3, str. 44-46; br. 4, str. 40-42; br. 5, str. 40-42; br. 6, str. 36-45; br. 7, str. 36-45; br. 8, str. 25-31; br. 10, str. 17-30; br. 11, str. 19-29.

ŠOKČIĆ, Joso, Ivan Antunović, povodom 120. godišnjice njegovog rođenja, *Neven 1935*, br. 6,1-6.

ŠOKČIĆ, Joso, Život i rad Age Mamužića, *Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu*, knjiga XII, svez. 3-4., posebni otisak, Novi Sad 1939, str. 4. (O suradnji I. Antunovića i A. Mamužića).

TOLJ, Ivan, Biskup Ivan Antunović, narodni vođ Bunjevaca, *Hrvatska prosvjeta X,1925, br. 3(126-130), 4(176-184), 5(201-205), 7(304-309).*

TOLJ, Ivan, *Biskup Ivan Antunović, narodni vođ Bunjevaca*, Jugosl. dnevnik III/1931.

TOLJ, Ivan, *Život i rad Ivana Antunovića*, Subotica, 1933.

UPOZNALA SAM BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA, *Bačko klasje* (Prilog mladih), Subotica, XVIII(1988), br. 50., str. 24.

UJEVIĆ, Mato, Bunjevački književnici, *Hrvatska enciklopedija, svez. III,* str. 522., Zagreb 1942.

USPOMENA NA STARE, *Neven* 14(1897), br. 11, str. 163-165.

VASILJEV, Spasoje, Pregled bunjevačke književnosti, *Glasnik jugoslavenskog profesorskog društva, knj. XVIII, svez. 11-12,* str. 1028-1037, Beograd 1938.

VIDAKOVIĆ, s. Fides, *Biskup Ivan Antunović, putopisac*, *Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 23-32.

VIDMAROVIĆ, Đuro, *Narodni preporod bunjevčako-šokačkih Hrvata kao problem hrvatske historiografije, Zbornik Ivan Atnunović 1,* Subotica 1990., str. 36-50.

VLAŠIĆ, Ladislav, Na spomen. Povodom 47. godišnjice smrti najvećeg sina bačkih Hrvata, biskupa Ivana Antunovića (13. I. 1888). *Hrvatska straža VII/1935*, br. 20, str. 4-5.

VUJEVIĆ, Pajo, Antunovićeva neizdata djela, *Neven (Subotica), XLI/1929,* br. 59, str. 2.

ZASLUŽNI I ZNAMENITI BUNJEVCI, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar,* 50(1933), str. 56-59.

ZELIĆ, Željka, Izdavačka djelatnost biskupa Ivana Antunovića, diplomski rad, Hrvatski stidiji, Zagreb, 2006.

ZBORNIK DR JOSIPA ANDRIĆA, Zagreb 1971, str. 32-33.

3. Ostala literatura[802]

HOLJEVAC, Većeslav, *Hrvati izvan domovine*, Zagreb 1967, str. 293.

MANDIĆ, Živko, *Povijesna antroponimija bunjevačkih Hrvata u Madžarskoj*, Budimpešta, 1987., str. 23.

SIPOS, István, *Enchiridion Iuris Canonici*, Pécs, 1940,

TOMEK, Vince, Választott (névleges) püspökök, u: *Katolikus Lexikon,* IV. svezak, Budapest, 1933.

[802] Riječ je o ostaloj literaturi kojom sam se služio u doktorskom radu a nije navedena u bibliografiji pod 1. i 2.

SADRŽAJ

0. UVOD 2

1. ŽIVOT I RAD BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA 9

1. 1. Životni put 9

1.2. Pastoralno djelovanje 18

1.3. Socijalno djelovanje 19

1.4. Preporoditeljski i prosvjetiteljski rad 20

1.5. Pisana djela 22
1.5.1. Bunjevačke i šokačke novine 22
1.5.2. Bunjevačka i šokačka Vila 24
1.5.3. Članci 26
1.5.4. Dopisi 28
1.5.5. Knjige 29
1.5.5.1. Objavljena djela 29
1.5.5.2. Rukopisna djela 32
1.5.6. Pisma 33

2. POVIJESNI OKVIR DJELOVANJA IVANA ANTUNOVIĆA 35

2.1. Povijesni kontekst 35

2.2. Ivan Antunović o sebi i svom vremenu 39
2.2.1. Ivan Antunović o svojoj naravi i karakteru 39
2.2.2. Ivan Antunović o bačkim Hrvatima – Bunjevcima i Šokcima na početku svoga djelovanja 45

2.2.3. Pozivi-budnice, namjere i program djelovanja Ivana Antunovića 49

2.2.4. Poteškoće u prosvjetno-preporoditeljskom radu Ivana Antunovića 63
2.2.4.1. Nepismenost 64
2.2.4.2. Ravnodušnost 65
2.2.4.3. Problem jezika 66
2.2.4.4. Unutarnji neprijatelji - izdajice Roda i Naroda 69
2.2.4.5. Vanjski neprijatelji 75
2.2.4.6. Siromaštvo 77
2.2.4.7. Bolest, starost i nemoć 83

3. IVAN ANTUNOVIĆ O BRAKU I OBITELJI 86

3.1. Negativne pojave u braku i obitelji 86
3.1.1. Izbjegavanje ženidbe 87
3.1.2. Pokvarenost plemstva negativno utječe na brak i obitelj 88
3.1.3. Krivi motivi u izboru bračnog druga – ljepota i bogatstvo 90
3.1.4. Izbjegavanje djece 92
3.1.5. Pijanstvo 95
3.1.6. Psovka 97
3.1.7. Pogubnost gatanja 99
3.1.8. Štetnost građanske ženidbe 101
3.1.9. Krivi postupci u odgoju 103
3.1.10. Kažnjavanje djece 105

3.2. Božji naum i crkveni nauk o braku i obitelji 107
3.2.1. O braku i obitelji općenito 112
3.2.2. Priprava za brak 116
3.2.2.1. Molitva za izbor bračnoga druga 116
3.2.2.2. Važna upozorenja pri izboru bračnog druga 116
3.2.2.3. Neposredna priprava za brak 121

3.2.3. Život u braku 122
3.2.3.1. Sakrament ženidbe – početak bračnog života 122
3.2.3.2. Svadbena slavlja 123
3.2.3.3. Bračna ljubav i vjernost 127
3.2.3.4. Odnos muža prema ženi 129
3.2.3.5. Odnos žene prema mužu 132

3.2.4. Život u obitelji 137
3.2.4.1. Bog je temelj i kruna obitelji 137
3.2.4.2. Rađanje djece 138
3.2.4.3. Odgoj djece 141
3.2.4.4. Odgoj za čistoću 145
3.2.4.5. Pomoć roditelja pri izboru djetetova životnoga staleža 147
3.2.4.6. Odgoj za duhovna zvanja 148
3.2.4.7. Dužnosti djece prema roditeljima 149
3.2.4.8. Obiteljsko zajedništvo 152
3.2.4.9. Obiteljske zadruge 157
3.2.4.10. Rad i upravljanje materijalnim dobrima 159

3.2.5. Molitva kao temelj obiteljskog života 163
3.2.5.1. Muž – žena 164
3.2.5.2. Roditelji – djeca 167
3.2.5.3. Članovi obitelji s posebnim statusom:
mladi, zaručnici, neplodne žene, trudnice, rodilje 169
3.2.5.4. Duhovni život u obitelji 173
3.2.5.5. Sveci i obitelj 179
3.2.5.5.1. Obitelj pod Marijinom zaštitom 180
3.2.5.5.2. Obitelj pod zaštitom svetaca 181
3.2.5.6. Smrt u obitelji 185

4. ANTUNOVIĆEV MODEL ZA OPSTANAK I NAPREDAK NARODA .. 189

4.1. Prilike kao motiv za stvaranje modela ... 190
4.2. Cilj i način rada oblikuju model ... 192
4.3. Sastavnice u stvaranju modela ... 193
4.3.1. Promicanje vjersko-moralnog učenja ... 194
4.3.2. Brak i obitelj: vjersko-moralna obnova ... 197
4.3.3. Narodni preporod ... 204
4.3.4. Prosvjeta ... 205
4.3.5. Gospodarski napredak ... 207
4.3.6. Udruženi za opstanak i napredak naroda ... 209
4.4. Plodovi Antunovićevog modela ... 212

5. ZAKLJUČAK ... 215

6. SAŽETAK ... 223

6. SUMMARY ... 229

BIBLIOGRAFIJA ... 232

1. Popis radova Ivana Antunovića ... 232
1.1. Knjige ... 232
1.2. Rukopisi ... 234
1.3. Članci ... 235
1.4. Dopisi ... 245
1.5. Pisma ... 247

2. Literatura o Ivanu Antunoviću ... 248

3. Ostala literatura ... 255